

Göç Yönetimi: Eşikteki İnsanlık, Ulusötesi Krizler ve Çözümler

Editörler: Doç. Dr. Erkan ARSLAN
Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ
Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇİÇEK

Göç Yönetimi: Eşikteki İnsanlık, Ulusötesi Krizler ve Çözümler

Editörler:

Doç. Dr. Erkan ARSLAN

Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ

Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇİÇEK

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Göç Yönetimi: Eşikteki İnsanlık, Ulusötesi Krizler ve Çözümler

Editörler: Doç. Dr. Erkan ARSLAN • Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ

Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇİÇEK

Language: Turkish

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8562-29-3

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1106>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Arslan, E. (ed), Deniş, H. E., (ed), Çiçek, A. (ed) (2025). *Göç Yönetimi: Eşikteki İnsanlık, Ulusötesi Krizler ve Çözümler*. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1106>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Ön Söz

21. yüzyılın eşiğinde göç, artık yalnızca bir nüfus hareketi değil; siyasal düzenlerin, toplumsal dokuların ve ekonomik dengelerin birlikte sınıandığı çok katmanlı bir gerçekliktir. Tarihin her döneminde imparatorlukların yükselişinde ve çöküşünde, şehirlerin büyümesinde ve sınıfların yeniden oluşumunda göç belirleyici bir rol oynamıştır. Bugün de aynı süreklilik, daha yüksek hız, daha geniş ölçek ve daha derin kırılğanlıklarla karşımızdadır. Sınırlar keskinleşirken yollar çoğalmakta; güvenlik söylemleri büyürken insani ihtiyaçlar daha görünür hâle gelmektedir. Bu nedenle “göç yönetimi” artık idari bir teknik değil, medeniyet tahayyülünün doğrudan konusu hâline gelmiştir. Bu kitap, tam da bu tahayyülün bilimsel ve politik düzlemde yeniden kurulması gerektiği fikrinden doğmuştur.

Modern çağın göçlerini ayırt eden temel nitelik, hareketliliğin nedenlerinin iç içe geçmesidir: savaş, yoksulluk, iklim krizi, devlet kapasitesinin aşınması ve eşitsizlik. Bu bileşim, göçü basit bir “itme-çekme” denkleminin ötesine taşır; onu küreselleşmenin kalbine yerleştirir. Ulusötesi ağlar, diaspora ilişkileri ve dijital iletişim, göçmen deneyimini yeni baştan şekillendirirken, ev sahibi toplumların algıları ve siyasal tercihleri de bu dönüşümden doğrudan etkilenir. Popülist ideolojilerin yükselişi, göçle ilgili tartışmaları sadece sosyolojik değil, aynı zamanda keskin biçimde siyasal bir alana çekmektedir. Kısacası, göç hareketliliklerinin geçmişteki etkin rolü bu yüzyılda da sürecek; fakat artık daha karmaşık bir düzlemde kendini yeniden üretecektir.

Göç yönetimi, bugün devletlerin kapasitesini ölçen bir turnusol kâğıdıdır; hem normatif ilkeler hem de kurumsal pratikler açısından. Sağlık, eğitim, sosyal politika, çocuk hakları ve insan güvenliği gibi alanlar, göçün etkileriyle yeniden tasarlanmak zorundadır. Uluslararası kurumların ve bölgesel işbirliği mekanizmalarının rolü genişlerken, ulusal düzeyde siyasal irade ve bürokratik koordinasyon daha kritik hâle gelmektedir. Ancak her “düzenleme” kendi karşıtını da üretir: dışlayıcı dil, güvensizlik ve toplumsal gerilim. Tam da bu nedenle, yönetim kavramı yalnızca “kontrol” değil; aynı zamanda “uyum”, “hak”, “adalet” ve “sürdürülebilirlik” demektir. Göç meselesi, dar bir güvenlik penceresine sığdırıldığında büyür; geniş bir toplumsal akılla ele alındığında yönetilebilir hâle gelir.

Bu noktada akademiye düşen sorumluluk, meseleyi yalnızca betimlemek değil; kavramsallaştırmak, ölçmek, karşılaştırmak ve politika tasarımına

sahici katkı sunmaktır. Göç yönetimi alanında daha çok kafa yormak, daha çok mesai harcamak, daha çok disiplinlerarası işbirliği kurmak zorundayız. Zira akademi susarsa, sahayı sloganlar doldurur; veri geri çekilirse, önyargı ileri yürür. Göç, bilgiyle yönetilmediğinde, korkuyla yönetilmeye başlar; korkuyla yönetildiğinde ise mesele bir “kriz” olmaktan çıkıp kalıcı bir “yara”ya dönüşür. Burada bir cümleyle söylemek gerekirse: Göç, kendi kendine akıp giden bir nehir değildir; yatağı doğru açılmazsa taşar, taşarsa yıkım getirir. Ve evet, bazen “insanlık eşikte” kalır; eşiği yükselten de alçaltan da akıldır, bilimdir, adalettir.

Elinizdeki çalışma, göçün bu çok boyutlu niteliğini, farklı ölçeklerde ve tematik alanlarda ele alarak bir tartışma zemini kurmayı amaçlamaktadır. Kuramsal çerçevelerden uluslararası kurumların işleyişine, bölgesel dinamiklerden Türkiye bağlamındaki siyasal söylemlere; eğitimden sağlığa, sosyal politikadan çocuk haklarına uzanan bir bütünlük içinde, göçün yönetilebilirliğini yeniden düşünmeye davet ediyoruz. Ayrıca iklim göçü gibi geleceği belirleyecek başlıklara eğilerek, “bugünün sorununu” yarının senaryolarıyla birlikte okuma çabasını öne çıkarıyoruz.

Son söz yerine, bu kitabın adındaki vurguyu tekrar etmek yerinde olacaktır: Eşikteki insanlık, ulusötesi krizler ve çözümler... Eşik, bir tercihtir; ya içeri alır ya dışarıda bırakır, ya ortak akla çağırır ya ortak vicdanı aşındırır. Biz, bu eşikte insanı merkeze alan; fakat romantik değil gerçekçi, duygusal değil analitik, tepkisel değil kurumsal bir yaklaşımın mümkün olduğuna inanıyoruz. Göçü yönetmek, bir ülkenin yalnızca kapasitesini değil, karakterini de gösterir; merhametin akılla buluştuğu yerde kamu düzeni güçlenir. Bu eser, göçün gelecekte de belirleyici olacağı dünyada, akademik bilgi ile politika aklını aynı masaya çağıran bir davettir. Kabul edilirse, küresel bir sorunu yönetilebilir kılacak yollar çoğalacak; edilmezse, göç yönetilmez bir küresel sorun olarak büyüyerek hepimizi sınamaya devam edecektir.

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Göç Yönetimi Alanında Faaliyetleri ve İşbirliği Mekanizmaları: Türkiye Örneği 1

Erkan Arslan

Bölüm 2

Türk Devletleri Teşkilatı'nda Göç Yönetimi: Mevcut Durum, Bölgesel Dinamikler ve Gelecek Perspektifleri 31

Halil Emre Deniz

Fatih Demircioğlu

Bölüm 3

Popülist İdeolojilerin Yükselişi ve Uluslararası Göç 49

Ali Çiçek

Aslıhan Çiçek

Bölüm 4

AK Parti Döneminde Göç ve Milliyetçilik 75

Abdullah Turan

Bölüm 5

Erken Dönem Göç Teorileri Üzerinden “Göçü” Anlamak 135

Abdulkadir Yüksel

Ömer Nabi Baykal

Bölüm 6

Temel Düzeyde Göç Olgusuna Kavramsal Bir Bakış	153
<i>Abdulkadir Yüksel</i>	

Bölüm 7

Göç ve Eğitim	167
<i>Didem Kayahan Yüksel</i>	

Bölüm 8

Göç ve Eğitim İlişkisi: Kuramsal Temeller, Süreçler ve Politik Etkiler	183
<i>Pervin Bozkurt</i>	
<i>Ömer Yılmaz</i>	

Bölüm 9

Göç Kısılcığında Çocuk: Çocuk Ticareti, Çocuk Göçü ve Çocuk Hakları	201
<i>Fatime Gül Oktay Atsatan</i>	

Bölüm 10

İklim Göçünün Sağlık Sistemleri Üzerindeki Etkisi: Gelecek Senaryoları ve Politika Önerileri	229
<i>Mustafa Uzan</i>	

Bölüm 11

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi	255
<i>Tolgay Ercan</i>	

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Göç Yönetimi Alanında Faaliyetleri ve İşbirliği Mekanizmaları: Türkiye Örneği 8

Erkan Arslan^{1*}

“Uluslararası göçe rehberlik etmesi gereken ilkeler konusunda ortak bir anlayıştan hala uzağız. Bu arada amaç, ilgili ülkelerin çıkarları temelinde, mevcut olandan daha adil ve hakkaniyetli bir çerçeve oluşturmak olmalıdır.” (Ghosh, 2005)

Özet

21. yüzyılda küresel ölçekte artan zorunlu göç hareketleri, göç yönetimini uluslararası siyasetin ve insani yönetişimin en kritik alanlarından biri haline getirmiştir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), mülteci koruma rejiminin normatif ve operasyonel lideri olarak merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma, UNHCR'nin göç yönetimi alanındaki faaliyetlerini ve iş birliği mekanizmalarını, dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye örneği üzerinden analiz etmektedir. 1960'ta başlayan ve 2016'daki Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile kurumsal bir yasal zemine kavuşan Türkiye-UNHCR ilişkisi; kayıt, koruma, mevzuat uyumu, kapasite geliştirme ve sosyal uyum gibi çok boyutlu bir yapıyı kapsamaktadır. Çalışmada, UNHCR'nin Göç İdaresi Başkanlığı, bakanlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile yürüttüğü çok katmanlı yönetişim modeli incelenmektedir. Çalışma sonucunda, kurumun sadece operasyonel destek sağlayan bir yapı değil, aynı zamanda Türkiye'nin ulusal göç politikalarının uluslararası normlarla uyumlu hale getirilmesinde rehberlik eden stratejik bir ortak olduğu görülmüştür. Ancak, uluslararası sorumluluk paylaşımının yetersizliği, kayıt süreçlerindeki aksaklıklar ve artan göç karışıklığı gibi temel zorluklar devam etmektedir.

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi, erkana@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8273-9460

1. Giriş

21. yüzyıl, küresel ölçekte artan zorunlu göç hareketlerinin, çatışmaların ve iklim temelli yerinden edilme süreçlerinin damgasını vurduğu bir dönem olmuştur. Bu süreçte, uluslararası göç yalnızca demografik bir olgu olmaktan çıkmış; siyasi, ekonomik ve insani boyutlarıyla çok yönlü bir yönetim alanına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Birleşmiş Milletler sistemi içinde mülteci koruması ve göç yönetimi konularında normatif ve operasyonel kapasiteye sahip özel kurumların önemini artırmıştır. 1950'de BM Genel Kurulu kararıyla kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), mültecilerin uluslararası düzeyde korunmasını ve kalıcı çözümlere erişimini sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir.

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla hem Asya ile Avrupa arasında bir geçiş bölgesi hem de çatışma ve krizlerin odağında yer alan bir ülke olarak, tarihsel süreçte çeşitli göç dalgalarına maruz kalmıştır. 2011 sonrası Suriye iç savaşı, Türkiye'yi dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna getirmiştir. Bu durum, ülkenin göç yönetimi kapasitesinin geliştirilmesini ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de UNHCR'nin faaliyetleri 1960'da başlamış, 2016'da imzalanan Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile kurumsal çerçeve yasal zemine kavuşturulmuştur. UNHCR'nin Türkiye'deki rolü, yalnızca mültecilerin korunmasına yönelik operasyonel destekle sınırlı olmayıp; aynı zamanda mevzuatın uygulanması, kapasite geliştirme, sosyal uyum, istihdam ve yeniden yerleştirme programlarıyla da doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda UNHCR, Göç İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Barolar Birliği, Yükseköğretim Kurulu, Türkiye Belediyeler Birliği, Türk Kızılay, AFAD ve yerel yönetimler gibi ulusal aktörlerle kapsamlı iş birlikleri yürütmektedir. Kurum, aynı zamanda Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi paydaşları ile koordinasyon sağlayarak, mültecilerin sosyal ve ekonomik hayata sürdürülebilir biçimde dâhil edilmesine katkı sunmaktadır. Bu çok katmanlı yönetim modeli, hem ulusal kapasitenin güçlendirilmesini hem de uluslararası sorumluluk paylaşımının somutlaştırılmasını hedeflemektedir.

2. Uluslararası Göç ve Göç Yöneti(şi)mi Üzerine Kavramsal Çerçeve

Göç, en genel anlamıyla bireylerin veya toplulukların belirli bir süre için ya da kalıcı olarak yer değiştirmesi sürecidir. Akademik literatürde göç; “mekânsal bir hareketlilik biçimi” olarak tanımlanmakta ve insanlık tarihinin en eski toplumsal olgularından biri olarak kabul edilmektedir. Göç olgusu, yalnızca

fiziksel bir yer değiştirme eylemi değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri de beraberinde getiren dinamik bir süreçtir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022; Baykal, 2024).

Göç, insanlık tarihinin en eski toplumsal olgularından biri olarak, bireylerin veya toplulukların belirli nedenlerle yaşadıkları coğrafî alanı terk ederek başka bir yere yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri insan hareketliliği şeklinde tanımlanmaktadır (Castles & Miller, 2014). Bu hareketlilik, siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel, güvenlik veya kültürel nedenlerle bireylerin yaşadıkları coğrafî alanı terk ederek başka bir yere yerleşmeleri şeklinde gerçekleşir (Turan, 2023a, s. 331; Samanlı, 2024). Tarihin bir döneminde kavimler göçü örneğinde olduğu gibi iklimsel dinamikler göç hareketleri üzerinde daha belirleyici olurken, sanayileşme döneminde insan gücüne duyulan ihtiyaç göç hareketlerine yön vermiştir. Yine Dünya Savaşları döneminde (paralı) askeri güçlerini takviye etmek isteyen gelişmiş ülkeler uzak coğrafyalardan bireyleri ülkelere çağırarak ordularına katmak suretiyle göç hadisesi üzerinde etkide bulunmuşlardır. Parçalanmış imparatorlukların bakiyesi ulus devletler nüfus mübadeleleri yolu ile kendi milletinden halkları bir araya toplamak amaçlı çabaları göç hareketlerine neden olmuştur (Arslan, 2021a, s. 19). Günümüzde ise çatışma ve kriz bölgelerinde yaşanan güvenlik kaynaklı göçler ve ekonomik eşitsizliklerin neden olduğu göç hadiseleri başta olmak üzere daha bir dizi siyasi, sosyal nedenlerden kaynaklı göç hareketleri (Turan, 2023b, s. 622) artarak devam ettiği görülmektedir.

Göç, hem kaynak hem de hedef bölgelerde farklı toplumsal sonuçlar doğurur. Göç veren bölgelerde nüfus azalması, işgücü kaybı ve kırsal çözölme gibi sonuçlar gözlenirken; göç alan bölgelerde ekonomik dinamizm, kültürel çeşitlilik ve sosyal uyum sorunları ortaya çıkar (Castles & Miller, 2014). Kamu yönetimi perspektifinden bakıldığında göç, yalnızca bir demografik olgu değil; planlama, hizmet sunumu, güvenlik, insan hakları ve entegrasyon politikalarıyla doğrudan ilişkili yönetsel bir süreçtir. Bu nedenle modern devletlerde “göç yönetimi” kavramı, ulusal düzeydeki politikaların ötesine geçerek uluslararası iş birliği ve kurumsal koordinasyon gerektiren bir alan haline gelmiştir.

Çalışmanın anahtar kavramlarından “Göç Yönetimi” kavramı görece olarak yakın dönemde literatüre kazandırılmış bir kavramdır. 1970’li ve 1980’li yıllarda gelişmekte olan ülkeleri hedef alan göçmen ve mülteci akınlarının artışı, bu ülkelerde demografik yapıda önemli değişimlere yol açmış; söz konusu değişimler güvenlik kaygılarıyla birleştiğinde uluslararası göç rejimi, giderek “kontrol” odaklı bir yaklaşıma evrilmiştir. 1990’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin dağılması, Birinci Körfez Savaşı ve Yugoslavya’daki iç savaş gibi olaylar, mülteci nüfusundaki artışı hızlandırmış ve politika yapıcılarının göçün düzenlenmesine

yönelik endişelerini derinleştirmiştir. Bu gelişmelerin ardından, “göç yönetimi” kavramı ilk kez bu bağlamda kullanılmaya başlanmıştır. Kavramı küresel politika gündemine taşıyarak yeni bir uluslararası göç rejimi çerçevesinde sistematik biçimde formüle eden ilk isim Bimal Ghosh olmuştur. Ghosh, daha sonraki çalışmalarında da göç yönetimi kavramını kavramsal ve kuramsal açıdan geliştirmeye devam etmiştir (Arslan, 2021b, s. 10).

Göç yönetiminin merkezinde, sınır aşan insan hareketinin daha düzenli, öngörülebilir ve üretken, dolayısıyla daha yönetilebilir hale gelmesini sağlayabilecek bir rejimin kurulması yer alır (Ghosh, 2005, s. 10). Göç yönetimi kavramı, devletlerin sınır aşan insan hareketliliğini düzenleme, kontrol etme ve yönlendirme amacıyla yürüttükleri idari, hukuki ve kurumsal süreçleri kapsayan bir kavramdır. Geleneksel anlamda göç yönetimi, ulusal egemenliğin bir uzantısı olarak devletlerin sınır güvenliği, vize politikaları, iltica prosedürleri ve yabancıların ülkedeki statülerine ilişkin uygulamalarıyla ilgilidir (Castles, & Miller, 2014). Bu yaklaşım, göçün özellikle düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve sınır aşan suçlarla mücadele boyutuna odaklanır.

Göç Terimleri Sözlüğü'nde (IOM, 2013, s. 36) göç yönetimi, özellikle hem devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek üzere, sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek için ulusal bir sistem içindeki çeşitli devlet kurumlarından oluşan yönetimi tanımlayan bir kavram olarak karşılık bulmuştur. Yine Göç yönetimi, göçe ilişkin kilit konuları ele alacak politikaların, yasal ve idari düzenlemelerin geliştirilmesine yönelik planlı bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır.

Göç yönetimi çeşitli boyutları üzerinden ele alınsa da yönetilen bir göç rejimi önemli avantajlar içerisinde barındırmaktadır; bu avantajlar şu şekilde özetlenebilir (Ghosh, 2005):

- a) Sermaye açısından zengin sanayi ülkelerinin, artırılmış, planlı ve düzenli göçmen alımları ve daha etkili entegrasyon politikaları aracılığıyla işgücü piyasası ve demografik ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak, aynı zamanda göçün gönderen ülkelerin kalkınmasına katkısını artırmak;
- b) Serbest ticaret ve yatırım ile ilgili hareketler ve diğer geçici göç biçimleri dahil olmak üzere, insan kaynaklarının daha rasyonel tahsisi yoluyla küresel ekonominin verimliliğini artırmak;
- c) Bilimsel ilerlemeye ve toplumunun kültürel zenginleşmesine elverişli kısa vadeli ülkeler arası değişimleri teşvik etmek;

- d) Ulusal göç yasalarını ve uygulamalarını daha öngörülebilir ve şeffaf hale getirerek uluslararası göç sisteminin güvenilirliğini ve potansiyel göçmenler dahil olmak üzere halkın sisteme olan güvenini artırmak;
- e) Göç kontrolünü daha uygun maliyetli hale getirecek koşullar yaratmak ve düzensiz ve bozucu hareketlerle ilişkili devletler arası gerilimler dahil olmak üzere olumsuz dışsallıkları en aza indirmek;
- f) Sığınma başvuruları reddedilenler ve düzensiz göçmenler dahil olmak üzere göçmenlerin, insan onuruna uygun koşullarda geri dönüşünü ve menşe ülkelerinde etkin bir şekilde yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak;
- g) Hem insan hakları hem de insani mülahazalar temelinde, göçmenlere, sığınmacılara ve mültecilere değişen koşullar altında gerektiği veya gerçekten ihtiyaç duyulduğu şekilde, daha öngörülebilir bir temelde etkili koruma ve yardım sağlamak.

Çalışmada müracaat edilen bir diğer anahtar kavramımız ise “Göç Yönetişim” kavramıdır. Günümüzde uluslararası göç hadisesi ulaştığı hacim, coğrafya ve rakamlar itibari ile de küresel bir mesele haline geldiği açıktır. Son durumda göç yönetimi, yalnızca göçün kontrol edilmesini değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve insani boyutlarıyla birlikte yönetilmesini de içerir bir hale dönüşmüştür. Diğer taraftan göç yönetimi sadece dar bir coğrafyanın, bölge veya tek başına devletlerin çaba ve harcamalarının ötesinde çok aktörlü ve çok düzeyli bir politika alanı haline gelmiştir. Bu yönü ile göçü yönetebilmek gerek ulusal aktörleri ve bu aktörlerin dayanışmasını ve gerekse de ulus üstü (örneğin Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, *Uluslararası Çalışma Örgütü*, Avrupa Birliği gibi) aktörlerin ortak dayanışma ve planlamalarını gerekli kılmaktadır.

Uluslararası göç hadisesinin küresel bir boyut kazanması, tek bir ulus devlet düzeyinde çabaların yetersiz kalması, çok taraflı bir dayanışmayı gerekli kılmaktadır (Betts, 2010; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024). Sınır aşan göçleri düzenli ve insani koşulları da gözeterek yönetmek devletlerarası işbirliğini ve dayanışmayı gerekli kılmaktadır. Bu çok aktörlü sistemden oluşan yönetimi tanımlayan terim “göç yönetişi”dir. Göç yönetişi (migration governance), göçün yönetiminde yalnızca devletlerin değil, aynı zamanda uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin ve özel sektörün de rol aldığı ağ temelli bir yönetsel modeli ifade eder. “Yönetişim” (governance) kavramı, 1990’lı yıllardan itibaren kamu yönetimi literatüründe, karar alma süreçlerinin hiyerarşik yapıdan çıkarak katılımcı, çok aktörlü ve esnek mekanizmalara evrilmesini açıklamak için kullanılmaya başlanmıştır

(Rhodes, 1996). Bu bağlamda göç yönetişimi, göç politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında uluslararası işbirliği, paydaş katılımı ve çok düzeyli koordinasyon ilkelerine dayanır (Betts, 2011).

Göç yönetişimi, özellikle küresel göç yönetiminde devletlerin tek başına politika üretme kapasitesinin yetersiz kalması sonucu öne çıkmıştır. 2018'de kabul edilen Küresel Göç Mutabakatı (Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration), bu anlayışın somut bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Yönetişim yaklaşımı, göçün karmaşık doğası gereği ulusal sınırları aşan sorunlara ortak çözümler üretmeyi ve kolektif sorumluluk paylaşımını hedefler (Geiger & Pécoud, 2014).

Boyut	Göç Yönetimi	Göç Yönetişimi
Yaklaşım	Devlet merkezli, idari ve kontrol odaklı	Çok aktörlü, ağ temelli, işbirliğine dayalı
Aktörler	Devlet kurumları	Devletler, uluslararası kuruluşlar, STK'lar, yerel yönetimler
Amaç	Göçün düzenlenmesi ve kontrolü	Göçün bütüncül, sürdürülebilir ve insan haklarına dayalı şekilde yönetilmesi
Dayandığı paradigma	Kamu yönetimi	Yönetişim / Küresel yönetişim
Örnek belge / politika	Ulusal göç mevzuatı, sınır yönetimi politikaları	Küresel Göç Mutabakatı, uluslararası işbirliği mekanizmaları

Göç yönetiminin sınırları ülkelerin egemenlik yetkilerinin ulaştığı sınır alanlarına kadardır. Hâlbuki uluslararası göç hadisesi uluslararası birtakım hukuki ve idari yapı ve mekanizmaları, işbirliği ve dayanışma ağlarını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda bir taraftan göçlerin neden olduğu olumsuz algı ve tehditlerin en aza indirilmesi diğer taraftan ekonomik, sosyal ve insani boyutlarıyla birlikte göçün yönetilmesini için ulusal ve uluslararası düzeydeki çabaların birleşerek ortak hedefler ve ilkeler etrafında aynı yönde ilerlemelidir.

Bu noktada göç konusunda uluslararası en temel aktör olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği aklı gelmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği hakkında detaylı bir değerlendirmeyi çalışmanın ilerleyen bölümünde sunulacaktır. Bir diğer göç konusunda uluslararası aktör Uluslararası Göç Örgütü'dür.

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration – IOM), kökeni 1951'e dayanan, göç alanındaki en eski ve en kapsamlı uluslararası kurumlardan biridir. Örgüt, ilk olarak Avrupa Göçmenlerinin Hareketi İçin Geçici Hükûmetlerarası Komite (Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe – PICMME) adıyla, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da ortaya çıkan siyasal kaos, ekonomik yıkım ve

kitlesel yerinden edilme süreçlerine yanıt olarak kurulmuştur. Kuruluş, 1952’de Avrupa Göç Hükûmetlerarası Komitesi (Intergovernmental Committee for European Migration – ICEM) adını almış; 1980’de Hükûmetlerarası Göç Komitesi (Intergovernmental Committee for Migration – ICM) olarak yeniden yapılandırılmıştır. Nihayet 1989’da Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration – IOM) adını almış, 2016’da ise Birleşmiş Milletler (BM) sistemiyle resmî entegrasyonu sağlanarak BM’nin bağlı kuruluşlarından biri haline gelmiştir (URL-1). Bu tarihsel dönüşüm, göç yönetiminin küresel yönetim çerçevesine dâhil edilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Kuruluş, ilk döneminde esasen operasyonel bir lojistik ajans niteliğinde olup göçmenlerin taşınması ve yerleştirilmesi gibi teknik görevleri yürütmüştür. Ancak zamanla, göç olgusunun yalnızca insani bir mesele değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve siyasal bir yönetim alanı olduğu anlayışından hareketle kapsamını genişletmiştir (URL-1).

Bu bağlamda IOM, göç süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlayan; göç yoluyla sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden; aynı zamanda göçmenlerin onurunu, haklarını ve refahını koruma hedefiyle hükûmetler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum aktörleriyle işbirliği içinde çalışan küresel bir örgüt haline gelmiştir. Günümüzde IOM, küresel, bölgesel ve yerel düzeylerde göç politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgilenen çok katmanlı bir kurumsal yapıya sahiptir. 2024 itibarıyla örgüt, yaklaşık 3.6 milyar ABD doları bütçesi, 171 ülkede 23 bine yaklaşan çalışanı ve 175 üye devlet ile 8 gözlemci ülkenin katılımı sayesinde uluslararası göç alanında merkezi bir aktör konumundadır (IOM-Annual Report, 2024). Türkiye’de Uluslararası Göç Örgütüne üye bir ülkedir. Türkiye Uluslararası Göç Örgütüne katıldığı 2004’ten beri göçmenlerin haklarını geliştirmek, sınır yönetimi ve mülteci politikaları oluşturma, yasal, kurumsal, yönetsel kapasitenin geliştirilmesi gibi göç yönetimi konularında Türk hükûmeti ile işbirliği içerisinde (URL-2).

IOM’un temel amacı, göçün düzenli, güvenli, insana yakışır ve öngörülebilir biçimde yönetilmesini sağlamaktır. Bu hedef doğrultusunda örgüt, üye devletlere teknik destek sunmakta; göç politikalarının oluşturulması, göçmenlerin korunması, acil insani yardım faaliyetleri, yeniden yerleştirme programları ve göç verilerinin toplanması gibi alanlarda faaliyet göstermektedir (IOM-Annual report 2022). Ayrıca IOM, Birleşmiş Milletler Göç Ağı’nın Koordinatörü ve Sekreteryası olarak, hükûmetlere ve paydaş kuruluşlara göç politikası geliştirme, yönetim sistemlerinin güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliğinin artırılması konularında danışmanlık yapmaktadır. Böylece örgüt, göçün yönetiminde

insan haklarına dayalı, çok aktörlü ve çok düzeyli bir yönetim yaklaşımının kurumsal temsili haline gelmiştir (IOM- *Annual report* 2022).

Göç yönetimi konusunda bir diğer uluslararası organizasyon Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'dir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK; The Union Nation Refugee Agency-UNHCR), 1949'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı bir kararla, BM'nin yan organı (subsidiary organ) olarak Cenevre'de kurulmuştur. UNHCR'nin kurulmasına giden süreç, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan yoğun yerinden edilme hareketlerinin yarattığı insani krizin yönetilmesi ihtiyacından doğmuştur (Ekşi, 2019; 346). Daha öncesinde dönemde mülteci sorunlarını çözmek amacıyla atılan ilk adım, 1943'te kurulan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (United Nations Relief and Rehabilitation Administration-UNRRA) olmuştur. UNRRA'nın temel görevi, savaş sonrası müttefik devletlerin kontrolündeki bölgelerde yaşayan milyonlarca yerinden edilmiş kişiye yardım sağlamak ve onların ülkelerine geri dönüşünü organize etmektir. Ancak UNRRA, doğrudan mültecilere yönelik kalıcı bir koruma mekanizması oluşturmayı hedefleyen bir kurum değildi (Loescher, 2001; 35).

UNRRA'nın 1947'de faaliyetlerine son verilmesiyle birlikte, yerinden edilmiş kişilerin durumuna yönelik uluslararası çabalar Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organization – IRO) tarafından devralınmıştır (Loescher, 2001; 35-43). 1948'de kurulan IRO, 1950'ye kadar faaliyet göstermiş; bu süre zarfında mültecilerin yeniden yerleştirilmesi, geri dönüşlerinin teşvik edilmesi ve temel yardım faaliyetlerinin sürdürülmesi gibi işlevleri üstlenmiştir. IRO'nun feshedilmesi üzerine, mülteci sorunlarının daha kurumsal bir çerçevede ele alınması için yeni bir mekanizmanın oluşturulması gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar sonucunda, BM Genel Kurulu'nun 1950'de aldığı kararla UNHCR'nin kurulması kararlaştırılmış ve kurum 1951'de faaliyete başlamıştır. Kuruluşu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 319(IV) sayılı kararı ile gerçekleştirilmiş ve kurum, BM sistemi içinde yer alan bir yan organ olarak yapılandırılmıştır (United Nations, 1950). Bu açıdan değerlendirildiğinde UNHCR, bağımsız bir uluslararası antlaşmayla kurulan müstakil bir örgüt değildir. Adından da anlaşılacağı üzere, Birleşmiş Milletler'in bir organı niteliğindedir (Ekşi, 2019; 346). UNHCR, kuruluşu ile birlikte Soğuk Savaş'ın şekillendirdiği politik ortamda, mülteci sorunları hem insani hem de siyasi bir boyut kazanmış oldu.

Böylelikle UNHCR, hem hukuki statüsü hem de kurumsal bağlılığı bakımından BM çatısı altında faaliyet gösteren temel insani yardım kuruluşlarından biri hâline gelmiştir. UNCHR'nin günümüzde 136 ülkede 20 binden fazla personelin istihdam edildiği 50 milyondan fazla mülteciye

yeni bir hayata başlamasına yardımcı olan 1173. Milyon kişiye koruma ve destek sağlamaya devam eden uluslararası bir kuruluş olarak faaliyetlerine devam etmektedir (URL-3).

3. Göç Yöneti(şi)mi'nde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Küresel Rolü

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, başlangıçta Avrupalı İkinci Dünya Savaşı mağdurlarını korumak amaçlı oluşturulan bir teşkilat olsa da geldiğimiz noktada göçmen ve mülteciler başta olmak üzere yerinden edilmiş kişilere yönelik uluslararası boyutta faaliyetler yürüten küresel bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok ülkede sığınmacılara mültecilik statüsünün verilebilmesi ancak UNHCR tarafından yürütülen bir dizi işlemin sonucunda mümkün olmaktadır. Yine UNHCR, sığınmacıların ulaştıkları ülkede bu kez yetkili kamu otoritelerine erişilemedikleri durumlarda devreye girerek hak mahrumiyetlerinin engellenmesinde öncü roller üstlenmektedir (Ateş & Coşkun, 2020, s. 66).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, çatışma ve zulüm nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan insanların hayatlarını kurtarmaya, haklarını korumaya ve onlar için daha iyi bir gelecek inşa etmeye adanmış küresel bir kuruluştur. Mültecileri, zorla yerinden edilmiş toplulukları ve vatansız insanları korumak için uluslararası eylemlere öncülük etmek örgütün temel misyonları arasındadır (URL-3). Başlangıçta BM Mülteciler Yüksek Komiserliği isminde yer alan mülteciler ile ilgili alanda faaliyet göstermekle birlikte, BM Genel Kurulunda alınan muhtelif tarihlerdeki kararlar ile bu görevlerine yenileri eklenmiştir. Bu eklemeler neticesinde UNHCR'nin ilgi alanına giren kişiler: 1951 Cenevre Konvansiyonu'nun 1A maddesinin (2). paragrafında yer alan tanımın kapsamına giren mülteciler, ikincil koruma altındaki kişiler, iltica başvuruları değerlendirilen kişiler, gönüllü geri dönüş yapacak kişiler, mülteci olmayan vatansızlar, gerek ülke içinde gerekse de ülkesini terk etmek durumunda kalıp başka bir ülkeye kaçmak üzere yerinden edilenler, çeşitli sebeple risk altında olup insani yardıma ihtiyacı olan kişilerdir (Ekşi, 2019, s. 351).²

Nitekim UNHCR, ilgi alanına giren kişilere yönelik, temel haklara erişiminin sağlanması ve kalıcı çözümlerin geliştirilmesi amacıyla çok kapsamlı faaliyetler yürüten bir Birleşmiş Milletler organıdır. Kurumun bu gruplara yönelik faaliyet ve çalışmaları koruma, acil durum müdahaleleri, hak

2 UNHCR'nin ilgi alanına giren kişi grupları uluslararası hukukta farklı statülerle tanımlansa da, bu çalışmada kavramsal bütünlük sağlamak amacıyla söz konusu tüm gruplar için şemsiye bir kullanım olarak *mülteci* ifadesi tercih edilmiştir.

savunuculuğu ve sürdürülebilir çözüm arayışları olmak üzere dört ana eksen etrafında şekillenmektedir (URL-4);

Koruma ve Hak Temelli Yaklaşım: UNHCR'nin temel işlevi, zulüm, çatışma veya insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişilere uluslararası koruma sağlamaktır. Bu çerçevede kurum, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde yer alan ilkeleri temel alarak mültecilerin güvenli bir ortamda barınmalarını, geri gönderilmeme (*non-refoulement*) ilkesinin korunmasını ve yaşam haklarının güvence altına alınmasını amaçlamaktadır. Koruma faaliyetleri, mülteci statüsünün belirlenmesi süreçlerine teknik destek verilmesini, yerinden edilmiş kişilerin kayıt altına alınmasını, kimliklendirme sistemlerinin geliştirilmesini ve mülteci hukukunun ulusal mevzuatlara uyarlanmasını kapsamaktadır. Ayrıca, bireysel düzeyde koruma gereksinimi olan çocuklar, kadınlar, engelliler ve cinsel şiddet mağdurları için özel destek mekanizmaları oluşturulmaktadır.

Acil Durum Müdahaleleri ve İnsani Yardım; UNHCR, krizlerin ilk anlarından itibaren hızlı müdahaleyi esas alır. Çatışma, zulüm veya doğal afet nedeniyle yerinden edilen bireylere barınma, gıda, su, tıbbi sağlık hizmetleri ve psikososyal destek sağlamak kurumun öncelikli görevleri arasındadır. Bu süreçte UNHCR, hem hayati yardım malzemelerini ulaştırmakta hem de mültecilerin güvenli alanlara tahliyesini organize etmektedir. Kuruluşun acil müdahale kapasitesi, ulusal hükümetler, yerel ortaklar ve sivil toplum örgütleriyle yürütülen koordineli bir insani yardım mekanizmasına dayanmaktadır. Bu müdahaleler, yalnızca geçici yardım sağlamakla kalmayıp, mültecilerin uzun vadeli iyileşme ve yeniden yerleşim süreçlerine geçişini de kolaylaştırmaktadır.

İnsan Haklarının Korunması ve Hukuki Savunuculuk; Mülteciler, vatansız kişiler ve yerinden edilmiş bireyler, kendi devletlerinden koruma göremedikleri durumlarda uluslararası hukuk korumasına ihtiyaç duyarlar. UNHCR, bu kişilerin belgelere, eğitime, sağlık hizmetlerine ve istihdama erişimlerini sağlamak üzere hükümetlerle, yargı organlarıyla ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yürütmektedir. Kurum, vatansızlığın önlenmesi ve sona erdirilmesi amacıyla ulusal vatandaşlık yasalarının iyileştirilmesini desteklemekte; doğum kaydı sistemlerinin güçlendirilmesi, vatandaşlık edinimi süreçlerinin kolaylaştırılması ve yeni devlet oluşumlarında kişilerin vatandaşlık statüsünün korunması yönünde çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca, UNHCR, cinsel sömürü, istismar ve tacizle mücadelede sıfır tolerans politikası benimseyerek, hem çalışanlar hem de hizmet alan bireyler için güvenli ve kapsayıcı çalışma ortamları oluşturmayı hedeflemektedir.

Sürdürülebilir Çözümler ve Gelecek İnşası Kurumun nihai hedefi, mültecilerin kalıcı ve onurlu çözümler bulmasını sağlamaktır. Bu kapsamda UNHCR, üç temel çözüm yolunu desteklemektedir:

1. Gönüllü geri dönüş,
2. Üçüncü ülkeye yerleştirme,
3. Ev sahibi ülkeye entegrasyon.

Ayrıca kurum, mültecilerin eğitim ve istihdama erişimini teşvik ederek ekonomik bağımsızlık kazanmalarına yardımcı olmakta, özellikle genç nüfusun eğitime katılımını artırmaya yönelik programlar yürütmektedir. Böylece, mültecilerin yalnızca yardım alan değil, üretken bireyler olarak toplumsal yaşama katılımı hedeflenmektedir.

Genel olarak Mülteciler Yüksek Komiserliği resmi yayınlarında misyonu, yerinden edilme sürecinin tüm aşamalarında insan onurunu korumak ve uluslararası toplumun ortak sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlamak olarak özetlenebilecek bir çerçevede ilan edilmektedir. Yine kurumun faaliyetleri, insani yardımın ötesine geçerek, uluslararası hukukun uygulanması, insan haklarının korunması ve toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi açısından da küresel ölçekte belirleyici bir rol oynamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin normatif (hukuk oluşturu) ve denetleyici işlevi: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, sadece operasyonel faaliyetler yürüten bir kurum da değildir; aynı zamanda uluslararası mülteci hukukunun uygulanması ve geliştirilmesi bakımından normatif ve denetleyici bir rol de üstlenmektedir. Kuruluşun görev alanı, çok sayıda milletlerarası ve bölgesel hukuki düzenlemeyle tanınmış olan “denetleme” (*supervisory*) yetkisini içermektedir. Bu yetki, UNHCR’ya taraf devletlerin 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesini izleme, yorumlama ve uygulama süreçlerinde rehberlik etme sorumluluğunu vermektedir (Ekşi, 2019, s. 351).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, yalnızca uygulamayı denetleyen bir aktör olmanın ötesinde, aynı zamanda uluslararası mülteci hukukunun gelişimine katkı sağlayan normatif bir aktör konumuna da işaret etmek gerekir. Kurumun yayımladığı kitapçıklar, rehber ilkeler, el kitapları ve yorumlayıcı belgeler, devlet uygulamalarının yönlendirilmesinde ve mülteci hukukunun içtihat yoluyla şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Ekşi, 2019, s. 351). Bu belgeler, her ne kadar bağlayıcı nitelikte olmasa da, uluslararası hukukta “soft law” (yumuşak hukuk) kaynakları olarak kabul edilmekte ve devletler ile yargı organları tarafından sıklıkla referans alınmaktadır. Bugün 1951 Cenevre Sözleşmesi başta olmak üzere çok sayıda ülke için mültecilerin

bireysel statü belirlemesi ve mülteci tanımı ve kapsamı yanında, sığınma hakkı ve uluslararası koruma ilkelerinin yorumlanmasına yön veren hukuki etkiler doğuran uluslararası sözleşmelerde UNHCR'nın etkisini görebilmek mümkündür (Yıldırım – Mat, 2020, s. 33).

Bu çerçevede UNHCR, fiilen hukuk yaratma kapasitesine sahip bir uluslararası örgüt olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu son değerlendirme ile birlikte UNHCR'nın uluslararası hukuk sistemindeki rolü, salt insani yardım faaliyeti yürüten bir organın ötesine geçtiği; hem denetim hem de hukuk yapma (law-making) boyutlarıyla uluslararası mülteci hukukunun dinamik ve yaşayan bir alan hâline gelmesine katkı sunduğu görülmektedir.

4. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği –Türkiye İş Birliği Modelleri

Günümüzde göç olgusu, tarihsel süreçte hiç olmadığı kadar karmaşık, çok boyutlu ve küresel etkiler doğuran bir niteliğe bürünmüştür. Göç hareketleri, sadece hacim bakımından büyümekle kalmamış; nedenleri, sonuçları ve etkilediği alanlar itibarıyla da çeşitlenmiştir. Bu durum, göçü artık yalnızca demografik bir olgu olarak değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutları olan çok yönlü bir küresel mesele hâline getirmiştir.

21. yüzyılın başlıca dönüm noktalarından biri olan Arap Baharı süreci, bu dönüşümün en belirgin örneklerinden birini oluşturmuştur. Demokrasi, özgürlük ve insan hakları talepleriyle başlayan bu süreç, kısa süre içinde geniş bir coğrafyada iç çatışmaların, şiddetin ve istikrarsızlığın hâkim olduğu bir yapıya evrilmiştir. Dış güçlerin de müdahalesi ile sertleşen çatışmalar başta Suriye olmak üzere bölgesel bir göç dalgası üretmiştir (Deniş, 2020, s. 237). Devlet otoritesinin zayıfladığı, kamu kurumlarının işlevsizleştiği ve ulusal egemenliklerin çöktüğü bu bölgeler, tarihin en büyük kitlesel nüfus hareketliliklerinden birine kaynaklık etmiştir. Bu süreçte, Afganistan, Irak, Somali, Güney Sudan ve Myanmar gibi kronik kriz bölgelerine ek olarak Tunus, Libya ve özellikle Suriye gibi kırılgan devletlere dış müdahaleler zorunlu göç veren yeni merkezleri doğurmuştur. Yoksulluk, işsizlik, gıda güvensizliği, kamu hizmetlerinin yetersizliği ve fiziksel güvenliğin tehdit altında olması, milyonlarca insanı yerinden eden temel faktörler arasında yer almıştır (Arslan 2021c).

Henüz 21. yüzyılın ilk çeyreği tamamlanmadan, uluslararası göçün aktörlerini tanımlayan istatistiksel göstergelerde dramatik bir artış yaşanmıştır. Devletlerin göç stokları büyümüş, göç yolları ve biçimleri çeşitlenmiş, gönüllü ve zorunlu göç arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. Bu gelişmeler, göçün yerel bir olgu olmaktan çıkarak küresel bir görünüm kazanmasına yol açmıştır. Günümüzde

göç, hem kaynak hem de hedef ülkeler açısından yalnızca demografik bir hareketlilik değil, aynı zamanda insani güvenlik, kalkınma, kamu yönetimi ve uluslararası iş birliği boyutlarını içeren bütüncül bir yönetim meselesi olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de son dönem küresel göç hareketliliğinin merkezinde yer alan ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla tarih boyunca farklı göç hareketlerinin kesişme noktası olmuş; özellikle bulunduğu coğrafyada yaşanan savaşlar, iç çatışmalar ve insani krizler nedeniyle yoğun göç dalgalarına sıklıkla ev sahipliği yapmıştır. Ülke, hem transit geçiş ülkesi hem de hedef ülke konumunda bulunması sebebiyle uluslararası göç yönetimi açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Yakın tarih incelendiğinde, 1992’de Kuzey Irak’ta meydana gelen iç çatışmalar sonucu yaklaşık 460 bin kişinin Türkiye’ye sığınmak zorunda kaldığı görülmektedir. Bu olay, Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde karşılaştığı ilk büyük kitlesel göç hareketlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 1923–2010 yılları arasında Türkiye’ye dış göç yoluyla gelen toplam göçmen sayısının 2 milyon 268 bin 270 kişi olduğu, bu göçlerin nüfus artışına katkısının ise yalnızca %3,75 düzeyinde kaldığı ifade edilmiştir. Bu oran, uzun yıllar boyunca göçün demografik yapı üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Ancak 2011 sonrası dönemde yaşanan gelişmeler, bu tabloyu köklü biçimde değiştirmiştir. 2011’de Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte, milyonlarca insan ülkesini terk ederek başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınmıştır (Taşcier, 2021; 82).

Bölgesel çatışma ve terör hareketlerinin en önemli neticelerinden biri Suriye’den kitlesel göç hareketleri olmuştur. Türkiye, “açık kapı politikası” çerçevesinde sınırlarını insani gerekçelerle açık tutmuş ve kısa sürede dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke hâline gelmiştir. Bu kapsamda Türkiye, yalnızca insani yardım ve geçici barınma sağlamakla kalmamış; aynı zamanda eğitim, sağlık, çalışma hayatı ve sosyal uyum alanlarında da kapsamlı politikalar geliştirmiştir (Kayahan- Yüksel, 2020; Çiçek, 2022).

Her ne kadar son yıllarda Türkiye’deki göçmen ve mülteci sayısında sınırlı bir azalma eğilimi gözlemlense de (URL-4), ülke hâlen dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan devletler arasında yer almaktadır. Bu durum, Türkiye’nin demografik yapısı (Uzun, 2024), emek piyasaları (Baykal, Çiçek & Arslan, 2018), idari yapı (Arslan, Öztürk & Yağlı, 2023), güvenlik ve sınır yönetimi (Arslan, 2024), başta eğitim (Kayahan-Yüksel, 2021; Kayahan-Yüksel & Yüksel, 2022; Özbay & Arslan 2025), sağlık ve yerel nitelikteki kamu hizmetleri olmak üzere (Arslan & Sönmez, 2023) kamu hizmetleri kapasitesi, siyasi söylem ve tercihler (Arslan, Çiçek & Baykal, 2021; Deniz,

Demircioğlu, 2024), hukuksal düzenlemeler (Ayık, Kılavuz & Arslan, 2024; Şeren-Kurular, 2018), sosyo-ekonomik göstergeler (Karasu, 2018; Uyanık, 2017; Özdemir, 2025) ile dış politika üzerinde kalıcı ve çok yönlü etkiler üretmektedir.

Türkiye, maruz kaldığı yoğun göç hareketleri karşısında başlangıçta ulusal düzeyde kapsamlı bir göç yönetimi sistemi oluşturma ve etkin bir eylem planı geliştirme sürecinde görece yavaş ilerlemiştir. Ancak, kendisine yönelen göçlerin uzun vadeli ve kalıcı etkiler doğuracağını fark etmesiyle birlikte, kamu politikalarında belirgin bir paradigma değişimine gitmiştir.

Bu farkındalık sonucunda Türkiye, göçü yalnızca geçici bir insani kriz olarak değil, sürdürülebilir, yönetim gerektiren yapısal bir olgu olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda kurumsal yapılanma, mevzuat düzenlemeleri ve politik stratejiler açısından önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 2013'te kabul edilerek 2014'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile göç yönetimi kurumsal bir çerçeveye kavuşturulmuş; Göç İdaresi Başkanlığı (ilk adıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) kurulmuştur.

Bu reform, Türkiye'nin göç yönetiminde reaktif yaklaşımdan proaktif ve kurumsal bir yönetim modeline geçişinin temel göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, ulusal düzeyde hazırlanan Göç Strateji Belgesi ve Eylem Planları, göçün yalnızca güvenlik ve sınır kontrolü değil, aynı zamanda entegrasyon, sosyal uyum, insan hakları ve kalkınma eksenlerinde ele alınmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin göç politikalarındaki bu dönüşüm, ülkenin bölgesel göç yönetimi aktörleri arasındaki konumunu güçlendirmiş; aynı zamanda başta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği olmak üzere uluslararası aktörlerle olan iş birliğini derinleştirmiştir.

Türkiye Birleşmiş Milletler kurucu anlaşmasına niteliğindeki 1945 BM Şartı'na ilk imzalayan ülkeler arasında yer almakla birlikte BM'nin bir organı olarak UNHCR, Türkiye'deki faaliyetlerine 1960'da başlamıştır. Kuruluşun bu erken dönemdeki varlığı, herhangi bir ev sahibi ülke anlaşması (host country agreement) bulunmaksızın yürütülmüştür. Dolayısıyla 1960–2016 yılları arasında, UNHCR'nin Türkiye'deki varlığı ve faaliyetleri, Türk Devleti'nin verdiği idari izinlere ve ulusal mevzuatta tanınan esnekliklere dayanmıştır.

Bu dönemde, UNHCR'nin Türkiye'deki faaliyetleri esas olarak ulusal mevzuatın izin verdiği hükümler çerçevesinde Türk Devleti'ne tavsiyelerde bulunmak; eğitim ve seminer çalışmaları yapmak; pilot projeleri hazırlamak gibi işbirliği alanlarında sınırlı ilerlemiştir (Ekşi, 2019; 352). Ev sahibi ülke anlaşmasının bulunmaması, UNHCR'nin Türkiye'deki hukuki statüsünü

zayıflatmakla birlikte, Türk mevzuatında yer alan bazı hükümler bu boşluğu kısmen gidermiştir. Özellikle, iltica ve sığınma alanlarında UNHCR ile kurumsal iş birliğini öngören düzenlemeler, kuruluşun faaliyetlerine meşru bir zemin sağlamıştır.

Bu geçici statü 1 Eylül 2016'da sona ermiş; Türkiye ile UNHCR arasında "Ev Sahibi Ülke Anlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, 2018/11629 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2018). Böylece, UNHCR'nin Türkiye'deki varlığı hukuki çerçeveye kavuşturulmuş ve kuruluşun statüsü günümüz koşullarına uygun biçimde tanımlanmıştır.

Ev Sahibi Ülke Anlaşması, UNHCR'nin Türkiye'de yürüttüğü insani yardım, koruma, kapasite geliştirme ve yeniden yerleştirme çalışmalarını daha kurumsal ve etkin bir biçimde sürdürmesini amaçlamaktadır. Anlaşma, ayrıca Türkiye ile UNHCR arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesini, mültecilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve göç yönetiminin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasını hedeflemektedir (Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun)

Sonuç olarak, 2016'da imzalanan Ev Sahibi Ülke Anlaşması, UNHCR'nin Türkiye'deki varlığını hukuken tanımlamış; iki taraf arasındaki ilişkileri kurumsal bir zemine oturtarak mülteci koruma alanındaki iş birliğini derinleştirmiştir. Böylelikle Türkiye, hem bölgesel göç krizlerine yanıt kapasitesini güçlendirmiş hem de uluslararası yük paylaşımına dayalı bir göç yönetimi anlayışını benimsemiştir.

UNHCR, bugün Türkiye'de yalnızca Ankara'daki merkez ofisiyle değil; İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van illerindeki saha ofisleriyle de faaliyet göstermektedir. Bu kapsamda Türkiye, UNHCR'nin operasyonel faaliyetlerinin en yoğun yürütüldüğü ülkelerden biri hâline gelmiştir.

UNHCR'nin Türkiye'de odaklandığı temel alanlar ise şunlardır:

- Uluslararası hukuk ve ulusal yasal çerçeve doğrultusunda kaliteli, adil ve verimli prosedürlere erişimi sağlamak için kapasite geliştirme girişimleri yoluyla ulusal sığınma sistemini güçlendirmeye yönelik kurumsal ve yasal çabaları desteklemek
- Uluslararası korumaya ihtiyaç duyanlar için koruma ortamının iyileştirilmesi ve ulusal sosyal destek mekanizmalarına ve hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması

- Mültecilerin ev sahibi toplulukla birlikte sosyo-ekonomik katılımını kolaylaştırmak için ulusal yetkililer, kalkınma ortakları ve özel sektörle iş birliği yapmak, geçim kaynaklarına ve eğitime erişimi kolaylaştırmak da dâhil olmak üzere
- Mültecilerin bireysel ihtiyaçlarına dayalı olarak, yeniden yerleştirme ve tamamlayıcı yollar da dâhil olmak üzere uygun ve sürdürülebilir çözümlerin kolaylaştırılması
- Türkiye Hükümeti'nin Suriye'ye gönüllü geri dönüşlerin uluslararası standartlara uygun, güvenli, onurlu ve bilgilendirilmiş bir şekilde gerçekleştirilmesini izleme ve sağlama konusunda desteklenmesi
- Türkiye'nin Suriye mülteci krizine verdiği yanıtı desteklemek amacıyla BM kuruluşlarının ve sivil toplum ortaklarının çabalarına liderlik etmek ve koordinasyon sağlamak.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye Ofisi, faaliyetlerini yalnızca insani yardım temelli bir çerçevede değil, aynı zamanda çok paydaşlı yönetim ve sürdürülebilir kalkınma perspektifleriyle yürütmektedir. Kuruluşun Türkiye'deki stratejik vizyonu, mültecilerin ulusal sistemler içine dâhil edilmesini, kamu hizmetlerinden eşit biçimde yararlanmalarını ve ev sahibi topluluklarla birlikte sosyal uyumun güçlendirilmesini hedeflemektedir (UNHCR, 2023).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye'nin stratejik vizyonu ayrıca şunları da dikkate almaktadır (UNHCR, 2024).

Ulusal ve Uluslararası Aktörlerle İş Birliği: UNHCR, Türkiye'deki faaliyetlerini ulusal makamlarla yakın iş birliği içinde sürdürmekte; mültecilerin kamu hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak üzere kamu kurumlarına teknik ve kurumsal destek sağlamaktadır. Bu çerçevede, yalnızca devlet kurumlarıyla değil, aynı zamanda özel sektör, uluslararası finans kuruluşları, kalkınma ortakları ve sivil toplum örgütleri ile de iş birliği yapmaktadır.

UNHCR, mülteci müdahalesinin sürdürülebilirliğini temin etmek amacıyla Dünya Bankası (WB), Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi aktörlerle koordinasyon hâlinde çalışmakta; finansal ve teknik kaynakların etkin kullanılmasını sağlamaktadır. Kuruluş, Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (Regional Refugee and Resilience Plan – 3RP) çerçevesinde UNDP ile birlikte liderlik rolü üstlenmiş, bu sayede hem mültecilerin hem de ev sahibi toplulukların dayanıklılığını güçlendiren kapsayıcı bir yaklaşımı desteklemiştir (URL-5).

Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Uyum: UNHCR, Türkiye'nin taraf olduğu BM Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçevesi (UNSDCF) süreçlerinde aktif biçimde yer almakta ve Göç, Uluslararası Koruma ve Uyum Sonuç Grubu (Results Group – RG)'na eş başkanlık yapmaktadır. Bu çerçeve, mültecilerin yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kurumsal sistemlere kalıcı biçimde dâhil edilmesini öngörmektedir. Böylelikle UNHCR, mültecilerin kamu hizmetlerinden yararlanabildiği, ekonomik üretime katılabildiği ve yerel toplumla birlikte yaşayabildiği elverişli bir barınma ortamının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (UNHCR, 2024).

Koruma ve Çözüm Rehberliği: UNHCR, Türkiye'de çok sayıda mülteci aktöre koruma ve çözüm rehberliği (protection and solutions guidance) sunarak stratejik liderlik işlevi üstlenmektedir. Bu Kapsamda kurumun faaliyetleri iki temel eksende yürütülmektedir:

Kamu kurumlarına destek sağlayarak, mülteciler ve ev sahibi topluluklar için kapsayıcı ve kaliteli hizmetlerin sunulmasını güçlendirmek;

Boşlukları tamamlayıcı ve hızlandırıcı roller üstlenerek, ihtiyaç sahibi mültecilere yönelik yardım, öz yeterlilik ve sosyal uyum programlarını desteklemek.

Bu süreçte UNHCR, kanıta dayalı analizler ve mülteci koruma konusundaki uzmanlığı aracılığıyla paydaşların politika geliştirme süreçlerine yön vermekte, koruma temelli uygulamaların standartlaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Yerelleşme ve Toplum Temelli Yaklaşım: UNHCR'nin Türkiye'deki stratejisinin temel unsurlarından biri de yerelleşme (localization) ilkesidir. Kuruluş, bireysel yardımdan ziyade, ulusal kurumların ve yerel yapıların kapasitesini güçlendirmeye odaklanmaktadır. Bu doğrultuda UNHCR, mültecilerin sorunlarını yalnızca dış müdahaleyle değil, ev sahibi topluluklar, yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleriyle ortak çözümler geliştirerek ele almaktadır.

UNHCR, Türkiye genelinde mültecilerle, ev sahibi topluluklarla ve yerel paydaşlarla düzenli olarak işişareler yürütmekte; sahadan elde edilen veriler doğrultusunda stratejilerini güncellemektedir. Bu yaklaşım, mültecilerin ulusal sistemlere dâhil edilmesini kolaylaştırmakta ve ortak yaşam alanlarını destekleyen sosyal uyum politikalarının güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

UNHCR Türkiye'nin stratejik vizyonu, klasik insani yardım paradigmasının ötesine geçerek sürdürülebilir kalkınma, yerelleştirme ve çok aktörlü yönetim temellerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, mültecilerin sadece korunma altında tutulduğu değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın aktif ve üretken bir parçası hâline geldiği bir modelin inşasını amaçlamaktadır. Türkiye'nin ev sahipliği

yaptığı büyük mülteci nüfusu dikkate alındığında, UNHCR'nin bu vizyonu hem ulusal kurumların kapasitesini artırmakta hem de bölgesel ölçekte göç yönetimi politikalarına örnek teşkil etmektedir.

5. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Uygulamaları

Geldiğimiz noktada Türkiye'de yabancıların ülkeye giriş, kayıt ve ikametlerine ilişkin tüm süreçleri, göç alanında uzman kadrolar ve başta Göç İdaresi Başkanlığı olmak üzere idari yapı aracılığıyla yürütmektedir. Türk makamlarının sığınmacı ve mültecilere yönelik yaklaşımı, zaman içerisinde hem iç dinamiklerin hem de uluslararası gelişmelerin etkisiyle kurumsallaşma anlamında önemli dönüşümler geçirmiştir. UNHCR, Türkiye'nin göç alanında kurumsal yapısının ve idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda ve yine uluslararası göç ve yabancıları konu alan hukuk mevzuatın hazırlanması çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Özellikle 6458 sayılı Yabancıların ve Uluslararası Koruma Kanunu ve bu Kanun'a ilişkin yönetmeliklerin hazırlık süreçlerine katılmış; seminerler, çalıştaylar, yuvarlak masa toplantıları, konferanslar, paneller düzenlemiş; sivil toplum ve devlet kurumları arasında işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır (Ekşi, 2019, s. 363).

Yine Türkiye'nin idari yapısında yer alan kurumlar ile UNHCR arasında işbirliği, UNHCR'nin Türkiye'de faaliyetlerine ve uygulamalarına imkân tanımıştır. UNHCR ile Türkiye'deki idari yapıların işbirliğine gitmesi 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 35 ve 36. Maddelerine yer almaktadır. Diğer taraftan 6458 sayılı Yabancıların ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 59 ve 68. maddelerinde de UNHCR ile yapılacak işbirliğine atıfları görülmek mümkündür. “Yabancıya; ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşebilme imkânı sağlanır” (YUKK m. 59/-c) ve yine “...İdari gözetim altına alınan kişiye yasal temsilcisi, avukat, noter ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlileriyle görüşme imkânı sağlanır.” (YUKK m. 68/8) YUKK 92 ve 93. maddelerinde de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliğine yönelik atıf hükümlerini görülmek mümkündür. Madde 92(2)'de “Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etme görevini yerine getirmesinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğiyle gerekli iş birliği sağlanır. Bakanlık, bu Kanun çerçevesindeki uluslararası koruma, başvuru, değerlendirme ve karar süreçlerini belirlemeye, bu amaçla Dışişleri Bakanlığının uygun görüşü alınmak suretiyle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğiyle uluslararası anlaşma niteliği taşımayan protokoller yapmaya yetkilidir.” hükmü yer almaktadır. Madde 92(3)'de ise “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin uluslararası koruma

başvurusunda bulunmuş kişilere sınır kapıları da dâhil olmak üzere erişimi ve başvuru sahibinin de kabul etmesi şartıyla, başvurusuyla ilgili bilgilere erişimi sağlanır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, başvurunun her aşamasında görüşlerini yetkililere iletebilir” şeklinde Bakanlık, uluslararası koruma süreçleriyle ilgili konularda, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile iş birliği yapabilmesini yönelik düzenleme yer almaktadır. Yine aynı Kanun’da bir diğer işbirliği alanı olarak 93. maddede “Uluslararası koruma başvuruları incelenirken, etkin ve adil karar verebilmek, başvuran tarafından iddia edilen hususların doğruluğunu tespit edebilmek amacıyla menşe, ikamet ve transit ülkelerle ilgili Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kaynakları ve diğer kaynaklardan güncel bilgi toplanır” denilmektedir. Kanunda yer bulan bu ifade bilgi paylaşımı konusunda UNHCR ile çeşitli işbirliği alanlarına işaret etmektedir.

Ayrıca Türkiye’nin ulusal mevzuatında sayılan durumlar ve 2016’da yapılan ev sahibi ülke anlaşmaları uyarınca UNHCR, Türkiye’de çeşitli faaliyetlerde bulunma imkânına erişmiştir. Bu bağlamda UNHCR’nin Türkiye’deki faaliyetleri ve rolü hakkında bir değerlendirmede öne çıkan hususlar şöyledir;³

5.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Göç İdaresi Başkanlığı ile Ortak Faaliyetleri: Kurumsal Eşgüdüm ve Operasyonel Dayanışma

Türkiye’de göç yönetimi konusunda temel devlet aktörü olarak İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Başkanlığı öne çıkmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığına tanımlı görevler arasında hükümet tarafından belirlenen politika ve stratejilerin uygulanması, geçici korumaya dair iş ve işlemlerin yürütülmesi yanında kurumlar arası işbirliğini yürütmek sayılmıştır. Bu bağlamda UNHCR ve göç idari başkanlığı arasında işbirliği ve dayanışma bu bağlamda mümkün hale gelmiştir. UNHCR’nin Türkiye’ye dair yıllık faaliyet raporları incelendiğinde bu işbirliği alanlarına dair veriler göze çarpmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Göç İdaresi Başkanlığı ve İl Göç İdaresi Müdürlüklerine operasyonel ve teknik destek sağlamıştır. Bu destek, kayıt prosedürlerinin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmaların yanı sıra, veri güncelleme ve adres kayıt sistemlerinin güçlendirilmesini de kapsamaktadır. Bu sayede, uluslararası koruma talebinde bulunan kişilerin hızlı bir şekilde belgelenmesi ve kayıt altına alınması mümkün olmaktadır.

UNHCR ayrıca, özel ihtiyaç sahibi bireylerin tespiti ve yönlendirilmesi amacıyla kurulan Koruma Masaları (Protection Desks)’na destek vermektedir.

3 Bu bölüm UNHCR’nin Türkiye’deki faaliyetlerini konu alan yıllık raporlardan yararlanarak hazırlanmıştır

Bu mekanizma sayesinde, koruma risklerinin azaltılması ve her bireyin ihtiyacına özel çözümler üretilmesi hedeflenmiştir.

Bu iş birliği sonucunda, 2024'te Göç İdaresi Başkanlığı tarafından kaydedilen tüm uluslararası koruma başvurularının %95'i, UNHCR'nin İl Göç İdaresi Müdürlüklerine personel desteği sağladığı illerde gerçekleştirilmiştir.

Mülteci statüsü belirleme sürecinde biriken dosyaların azaltılmasına yönelik olarak, UNHCR 2024 boyunca Göç İdaresi Başkanlığına teknik destek sağlamış ve 10 mobil karar biriminin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Kararların kalitesini artırmak amacıyla, UNHCR ve Göç İdaresi Başkanlığı 2024'te İl Müdürlüklerinin kararlarını masa başı (desk review) yöntemiyle incelemiş; tespit edilen eksiklikler konusunda geri bildirim sağlamış ve karar süreçlerinin standartlaşması için rehber dokümanlar hazırlamıştır. Ayrıca, belirli risk gruplarına yönelik karar şablonları UNHCR tarafından geliştirilerek İl Müdürlüklerinin kullanımına sunulmuştur.

Türkiye Barolar Birliği ile kurulan ortaklık, mültecilerin adalete erişimini ve hukuki yardım hizmetlerini güçlendirerek koruma alanını genişletmiştir. Ayrıca, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile yapılan çalışmalar, yükseköğretim ve sosyal uyum alanlarında önemli ilerlemelere katkı sağlamış; mültecilerin mesleki eğitim ve yükseköğretim fırsatlarına erişimini artırmıştır.

UNHCR, belediyelerle iş birliği içinde çalışarak sosyal uyumun ve hizmet sunumunun güçlendirilmesine odaklanmıştır. Kuruluş, mülteci yoğunluğu yüksek bölgelerde belediyelerin kurumsal kapasitelerinin artırılması amacıyla teknik destek, eğitim ve finansman sağlamıştır. Türkiye Belediyeler Birliği ile kurulan ortaklık sayesinde, sürdürülebilir kapsayıcılık politikaları için iyi uygulamaların paylaşımı teşvik edilmiştir.

5.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'de Sosyal Koruma Alanındaki Rolü ve Uygulamaları

Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, özel ihtiyaç sahibi bireyleri destekleyen, ülke genelinde örgütlenmiş yapısıyla sosyal hizmet ve yardımları sağlayan temel kamu kurumudur. Bakanlık, Sosyal Hizmet Merkezleri ve diğer sosyal kurumlarından oluşan geniş ağı aracılığıyla; özellikle kadınlar ve çocuklar için yürütülen hane ziyaretleri, psikososyal destek ve rehabilitasyon hizmetleri dâhil olmak üzere kapsamlı önleyici ve koruyucu faaliyetler yürütmektedir.

Bunun yanı sıra, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ailelerin ve toplulukların koruma kapasitelerini güçlendirmeyi hedefleyen ebeveynlik eğitimleri ve toplumsal farkındalık programları aracılığıyla koruyucu ve önleyici hizmetler

sunmaktadır. Ayrıca, Bakanlık sosyal yardım mekanizmaları üzerinden nakdi ve aynı destekler sağlayarak sosyal koruma ağını güçlendirmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasındaki iş birliği, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülen kayıt ve koruma aşamaları ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yönetilen sosyal uyum ve içermeye aşamaları arasında sürekliliğin sağlanmasına katkı sunmaktadır.

Yine mültecilerin ulusal hizmet sistemlerine dâhil edilmesi, UNHCR açısından büyük önem taşımaktadır; zira bu durum, mültecilere sağlanan uluslararası veya geçici koruma statüsünü tamamlayıcı bir unsur niteliğindedir. Genel sağlık sigortası bulunmayan veya süresi dolan mülteciler için UNHCR'nin saha ofisleri, sivil toplum ortakları ve sözleşmeli hastaneleri, özellikle kronik hastalıkları bulunan bireylere yönelik tıbbi destek sağlamıştır.

5.3. Mültecilerin Türkiye’de Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Entegrasyonunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Rolü ve Uygulamaları

Türkiye’deki eğitim alanı, 2023/2024 eğitim-öğretim yılında dikkate değer bir başarı elde etmiştir. Ülkede bulunan bir milyondan fazla okul çağındaki Suriyeli çocuktan 840.000’den fazlası, Türkiye’deki devlet okullarına kayıt yaptırmıştır. Böylece genel okullaşma oranı %78’in üzerine çıkmıştır. Özellikle ilköğretim ve ortaokul düzeylerinde okullaşma oranı %90’ı aşmış ve ev sahibi toplumun oranlarına oldukça yaklaşmıştır.

Yükseköğretim alanında da kayda değer bir ilerleme kaydedilmiştir (Arslan & Özbay, 2024). 60.000’den fazla Suriyeli genç üniversitelere kayıt yaptırmış ve bu sayede %12’lik bir yükseköğretim okullaşma oranına ulaşılmıştır. Bu oran, küresel mülteci ortalaması olan %7’nin oldukça üzerindedir.

Bu başarıda Yükseköğretim Kurulu ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kilit bir rol oynamıştır. UNHCR, bu kurumlarla yakın iş birliği içinde çalışmış; ayrıca Avrupa Birliği, Dünya Bankası, UNICEF ve diğer uluslararası paydaşlarla da savunuculuk ve kapasite geliştirme faaliyetlerinde bulunmuştur.

Ekonomik entegrasyon alanında da UNHCR’nin faaliyetleri göze çarpmaktadır. 2016’dan itibaren, mültecilerin işverenleri aracılığıyla çalışma izni alabilmelerine yönelik UNHCR’nin çabaları söz konusudur. Türkiye’deki, bürokratik engeller, yüksek maliyetler ve mülteciler ile işverenler arasında çalışma izni prosedürleri konusundaki bilgi eksikliğine rağmen çalışabilir durumdaki mültecilerin yalnızca %7,5’i resmi çalışma izni elde edebilmiştir.

Son dönem Türkiye’de yaşanan ekonomik daralma ve zorluklar, mülteciler dâhil olmak üzere kırılgan toplulukları etkilemiştir. Bu zorluklara rağmen UNHCR, Dünya Bankası, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Finans Kurumu, Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi önemli kalkınma ortaklarıyla iş birliği içinde çalışmalarını sürdürmüştür. UNHCR’nin bu ortaklıklar çerçevesindeki faaliyetleri, mültecilerin ekonomik dâhil edilmesini, kendi kendine yeterliliklerinin artırılmasını ve mültecilerle ev sahibi topluluklar arasında sosyal uyumun güçlendirilmesini hedefleyen bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşımın geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu çalışmalar, kısa vadeli insani yardımların ötesine geçerek, uzun vadeli kalkınma temelli çözümler üretmeyi amaçlamaktadır.

5.4. Uluslararası Sorumluluk Paylaşımı Çerçevesinde Türkiye’de UNHCR’nin Yeniden Yerleştirme Politikaları ve Uygulamaları

2024 Aralık itibari ile Suriye’deki eski yönetimin düşmesinin ardından siyasi durumun hızlı biçimde değişmesine rağmen, yılın büyük bir bölümünde Türkiye’de bulunan mülteciler için gönüllü geri dönüş (voluntary repatriation), uygulanabilir bir çözüm seçeneği olmamıştır. Bu dönemde, yeniden yerleştirme (resettlement) ve tamamlayıcı çözüm yolları (complementary pathways), sınırlı kapsamda kalmakla birlikte, belirli sayıda mülteci için hayati öneme sahip olmaya devam etmiştir.

UNHCR, özellikle en kırılgan durumdaki mülteciler için yeniden yerleştirmeyi öncelikli bir çözüm aracı olarak değerlendirmiştir. Örneğin 2024 içerisinde 14.320 mülteci yeniden yerleştirme programına sunulmuş ve 10.756 mülteci Türkiye’den ayrılmıştır. UNHCR ayrıca, tamamlayıcı çözüm yolları olarak adlandırılan alternatif yerleştirme mekanizmalarının geliştirilmesine de aracılık etmiştir. Ancak UNHCR’nin Türkiye’deki mültecilerin üçüncü bir yerleştirilmelerindeki rolü ve etkisi oldukça sınırlı kalmış anlamlı bir sayıya ulaşamadığı da görülmektedir

Sonuç ve Öneriler

Uluslararası göç, sadece göçün başladığı kaynak ülkeleri veya göçlerin nihai olarak ulaştığı hedef ülkeleri değil aynı zamanda göç koridorları üzerinde bulunan her ülkeyi etkilemektedir. Günümüzde küresel göç hadisesinin etkilemediği ülke neredeyse yok gibidir. Bu sebeple göç yönetimi konusunda sadece devletlerin tek başına geliştikleri politika ve çabalar ile başarılı sonuçlar elde etmeleri çok mümkün değildir. Sadece Arap Baharı hadisesi sonrasında yaşanan göç dalgası dahi bunu açıkça ortaya koymuştur. Günümüzde yaşanan gelişmeler uluslararası göçün bir “insan hakkı” olduğu ve “insan güvenliğinin” sağlanmasının gerekliliğini dikkate alan küresel düzeyde bir göç yöneti(şi)

mi çabasını gerekli kılmaktadır (Tokdemir, 2024, s. 136). Bu çabaları devlet merkezli olmaktan çıkıp süreçten etkilenen tüm paydaşların ve ortak meselesi olarak dikkate alındığı ulusüstü kuruluşlara ihtiyaç bulunmaktadır. Akis durumunda göçün siyasetleştirilmesi, güvenlikleştirilmesi, insan hakları ihlalleri gibi daha derin etkiler yaratacak “göç krizlerine” dönüşmesi muhtemeldir. Bu nedenle uluslararası göç yönetimi konusunda geniş katımlı, en köklü ve en etkili uluslararası örgütü olarak Birleşmiş Milletler ve onun altında oluşturulmuş olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine önemli ve büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin Türkiye’deki faaliyetleri, uluslararası mülteci koruma rejiminin uygulama düzeyinde nasıl işlerlik kazandığını gösteren önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kurumun Türkiye’de yürüttüğü kayıt, koruma, sosyal hizmete erişim, yeniden yerleştirme ve savunuculuk faaliyetleri, hem hukuki hem de insani temeller üzerine inşa edilmiştir. Türkiye, bir yandan milyonlarca sığınmacıya ev sahipliği yaparken, diğer yandan ulusal mevzuatını uluslararası normlarla uyumlu hale getirme çabası içindedir. Bu süreçte UNHCR, kapasite geliştirme, mevzuat uyumu, yerel yönetimlerle iş birliği ve toplumsal uyum projeleriyle önemli katkılar sunmaktadır.

UNHCR’nin Türkiye’deki faaliyetleri, mülteci rejiminin çok katmanlı yapısını ve devlet–uluslararası örgüt etkileşiminin pratikteki yansımalarını ortaya koymaktadır. Kurum, yalnızca insani yardım ve operasyonel destek sağlayan bir yapı değil, aynı zamanda politika geliştirme süreçlerinde yönlendirici, normatif bir rehber ve denetim mekanizmasıdır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne getirdiği coğrafi sınırlamaya rağmen, 2011 sonrasında hızla artan zorunlu göç dalgaları karşısında uluslararası koruma ilkeleriyle uyumlu politikalar üretme yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

UNHCR’nin çalışmaları, kayıt ve belgelendirme süreçlerinden başlayarak sosyal hizmetlere erişim, psiko-sosyal destek, yeniden yerleştirme, kadın ve çocuk koruma programları ve toplumsal uyum faaliyetlerine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu faaliyetlerin başarısı, ulusal kurumlarla kurulan güçlü koordinasyona ve teknik kapasite desteğine dayanmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Türk Kızılay ve yerel yönetimlerle yürütülen ortak çalışmalar, mültecilere yönelik kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamada belirleyici rol oynamaktadır.

Buna karşın, uygulamada çeşitli zorluklar devam etmektedir. Kayıt ve belge güncelleme süreçlerinde yaşanan gecikmeler, geçici koruma kapsamındaki bireylerin iş gücü piyasasına erişiminde karşılaşılan engeller ve sağlık hizmetlerinde sürekliliğin tam olarak sağlanamaması, koruma ve

entegrasyonun önündeki temel sorunlardır. Ayrıca, kamuoyunda artan göç karşıtlığı, mültecilerin toplumsal kabul düzeyini zayıflatmakta ve yerel düzeyde sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir.

UNHCR'nin son yıllardaki faaliyetleri, Türkiye'nin hâlen dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumunda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, ulusal göç yönetimi kapasitesinin uluslararası iş birliğiyle güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Kurumun benimsediği çok paydaşlı yaklaşım, ulusal kurumlarla birlikte uluslararası finans ve kalkınma aktörlerini de sürece dâhil ederek, mülteci koruma sisteminin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve benzeri kuruluşlarla yürütülen ortak projeler, mültecilerin ekonomik hayata katılımı, beceri geliştirme ve istihdam alanlarında uzun vadeli etkiler yaratmaktadır.

Sonuç olarak, UNHCR'nin Türkiye'deki varlığı, uluslararası sorumluluk paylaşımının somutlaştığı en kapsamlı örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu iş birliği modeli, Türkiye'nin ulusal göç politikalarının uluslararası normlarla bütünleşmesini desteklerken, mültecilerin onurlu yaşam koşullarına erişimini güvence altına almaktadır. Türkiye-UNHCR ilişkisi, insani diplomasi ve göç yönetişimi alanında örnek bir ortaklık modelidir. Bu model, gelecekteki bölgesel istikrar, sosyal uyum ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından stratejik bir değere sahiptir.

Ancak süreçte başta UNHCR olmak üzere uluslararası kurumların katkıları Türkiye'nin çabalarının çok gerisinde kaldığı Türkiye'nin büyük göç bagajı karşısında bu kurumların daha fazla rol almaları, katkı sunmaları gerekmektedir.

Öneriler

Küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan gelişmeler, göç olgusunun tek tek devletlerin sınırlı kapasiteleriyle yönetilemeyecek kadar çok boyutlu ve birbirine bağlı bir niteliğe sahip olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, ulusal çabaların ötesine geçen; ortak hedefler, ortak ilkeler ve kurumsallaşmış işbirliği mekanizmaları üzerine inşa edilmiş bütüncül bir küresel göç yönetişimi stratejisinin gerekliliğini göstermektedir. Mevcut yapıda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kapasitesinin göç yönetiminin tüm boyutlarını kuşatmada yetersiz kalması, giderek daha görünür hâle gelen küresel yönetim boşluğunu derinleştirmektedir. Bu nedenle, dünya göç sisteminde hissedilen kurumsal ve işlevsel aksaklıklar, çeşitli politika analistleri ve akademisyenleri, UNHCR'nin ötesine geçen, daha kapsamlı yetkilere sahip müstakil ve güçlü bir "Dünya Göç Örgütü (World Migration Organisation)" benzeri uluslararası bir yapılanmanın kurulması yönünde tartışmalar yürütmeye sevk etmektedir (Ghosh, 2005, p. 13).

Ancak hâlihazırda UNHCR, uluslararası sistem içerisinde köklü bir kurumsal geçmişe, geniş bir katılımcı ve paydaş ağına ve ayrıca kararlarının yüksek düzeyde etki kapasitesine sahip BM şemsiyesi altında bir uluslararası kuruluş olarak küresel göç yönetiminde temel uluslararası aktör olarak öne çıkmaktadır. UNHCR, küresel göç ve mülteci yönetimi alanında önemli çalışmalar yürütmesine rağmen, özellikle son yıllarda art arda yaşanan kitlesel yerinden edilme süreçleri karşısında ürettiği çözümlerin aynı ölçüde etkili olamadığı gözlemlenmektedir. Kurumun kapsamlı bütçesine, çok aktörlü iş birliklerine, hazırladığı raporlara ve saha odaklı araştırma faaliyetlerine rağmen, çıktıların sahada somut ve kalıcı etkiler yaratma noktasında sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum, UNHCR'nin Türkiye'de yürüttüğü faaliyetler ve Türkiye ile kurduğu çok yönlü iş birliği çerçevesinde elde edilen sonuçlar üzerinden de açık biçimde izlenebilmektedir.

Mevcut tablo, UNHCR'nin özellikle aşağıda belirtilen alanlarda daha hızlı, daha görünür ve daha kapsayıcı sonuçlar üretecek politika ve uygulama adımları geliştirmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Uluslararası Sorumluluk Paylaşımının Derinleştirilmesi: Mültecilere yönelik gıda, barınma, tıbbi bakım ve eğitim imkânları gibi uluslararası insani yardım uygulamaları, özellikle Türkiye gibi yüksek göç baskısı altında bulunan ülkelerin göç yönetimi kapasitesine katkı sağlamakla birlikte, bu katkı yapısal düzeyde sınırlı kalmaktadır. Nitekim yapılan saha araştırmaları, insani yardımların göç dinamikleri üzerinde birtakım istenmeyen sonuçlar doğurabildiğine işaret etmektedir (Çiçek & Arslan, 2024, s. 35). Bu durum, uluslararası sorumluluk paylaşımının yalnızca insani yardımlarla sınırlı tutulamayacağını; daha kapsamlı, sürdürülebilir ve çok boyutlu politika araçlarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, yeniden yerleştirme ve tamamlayıcı koruma mekanizmalarının daha etkin biçimde işletilmesi ve ölçeklerinin genişletilmesi, Türkiye üzerindeki yapısal yükün hafifletilmesi açısından kritik bir önem taşımaktadır. Ayrıca, göçün bölgesel ve küresel yönetiminde çok taraflı diplomasi kanallarının güçlendirilmesi, adil ve etkili bir uluslararası sorumluluk paylaşımının gerçekleştirilmesi bakımından zorunlu görünmektedir.

Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi: Ulusal kurumlar ile UNHCR arasındaki iş birliği, özellikle göç yönetimi, veri paylaşımı ve insan kaynağı kapasitesi bakımından sürekli eğitim programlarıyla desteklenmelidir.

Yerel Yönetimlerin Rolünün Artırılması: Belediyeler, mültecilerin hizmetlere erişiminde öncü konumdadır. Bu nedenle, UNHCR'nin yerel yönetimlerle ortak projelerinin sayısı artırılmalı, yerel uyum stratejileri belediyelerin planlama süreçlerine entegre edilmelidir.

Sürdürülebilir Entegrasyon Politikaları: Türkiye'nin sınırlı işgücü piyasasına başta Suriyeliler olmak üzere tüm yabancı grupların getirdiği ayrı bir daralma söz konusudur. Bu bağlamda tüm bu grupların iş gücü piyasasına etkin erişimini kolaylaştıracak alt yapı hazırlanması kapsamında; mesleki eğitim, girişimcilik ve özel sektör iş birlikleri teşvik edilmelidir.

Toplumsal Uyumun Güçlendirilmesi: Eğitim, kültürel etkileşim ve medya aracılığıyla mülteciler ile ev sahibi toplum arasında karşılıklı anlayış ve dayanışma kültürü geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Arslan, A., Öztürk, S., & Yağlı, Ş. (2023). Türkiye’de uluslararası göçlerin idari yapıya etkileri ve bakanlıkların göç yönetim süreçlerindeki rolleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65, 7–14.
- Arslan, E. (2021a). Uluslararası göçe teorik bakış ve 21. yüzyıl göçleri: Göç karışıklığının yükselişi ve zorunlu göçlerin artması üzerine bir değerlendirme. In E. Arslan (Ed.), *Uluslararası göç üzerine akademik çalışmalar: Süreçler olgular uygulamalar*, (pp. 1–33). Eğitim Yayınevi.
- Arslan, E. (2021b). Türkiye’de göç yönetimi: Süreçler, aktörler politikalar. In E. Arslan (Ed.), *Bölgesel gelişmeler ışığında uluslararası göç ve Türkiye* (pp. 1–30). Nobel Yayıncılık.
- Arslan, E. (2021c). Göçü harekete geçiren bir dinamik olarak güvenlik: Suriye’nin devlet kapasitesi ve kırılgan devlet niteliği üzerine bir değerlendirme. In E. Arslan (Ed.), *Yerel ve bölgesel ekseninde uluslararası göç üzerine incelemeler* (pp. 1–24). Nobel Yayınevi.
- Arslan, E. (2024). Düzensiz göçleri engellemede sınır güvenlik duvarlarının caydırıcılığı üzerine bir değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 500, 13-37.
- Arslan, E., & Özbay, E. (2024). Türkiye’nin yükseköğretiminde yeni dönem üniversitelerin suriyeli ve diğer yabancı uyruklu öğrencilere yönelik uygulamaları. 24. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu* (pp.282-285). Tunceli, Turkey.
- Arslan, E., & Sönmez, B. (2023). Türkiye’nin göç uyum planı ve yerel yönetimler. In E. Arslan (Ed.), *Sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar XIII* (pp. 7–24). Eğitim Yayınevi.
- Arslan, E., Çiçek, A., & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. In F. T. Emimi & E. Arslan (Eds.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* (pp. 93–123). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Arslan, N.T. & Arslan, E. (2010). *Yeni kamu yönetimi ve üst kurullar*. Alfa-Aktüel Yayıncılık.
- Ateş, H., & Coşkun, A. (2020). Türkiye’de göç yönetimi. In A. Cihan, İ. Erdoğan, & H. Genç (Eds.), *Dünyada göç yönetimi ve Türkiye’nin göçmenleri* (pp. 49–75). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Ayık, Ö., Kılavuz, R., & Arslan, E. (2024). Türkiye’nin uluslararası göç deneyimi ve geçici koruma uygulaması üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 7(5), 827–837.
- Baykal, Ö. N., Çiçek, A., & Arslan, E. (2018). Turkey’s employment policies for immigrants. In *Göç, yoksulluk ve kimlik: Uluslararası Orta Asya Sempozyumu* (pp. 545–553).

- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efe-akademi Yayınları
- Betts, A. (2010, November). Global migration governance – the emergence of a new debate. *Global Economic Governance Programme*. Retrieved from, <http://www.globaleconomicgovernance.org>
- Betts, A. (2011). *Global migration governance*. Oxford University Press.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.
- Çiçek, A. (2022). *Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu: Adana ili incelemesi*. Detay Yayıncılık.
- Çiçek, A., & Arslan, E. (2024). Yumuşak güç aracı olarak göç: Kamu diplomasisi ve nitelikli göçmen çekimi arasındaki etkileşimin incelenmesi. In M. Bostancı (Ed.), *Uluslararası ilişkilerde stratejik iletişim ve kamu diplomasisi* (pp. 17–42). Palet Yayınları.
- Deniş, H. E., (2020). Küresel terör ve kamuoyu oluşturma sürecinde medyanın rolü: Amerikan gazetelerinde PYD, YPG, SDG örgütlerinin görünümü. *Küresel Terör ve Güvenlik Politikaları* (pp.227-252), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Deniş, H. E., & Demircioğlu, F. (2024). Aşırı sağın yükselişi: Avrupa ve Türkiye'deki değişimin analizi. İçinde *Soğuk savaş sonrası uluslararası göç politikaları* (pp. 103–128). TESAM Yayınları.
- Eksi, N. (2019). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki faaliyetleri ve Türk iltica sisteminde değişen rolü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1), 343–370.
- Geiger, M., & Pécoud, A. (2014). International organisations and the politics of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(6), 865–887. doi:10.1080/1369183X.2013.855071.
- Ghosh, B. (2005). Managing migration: whither the missing regime. *Ginebra: UNESCO*.
- Gülbaşak Yerli. (2018). Türkiye'deki göç politikaları ekseninde göç idaresi genel müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kuruluş ve fonksiyonları. *Social Sciences Studies Journal*, 4(19), 2080-2086.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye yönelik dış göçler, Suriyeli sığınmacı göçü ve etkileri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), 21–41.
- Kayahan Yüksel, D. & Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye'de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158-169.

- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk* içinde (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği., (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim* içinde (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Loescher, G. (2001). *The UNHCR and world politics: A perilous path*. Oxford University Press.
- Özbay, E., & Arslan, E. (2025). The practices of Turkish higher education towards international students and Syrians, and their contributions to migration management. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 49(2), 191–198.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44(4), 652–667.
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- Taşcier, A. M. (2021). Yerel yönetimler, göç yönetimi ve hizmet sunumunda İstanbul ve Adana Büyükşehir Belediyeleri örnekleri. In E. Arslan (Ed.), *Bölgesel gelişmeler ışığında uluslararası göç ve Türkiye* (ss. 79-105). Nobel Yayıncılık.
- Tokdemir, A. S. (2024). Zorunlu göç süreçlerinde uluslararası örgütlerin politikaları: Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği örneği. *Göç Araştırmaları Dergisi* 10(1), 125-148.
- Turan A. (2023a). Türkiye’de göç ve siyasi boyutları, *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 24(3), 331-347.
- Turan, A. (2023b). Türkiye’de göç yönetimi: “Ekonomi ve güvenlik” kaynaklı göçleri siyasi kararlar üzerinden düşünmek. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 622–649.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Uzun, Ş. (2024). Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken Türkiye’de göç, değişen demografi ve göç yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 33(1), 1–32.

- Yıldırım - Mat, T. (2020). *Uluslararası hukuk ve göç*. In A. Cihan, İ. Erdoğan, & H. Genç (Eds.), *Dünyada göç yönetimi ve Türkiye'nin göçmenleri* (ss. 19-48). Akademik Kitaplar.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>
- Diğer Kaynaklar (Resmî Belgeler, Kurum Raporları, Uluslararası Belgeler)
- International Organization for Migration (IOM). (2019). World migration report 2020. Geneva: IOM.
- IOM- Uluslararası Göç Örgütü (2013). Göç Terimleri Sözlüğü.
- International Organization for Migration (IOM). (2022). Annual report 2022. Geneva: IOM.
- International Organization for Migration (IOM). (2024). Annual report 2024. Retrieved from <https://www.iom.int/msite/annual-report-2024/>
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No. 7094, Kabul Tarihi: 8.2.2018, RG 7.3.2018/ 30353.
- United Nations. (1950). Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. United Nations General Assembly. Retrieved from <https://www.unhcr.org>
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2024). Türkiye Annual Country Report 2024. UNHCR Publications.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (15.09.2025). What we do. Retrieved from <https://www.unhcr.org/what-we-do>
- URL-1: The International Organization for Migration- IOM. (01.12.2022). <https://www.iom.int/iom-history> (15.08.2025).
- URL-2: International Organization for Migration (IOM). (2022). Migration management in Türkiye. Retrieved from <https://turkiye.iom.int/tr/goc-yonetimi> (07.08.2025).
- URL-3: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). About UNHCR: Overview and history. Retrieved from <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/history-unhcr> (20.08.2025).
- URL-4: Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/istatistikler> (10.11.2025)
- URL-5: United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (11.10.2025). Where we work: Republic of Türkiye. Retrieved from <https://www.unhcr.org/where-we-work/countries/republic-tuerkiye>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK].

Türk Devletleri Teşkilatı'nda Göç Yönetimi: Mevcut Durum, Bölgesel Dinamikler ve Gelecek Perspektifleri

Halil Emre Deniş¹

Fatih Demircioğlu²

Özet

Bu bölüm, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üye ülkelerinde göç olgusunu demografik, ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutlarıyla bütüncül bir çerçevede incelemektedir. İlk olarak TDT ülkelerindeki göçün genel görünümünü ele alınarak demografik eğilimler, göç akımları, bölgesel göç baskıları ve işgücü hareketliliği değerlendirilmiştir. Ardından, ortak politikalar, kurumsal belgeler, düzensiz göçle mücadele, sınır güvenliği ve insani yardım alanlarında TDT'nin geliştirdiği iş birliği süreçleri analiz edilmiştir. Bölümün ikinci kısmında göç ile bölgesel güvenlik arasındaki ilişki; Afganistan kaynaklı hareketlilik, Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı nüfus akımları ve Orta Asya'da artan iklim göçü riski bağlamında incelenmektedir. Sonraki bölümde ise TDT'nin geleceğine dair öngörüler ve senaryolar sunularak kurumsal derinleşme ihtiyacı, ortak göç ajansı kurulması potansiyeli, dijital göç sistemleri ve 2030-2050 dönemine ilişkin göç trendleri tartışılmaktadır. Sonuç olarak çalışma, TDT'nin göç yönetiminde giderek artan bir koordinasyon kapasitesi geliştirdiğini; ancak bölgesel göç dinamiklerinin TDT ülkeleri açısından hem fırsatlar hem de kırılganlıklar barındırdığını ortaya koymaktadır.

- 1 Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, halilemredenise@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9830-5624
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, İİBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, fatihdemircioglu@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7057-0795

1. Giriş

Küreselleşme, teknolojik dönüşüm, demografik dalgalanmalar ve bölgesel çatışmaların eş zamanlı etkileri, 21. yüzyılda göç olgusunu uluslararası sistemin en dinamik ve en kırılgan alanlarından biri hâline getirmiştir (Triandafyllidou, 2025, s. 3; Çiçek & Taylan, 2021, s. 225). Göç hareketlerinin niteliği ve niceliği, yalnızca bireylerin yer değiştirme motivasyonlarıyla sınırlı kalmamakta; ülkelerin ekonomik yapıları, güvenlik ortamları, dış politikaları ve bölgesel işbirliği modelleri üzerinde derin etkiler yaratmaktadır (Betts, 2011, s. 12; Arslan, 2021, s. 25; Turan, 2023a, s. 622). Bu bağlamda, uluslararası ve bölgesel örgütlerin göç yönetimindeki kurumsal kapasitesi, günümüz uluslararası ilişkiler literatüründe giderek daha fazla önem kazanan bir inceleme alanı olarak öne çıkmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) da bu eğilimin somutlaştığı bölgesel örgütlerden biridir. Coğrafi konumu, tarihsel bağları, sosyo-kültürel ağları ve ekonomik etkileşim kapasitesi nedeniyle TDT; Asya, Orta Doğu ve Avrupa arasında şekillenen göç rotalarının merkezinde yer almakta ve bölgesel göç yönetiminin kritik aktörlerinden biri hâline gelmektedir (Betts, 2011, s. 48).

TDT üyesi devletler, tarihsel olarak hem göç veren hem göç alan hem de transit nitelik taşıyan ülkelerden oluşmaktadır (Özsoy, 2023, s. 42). Bu durum, teşkilatın göç yönetimini çok boyutlu bir çerçeve içinde ele almasını zorunlu kılmaktadır (IOM, 2024, s. 7). Nitekim mevcut araştırmalar, TDT coğrafyasındaki göçün demografik eğilimler, işgücü hareketliliği, bölgesel çatışmalar ve insani krizler gibi çok çeşitli faktörlerden etkilendiğini göstermektedir (IOM, 2024, ss. 41–43; World Bank, 2022). Yüklediğiniz çalışmada da vurgulandığı üzere, TDT ülkelerindeki göçün genel görünümü; demografik dönüşüm, bölgesel baskılar, düzensiz göç akımları ve ekonomik entegrasyon süreçleriyle şekillenmektedir (Yılmaz, Tamam ve Cengisiz, 2024, s. 3). Dolayısıyla teşkilatın göç politikalarının analiz edilmesi, yalnızca üye devletlerin ulusal çıkarlarının değil; aynı zamanda Avrasya'nın geniş bir bölümünde istikrar, güvenlik ve kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır (Ertuğrul, 2022, s. 60; World Bank, 2022).

Göçün aynı anda hem fırsatlar hem de kırılganlıklar barındıran bir olgu olması (Turan, 2023b, s. 337), TDT ülkeleri açısından çift yönlü bir dinamik doğurmaktadır. Bir yandan genç ve hareketli nüfusun ekonomik kalkınmaya katkı potansiyeli bulunmaktadır (Bloom, Canning ve Sevilla, 2003, s. 14); diğer yandan bölgesel istikrarsızlıklar, düzensiz göç baskıları ve sınır aşan tehditler göç yönetimini güvenlileştirilmiş bir alan hâline getirmektedir (Huysmans, 2000, s. 752–754; Arslan, 2024, s. 18). Afganistan kaynaklı nüfus hareketliliği, Rusya–Ukrayna Savaşı sonucunda ortaya çıkan yeni göç

dalgaları ve Orta Asya’da giderek artan iklim göçü riskleri; TDT coğrafyasında göç güvenliği bağlantısını daha belirgin bir şekilde ön plana çıkarmaktadır (UNHCR, 2021). Bu gelişmeler, teşkilatın göç yönetimine ilişkin kurumsal kapasitesinin stratejik bir öncelik olarak yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını güçlendirmektedir (IOM, 2023b, s. 7; UNHCR, 2022, s. 3).

TDT’nin son yıllarda göç yönetimi konusunda kurumsallaşma yönünde attığı adımlar, bu alanda ortak standartlar geliştirme iradesinin giderek güçlendiğini göstermektedir. Çeşitli zirve bildirgelerinde, ortak politika belgelerinde ve uzman toplantılarında; düzensiz göçle mücadele, sınır güvenliği, insani yardım, bilgi paylaşımı ve işgücü hareketliliği konularında iş birliğini artırmaya yönelik hedefler ortaya konmuştur. TDT’nin bu alanlardaki ortak politikalar geliştirme eğilimi, örgütün göç yönetiminde koordinasyon kapasitesinin giderek arttığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, bölgesel dinamiklerin karmaşıklığı ve üye devletlerin farklı ekonomik-siyasal profilleri, teşkilatın göç alanında bütüncül ve sürdürülebilir bir çerçeve geliştirmesi önündeki zorlukları korumaktadır (Geddes, Vera Espinoza, Hadj-Abdou ve Brumat, 2019).

Günümüzde göç yönetimi yalnızca sınır kontrolü, güvenlik mekanizmaları veya insani yardım çerçevesine indirgenemeyecek kadar geniş bir politika alanı hâline gelmiştir. Dijital göç sistemleri, yapay zekâ destekli sınır teknolojileri, nitelikli işgücü dolaşımı, diaspora politikaları, iklim değişikliği kaynaklı hareketlilik ve bölgesel ekonomik entegrasyon; çağdaş göç yönetimi yaklaşımlarının ayrılmaz bileşenleridir. TDT’nin geleceğe yönelik öngörütleri arasında ortak göç ajansı kurulması, dijital uyumluluk altyapılarının geliştirilmesi ve 2030-2050 dönemine yönelik stratejik senaryoların oluşturulması gibi ileri düzey kurumsallaşma hedeflerinin yer alması, teşkilatın bu alanı yalnızca bir güvenlik meselesi olarak değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma ve iş birliği fırsatı olarak gördüğünü göstermektedir (Arya, Nardon ve Riyadh, 2022).

Bu giriş bölümünün amacı, TDT bağlamında göç olgusunu çok katmanlı bir perspektifle ele alarak bölgesel dinamikleri, kurumsal gelişimi ve geleceğe yönelik eğilimleri akademik bir çerçevede tartışmaya açmaktır. Çalışma, göçün TDT ülkeleri açısından neden stratejik bir politika alanı hâline geldiğini, bu alandaki mevcut eğilimleri ve karşılaşılan temel zorlukları ortaya koymayı hedeflemektedir. Göç yönetimine ilişkin kuramsal yaklaşımlar, bölgesel iş birliği modelleri ve uluslararası örgütlerin artan rolü ışığında TDT’nin konumunun değerlendirilmesi hem literatür açısından hem de politika yapıcılar için anlamlı katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın izleyen bölümlerinde; göçün genel görünümü, bölgesel güvenlik bağlantıları, kurumsal iş birliği mekanizmaları ve geleceğe yönelik senaryolar derinlemesine

incelenecek, TDT'nin göç yönetiminde üstlenebileceği rol çok yönlü biçimde analiz edilecektir (Rayp vd., 2021).

2. TDT Ülkelerinde Göçün Genel Görünümü ve Göç Yönetimi

Türk Devletleri Teşkilatı coğrafyası, tarihsel bağlar, dil ve kültür yakınlığı kadar, birbirinden farklı sosyoekonomik yapılar, demografik profiller ve jeopolitik pozisyonlarla karakterizedir; bu heterojenlik, göç olgusunun hem niteliğini hem de yönetilme biçimini derinlemesine şekillendirir. TDT üyesi ülkelerin bir kısmı nispeten genç nüfus yapısına sahip olup önemli bir işgücü potansiyeli taşıırken, diğerleri demografik dönüşüm ve göç kaynaklı yaşlanma ya da nüfus azalması gibi farklı eğilimler göstermektedir. Genç nüfus, doğru politikalar ve istihdam olanaklarıyla ekonomik büyüme ve yenilik için fırsat sağlayabiliyorsa da işsizlik, düşük ücretler ve sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi yapısal sorunlar, özellikle gençler arasında göç eğilimini tetiklemektedir. Buna karşılık, nüfusu görece yaşlanan ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duyan bazı TDT üyesi ülkeler, dışarıdan işgücü çekme ya da diaspora ile etkileşimi güçlendirerek demografik dengesizlikleri dengeleme arayışındadır. Bu nedenle demografik eğilimler, bölge içi ve bölge dışı yönlü göç akımlarının hem kaynağı hem de hedefi olarak TDT ülkelerinin göç politikalarına temel teşkil etmektedir (Kuldasheva, 2024, s. 167; UNFPA, 2025, s. 4).

Göç akımları ve temel dinamikler bakımından TDT coğrafyası, bir yandan uzun vadeli emek göçü rotalarıyla tanımlanırken, diğer yandan transit geçişler, mülteci akımları ve geri dönüş hareketleriyle de şekillenmektedir. Ekonomik motivasyonla gerçekleşen işgücü hareketliliği; düşük gelir düzeyli kırsal alanlardan kentsel merkezlere, küçük ekonomilerden daha büyük veya istihdam fırsatları olan ülkelere doğru yoğunlaşmaktadır. Son yıllarda Rusya'da yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve 2022 sonrası gelişmeler, özellikle Orta Asya ülkelerine yönelik yeni yönelimler ve geri dönüşler yaratmış; bazı ülkeler yüksek vasıflı göç alırken, diğerleri düşük vasıflı işgücü kaybı veya remittans gelirlerinin azalması gibi ekonomik sarsıntılarla karşılaşmıştır. Afganistan kaynaklı hareketlilik, beklendiği kadar büyük ölçekli bir toplu göç dalgası yaratmamış olsa da sınır komşularında ve bölgedeki bazı TDT ülkelerinde korunma, geçici barınma ve entegrasyon konularını gündeme taşımıştır; aynı şekilde Rusya - Ukrayna savaşı, bölgedeki nüfus hareketliliğini yeni yönlere çekmiş ve demografik dengeler üzerinde beklenmedik etkiler oluşturmuştur. Bu çok katmanlı dinamikler, göçün sürekliliğini ve yönünü kilometre taşlarıyla değil, birbirini etkileyen ekonomik, güvenlik ve çevresel faktörlerin iç içe geçtiği bir süreç olarak anlamayı gerektirir (IOM, 2022, s. 45; UNHCR, 2023, s. 12).

Bölgesel göç baskıları ele alındığında, TDT coğrafyası büyük ölçüde üç ana kaynaktan etki almaktadır: çatışma ve istikrarsızlıklar, ekonomik kırılganlıklar ve iklim kaynaklı çevresel bozulma. Afganistan'daki uzun süreli krizin ve 2021 sonrası derinleşen insani sıkıntıların yarattığı hareketlilik, Orta Asya hattında hem transit hem de kısa dönemli ikamet taleplerini beraberinde getirmiştir; buna ek olarak bir devletin iç krizinin komşu ülkelerde güvenlik ve ekonomik baskı yaratma potansiyeli, bölgesel göç yönetimini savunma ve dayanıklılık ekseninde yeniden kurgulamayı zorunlu kılmaktadır. Ekonomik kırılganlıklar, özellikle dışa bağımlı remittans ekonomilerine sahip bazı TDT üyelerinde sosyal ve makroekonomik dalgalanmaları tetikleyebilmekte, bu da göç verilerini ve politik öncelikleri etkileyen bir baskı unsuru oluşturmakta; örneğin, ana gelir kaynağı olarak yurt dışı işçi gelirlerine dayanan hane halkları, uluslararası işgücü talebindeki değişimlere karşı son derece hassastır. İklim değişikliğinin etkileri ise Orta Asya'da kuraklık, su kaynaklarının azalışı ve buzulların geri çekilmesi gibi olgularla kendini göstererek kırsal alanlarda geçim kaybına, tarım verimliliğinin düşmesine ve dolayısıyla iç göç ile kentsel baskılarda artışa yol açmaktadır. Bu baskılar, zaman içinde bölgede iklim kaynaklı göçün daha belirgin bir politika alanı hâline gelmesine neden olmaktadır (FAO, 2023, s. 78; IOM, 2022, s. 101).

TDT içinde ortak politikalar ve kurumsal belgeler alanında son dönemde gözlenen canlanma, göç meselelerinin kolektif olarak ele alınmasına yönelik bir arayışın göstergesidir. Teşkilatın iş birliği gündeminin bir parçası olarak göçe ilişkin mekanizmaların geliştirilmesi, üyeler arasında hukuki uyum, bilgi paylaşımı, acil durum koordinasyonu ve göçmen haklarının korunması gibi çok yönlü hedefleri içermektedir. Pratik düzeyde bu yaklaşımlar, kriz anlarında sınır geçişleri ve bekleme alanlarında birlikte hareket etme, geçici ikamet kolaylıkları sağlama ve idari cezalandırmalardan kaçınma gibi uygulamaları kapsayabilmektedir. Bununla birlikte, üye ülkelerin farklı idari kapasiteleri, hukuki çerçeveleri ve iç politik öncelikleri, ortak belgelerin uygulanabilirliğini sınırlandırmakta ve TDT bünyesindeki ortak politikaların derinleşmesi için üst ölçekli kurumsal kapasite inşasının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Triandafyllidou, 2025, s. 112; Geddes, Vera Espinoza ve Hady-Abdou, 2019, s. 45).

Düzensiz göç, sınır güvenliği ve insani yardım boyutları, TDT ülkelerinin göç yönetiminde birlikte ele almak zorunda olduğu diğer temel alanlardır. Düzensiz geçişler, insan kaçakçılığı ve sınır güvenliğini hedef alan tehdit algıları, üye devletleri kolluk ve sınır yönetimi kapasitesini artırmaya yöneltirken, bu yaklaşım çoğu zaman insani koruma gereklilikleriyle gerilim yaşamaktadır. Etkili bir göç yönetimi, sınır güvenliğini güçlendirirken aynı zamanda korunmaya muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak esnek ve insan hakları temelli

mekanizmalar oluşturmaya zorunlu kılar. Bu denge, uluslararası kuruluşlar ve bölgesel aktörlerle koordinasyonu, acil insani müdahale kapasitelerinin geliştirilmesini ve göç yolları üzerindeki korunma boşluklarının azaltılmasını gerektirir. Pratikte, TDT coğrafyasında insani yardım aktörleri ile devlet kurumları arasındaki iş birliği, geçici barınma, temel hizmetlerin sağlanması ve kayıt altına alma süreçleri açısından kritik öneme sahiptir (IOM, 2022, s. 134; UNHCR, 2023, s. 21).

İşgücü hareketliliği ve ekonomik entegrasyon hem TDT ülkeleri arasında hem de bölge ile daha geniş küresel işgücü pazarları arasında yoğun bir ilişki ağı kurmaktadır. İşgücü göçü hem gönderici hem de alıcı ülkeler için ekonomik faydalar sunarken, nitelik uyumsuzlukları, kayıt dışı istihdam ve çalışma haklarının korunması konularında yeni düzenleyici ihtiyaçlar ortaya koymaktadır. Birçok TDT üyesi, yurtdışına göç etmiş vatandaşlarından elde edilen döviz gelirlerine önemli ölçüde bağımlıdır; bu durum, göç politikalarının mikro ve makro düzeyde ekonomik istikrar için stratejik önem taşımasını sağlar. Öte yandan, göçmenlerin sosyal uyumunu destekleyen işgücü entegrasyon programları, mesleki eğitim ve sertifika denkliği mekanizmaları, hem göçmenlerin ekonomik katkısını maksimize etmek hem de sosyal gerilimleri minimize etmek açısından önceliklidir. Bölgesel ticaret ve yatırım ilişkilerinin derinleşmesi, işgücü dolaşımını kolaylaştırabileceği gibi, emek piyasalarında yeni sektörlerde ortak planlama ve nitelikli işgücü yetiştirme ihtiyacını da beraberinde getirir (OECD, 2022, s. 58; World Bank, 2024, s. 92).

TDT bölgesinde göç yönetimi, bir yandan acil ve güvenlik odaklı müdahaleler gerektirirken, diğer yandan uzun vadeli kalkınma, insan sermayesi gelişimi ve kurumsal iş birliğini kapsayan bütüncül stratejiler talep etmektedir. Bu bağlamda, demografik eğilimlerin izlenmesi, göç akımlarının çok katmanlı nedenlerinin anlaşılması, bölgesel baskıların öngörülmesi, ortak politika araçlarının işletilmesi, düzensiz göçle mücadelede insan odaklı yaklaşımların benimsenmesi ve işgücü hareketliliğinin düzenlenmesi; TDT üyesi ülkelerin hem ulusal çıkarlarını koruyan hem de bölgesel dayanıklılığı güçlendiren bir göç yönetişimi inşa etmeleri için birbirini tamamlayan önceliklerdir. Bu önceliklerin hayata geçirilmesi, güçlü veri altyapıları, hukuki uyum, kapasite geliştirme, sivil toplum ve uluslararası aktörlerle etkin iş birliğini zorunlu kılmaktadır; aksi halde, göç dinamikleri hem fırsatların kaçırılmasına hem de bölgesel kırılganlıkların derinleşmesine yol açabilir.

3. Güvenlik, İstikrar ve Göç İlişkisi

Göç ve güvenlik ilişkisi, modern uluslararası sistemin en karmaşık ve çok yönlü alanlarından birini oluşturmakta; özellikle Avrasya'nın jeopolitik

açıdan hassas bölgelerinde bu ilişki daha da belirgin bir hâl almaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı coğrafyası, birbirine eklemlenen güvenlik riskleri, sınır aşan çatışmalar ve sosyoekonomik kırılmalıklar nedeniyle göç akımlarının hem kaynağı hem de rotası konumundadır. Bu nedenle göç, TDT ülkelerinde yalnızca demografik ve ekonomik sonuçlar doğuran bir toplumsal olgu değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı doğrudan etkileyen stratejik bir meseledir. Göç yönetiminin güvenlikle ilişkili boyutları incelendiğinde; bölgesel tehditler, büyük ölçekli yerinden edilmelere yol açan çatışmalar ve çevresel değişimlerin tetiklediği hareketlilik süreçlerinin TDT coğrafyasında birbirini tamamlayan parametreler hâlinde ortaya çıktığı görülmektedir (Betts ve Collier, 2017, s. 12; Zetter, 2020, s. 85).

TDT ülkelerinin bulunduğu bölge, tarihsel olarak rekabet eden güçlerin, etnik çatışmaların ve jeopolitik kırılmalıkların kesişim noktası olmuştur. Bu nedenle bölgesel güvenlik riskleri, göçün niteliğini, yönünü ve şiddetini belirleyen en kritik faktörlerden biridir. Orta Asya'da sınırların büyük kısmı Sovyet döneminin idari bölünmelerinden kalma olduğundan, etnik topluluklar coğrafi olarak birbirine karışmış durumdadır. Bu durum, sınır bölgelerinde ortaya çıkan her türlü siyasal gerilimin, insani hareketlilik üzerinde doğrudan etki yaratmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla göç, TDT ülkeleri için sadece sosyal bir dönüşüm meselesi değil; aynı zamanda sınır güvenliği, terörle mücadele, organize suç ve insan kaçakçılığıyla doğrudan ilişkili çok katmanlı bir güvenlik problemidir. Bölgedeki düzensiz göç güzergâhları, uyuşturucu ticaretinden yasa dışı silah akışına kadar uzanan geniş bir güvenlik yelpazesinin parçası hâline gelmiştir. Özellikle uzun ve çetin arazi koşullarına sahip sınır hatları, devlet otoritelerinin etkin kontrolünü zorlaştırmakta ve suç şebekelerinin hareket kabiliyetini artırarak güvenlik risklerini daha da derinleştirmektedir (ICG, 2021, s. 9; UNODC, 2022, s. 47).

Güvenlik ortamını şekillendiren en önemli unsurlardan biri, Afganistan kaynaklı hareketliliklerdir. Afganistan, uzun yıllardır istikrarsızlığın süreklileştiği bir alan olup, çatışmalar, ekonomik çöküş, siyasi belirsizlik ve toplumsal baskılar nedeniyle kitlesel göç dalgalarının kaynağı olmayı sürdürmektedir. TDT ülkelerine yönelik Afgan göçü, yalnızca insani kaygılarla değil, aynı zamanda güvenlik yönleriyle de değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Afganistan'da radikal unsurların hâlâ etkin olması, sınır aşan tehditlerin sürmesi ve komşu ülkelere doğru istikrarsız bir göç akımının devam etmesi, TDT ülkelerinin sınır kontrolü ve istihbarat kapasitesini doğrudan ilgilendirmektedir. Afgan göçmenlerin bir kısmı geçici koruma veya insani nedenlerle bölgeye yönelirken, bir kısmı da Orta Asya'yı transit güzergâh olarak kullanarak daha batıya ulaşmayı hedeflemektedir. Bu durum, göç akımlarının yönetimini güçleştirirken, aynı zamanda insan kaçakçılığı ağlarının genişlemesine ve düzensiz göç rotalarının

çeşitlenmesine zemin hazırlamaktadır. Afganistan'daki gelişmelerin bölgesel yansımaları, göç-güvenlik ilişkisinin sadece bir sonuç değil, aynı zamanda uzun vadeli stratejik planlama gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir (UNHCR, 2023, s. 28; ICG, 2021, s. 15).

Göç açısından benzer şekilde etkili olan diğer bir unsur ise Rusya-Ukrayna çatışmasıyla ortaya çıkan nüfus hareketliliğidir. Savaşın neden olduğu kitlesel yerinden edilme, sadece Avrupa ve Karadeniz havzasını değil, aynı zamanda TDT ülkelerini de farklı şekillerde etkilemiştir. Rusya'dan zorunlu göç eden veya mobilize edilen nüfusun hareketliliği; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi ülkelere doğru yoğunlaşmış, kısa süre içerisinde büyük demografik dalgalanmalar ortaya çıkmıştır. Bu akımlar, göçün ekonomik etkilerinin yanı sıra güvenlik, sosyal uyum ve politika hâkimiyeti açısından da yeni tartışmalar doğurmuştur. Rusya-Ukrayna savaşının belirsizliği sürdüğü müddetçe, bölgedeki nüfus hareketliliğinin devam etmesi beklenmektedir. Bu durum, TDT ülkelerinin göç yönetimi kapasitesinin geliştirilmesini, sınır geçişlerinin izlenmesini ve istikrarsızlığın yaratabileceği olası sosyopolitik etkilerin azaltılmasını zorunlu kılmaktadır (World Bank, 2023a, s. 101; IOM, 2023a, s. 22).

Göç-güvenlik ilişkisinin geleceğine yön veren unsurlardan biri de giderek güçlenen iklim göçü potansiyelidir. İklim değişikliğinin en belirgin etkilerini hisseden bölgelerden biri Orta Asya'dır. Su kaynaklarının azalması, sıcaklık artışları, çölleşme, buzulların geri çekilmesi ve tarım üretkenliğinin keskin biçimde düşmesi, kırsal nüfus üzerinde ciddi baskı yaratmaktadır. Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı bölgelerde gelir kaybı ve yaşam koşullarının kötüleşmesi, iç göçü hızlandırmakta; kentsel alanlarda sosyal baskı ve altyapı sorunlarını artırmaktadır. Orta ve uzun vadede iklim koşullarının ağırlaşması, bazı bölgelerde ulus aşan göç potansiyeli doğurabilir. Özellikle su krizinin derinleşmesi, ülkeler arasında gerilimleri tetikleyebileceği gibi, çevresel nedenlerle zorunlu göçün artması ihtimalini de güçlendirmektedir. İklim kaynaklı göç, geleneksel güvenlik anlayışının dışına çıkan yeni bir güvenlik boyutu olarak, TDT'nin politika planlamasında giderek daha merkezi bir konuma oturmaktadır (Tacoli vd., 2015, s. 45; UNDRR, 2022, s. 77).

Genel olarak değerlendirildiğinde, göç, TDT ülkelerinde güvenlik ve istikrarı etkileyen çok yönlü bir olgudur. Bölgesel çatışmalar, ekonomik dalgalanmalar, sınır aşan suç şebekeleri, iklim krizi ve politik istikrarsızlıklar, göç dinamiklerini sürekli olarak yeniden şekillendirmekte; bu durum ülkelerin göç yönetimi kapasitesinin stratejik bir alan olarak güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. TDT açısından göç hem ulusal güvenlik politikaları hem de bölgesel iş birliği için kritik bir konudur. Bu nedenle etkin bir göç yönetimi, yalnızca sınır güvenliğini

artırmaya değil, aynı zamanda insani yardım mekanizmalarının geliştirilmesine, ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesine ve iklim uyum politikalarının kurumsallaştırılmasına yönelik bütüncül yaklaşımlar gerektirmektedir.

4. Geleceğe Yönelik Öngörüler ve Senaryolar

Türk Devletleri Teşkilatı'nın geleceğinde göç yönetimi, bölgesel jeopolitiğin dönüşümü, sosyal ve ekonomik yapının değişimi ile dijital teknolojilerin gelişimi gibi unsurların kesiştiği stratejik bir alan olarak önem kazanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda TDT coğrafyasında göçün niteliği, yönetim biçimleri ve kurumsal yönetim kapasitesi, yalnızca mevcut sorunlara verilen tepkilerle değil, aynı zamanda uzun vadeli bölgesel vizyonla şekillenecektir. Bu bağlamda teşkilatın geleceğine ilişkin öngörüler hem kurumsal derinleşmenin hem de teknolojik uyumun belirleyici olduğu çok boyutlu bir perspektif sunmaktadır.

Geleceğe dönük değerlendirmelerde ilk olarak kurumsal derinleşme ve entegrasyon gerekliliği öne çıkmaktadır. Teşkilatın son yıllarda artan iş birliği mekanizmaları, göç alanında ortak bir politika altyapısının gelişebileceğine dair önemli ipuçları vermektedir. Ancak uzun vadeli bir kurumsallaşma için mevcut yapıların daha bütüncül bir modelle desteklenmesi gerekir. Bu kapsamda TDT'nin önündeki temel senaryolardan biri, göç yönetimini savunma, ekonomi, ulaştırma ve dijitalleşme gibi diğer iş birliği alanlarıyla entegre eden daha kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktır. Üye devletlerin farklı sosyo-ekonomik seviyeleri, değişken demografik yapıları ve farklı ulusal güvenlik öncelikleri dikkate alındığında, kurumsal entegrasyonun kademeli bir şekilde ilerlemesi muhtemeldir. Bu süreçte ortak prosedürlerin geliştirilmesi, istatistik ve veri paylaşım mekanizmalarının uyumlaştırılması, göç politikalarının uzun vadeli stratejik belgelerde daha geniş yer bulması ve göç konusunun zirve kararlarının düzenli bir parçası hâline gelmesi beklenmektedir. Ayrıca TDT, dış ilişkilerinde de göçü bir stratejik araç olarak kullanarak bölgesel istikrar vizyonunu güçlendirebilir; özellikle Orta Asya'da su güvenliği, enerji iş birlikleri ve ticaret koridorları gibi alanlarda göçün etkilerini göz önünde bulunduran ortak planlama süreçleri önem kazanabilir (Betts ve Collier, 2017, s. 204; Scholten, 2021, s. 318).

Bir diğer önemli alan olan ortak göç ajansı ve dijital sistemler, TDT'nin geleceğinde belirleyici bir dönüşüm potansiyeli taşımaktadır. Günümüzde göç yönetimi, yalnızca fiziksel sınır kontrolüyle sınırlı olmaktan çıkmış; biyometrik kayıtlar, dijital kimlik sistemleri, yapay zekâ tabanlı risk analizleri ve sınır ötesi veri paylaşımlarıyla çok daha ileri bir yapıya evrilmiştir. TDT'nin bu gelişmelere uyum sağlayabilmesi için ortak bir göç ajansı kurulması, bölge genelinde göç süreçlerinin eşgüdümlü biçimde yönetilmesine olanak

sağlayabilir. Böyle bir ajans, üye ülkeler arasında veri ortaklığı, ortak eğitim programları, sınır güvenliği kapasite geliştirme faaliyetleri ve düzensiz göçle mücadelede koordinasyon gibi işlevleri üstlenebilir. Ayrıca dijital göç yönetimi altyapılarının uyumlaştırılması, bölgede güvenilir ve hızlı bilgi akışı sağlayarak hem güvenlik risklerinin azaltılmasına hem de işgücü hareketliliğinin daha verimli yönetilmesine katkıda bulunabilir. Yapay zekâ destekli analiz araçlarının kullanımı, göç akımlarının erken uyarı sistemleriyle izlenmesi, sınır geçişlerinin e-göç platformları üzerinden dijital olarak doğrulanması ve göçmenlere yönelik hizmetlerin elektronik ortamda sunulması gibi yenilikçi uygulamalar, TDT'nin gelecekteki kapasite artışını belirgin şekilde destekleyecektir. Bu gelişmeler aynı zamanda bölgedeki devletler arası entegrasyonun teknik altyapısını güçlendirerek uzun vadeli bir kurumsallaşma için somut bir temel oluşturabilir (Papademetriou & Sumption, 2019, s. 14; Cooper, 2020, s. 485).

Geleceğin göç dinamiklerini şekillendirecek bir diğer kritik boyut ise 2030-2050 göç trendleridir. Bu dönemde TDT ülkeleri hem iç hem de dış kaynaklı önemli demografik değişimlerle karşı karşıya kalacaktır. Orta Asya'da genç nüfusun büyüklüğü devam ederken, bazı bölgelerde şehirleşme hızının artması ve kırsal alanlardaki ekonomik fırsatların azalması, iç göçün yoğunlaşmasına neden olabilir. Aynı zamanda küresel ölçekte yaşlanma eğilimi gösteren ekonomiler, özellikle nitelikli işgücüne ihtiyaç duyacak ve bu durum TDT ülkelerinden dış işgücü göçünü güçlendirebilir. Bununla birlikte uluslararası rekabetin artması, bölge ülkelerini nitelikli göçmen çekme politikaları geliştirmeye zorlayabilir. 2030 sonrasında iklim değişikliğinin etkilerinin derinleşmesi beklenmektedir; bu durum Orta Asya'da su kıtlığı, çölleşme ve tarımsal üretimde dalgalanmalar nedeniyle hem kırsal nüfus hareketliliğini hem de sınır aşan göç akımlarını artırabilir. Ayrıca Afganistan başta olmak üzere bölgesel krizlerin uzun vadeli etkilerinin sürmesi, siyasi istikrarsızlık odaklı göç hareketlerinin devam edebileceğini göstermektedir. TDT ülkeleri açısından 2050 ufkuna gelindiğinde, göç yönetiminin yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda ekonomik büyüme, sosyal uyum, altyapı planlaması ve çevresel sürdürülebilirlik politikalarına entegre edilmiş bir şekilde ele alınması kaçınılmaz olacaktır (World Bank, 2023b, s. 7; Tacoli & McGranahan, 2015, s. 45).

Tüm bu öngörüler çerçevesinde, TDT'nin gelecekte göç alanında karşılaşılabilecek fırsatlar ve riskler arasında hassas bir denge kurulması gerekecektir. Kurumsal yapının güçlendirilmesi, dijital uyumun sağlanması, insani ve güvenlik temelli yaklaşımların dengelenmesi ve uzun vadeli stratejik planlama kapasitesinin geliştirilmesi, teşkilatın 21. yüzyılın değişen göç dinamiklerine başarılı bir şekilde uyum sağlayabilmesi açısından belirleyici olacaktır. Göçün gelecekte TDT için yalnızca yönetilmesi gereken bir zorunluluk değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı destekleyen, bölgesel iş birliğini güçlendiren

ve Avrasya'nın bütünleşmesini hızlandıran bir fırsatlar alanına dönüşmesi mümkündür; ancak bu dönüşüm, güçlü politik irade, bütüncül strateji ve sürdürülebilir kurumsal kapasite gerektirir.

5. Sonuç

Türk Devletleri Teşkilatı, küresel ve bölgesel ölçekte giderek karmaşıklaşan göç dinamiklerinin merkezinde yer alan bir coğrafyada konumlanmış olması nedeniyle, göç yönetimini stratejik bir politika alanı olarak ele almak zorunda olan bölgesel bir yapıdır. Teşkilat üyesi ülkeler, tarihsel olarak çeşitli göç türlerinin hem kaynağını hem de hedefini oluşturan, aynı zamanda geniş Avrasya koridorunun kritik geçiş noktalarında bulunan devletlerdir. Bu gerçeklik, TDT'nin göç konusundaki kurumsal yaklaşımının hem ulusal çıkarlarla hem de bölgesel güvenlik, ekonomik entegrasyon ve toplumsal istikrar gibi çok boyutlu dinamiklerle doğrudan ilişkili olmasını kaçınılmaz kılar.

Çalışmanın önceki bölümlerinde ayrıntılı biçimde ele aldığımız gibi, TDT ülkelerindeki göçün genel görünümü demografik eğilimler, ekonomik ihtiyaçlar, bölgesel baskılar, işgücü hareketliliği ve düzensiz göç akımları tarafından şekillenmektedir. Demografik dönüşüm, bazı üye ülkelerde genç nüfusun yüksekliği ile ekonomik fırsat yaratabilirken; bazı ülkelerde nüfus yaşlanması, işgücü açığı ve sosyal güvenlik sistemleri üzerinde baskı oluşturmaktadır (Çiçek, 2020, ss. 265-267). Bu durum, göç yönetiminin sadece sınır kontrolü ile sınırlı olmayan; işgücü piyasalarını, eğitim politikalarını, hareketlilik anlaşmalarını ve toplumsal uyum mekanizmalarını kapsayan geniş bir politika alanı olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Göç akımları ve temel dinamikler, teşkilat üyelerinin farklı göç profillerine sahip olmalarına rağmen, bölgesel ortak çıkarlar etrafında birleşebilecekleri bir politika zemininin var olduğunu göstermektedir. Bu zemin özellikle ekonomik iş birliği, nitelikli işgücü dolaşımı ve ticaret mekanizmalarının gelişimi açısından önem taşır.

Göçün bölgesel baskılarla kesiştiği noktalarda ise TDT'nin karşı karşıya olduğu meydan okumalar daha karmaşık bir hâl almaktadır. Afganistan menşeli hareketlilik, Orta Asya'da istikrarsızlık riskini artıran, insani boyutu kadar güvenlik etkileri de olan bir olgu olarak teşkilatın öncelikli gündem maddesi olmaya devam etmektedir. Rusya-Ukrayna krizinin tetiklediği yer değiştirmeler ise bölgesel istikrarı etkileyen yeni bir göç dalgası yaratmış; bu durum TDT coğrafyasında hem insani koordinasyon hem de sınır güvenliği açısından ilave yükler doğurmuştur. Ayrıca iklim değişikliğinin tetiklediği çevresel göç potansiyeli, uzun vadede TDT'nin gündemini belirleyecek yapısal sorunlardan biri olmaya adaydır. Su kaynaklarının azalması, tarımın kırılganlaşması, kırsal yaşamın sürdürülemez hâle gelmesi ve aşırı iklim olaylarının artması hem ülke

içi yerinden edilmelere hem de sınır aşan hareketlilik risklerine yol açabilir. Bu nedenle TDT'nin göç yönetimi yaklaşımı, iklim değişikliğinin etkilerini dikkate alan uzun vadeli uyum politikalarıyla desteklenmek zorundadır.

Öte yandan, TDT'nin kurumsal yapısındaki gelişmeler, teşkilatın göç yönetimi konusunda giderek daha profesyonel, daha koordineli ve daha kapsamlı bir çerçeve oluşturmaya yöneldiğini göstermektedir. Ortak politika belgeleri, uzmanlar düzeyinde gerçekleştirilen toplantılar, bilgi paylaşımı mekanizmaları, düzensiz göçle mücadele süreçleri ve insani yardım faaliyetleri, bölgesel uyumun giderek güçlendiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bölgesel dinamiklerin karmaşıklığı, TDT ülkelerinin ekonomik ve toplumsal farklılıkları ve göç politikalarının ulusal güvenlik ile sıkı ilişki içinde olması, kurumsal derinleşmeyi hem zorunlu hem de zorlu bir süreç hâline getirmektedir. Bu noktada, geleceğe yönelik senaryolar içinde değerlendirilen ortak göç ajansı kurulması, dijital göç yönetim sistemlerinin entegrasyonu ve 2030-2050 dönemine ilişkin stratejik projeksiyonlar, TDT'nin göç yönetiminde daha ileri bir aşamaya geçme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Dijital altyapıların uyumlaştırılması, veri paylaşımının güvenli ve kesintisiz hâle getirilmesi, insan ticareti ve kaçakçılık ağlarına karşı ortak teknolojik kapasite geliştirilmesi, teşkilatın kurumsal etkinliğini artırabilecek önemli araçlardır. Ayrıca, iklim göçü riskine karşı ortak erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi de uzun vadeli planlamanın kaçınılmaz bir parçasıdır.

Bu çerçevede, çalışmanın genel bulguları TDT'nin göç yönetimini giderek daha bütüncül bir şekilde ele aldığını, ancak bunun hâlen gelişmekte olan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Teşkilat, bölgesel göç dinamiklerinin hem fırsatlarını hem de risklerini aynı anda barındırdığı bir coğrafyada yer aldığından, ulusal politikalar ile bölgesel iş birliği arasında uyumlu bir denge kurmak zorundadır. Ekonomik entegrasyon ve işgücü hareketliliği, TDT için önemli fırsatlar yaratmaya devam ederken; düzensiz göç, güvenlik tehditleri, bölgesel çatışmalar ve iklim kaynaklı baskılar teşkilatın politika kapasitesini zorlayan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle TDT'nin gelecekteki başarısı, göç yönetimi alanında geliştirilecek ortak stratejilerin kapsamına, derinliğine ve sürdürülebilirliğine bağlı olacaktır.

Sonuç olarak, TDT'nin göç yönetimi yaklaşımı, yalnızca teknik yönetim süreçlerinden ibaret olmayan; bölgesel istikrarı, ekonomik kalkınmayı, toplumsal uyumu ve güvenlik mimarisini doğrudan şekillendiren kapsayıcı bir politika alanıdır. Teşkilatın karşı karşıya olduğu meydan okumalar çok boyutlu, uzun vadeli ve değişken nitelikte olsa da kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, üyeler arası iş birliğinin artırılması ve dijital dönüşümün göç politikalarına entegre edilmesi, TDT'nin bu alanı daha etkin bir biçimde yönetmesini sağlayacak

temel unsurlardır. Dolayısıyla TDT'nin gelecekte bölgesel göç yönetiminde referans bir yapı hâline gelebilmesi, bugün atacağı stratejik adımlara ve ortak vizyonun kurumsal davranışa dönüşme derecesine bağlı olacaktır.

Kaynakça

- Arslan, E. (2021). Türkiye’de göç yönetimi: Süreçler, aktörler, politikalar. E. Arslan (Ed.), *Bölgesel gelişmeler ışığında uluslararası göç ve Türkiye* (ss. 1-28). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95(500), 13-37.
- Arya, A., Nardon, L., & Riyadh, M. (2022). Information and communication technology in migration: A framework for applications, customization, and research. *arXiv*.
- Betts, A. (Ed.). (2011). *Global Migration Governance*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199600458.001.0001>
- Betts, A., & Collier, P. (2017). *Refuge: Transforming a broken refugee system*. Penguin Random House.
- Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2003). *The demographic dividend: A new perspective on the economic consequences of population change* (s. 1-106). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1274.html
- Cooper, K. (2020). Placeless People: Writing, Rights and Refugees, *Migration Studies*, 8(3), 484-485.
- Çiçek, A. (2020). Uluslararası göç Türkiye’de göç yönetimi ve entegrasyon politikaları: Geçici koruma altındaki Suriyeliler. Ş. A. Bozatay (Ed.), *Türkiye’nin toplumsal yapısı üzerine yazılar* (ss. 245-269). Detay Yayıncılık.
- Çiçek, A. & Taylan, Ö. (2021). Türkiye’nin stratejik göç yönetimi hamlesi: 2018-2023 uyum strateji belgesi ve eylem planının analizi. E. Arslan (Ed.), *Yerel ve küresel ekseninde uluslararası göç üzerine incelemeler* (ss. 225-248). Nobel Akademik Yayıncılık.
- FAO. (2023). *Climate change impacts on agriculture and migration in Central Asia*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://doi.org/10.4060/cc2345en> 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.fao.org/publications/climate-change-central-asia/en/> adresinden alınmıştır.
- Ertuğrul, Ü. E. (2022). Azerbaycan-Ermenistan ateşkesine göre yerinden edilenlerin Dağlık Karabağ’a geri dönüşü. *Biliş*, 101, 57-86. <https://doi.org/10.12995/bilig.10103>
- Geddes, A., Vera Espinoza, M., Hadj-Abdou, L., & Brumat, L. (Eds.). (2019). *The dynamics of regional migration governance*. Edward Elgar Publishing.
- Huysmans, J. (2000). The European Union and the securitization of migration. *Journal of Common Market Studies*, 38(5), 751-777. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>

- ICG. (2021). *Central Asia's security challenges: Borders, terrorism, and migration*. International Crisis Group. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/central-asias-security-challenges-borders-terrorism-and-migration> adresinden alınmıştır.
- IOM. (2022). *World migration report 2022*. International Organization for Migration. <https://doi.org/10.18356/5c27a6e6-en> 27 Kasım 2025 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> adresinden alınmıştır.
- IOM. (2023a). *Migration flows and humanitarian response: Impacts of the Ukraine crisis in Eurasia*. International Organization for Migration. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.iom.int/reports/migration-flows-ukraine-crisis-eurasia> adresinden alınmıştır.
- IOM. (2023b). *Migration in the context of climate and environmental changes within Central Asia and to the European Union and the Russian Federation* (R. Viviane vd., Haz. — PDF, s. 1–104). International Organization for Migration. 27 Kasım 2025 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-041-el-migration-in-the-context-of-climate-ca-eu-rf_1.pdf adresinden alınmıştır.
- IOM. (2024). *Migration in the context of climate and environmental changes within Central Asia and to the European Union and the Russian Federation* (104 s.). International Organization for Migration. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://publications.iom.int/books/migration-context-climate-and-environmental-changes-within-central-asia-and-european-union> adresinden alınmıştır.
- Kuldasheva, Z. (2024). Labor migration in Central Asia: issues, impacts, and strategic solutions. *Medzinárodné vzťahy – Slovak Journal of International Relations*, 22(2), 162 – 182. <https://doi.org/10.53465/SJIR.1339-2751.2024.2.162-182>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). *International migration outlook 2022*. OECD Publishing.
- Özsoy, B. (2023). ‘Türk Dünyası’ söylemi içinde Türk Devletleri Teşkilatı’nın rolü ve önemi. *Anasay*, 25, 40–55. <https://doi.org/10.33404/anasay.1324953>
- Papademetriou, D. G., & Sumption, M. (2019). *Global Digital Migration Governance: Technologies, Rights, and Responsibilities*. Migration Policy Institute.
- Rayp, G., Ruysen, I., & Marchand, K. (Eds.). (2021). *Regional integration and migration governance in the Global South*. Maastricht University / UNU-MERIT.
- Scholten, P. (2021). Regional migration governance and policy coherence: The importance of linking migration with energy, transport and trade policies. In *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism* (s. 314–330). Oxford University Press.

- Tacoli, C., Mcgranahan, G., & Satterthwaite, D. (2015). *Urbanization , Rural – urban Migration and Urban Poverty*. Brill Publishing.
- Triandafyllidou, A. (2025). *Migration governance in a globalising and digitalising world. Comparative Migration Studies*, 13(1), 40. <https://doi.org/10.1186/s40878-025-00460-0>
- Turan, A. (2023a). Türkiye’de göç yönetimi: “Ekonomi ve güvenlik” kaynaklı göçleri siyasi kararlar üzerinden düşünmek. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 622–649.
- Turan A, (2023b). Türkiye’de göç ve siyasi boyutları, *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 24(3), 331-347.
- UNDRR. (2022). *Global assessment report on disaster risk reduction 2022*. UNDRR. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://globalplatform.undrr.org/2022/sites/default/files/2022-04/Global%20Assessment%20Report%20on%20Disaster%20Risk%20Reduction%202022.pdf> adresinden alınmıştır.
- UNFPA. (2025). *Demographic dividends and sustainable development in Central Asia*. UNFPA. 26 Kasım 2025 tarihinde https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-09/22_Demographics%20and%20SD_V8_0.pdf adresinden alınmıştır.
- UNHCR. (2021). *Afghanistan situation — Global report 2021* (UNHCR Global Reports). *United Nations High Commissioner for Refugees*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/2021-09/Global%20Report%202021%20-%20Afghanistan%20situation.pdf> adresinden alınmıştır.
- UNHCR. (2022). *Ukraine situation — Global report 2022* (UNHCR Global Reports). *United Nations High Commissioner for Refugees*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://reporting.unhcr.org/ukraine-situation-global-report-2022> adresinden alınmıştır.
- UNHCR. (2023). *Global trends: Forced displacement in 2022. United Nations High Commissioner for Refugees*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.unhcr.org/globaltrends2022/> adresinden alınmıştır.
- UNODC. (2022). *Transnational organized crime in Central Asia: Trends and responses. United Nations Office on Drugs and Crime*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/Transnational-Organized-Crime-Central-Asia.html> adresinden alınmıştır.
- World Bank. (2022). *Remittances to reach \$630 billion in 2022 with record flows into Ukraine. World Bank*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/05/11/remittances-to-reach-630-billion-in-2022-with-record-flows-into-ukraine> adresinden alınmıştır.
- World Bank. (2023a). *Migration and labor mobility in the wake of the Russia-Ukraine conflict. World Bank*. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.wor>

ldbank.org/en/publication/migration-labor-mobility-russia-ukraine adresinden alınmıştır.

World Bank. (2023b). *World Development Report 2023: Global demographic change and migration flows*. World Bank. 27 Kasım 2025 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023> adresinden alınmıştır.

World Bank. (2024). *The Journey Ahead: Supporting Successful Migration in Europe and Central Asia*. World Bank. 27 Kasım 2027 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/journey-ahead-supporting-successful-migration-in-europe-and-central-asia> adresinden alınmıştır.

Yilmaz, E., Tamam, L., & Cengisiz, C. (2024). Post-traumatic stress disorder among long-term resettled Syrian refugees in Turkey: A comprehensive analysis of pre- and post-migratory factors. *Frontiers in Psychiatry*, 15, Article 1352288. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2024.1352288>

Zetter, R. (2020). *Protecting forced migrants: Norms, policies and practices*. Routledge.

Popülist İdeolojilerin Yükselişi ve Uluslararası Göç

Ali Çiçek¹

Aslıhan Çiçek²

Özet

Bu çalışma, 21. yüzyılda hız kazanan ulusötesi göç hareketlerinin siyasal ideolojiler üzerindeki dönüştürücü etkisini, özellikle popülist ideolojilerin yükselişi ekseninde kuramsal bir çerçevede ele almaktadır. Savaşlar, çevresel felaketler, ekonomik eşitsizlikler ve otoriter yönetim baskıları gibi çok katmanlı dinamiklerin tetiklediği göç, yalnızca demografik ve sosyoekonomik sonuçlar üretmekle kalmamakta; aynı zamanda siyasal söylemlerin yeniden yapılandığı ve ideolojik kutuplaşmaların derinleştiği bir zemin oluşturmaktadır. Popülizm, “halk” ile “elitler” arasındaki karşıtlığa dayalı söylemsel bir mantık üzerinden siyaseti kutuplaştırabilen bir yaklaşım olarak hem sağ hem sol yelpazede görünebilse de, özellikle sağ popülizmin yükselişiyle birlikte göçmen karşıtı söylemlerin belirgin biçimde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bu bağlamda göçmenler; ekonomik yük, güvenlik tehdidi ya da ulusal kimliğe yönelik kültürel bir risk olarak tasvir edilmekte, “biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden dışlayıcı yurttaşlık anlayışları meşrulaştırılmaktadır. Çalışmanın temel amacı, ulusötesi göç olgusunun popülist ideolojilerin yükselişinde nasıl bir işlev gördüğünü ve popülist söylem tarafından hangi ideolojik unsurlarla araçsallaştırıldığını kuramsal düzeyde açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda temel araştırma sorusu, ulusötesi göçün popülist siyasal söylemde nasıl bir araçsallaştırma sürecine tabi tutulduğu olarak formüle edilmiştir. Çalışma, nitel bir kuramsal analiz yaklaşımı benimsemekte; halk-elit dikotomisi, tehdit algısı, ulusal kimlik inşası ve dışlayıcı yurttaşlık ekseninde popülizm-göç ilişkisinin kavramsal haritasını çıkarmayı hedeflemektedir. Ayrıca literatürde sıklıkla ampirik ülke/parti örneklerine odaklanan çalışmaların ötesine geçerek, ulusötesi göç ile popülist ideolojilerin etkileşimini teorik bir zeminde tartışmayı amaçlamaktadır.

- 1 Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, alicicek@mail.com, ORCID: 0000-0001-9875-2400.
- 2 Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ABD, asliozer60@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0509-0335.

1. Giriş

Uluslararası göç, 21. yüzyılda yalnızca nüfus hareketliliğini ifade eden bir olgu olmaktan çıkarak, siyasal alanın gündem belirleyici eksenlerinden biri haline gelmiştir. Zira göç devletlerin sınır yönetimi, yurttaşlık rejimleri, refah politikaları, güvenlik stratejileri ve toplumsal bütünleşme kapasitesi gibi temel kurumsal alanları doğrudan etkileyen çok boyutlu sonuçlar üretmektedir. Savaşlar, çevresel felaketler, ekonomik eşitsizlikler ve otoriter yönetimlerin baskıları gibi çok katmanlı itici faktörlerle hız kazanan göç hareketleri, bir yandan demografik yapıyı dönüştürürken diğer yandan emek piyasaları, sosyal hizmetler, konut ve eğitim gibi alanlarda yeni uyum ve kaynak paylaşımı tartışmalarını tetiklemektedir. Bu nedenle göç, sadece sosyoekonomik uyum sorunlarıyla sınırlı bir tartışma başlığı değildir; aynı zamanda “kim”in topluluğa ait olduğu, “biz”in nasıl tanımlandığı ve devletin meşru sorumluluklarının nerede başlayıp nerede bittiği gibi siyasal topluluğun sınırlarını belirleyen normatif soruları da yeniden gündeme taşımaktadır (Arslan, 2024; İpek vd, 2024; Dreher vd., 2020; Natter, Czaika ve De Haas, 2020).

Bu dönüşüm, göçün siyasal ideolojiler açısından bir “yeniden anlamlandırma” alanı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Göç olgusu; kimi siyasal aktörlerce insani sorumluluk, küresel adalet ve hak temelli yurttaşlık çerçevesinde ele alınırken, kimi aktörler tarafından ulusal kimlik, kültürel bütünlük ve güvenlik ekseninde tehdit söylemiyle kurgulanabilmektedir. Özellikle kriz momentlerinde (sınır hareketliliğinin artması, ekonomik durgunluk, terör olayları, konut ve işsizlik baskısı vb.) göç, kamusal tartışmalarda sembolik olarak “yüksek görünürlük” kazanmakta ve bu görünürlük ideolojik rekabeti daha keskin hale getirmektedir. Tam da bu bağlamda popülist ideolojilerin yükselişi, göçün siyasal söylemlerle nasıl iç içe geçtiğini, göçmen figürünün nasıl bir siyasal sembole dönüştürüldüğünü ve kamuoyunun “kayıp/tehdit” algıları üzerinden nasıl seferber edilebildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır (Eser ve Çiçek, 2020). Popülist söylem, göçü çoğu zaman halk–elit karşıtlığına eklemleyerek, “halkın çıkarlarını görmezden gelen elitler” ile “bedel ödeyen sıradan yurttaşlar” arasındaki gerilimi görünür kılar; böylece göç, yalnızca bir hareketlilik meselesi değil, aynı zamanda siyasal meşruiyet ve temsil tartışmalarının da merkezî bir bileşeni haline gelir.

Popülizm, halk ile elitler arasındaki karşıtlık üzerinden yükselen ve siyaseti iktidar ilişkileri bağlamında kutuplaştıran bir yaklaşım olarak, hem sağ hem de sol ideolojik yelpazede yer bulabilmektedir. Ancak özellikle sağ popülist hareketlerin yükselişiyle birlikte, göçmen karşıtı söylemlerin yoğunlaştığı, ulusal kimliğe vurgu yapan kültürel tehdit algılarının yaygınlaştığı görülmektedir (Mudde ve Kaltwasser 2017; Norris ve Inglehart 2019). Bu bağlamda

göçmenler, popülist aktörler tarafından sıklıkla ekonomik yük, güvenlik tehdidi veya ulusal bütünlüğe zarar veren “öteki” olarak sunulmakta, bu da kamuoyunun ideolojik yönelimleri üzerinde etkili olmaktadır (Wodak 2015:34). Bu çalışmanın temel amacı, ulusötesi göç olgusunun popülist ideolojilerin yükselişine olan etkisini teorik bir düzlemde analiz etmektir. Çalışma boyunca popülist söylemin göç bağlamında nasıl kurgulandığı, hangi ideolojik unsurları kullandığı ve ulusal siyasetlerde nasıl hegemonik hale geldiği sorularına odaklanılmıştır. Göçmen karşıtı söylemlerin halk nezdinde nasıl meşrulaştırıldığı, “biz” ve “onlar” ayrımının nasıl siyasal güce dönüştüğü teorik çerçevede ele alınmıştır.

Bu teorik çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmiştir: “Ulusötesi göç, popülist ideolojilerin siyasal söyleminde nasıl bir araçsallaştırma sürecine tabi tutulmaktadır?” Bu soruya yanıt ararken çalışmanın temel hipotezi şudur: Ulusötesi göç, popülist ideolojiler tarafından ulusal kimlik, kültürel tehdit ve güvenlik kaygıları ekseninde araçsallaştırılmaktadır ve bu süreç popülizmin halk-elit çatışması kurgusunu güçlendirmektedir. Çalışma, nitel bir kuramsal analiz yöntemi benimsemektedir. Popülizm ve göç literatüründeki temel kavramsal çerçeveler doğrultusunda siyasal ideolojilerin göçe yaklaşımı analiz edilmektedir. Popülist ideolojilerin söylem düzeyinde göçü nasıl anlamlandırdığı, siyasal kuram ve söylem analizine dayalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kuramsal temel olarak halk-elit dikotomisi, tehdit algısı, ulusal kimlik inşası ve dışlayıcı yurttaşlık anlayışları öne çıkarılmaktadır.

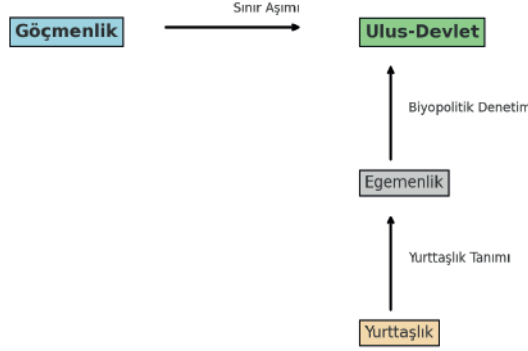
Popülizm ve göç arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalar, özellikle son on beş yılda büyük bir artış göstermiştir (Altınörs 2021; Eser ve Çiçek 2020; Jakobson, Umpierrez De Reguero, ve Yener-Roderburg 2023; Mudde ve Kaltwasser 2017; Shehaj, Shin, ve Inglehart 2021). Popülist aktörlerin göçmenleri siyasal söylemde bir “günah keçisi” olarak kullanma eğilimleri birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (Betz, 2003: 195; Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017: 36; Inglehart & Norris, 2016: 16). Wodak (2015), bu söylemlerin medya aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ve halk nezdinde meşrulaştırıldığını incelemiştir. Yine Tilly (2007) ve Castles & Miller (2009), göçün neden olduğu sosyal dönüşümlerin siyasi sistemlerdeki yansımalarına odaklanarak, göç ve siyaset arasındaki çift yönlü ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Buna karşın mevcut literatürde ulusötesi göç ile popülist ideolojilerin kuramsal düzlemde nasıl etkileştiğine dair derinlemesine teorik çalışmalar sınırlıdır. Var olan çalışmalar daha çok Avrupa’daki aşırı sağ partiler ya da spesifik ülke örnekleri üzerinden ampirik çözümlemelere odaklanmaktadır (Akkerman, 2015; Brubaker, 2017; Kayahan-Yüksel, 2021). Bu durum, göç olgusunun farklı ideolojik yapılarda nasıl araçsallaştırıldığına ilişkin teorik boşlukların oluşmasına yol açmaktadır.

Bu çalışma, hem siyasal ideoloji kuramı hem de göç çalışmaları literatürüne çift yönlü katkı sağlamayı hedeflemektedir. Popülizmin yalnızca bir siyasal strateji ya da söylem biçimi olmanın ötesinde, göçmenlik gibi küresel krizlerin yarattığı toplumsal fay hatlarıyla nasıl beslendiğini teorik düzeyde analiz etmektedir. Ayrıca ulus-devlet, yurttaşlık, egemenlik ve kimlik gibi kavramların yeniden inşasında göçmenliğin işlevini, ideolojik araçsallaştırma perspektifiyle ele almaktadır. Bu yönüyle çalışma, mevcut popülizm literatürünü derinleştirirken, aynı zamanda göç olgusunu sadece bir sosyolojik ya da ekonomik mesele olarak değil, siyasal bir ideoloji aracı olarak konumlandırmaktadır.

2. Göç Olgusunun Siyasal Kuramlarla İlişkisi

Uluslararası göç, yalnızca bireylerin coğrafi hareketliliğini değil, aynı zamanda siyasal düzenin temel taşlarını oluşturan egemenlik, yurttaşlık ve ulusal kimlik gibi kavramların sorgulandığı ve yeniden tanımlandığı çok katmanlı bir süreçtir (Ayık, Kılavuz, ve Arslan 2024; Karaman ve Deniz, 2023; Turan, 2023). Göç olgusu, özellikle son kırk yılda ulus-devlet kavramının krizini görünür kılan dinamiklerden biri haline gelmiştir (Çiçek ve Turan, 2023; Arslan, vd., 2017; Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Bu durum, göçün yalnızca ekonomik ya da insani bir sorun değil; aynı zamanda siyasal kuram açısından da temel bir düşünsel mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Göç, bir yandan devletin sınırlarını aşındırırken, diğer yandan “biz” ve “öteki” ayrımının siyasal olarak nasıl kurulduğunu gözler önüne sermektedir. Farklı ideolojik yaklaşımlar bu olguyu farklı şekillerde çerçevelemekte; kimi zaman bir tehdit, kimi zaman ise bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Göç, yalnızca dışsal bir hareketlilik değil; aynı zamanda siyasal bir inşa süreci olarak, devletlerin kimlik politikalarını, egemenlik tanımlarını ve yurttaşlık rejimlerini yeniden üretmelerine zemin hazırlamaktadır (Soysal, 1994: 23; Sassen, 2006: 88).

Göç, Ulus-Devlet ve Egemenlik İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Modern ulus-devletin siyasal varlığı, belirli sınırlar içinde egemenliğin kurulması, yurttaşlık haklarının bu sınırlarla tanımlanması ve homojen bir ulusal kimlik kurgusuyla desteklenmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda göç olgusu, ulus-devletin hem fiziki sınırlarını hem de ideolojik yapı taşlarını aşındıran bir süreç olarak işlev görmektedir. Ulus-devletin sınırları yalnızca coğrafi değil aynı zamanda kültürel, hukuki ve sembolik sınırları da içermektedir. Benedict Anderson'un (1991) işaret ettiği gibi ulus, hayali bir cemaat olarak sınırlarını söylemle kurar ve sürekli yeniden üretir. Göçmen figürü ise bu hayali cemaatin dışına ait olduğu varsayılan ancak çoğu zaman sınırların içinde yaşayan bir "öteki" olarak sembolik bir krizi temsil etmektedir. Giorgio Agamben'in "istisna hali" (1998) kavramı da bu bağlamda oldukça açıklayıcıdır. Göçmen, hukuk düzeninin sınırında yer alan ve egemenlik kararına tabi olan bir figürdür. Bu bağlamda göç, sadece bir demografik değişim değil, aynı zamanda devletin egemenlik hakkını yeniden tanımlayan bir olgudur. Foucault'nun biyopolitika anlayışına göre ise devlet, yalnızca insanların davranışlarını düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda bedenleri, yaşamı ve ölümleri de yönetir (Foucault, 2004; Macey 2009; Means 2022; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024). Göçmenler, bu biyoiktidarın nesneleri haline gelerek, devletin kimlik politikalarının ve güvenlik stratejilerinin merkezine yerleştirilir. Bu yönetim biçimi, göçmenliğin yalnızca nüfus politikalarıyla değil, aynı zamanda söylem, kültür ve ideolojiyle de şekillendiğini göstermektedir.

Yurttaşlık, modern siyasal toplulukların temelini oluşturan bir kurum olarak, göçmenlerin dâhil edilip edilmemesi üzerinden yeniden anlam kazanır. T.H. Marshall'ın (1950) geliştirdiği sivil, siyasal ve sosyal haklar tipolojisi, göçmenlerin bu alanlarda hangi biçimlerde dışlandığını anlamak açısından önemlidir. Birçok durumda göçmenler, bu haklardan en az birine erişememekte, bu da onları “eksik yurttaşlık” konumuna düşürmektedir (Turner 1997:12). Ancak göçmenlerin yurttaşlığa geçiş süreçleri, yalnızca hukuki prosedürlerle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Bu süreç aynı zamanda derin bir kültürel ve ideolojik dönüşüm gerektirir. Göçmenlerin, egemen toplumun kültürel normlarına, ulusal anlatılarına ve tarihsel belleğine adapte olmaları beklenir. Bu durum, “kimin vatandaş olabileceği” sorusunun salt hukuki değil, ideolojik bir mesele olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yurttaşlık çoğu zaman etnik, dini ve kültürel homojenlik ilkeleri üzerinden tanımlanırken, göçmenler bu tanıma “aykırı” unsurlar olarak yerleştirilir (Joppke 2008; Miller 2010; Uyanık, 2017). Popülist ideolojiler bu dışlayıcı tanıma daha da keskinleştirerek, göçmenleri “biz”e zarar veren “onlar” olarak sunar (Eser ve Çiçek 2020: 131). Bu noktada yurttaşlık, bir hak olmaktan çıkıp, bir sadakat testi haline gelir. Göçmen, bu testte “yetersiz”, “güvensiz” ve “uyumsuz” olarak işaretlenir; böylece dışlama meşrulaştırılır (Brubaker, 2017: 120).

Liberal siyasal kuram bireysel özgürlükleri, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü temel alarak, göçmenlerin haklarını tanıma eğilimindedir (Adamson, Triadafilopoulos, ve Zolberg 2011:844-845; Freeman 1995). Bu kuram, özellikle Aydınlanma düşüncesinden beslenir ve bireyin doğuştan gelen haklarına vurgu yapmaktadır (Çetin 2007). Göçmenlik, liberal kuramda ahlaki bir sorumluluk ve evrensel adalet çerçevesinde değerlendirilmektedir. John Rawls'un (1999) “Halkların Yasası” adlı çalışmasında geliştirdiği küresel adalet anlayışı, devletlerarası adil ilişkiler kadar, göçmenlerin insan haklarına da duyarlılık gösterilmesini talep ederken, Joseph Carens'in (1987) “açık sınırlar” tezi ise göç hakkını bireysel özgürlüklerle doğrudan ilişkilendirerek göç kısıtlamalarının ahlaki meşruiyetini sorgulamaktadır. Ancak liberal kuramın pratikte yaşadığı en büyük zorluk, teorik düzeyde savunulan evrenselci söylemin ulus-devletin sınırları ve vatandaşlık rejimleri karşısında yetersiz kalmasıdır. Çoğu liberal devlet, göçmenleri kabul etse dahi, onları tam yurttaşlıkla donatmakta isteksizdir. Bu durum, teori ile pratik arasındaki önemli bir kopukluğu ortaya koymaktadır. Walzer'in (1983) işaret ettiği gibi, her siyasal topluluk, kendi üyeliğini belirleme hakkına sahiptir. Bu da sınırların meşruiyetini teorik düzlemde hak temelli argümanlarla çelişkiye düşürmektedir. Dolayısıyla liberal kuram, göçmenlik meselesinde normatif olarak güçlü ama uygulamada sınırlandırıcıdır.

Muhafazakâr siyaset kuramı, toplumu organik bir bütün olarak değerlendirmekte ve bu bütünlüğün korunmasını merkeze almaktadır. Göç, muhafazakâr düşüncede çoğunlukla bu bütünlüğü tehdit eden bir unsur olarak algılanır (Borinca, Çelik, ve Storme 2022:363). Göçmenler, özellikle dil, din, yaşam tarzı ve aile yapısı gibi temel toplumsal değerlere yönelik potansiyel bir uyumsuzluk taşıdıkları gerekçesiyle dışlanırlar. Hibbing vd (2014) ile Sides ve Citrin (2007)’in çalışmalarında, göçmenlerin göç alan ülkelerin değer sistemine uyum sağlayamaması durumunda “kültürel bölünme” yaratacağı vurgulanmaktadır. Muhafazakâr yaklaşımda yurttaşlık yalnızca hukuki bir statü değil aynı zamanda ortak değerleri, gelenekleri ve tarihsel hafızayı paylaşma yükümlülüğüdür. Bu bağlamda göçmenlik, kültürel bir “test” olarak sunulmaktadır. Göçmenin “iyi vatandaş” olabilmesi için, egemen kültüre tam anlamıyla uyum sağlaması beklenir. Bu nedenle muhafazakâr ideolojilerde göçmenlere yönelik asimilasyon talepleri oldukça belirgindir. “Farklılıkların hoşgörüsü” fikri yerine, “benzeşmenin ön koşulu” anlayışı hâkimdir. Bu çerçevede göçmen ancak dönüşerek kabul edilebilir ancak farklı kaldığı sürece tehdit olmaya devam edecektir.

Marksist siyasal kuram, göçü sınıfsal bir perspektiften değerlendirerek, göçmenliğin toplumsal üretim ilişkileri içinde nasıl konumlandığını analiz etmektedir. Marksist yaklaşımda göç, kapitalist sistemin işleyişine içkin bir olgu olarak görülür (Castells 1975; Heisler 1992). Göçmen emeği, piyasanın esnekleştirilmesi, ücretlerin baskılanması ve işçi sınıfının bölünmesi açısından sistem için işlevseldir (Wallerstein, 1980: 213). Bu bağlamda göçmenlik, sömürünün mekânsal bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. Mezzadra ve Neilson (2013), “sınırın bir yöntem olarak” kullanıldığını ve göçmen bedeninin bu yöntemle sermayeye tabi kılındığını vurgulamaktadır. Göçmenler hem üretim araçlarına erişimi olmayan hem de politik temsil mekanizmalarının dışında tutulan bir sınıf olarak konumlandırılır. Ancak Marksist kuramın bu yapısal analizine yönelik bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle ırk, kimlik ve cinsiyet gibi farklılık kategorilerinin göçmenlik deneyimini şekillendirmedeki rolü yeterince dikkate alınmamıştır. Bu nedenle günümüzde eleştirel Marksist yaklaşımlar, kültürel boyutları da hesaba katarak daha bütüncül analizler üretme çabasıdadır. Göç yalnızca sınıfsal değil; aynı zamanda çoklu tahakküm biçimlerinin kesişiminde yer alan karmaşık bir yapıdır (Kayahan-Yüksel, 2020; Baykal, 2024).

3. Popülist İdeolojilerin Kavramsal Arka Planı

Popülizm günümüz siyasal düşünce alanında en tartışmalı kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kavramsal olarak oldukça esnek, bağlama duyarlı ve ideolojik olarak çoğu zaman başka akımlarla eklemlenebilen bu siyasal olgu hem

demokratikleşmenin hem de otoriterleşmenin aracı olarak değerlendirilebilmesi nedeniyle (Bugarcı 2019) siyaset teorisinin merkezinde yer almaktadır. 21. yüzyılın politik tartışmalarında, özellikle demokratik kurumlara duyulan güvensizlikle birlikte popülizmin yükselişi, kavramın yalnızca bir retorik değil, aynı zamanda bir siyasal düzen tasarımı önerdiğine işaret etmektedir. Popülizm halk egemenliği, temsil krizi, elit karşıtlığı ve çoğulculuğa yönelik eleştiriler gibi temalar etrafında şekillenmekte ancak tüm bu ögeler bağlama göre farklı biçimlerde eklenmektedir (Mudde, 2004).

Popülizm, özellikle “halk” ve “elit” arasında kurulan dikotomik ilişki üzerinden tanımlanmakta, halkın homojen ve erdemli bir bütün olarak tahayyül edilmesiyle birlikte, yozlaşmış ve çıkarıcı elitlere karşı bir siyasal mücadele biçimi halini almaktadır (Çarkoğlu vd. 2022:327; Kalaycıoğlu 2021; Mudde ve Kaltwasser 2017). Bu yönüyle popülizm, temsil sistemine ve siyasal araçlara karşı duyulan hoşnutsuzluğun doğrudan halk egemenliği söylemiyle birleştiği bir tepki biçimidir. Popülist liderler ya da hareketler, bu ikili yapıyı dramatize ederek siyasal kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Popülizmde halk kavramı, çoğu zaman toplumsal çoğulluğu reddederek “gerçek halk” ve “sapkın azınlık” gibi ayrımlar üzerinden inşa edilir. Bu nedenle popülizm, çoğulculukla ve anayasal liberalizmle çoğu zaman uyumsuz bir siyasal yönelim sergiler (Urbinati, 2019; Şeren-Kurular, 2018).

Popülizmin doğası gereği, onu tekil bir ideoloji olarak tanımlamak güçtür. Cas Mudde tarafından geliştirilen “ince ideoloji” (thin-centered ideology) kavramsallaştırması, popülizmin ideolojik içeriğinin diğer büyük ideolojilerle (milliyetçilik, sosyalizm, muhafazakârlık vb.) birleşerek işlev kazandığını öne sürmektedir. Popülizm bu haliyle kendi başına kapsamlı bir doktrin sunmaz; halk–elit karşıtlığına dayalı sade bir yapı önerir ve bu yapı farklı ideolojik bedenlerle birleşebilir (Mudde, 2004: 543; Deniz, 2021). Bu nedenle hem sağ hem sol popülizm mümkündür. Sağ popülizmde halk, ulusal kimlik etrafında tanımlanırken; sol popülizmde halk, ezilen sınıflar olarak temsil edilmektedir. Her iki durumda da halk homojenleştirilerek idealize edilirken, dışlayıcı bir “öteki” kurgusu yapılır.

Sol popülizm genellikle ekonomik eşitsizliklere ve sınıf temelli dışlanmalara karşı siyasal bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım, halkı emeğin ve sosyal adaletin öznesi olarak konumlandırır (March 2007, 2017). Latin Amerika’daki Hugo Chavez, Evo Morales gibi liderler, bu türden halkçı hareketlerin önde gelen örneklerindendir. Bu örneklerde, popülizm çoğunlukla halk meclisleri, doğrudan demokrasi uygulamaları ve yeniden dağıtım politikalarıyla ilişkilendirilirler. Ernesto Laclau’ya göre popülizm, hegemonik temsilin inşasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Halk, söylemsel düzeyde

yeniden kurulan bir özne olarak lider veya hareket aracılığıyla temsil edilir. Laclau'nun ifadesiyle halk bir "boş gösteren"dir; anlamı sabit olmayan ancak çeşitli talepleri bir araya getiren bir göstergeye dönüşür (Laclau, 2005: 94). Bu söylem içerisinde popülizm, temsil kriziyle ortaya çıkan boşlukları dolduran ve talepleri eklemleyen bir hegemonya aracı haline gelmektedir.

Buna karşın sağ popülizm, çoğunlukla etnosentrik bir nativizm (yerlilik), otoriterlik ve anti-elitizm üçgeninde gelişir. Avrupa'daki pek çok sağ popülist parti, göçmen karşıtı söylemlerle, ulusal kimliği savunma iddiasıyla ve güvenlik temelli politikalarla öne çıkmaktadır (Eser ve Çiçek 2020; Rahman ve Çiçek 2023). Marine Le Pen, Viktor Orbán, Giorgia Meloni gibi isimler, bu bağlamda sağ popülizmin figürleri olarak tanımlanmaktadır. Bu türden hareketlerde halk, etnik ya da kültürel açıdan homojen bir topluluk olarak tahayyül edilirken; "öteki" çoğu zaman göçmenler, azınlıklar ya da uluslararası kurumlar olarak belirlenmektedir (Mudde, 2007: 23; Brubaker, 2017: 121). Sağ popülizm, özellikle Batı Avrupa'da göçmen karşıtı tepkileri siyasal meşruiyetin temeline yerleştirmiştir. Bu durum, halkın kendisini yalnızca bir ulusa ya da kültüre ait gören bir kimlikle özdeşleştirmesi ve dışlayıcı bir yurttaşlık anlayışının oluşmasıyla sonuçlanmaktadır (Müller, 2016).

Popülist söylemin temel özelliği, karmaşık siyasal ve toplumsal sorunları sadeleştirerek sunmasıdır. Bu söylem genellikle duygusal yoğunluğu yüksek, dramatize edilmiş, kriz söylemine dayanan bir iletişim biçimidir. Siyasal sorunlar "biz ve onlar" ekseninde sunulur, çok aktörlü toplumsal yapılar indirgenmiş dikotomilere dönüştürülür. Bu da, popülizmin söylem düzeyinde kutuplaştırıcı bir nitelik taşımasına neden olur. Bu noktada Benjamin Moffitt'in "siyasal stil" yaklaşımı önemlidir. Moffitt'e göre popülizm, yalnızca bir ideoloji değil; kriz, duygusal mobilizasyon ve doğrudan iletişim gibi öğeler etrafında inşa edilen bir siyasal performanstır (Moffitt, 2016). Popülist liderler krizleri inşa eder, sürekli bir tehdit algısı yaratır ve kendilerini bu krizi çözebilecek tek otorite olarak sunarlar.

Popülizmin bu kriz üretme işlevi, özellikle göç ve uluslararası hareketlilik gibi küresel meselelerde belirgin hale gelir. Popülist siyasetçiler, göçmenleri sıklıkla kültürel bütünlüğe, ekonomik refaha ve kamusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak sunarak toplumsal korkuları seferber ederler. Göçmen karşıtı söylemler, popülist retoriğin merkezinde yer alırken, göç politikaları halk iradesi ve ulusal egemenlik üzerinden tanımlanmaya başlanır. Bu söylemin Avrupa'da yaygınlaşması, zenofobinin giderek kurumsallaşmasına ve demokratik siyaset içinde patolojik biçimde normalleşmesine neden olmaktadır (Çiçek & Eser, 2023).

Sosyal medya ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, popülizmin doğasını daha da değiştirmiştir. Popülist liderler, bu mecraları ana akım medyaya alternatif olarak kullanarak doğrudan halkla iletişim kurmakta, sansürlenmemiş bir lider profili çizmekte ve kendilerini sistemin dışında “halkın gerçek temsilcisi” olarak sunmaktadır. Bu iletişim biçimi, popülist siyasetin yalnızca içerik değil, biçimsel olarak da demokratik siyasal geleneklerden sapmasına neden olmaktadır. Medya üzerinden gerçekleştirilen halk mobilizasyonu, kamuoyunun rasyonel tartışmalardan ziyade duygusal tepkilerle şekillendiği bir siyasal iklim yaratır (Moffitt, 2016).

Popülizm sıklıkla karizmatik bir lider figürü etrafında örgütlenir. Bu lider, halkın gerçek iradesini temsil ettiğini ve onun adına konuştuğunu iddia eder. Max Weber’in karizmatik otorite kavramsallaştırmasına benzer biçimde, popülist liderler rasyonel-bürokratik yapıları aşarak doğrudan meşruiyet talep ederler. Bu durum, çoğu zaman “plebisiter liderlik” denilen, demokratik denetimden yoksun bir temsil biçimini doğurur. Lider, yalnızca seçimlerle değil; aynı zamanda halkın duygusal taleplerine, öfkesine ve aidiyet hisnine hitap ederek meşruluk üretir (Taggart, 2000; Weyland, 2001).

Popülizmin demokratik işleyiş üzerindeki etkileri konusunda literatürde ciddi bir ayrışma vardır. Bir görüşe göre popülizm, temsil krizine tepki olarak doğan meşru bir siyasal ifadedir ve demokratik sistemin kendini yenilemesine katkı sunabilir (Laclau, 2005; Mouffe, 2018). Diğer görüşe göre ise popülizm, siyasal çoğulculuğa karşı tehdit oluşturan ve liberal demokratik kurumları aşındıran otoriter bir yönelimi temsil eder (Müller, 2016: 33; Urbinati, 2019: 59). Bu ayrımın temelinde, popülizmin sistem içi mi yoksa sistem karşıtı mı olduğuna dair değerlendirmeler yatmaktadır. Ancak her iki yaklaşım da popülizmin günümüz siyasal rejimleri üzerinde derin etkiler yarattığını kabul etmektedir. Sonuç olarak popülizm, siyasal iletişimin, temsil ilişkilerinin ve toplumsal kimliklerin yeniden şekillendiği bir dönemde, siyaset biliminin merkezinde duran bir kavram halini almıştır. Kavramsal muğlaklığına rağmen popülizm, demokratik temsilin doğasını, halk kavramının sınırlarını ve siyasal meşruiyetin kaynaklarını sorgulayan güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu çerçeve, içeriği belirleyen aktörlere ve söylemlere göre, ya demokratikleşmenin bir aracı ya da otoriterleşmenin öncüsü olabilir. Bu nedenle popülizm, yalnızca içerdiği anlamlarla değil; aynı zamanda içeremediği, dışladığı ve dönüştürdüğü siyasal süreçlerle birlikte ele alınmalıdır.

4. Ulusötesi Göçün Popülist Söylemlerdeki Rolü

Ulusötesi göç, yalnızca demografik bir hareketlilik değil; aynı zamanda devlet, ulus ve yurttaşlık gibi temel siyasal kategorilerin sınıandığı, ideolojik

olarak da oldukça yüklü bir olgudur. Popülist siyasal söylem açısından göçmenlik, sadece belirli sınırların ihlalini değil, ulusal kimlik tahayyülünün tehdit altına girmesini temsil eder. Bu nedenle göçmenlik, popülist retorikte yalnızca fiziksel değil, sembolik ve kültürel bir “istila” olarak kurgulanır (Brubaker, 2017; Wodak, 2015). Popülist liderler ve hareketler göçü, yalnızca kontrolsüz sınır geçişleri ya da ekonomik baskı ile değil, ulusal birlik, değerler sistemi ve kültürel homojenlik gibi temel kavramlara yönelik bir tehdit olarak temsil ederler. Bu temsil biçimi, göçmenliğe yönelik toplumsal kaygıların politik araçsallaştırılması yoluyla “biz” ve “onlar” ayrımını netleştiren bir sınır çizme stratejisidir.

Bu stratejik söylem kurgusunun temelinde yatan şey, popülizmin halk–elit ikiliğine dayalı yapısının göçmen karşıtlığı üzerinden üçlü bir yapıya dönüştürülmesidir. Bu yapıda “halk–elit–göçmen” üçgeni kurularak göçmenler, hem dışarıdan gelen hem de içeride yaşayan potansiyel tehditler olarak sunulur (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017: 14). Elitler ise bu tehdit karşısında halkı koruyamayan ya da bizzat tehdidin koruyucusu olarak temsil edilmektedir. Bu anlatı, halkın iradesiyle bağdaşmayan elitlerin, göçmenlerle iş birliği içinde hareket ederek “gerçek halk”ın çıkarlarına ihanet ettiği varsayımıyla pekiştirilmektedir. Böylece popülist aktör, yalnızca siyasi temsil iddiasında bulunmakla kalmaz, aynı zamanda bu üçlü yapıda halkın tek meşru temsilcisi ve koruyucusu olarak kendini konumlandırır. Bu tür bir söylem kurgusunun ideolojik temeli, Benedict Anderson’un “hayali cemaat” kavramıyla açıklanabilir. Anderson’a göre ulusal kimlik, objektif tarihsel veya biyolojik gerçekliklere değil, kurgulanmış bir topluluk hissine dayanır; bu topluluk, ortak anlatılar, mitler ve kültürel temsiller yoluyla inşa edilir (Anderson, 1991: 6). Popülist söylem, göçmenleri bu hayali cemaatin dışında konumlandırarak, ulusal kimliğin sınırlarını yeniden çizer. Bu sınırlar, yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda kültürel, etnik ve dini sınırlar olarak da işlevselleştirilir. Göçmen, bu hayali cemaatin hem fiziksel hem sembolik dışına itilen bir “öteki”ye dönüşür.

Kültürel tehdit söylemi, popülist ideolojinin göçmenliğe yönelttiği en yoğun eleştiri alanlarından biridir. Göçmenler bu söylemde yalnızca dışsal bir kültürün taşıyıcısı değil, yerel halkın geleneksel değerlerini, dini yapısını ve seküler yaşam biçimini tehdit eden “asimile edilemeyen unsurlar” olarak tanımlanır (Betz, 2003; Zúquete, 2008). Avrupa’daki sağ popülist hareketlerde özellikle İslamofobi bu bağlamda önemli bir yer tutmaktadır. İslami kimliğe sahip göçmenler, hem kültürel farklılıkları hem de dini aidiyetleri nedeniyle “şeriat getirme” veya “Batı değerlerine karşı durma” söylemleri üzerinden demonize edilirler. Bu türden temsiller, göçmen karşıtı duyguların sadece ekonomik ya da güvenlik kaygılarına değil, aynı zamanda kültürel ve ontolojik korkulara da dayandığını göstermektedir.

Kimliğin inşasında “öteki” figürünün rolü, Stuart Hall’un kültürel temsil teorisi çerçevesinde daha iyi anlaşılabilir. Hall’a göre kimlikler sabit, içkin ve zamana karşı dirençli yapılar değildir; aksine söylem aracılığıyla sürekli olarak inşa edilen ve yeniden tanımlanan süreçlerdir (Hall, 1997). Bu açıdan göçmen, popülist söylemde kimliğin karşıt kutbu, “biz”in zıttı, ulusal bütünlüğü bozan dış unsur olarak temsil edilmektedir. Bu söylemsel pratikler sadece göçmenleri dışlamakla kalmaz aynı zamanda “gerçek halk” imgesini güçlendirerek içe dönük bir ulusal ideal yaratır. Bu süreç, popülist liderin meşruiyetini artırmaktadır. Zira lider yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel bir koruyucu figür haline gelmektedir.

Popülist ideolojilerin göçmenliği araçsallaştırdığı bir diğer önemli eksen ekonomik söylemdir (Arslan vd, 2021). Özellikle emek piyasasındaki sıkışmalar, işsizlik oranlarındaki artış ve kamu hizmetlerine erişimde yaşanan kısıtlamalar gibi yapısal sorunlar çoğu zaman göçmen karşıtlığı üzerinden açıklanır. Göçmenler bu bağlamda ekonomik krizin müsebbibi olarak gösterilir; kamu kaynaklarını tüketen, iş gücü maliyetlerini düşüren ve sosyal hizmetlere yük olan bir kitle şeklinde temsil edilir (Goodwin, Cutts & Milazzo, 2017; Eser & Çiçek, 2020: 131-132). Ancak bu temsil biçimi çoğu zaman ampirik verilerle çalışmaktadır. Örneğin, Dustmann ve Frattini’nin (2014) Birleşik Krallık’ta yaptığı çalışmada, göçmenlerin vergi sistemine katkı sundukları ve sosyal yardımlar açısından yerli halktan daha az faydalandıkları gösterilmiştir. Benzer şekilde, OECD verileri de göçmenlerin birçok gelişmiş ülkede iş gücü piyasasına olumlu katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır (Damette ve Fromentin 2013; Dumont 2021; Jean vd. 2010).

Buna rağmen, popülist aktörlerin temel stratejisi ekonomik gerçeklikten ziyade “ekonomik algı”ya hitap etmektir. Burada önemli olan halkın göçmenlerle ilgili neye inandığıdır, zira inanç veriyle değil duygularla şekillenir. Popülist söylem bu duyguları harekete geçiren bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Ekonomik güvenlik kaygısı, göçmen karşıtı söylemlerle birleştirildiğinde halk mobilizasyonunu kolaylaştırır. Bu da popülizmin sınıfsal değil, kimlikel bir kutuplaşma üzerinden işlediğini göstermektedir. Göçmen yalnızca ekonomik bir rakip değil toplumsal huzursuzluğun sembolik taşıyıcısı haline gelmektedir.

Güvenlik söylemi ise popülist retoriğin en kuvvetli dayanak noktalarından biridir. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönemde, göçmenler ve mülteciler, terör tehdidiyle özdeşleştirilmiş; bu bağlamda ulusal güvenliğe yönelik “içsel tehditler” olarak konumlandırılmışlardır (Bigo, 2002; Huysmans, 2006). Bu temsil biçimi, göçmenlerin kriminalize edilmesiyle sonuçlanır. Sınır kontrollerinin sıklaştırılması, iç güvenlik yasalarının genişletilmesi ve göçmenlere yönelik gözetim mekanizmalarının yaygınlaşması bu sürecin

pratik çıktılarıdır. Bu güvenlikçi yaklaşım, popülist liderlerin seçmen kitlesine “koruma” vaat eden paternalist bir figür olarak hitap etmelerini mümkün kılmaktadır. Ayrıca güvenlik söylemi yalnızca fiziksel tehditlerle sınırlı kalmamakta ve kültürel tehditleri de kapsamaktadır. Göçmenler “kadın haklarına tehdit”, “çocuklara zarar”, “kamusal alanların işgali” gibi ifadelerle gündelik yaşamın bütününe yönelik bir tehlike olarak sunulabilmektedir. Bu türden temsil biçimleri hem göçmen karşıtlığını ahlaki zemine oturtur hem de halkın değerlerini koruma refleksini tetikler. Popülist söylem bu noktada hem güvenlik hem de kültürel koruma çerçevesinde birleşerek daha güçlü bir duygusal mobilizasyon sağlamaktadır.

Medya ve iletişim teknolojilerinin dönüşümü, göçmen karşıtı popülist söylemlerin yaygınlaşmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Geleneksel medya çoğu zaman kriz anlarında (örneğin mülteci akınları, sınır aşımı haberleri, terör olayları) göçmenleri haberin öznesi haline getirerek toplumsal korkuları pekiştirmektedir. Bununla birlikte sosyal medya, popülist liderlerin doğrudan seçmenle iletişime geçtiği, sansürsüz ve filtrelenmemiş bir mecra olarak daha da etkili hale gelmiştir (Gerbaudo, 2018; Moffitt, 2016). Sosyal medya algoritmaları öfke, korku ve şüphe içeren içeriklerin daha hızlı yayılmasına olanak tanıdığı için göçmen karşıtı söylemler bu mecralarda geniş bir etki alanı bulabilmektedir.

Popülist aktörler, ana akım medyayı “elitlerin manipülatif aygıtı” olarak tanımlarken kendi iletişim stratejilerini ise “doğrudan halkın sesi” olarak sunmaktadırlar. Bu strateji medya eleştirisini anti-elitist retorikle birleştirerek halk nezdinde güven inşa etmektedir. Aynı zamanda dezenformasyon, komplo teorileri ve sahte haberler yoluyla göçmenlik olgusu daha da tehditkâr bir hale getirilir (URL-1). Böylece popülist lider hem medya elitlerine hem de göçmenlere karşı “halkın savunucusu” olarak görünür hale gelir. Sonuç olarak ulusötesi göç, popülist ideolojiler için yalnızca bir dış politika veya iç güvenlik meselesi değil; aynı zamanda bir kimlik, ekonomi ve temsil sorunudur. Göçmenlik, popülist söylemde halkın homojenliğini tehdit eden, ekonomik kaynakları tüketen ve toplumsal düzeni bozan bir figür olarak kurgulanır. Bu söylem yalnızca göçmenleri dışlamakla kalmaz, aynı zamanda “gerçek halk”ın kim olduğunu tanımlayarak ulusal aidiyetin sınırlarını ideolojik olarak yeniden çizer. Dolayısıyla popülizm ile göç arasındaki ilişki, yalnızca siyasal strateji değil; aynı zamanda kültürel bir inşa sürecinin ürünüdür.

5. Göç, Güvenlik ve Egemenlik: Biyoiktidar ve Popülizm Kesiti

Göçmenlik yalnızca kültürel ya da ekonomik bir mesele değildir. Göçmenlik bunun ötesinde modern devletin egemenlik anlayışı, güvenlik stratejileri ve

iktidar biçimlerinin yeniden yapılandığı bir alanı da ifade eder. Bu manada ulusötesi göç günümüzde yalnızca sınırların ihlalinin yanı sıra aynı zamanda normların, hukuk sistemlerinin ve siyasal meşruiyetin yeniden tanımlandığı bir kriz alanı olarak ele alınmaktadır. Popülist ideolojiler bu süreci bir siyasal fırsat olarak çerçeveleştirir ve ulusal egemenliğin “yeniden tesisi” iddiasıyla göçmenleri hem iç hem dış tehdit olarak konumlandırarak, güvenlik söylemini araçsallaştırırlar. Bu söylemsel dönüşüm siyasal karar alma süreçlerinin yanı sıra bedenlerin, kimliklerin ve yaşamların nasıl yönetildiğini de belirlemektedir. Bu bağlamda Michel Foucault’nun geliştirdiği “biyoiktidar” ve “biyopolitika” kavramları göçmenliğin çağdaş siyasal düzlemde nasıl regüle edildiğini anlamak için kritik kuramsal araçlar sunmaktadır (Foucault, 2004). Göçmen bedeni burada devletin gözetim ve düzenleme mekanizmalarının nesnesi haline gelmektedir.

Biyoiiktidar kavramı, iktidarın yalnızca yasaklama ya da cezalandırma yoluyla değil aynı zamanda yaşamın üretimi, düzenlenmesi ve yönetimi yoluyla işlediğini savunur. Foucault’ya göre modern devlet sadece bireyin bedenini değil aynı zamanda bütün bir nüfusu hedef almaktadır. Doğurganlık oranları, ölüm oranları, hastalıklar, sağlık sistemleri, göç hareketliliği gibi konular bu yönetim paradigmasının temel bileşenleridir. Göçmen bedeni bu çerçevede iki katmanlı bir denetim altına alınır: hem bireysel olarak kimliğinin, statüsünün ve davranışlarının düzenlenmesi yoluyla; hem de kolektif olarak göçmen gruplarının nüfus politikaları içindeki yerine göre (Foucault, 2004). Bu durum, göçmenliğin toplumsallığının yanı sıra biyopolitik bir olgu olduğunu ortaya koyar. Göçmen yalnızca “yabancı” değil aynı zamanda sağlık, güvenlik ve sosyal dengeyi tehdit eden bir varlık olarak kategorize edilmektedir (Fassin, 2011; Özdemir, 2025).

Bu biyopolitik düzenleme, aynı zamanda Giorgio Agamben’in “çıplak hayat” (bare life) ve “istisna hali” teorileriyle de kesişmektedir. Agamben modern egemenliğin en temel özelliğini istisnayı yönetmek olarak tanımlamaktadır. Yani egemenlik, yasa ile yasa dışı arasında bir eşik yaratır ve bu eşik yöneten bir irade olarak ortaya çıkar (Agamben, 1998). Göçmen de bu eşikte yer almaktadır. Zira göçmen hukuken tanınan ancak siyasal olarak dışlanan bir varlık olarak “çıplak hayat”ın somutlaşmış biçimidir. Mülteci kampları, sınır dışı merkezleri ve gözetim tesisleri gibi mekânlar, modern devletin bu istisna halini mekânsallaştırdığı alanlardır. Bu alanlarda yaşayan göçmenler ne tam anlamıyla yurttaş ne de tamamen yabancıdır. Onlar hukuki koruma altındadırlar ancak siyasal katılımdan dışlanmışlardır. Popülist iktidarlar bu “istisna halini” kalıcılaştırarak göçmenleri sürekli bir denetim ve dışlama nesnesi haline getirme arzusu taşırlar. Bu bağlamda göçmenlik, egemenliğin performatif bir şekilde yeniden inşa edildiği bir siyasal mekândır. Devlet göç politikaları üzerinden

sınırlarını, kimliğini ve aidiyet rejimini yeniden tanımlar. Popülist liderler ise bu süreci yönetirken genellikle üç temel strateji benimser: sert sınır politikaları, göçmen karşıtı yasal düzenlemeler ve kültürel homojenliği önceleyen söylemler. Bu üç strateji de göçmenliği bir kriz olarak tanımlamakta ve egemenliğin yeniden tesisini bu krizin “kontrol altına alınmasına” bağlamaktadır. Popülist söylemde göçmen yalnızca sınırın ötesinden gelen değil, içerideki kültürel homojenliği tehdit eden bir “öteki” olarak kurgulanır (Wodak, 2015; Brubaker, 2017).

Popülist ideolojiler göçmenliği salt dışsal bir tehdit olarak tanımlamaz bunun yanı sıra içsel bir bozulma unsuru olarak da görürler. Bu söylem özellikle “halkı koruma” vurgusuyla güçlendirilmektedir. Göçmenler burada sadece “ekonomik yük” veya “güvenlik riski” olarak değil aynı zamanda “kamu düzenini bozan”, “toplumsal normlara uymayan” ve “kültürel değerlere tehdit” unsurları olarak kodlanırlar. Bu söylem, halkın aidiyet hissinin pekiştirmek için göçmen üzerinden “biz ve onlar” ayrımını güçlendirmektedir. Popülist lider, “gerçek halk”ın temsilcisi olarak sahneye çıkar ve göçmen karşıtı söylemleri ulusal egemenliği yeniden inşa etmenin bir aracı olarak sunar (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017). Bu noktada göçmenlik meselesi yalnızca siyasal sınırlarla değil, etik sınırlarla da ilişkilidir. Uluslararası hukuk, sığınma hakkını temel bir insan hakkı olarak tanımlamaktadır. Ancak devletler bu hakkı tanımak konusunda giderek daha isteksiz davranmaktadır. Bu eğilim, Hannah Arendt’in “yurttaşlık hakkı olarak insan hakları” eleştirisiyle doğrudan örtüşmektedir. Arendt’e göre yurttaş olmayan bir birey, haklara sahip olamaz. Çünkü hakların tanınması bir siyasal topluluğa ait olmayı gerektirir (Arendt, 1951). Bu bağlamda göçmen, yalnızca “devletsiz” değil, aynı zamanda “haksız” bir varlık haline gelmektedir. Popülist söylem, insan haklarını “elitlerin değerleri” olarak tanımlamakta ve bunları halkın çıkarlarıyla çelişen dışsal normlar olarak sunmaktadır (Guild, 2009). Böylece göçmen karşıtlığı etik olmaktan ziyade pragmatik bir meseleye indirgenir ve popülist liderler bu indirgemeyi halk desteğini devşirmek için kullanırlar.

Göçmenliğe ilişkin güvenlik söylemi aynı zamanda “iç güvenlik” temalarıyla pekiştirilmektedir. Suç oranları, kadınların güvenliği, uyuşturucu ve terör bağlantıları gibi konular, göçmenlikle ilişkilendirilerek geniş bir tehdit anlatısı oluşturulur. Bu durum, devletin kolluk güçlerinin, sınır güvenliğinin ve gözetim sistemlerinin genişletilmesine meşruiyet sağlamaktadır. Göçmen karşıtı yasalar bu söylemin doğal sonucu olarak kabul görmektedir. Örneğin Almanya, Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde mülteci başvurularını sınırlandıran düzenlemelerin büyük halk desteğiyle geçmesi, bu güvenlikçi retoriğin etkisini göstermektedir (URL-2). Popülist söylem bu güvenlik politikalarını

demokratik denetimden muaf kılmaya çalışır. Zira “tehlike” karşısında “güçlü liderliğe” ve “kararlı müdahaleye” ihtiyaç vardır.

21. yüzyılda göç yönetimi yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda dijital bir fenomene dönüşmüştür. Foucault’nun biyoiktidar kavramı, bu dönüşümü anlamada oldukça işlevseldir. Dijitalleşen göç rejimlerinde biyometrik tarama sistemleri, yüz tanıma teknolojileri, mobil izleme araçları gibi yöntemlerle göçmen bedenleri sayısallaştırılır. Bu teknolojiler göçmenlerin fiziksel varlıklarının yanı sıra dijital kimliklerini de denetime tabi tutmaktadır. Louise Amoore’un (2006) belirttiği gibi güvenlik politikaları giderek daha fazla “veri profillemeye” ve algoritmik karar mekanizmalarıyla iç içe geçmektedir. Göçmenler bu sistemlerde sadece insan değil, aynı zamanda “veri seti” haline gelirler. Popülist söylem ise bu teknolojik gözetimi, “halkın güvenliği” adına meşrulaştırmaktadır. Bu söylemde dijital biyoiktidar, egemenliğin modern formu olarak sunulur (URL-3). Genel bir bakış açısıyla göç, güvenlik ve egemenlik arasındaki ilişki, çağdaş siyasal düzenin en gerilimli alanlarından birini oluşturmaktadır. Popülist ideolojiler bu gerilimi söylemsel bir avantaja çevirerek hem siyasal meşruiyet üretmekte hem de iktidarlarını konsolide etmektedir. Göçmenlik, bu bağlamda yalnızca bir politika alanı değildir. O aynı zamanda siyasal tahayyülün, kimlik kurgusunun ve iktidar stratejilerinin yeniden üretildiği bir platform haline gelmektedir. Foucault, Agamben ve Arendt gibi düşünürlerin geliştirdiği kuramsal çerçeveler bu süreci anlamlandırmak için önemlidir. Göçmenlik bugün yalnızca sınırların aşılması değil aynı zamanda hakların, aidiyetlerin ve yaşamların siyasal olarak yeniden tanımlanması anlamına da gelmektedir.

6. Tartışma ve Kuramsal Değerlendirme

Popülizm ve ulusötesi göç arasında kurulan ilişki sadece siyasal söylemlerin geçici bir stratejisinden ibaret değildir. Bu aynı zamanda çağdaş siyasal iktidar ilişkilerinin yapısal dönüşümünü yansıtan derin bir kırılmayı temsil etmektedir. Bu çalışmada popülist ideolojilerin göçmenliği kültürel, ekonomik ve güvenlik eksenlerinde nasıl araçsallaştırdığı, bu sürecin devletin egemenlik pratikleri, yurttaşlık rejimleri ve kamusal söylem alanları üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu bölümde ise elde edilen bulgular kuramsal düzeyde tartışılacaktır. Böylece popülizmin doğasına, göçmenliğin siyasal işlevine ve geleceğe dönük kuramsal açılımlara yer verilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın temel bulgularından biri, popülizmin yalnızca seçmen mobilizasyonuna yönelik bir söylem stratejisi değil, aynı zamanda kapsamlı bir ideolojik formasyon olduğu yönündedir. Sağ popülizmin göçmenlik karşıtı retoriği seçim kazanma stratejisinin yanı sıra ulusal kimliği, yurttaşlık tanımını

ve siyasal topluluğun sınırlarını yeniden tarif eden bir hegemonya inşasıdır. Bu anlamda popülizm dışlayıcı bir söylem ve içeriği yeniden kuran ideolojik bir süreçtir (Laclau, 2005; Stanley, 2008). Buradan hareketle, popülizmin söylem düzeyinde kurduğu “halk” ve “öteki” karşıtlığı, kimlik siyasetinin en radikal biçimlerinden birine işaret etmektedir. Göçmenler bu yapay kutuplaşmanın nesnesi haline getirilerek popülizmin meşruiyet alanı genişletilir. Halk kavramı ise somut bir sınıf, etnik grup ya da kültürel kategorinin ötesinde ideolojik olarak inşa edilen bir özne olarak konumlandırılmaktadır (Hall, 1996). Göçmenlik olgusu, popülist ideolojilerin söylemsel araç kutusunda en sık başvurulan temalardan biri haline gelmiştir. Bu araçsallaştırma süreci üç düzlemde işler:

1. Kültürel düzlemde, göçmenler “ulusal değerleri tehdit eden yabancılar” olarak kodlanır.
2. Ekonomik düzlemde, “refah devletine yük”, “işsizliğin kaynağı” ya da “sosyal yardımları sömüren” figürlere dönüştürülürler.
3. Güvenlik düzleminde, “terör tehdidi”, “suç kaynağı” ve “düzen bozucu” olarak resmedilirler.

Bu çerçevede göçmen dışlayıcı bir aktör ve işlevsel bir siyasal figür haline gelmektedir. Popülist iktidarlar bu aktör/figür üzerinden kamuoyunun dikkatini yönlendirerek politik düşman yaratır ve “halkın iradesine karşı duran elitler” ile “göçmen destekçisi kurumlar” arasında bir çatışma kurarlar (Brubaker, 2017).

Foucault’nun (2004) biyoiktidar teorisi ve Agamben’in (1998) “istisna hali” kavramı, bu çalışmada göçmenliğin siyasal söylem olmasının yanı sıra devletin iktidar teknolojilerinin de konusu haline geldiğini göstermektedir. Göçmen bedeninin denetlenmesi, kayda alınması, sınırlandırılması ve kriminalize edilmesi, modern devletin egemenliğini hem içte hem dışta yeniden üretmesine olanak tanır. Popülist ideolojiler bu egemenlik ilişkilerini görünür kılarak, devletin hem “koruyucu” hem “dışlayıcı” yüzünü aynı anda sergilemesine olanak tanır. Bu durum, yurttaşlık rejimlerinin “kim dâhil olur, kim dışlanır?” sorusuna ideolojik yanıtlar üretmesine neden olmaktadır. Göçmenlik böylece sadece bir sosyal durum değil, ideolojik olarak üretilmiş bir güvenlik kategorisi haline gelmektedir.

Bu çalışmanın teorik düzlemde geliştirilen çerçevesi, Avrupa’daki sağ popülist hareketlerle sınırlı olmamakla birlikte, Türkiye gibi göç alan ülkeler açısından da geçerlidir. Özellikle Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler üzerinden şekillenen söylem hem iktidar hem muhalefet çevrelerinde popülist güvenlikçiliğin izlerini taşımaktadır. Türkiye bağlamında göçmenlik hem “misafir” söylemiyle geçici meşrulaştırılmakta hem de “toplumsal huzura tehdit” olarak konumlandırılmaktadır. Bu ikili söylem, popülist retoriğin

esnekliğini ve iktidar ilişkileriyle olan bağımlı göstermektedir (URL-4). Buna benzer şekilde, ABD, Macaristan, Hindistan, Brezilya ve Avustralya gibi farklı rejim türlerindeki siyasal örneklerde de göç ve popülizm ilişkisi benzer temsillerle karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, popülist ideolojilerin evrensel yapısını değil yerel bağlamlara göre şekillenen araçsallaştırma pratiklerini gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, çağdaş siyasal tartışmaların merkezinde yer alan ulusötesi göç olgusunu popülist ideolojilerin söylemsel, ideolojik ve güvenlikçi stratejileri bağlamında inceleyerek hem siyaset teorisine hem de göç çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamıştır. Popülizmin yalnızca retorik bir araç değil, aynı zamanda siyasal bir ideoloji formasyonu olarak nasıl işlediği; bu ideolojinin göçmenlik olgusunu kültürel, ekonomik ve güvenlik düzlemlerinde nasıl araçsallaştırdığı çok yönlü bir teorik çerçevede analiz edilmiştir.

Çalışmanın temel araştırma sorusu, *“Ulusötesi göç, popülist ideolojilerin siyasal söyleminde nasıl bir araçsallaştırma sürecine tabi tutulmaktadır?”* biçiminde formüle edilmişti. Bu soruya bağlı olarak ortaya konan hipotez ise şu şekildeydi: Ulusötesi göç, popülist ideolojiler tarafından ulusal kimlik, kültürel tehdit ve güvenlik kaygıları ekseninde araçsallaştırılmakta; bu süreç, popülizmin halk–elit çatışması kurgusunu güçlendirmektedir. Çalışma boyunca yapılan kuramsal çözümlemeler, bu hipotezin doğrulandığını ortaya koymuştur. Göçmenler, popülist söylem içerisinde yalnızca dışsal bir tehdit değil, aynı zamanda halkın kimliğini yeniden kuran, düşmanlaştırılmış bir iç “öteki” olarak temsil edilmektedir. Bu temsil biçimi, popülist liderlerin halkla kurduğu doğrudan ve duygusal temelli iletişimi güçlendirmekte, dahası halk–elit çatışması üzerine kurulu siyasal stratejiyi meşrulaştırmaktadır.

Çalışmada göçmenliğin, popülist söylemde işlevsel bir “siyasal figür” olarak kullanıldığı; üç temel düzlemde ideolojik temsile tabi tutulduğu gösterilmiştir:

- Kültürel düzlemde, göçmenler, “ulusal kimliği tehdit eden yabancı” olarak kodlanmakta; kültürel homojenlik ve geleneksel değerler üzerinden dışlanmaktadır.
- Ekonomik düzlemde, göçmenler, kamu kaynaklarına yük, işsizliğin nedeni veya sosyal yardımlardan haksızca faydalanan gruplar olarak temsil edilmektedir.
- Güvenlik düzleminde, göçmenler, suç, terör ve toplumsal istikrarsızlıkla özdeşleştirilerek istisna rejimlerinin nesnesi haline getirilmektedir.

Bu temsillerin her biri, popülist liderlerin halkla bağ kurmasını kolaylaştıran, halkın korku, tehdit ve dışlanma gibi duygularını mobilize eden retorik stratejilerdir.

Popülizmin göçmenlik söylemiyle birleştiği en derin ideolojik alanlardan biri, egemenlik ve biyoiktidar ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Foucault'nun biyopolitika teorisi ve Agamben'in "istisna hali" kavramı, modern devletin göçmenler üzerindeki denetimini açıklamakta etkili kuramsal araçlar sunmaktadır. Göçmenler, hem "çıplak hayat" olarak dışlanan hem de "nüfus" olarak düzenlenen ikili bir pozisyona itilmektedir. Bu bağlamda göçmenlik, sadece bir göç politikası meselesi değil; devletin egemenlik kapasitesini test eden bir kriz alanıdır. Popülist liderler, bu krizi halkı koruma söylemiyle birleştirerek, güvenlikçi politikaları halkın talepleri gibi sunmakta ve demokratik denetimi aşan otoriter eğilimleri meşrulaştırmaktadır.

Çalışma, popülizm-göç ilişkisinin çok katmanlı doğasını teorik olarak analiz ederek, literatürdeki bazı sınırlılıkları aşmayı hedeflemiştir. Mevcut literatür sıklıkla popülist söylemin seçim kampanyalarındaki etkisine ya da belirli ülkelerdeki ampirik örneklerle odaklanmıştır. Bu çalışma ise meseleyi daha derinlemesine olarak ideoloji ve siyasal teori düzeyinde ele almıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda şu başlıkların derinleştirilmesi yönelik olarak popülizmin dijitalleşme ve yapay zekâ çağındaki dönüşümü, göçmen kadınların popülist söylemdeki temsilleri, göç ve popülizm ilişkisine post-kolonyal perspektiflerin uygulanması ya da "İklim göçmenleri" bağlamında yeşil popülizmin yükselişi gibi konulara akademik ilginin yoğunlaşması önerilmektedir.

Ulusötesi göç, yalnızca küresel eşitsizliklerin değil, aynı zamanda siyasal iktidarların ve ideolojik tahakküm biçimlerinin de bir sonucudur. Popülist ideolojiler, bu olguyu yalnızca kullanmakla kalmaz, onu dönüştürür ve kendi siyasal projelerinin merkezine yerleştirir. Bu dönüşüm, demokrasinin çoğulcu doğasını tehdit edebilir; bu nedenle göç olgusunu sadece politika değil, etik ve teorik bir mesele olarak ele almak, çağdaş siyaset kuramı açısından hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Adamson, F. B., Triadafilopoulos, T., & Zolberg, A. R. (2011). The limits of the liberal state: Migration, identity and belonging in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(6), 843–859. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.576188>
- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life* (D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press.
- Akkerman, T. (2015). Immigration policy and electoral competition in Western Europe: A fine-grained analysis of party positions over the past two decades. *Party Politics*, 21(1), 54–67. <https://doi.org/10.1177/1354068812462928>
- Altınörs, G. (2021). Rethinking populism geopolitically: Authoritarian populism and migration politics in Britain and Turkey. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 297–308.
- Amoore, L. (2006). Biometric borders: Governing mobilities in the war on terror. *Political Geography*, 25(3), 336–351. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.02.001>
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Arendt, H. (1951). *The origins of totalitarianism*. Harcourt Brace.
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95, 13-33.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2017). Uluslararası Göçün Kentsel Yaşama Etkilerini ve Yerel Düzeyde Göç Politikalarını Yerel Yönetim Stratejik Planlarından Okumak: Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep Örnekleri. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11) Bildiriler Kitabı*. Elazığ.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emimi & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Ayık, Ö., Kılavuz, R., & Arslan, E. (2024). Türkiye’nin uluslararası göç deneyimi ve geçici koruma uygulaması üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 7(5), 827–837.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efe-akademi Yayınları
- Betz, H.-G. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. Palgrave Macmillan.
- Betz, H.-G. (2003). Xenophobia, identity politics and exclusionary populism in Western Europe. *The Social Register*, 39, 193–210.

- Bhambra, G. K. (2017). The current crisis of Europe: Refugees, colonialism, and the limits of cosmopolitanism. *European Law Journal*, 23(5), 395–405. <https://doi.org/10.1111/eulj.12234>
- Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27(1), 63–92.
- Borinca, I., Çelik, P., & Storme, M. (2022). Can conservatives who (de)humanize immigrants the most be able to support them? The power of imagined positive contact. *Journal of Applied Social Psychology*, 52(5), 363–375. <https://doi.org/10.1111/jasp.12864>
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46(5), 357–385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- Bugaric, B. (2019). The two faces of populism: Between authoritarian and democratic populism. *German Law Journal*, 20(3), 390–400.
- Carens, J. (1987). Aliens and citizens: The case for open borders. *The Review of Politics*, 49(2), 251–273. <https://doi.org/10.1017/S0034670500033817>
- Castells, M. (1975). Immigrant workers and class struggles in advanced capitalism: The Western European experience. *Politics & Society*, 5(1), 33–66. <https://doi.org/10.1177/003232927500500102>
- Çarkoğlu, A., Elçi, E., Erol, F., & Paksoy, C. (2022). Popülizm teorileri ışığında Türkiye’de popülizmin tarihsel gelişimi: Siyasi partiler üzerine bir inceleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 323–348. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1095197>
- Çetin, H. (2007). *Çağdaş siyasal akımlar*. Orion Kitabevi.
- Çiçek, A., ve Turan, A. (2023). Public Diplomacy Migration And Refugee Politics The Case Of Türkiye. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 6(4), 584–613.
- Damette, O., & Fromentin, V. (2013). Migration and labour markets in OECD countries: A panel cointegration approach. *Applied Economics*, 45(16), 2295–2304. <https://doi.org/10.1080/00036846.2012.661400>
- Deniş, H. E. (2021). Popülist Milliyetçilik. Ed. Hasan Acar, Milliyetçilik Tipolojileri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 393–420.
- Dreher, A., Langlotz, S., Matzat, J., & Parsons, C. R. (2020). Immigration, political ideologies and the polarization of American politics. *SSRN Working Paper*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3754680
- Dumont, J.-C. (2021). The labor market integration of immigrants in OECD countries. *Annales des Mines – Réalités industrielles*, 36–39.
- Dustmann, C., & Frattini, T. (2014). The fiscal effects of immigration to the UK. *The Economic Journal*, 124(580), F593–F643. <https://doi.org/10.1111/ecoj.12181>

- Eser, H. B., & Çiçek, A. (2020). Avrupa’da aşırı sağın ayak sesleri: Zenofobinin patolojik normalleşmesi. *Alternatif Politika*, 12, 114–144.
- Fassin, D. (2011). *Humanitarian reason: A moral history of the present*. University of California Press.
- Foucault, M. (2004). *Society must be defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76* (D. Macey, Trans.). Picador.
- Freeden, M. (1998). Is nationalism a distinct ideology? *Political Studies*, 46(4), 748–765. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00165>
- Freeman, G. P. (1995). Modes of immigration politics in liberal democratic states. *International Migration Review*, 29(4), 881–902. <https://doi.org/10.1177/019791839502900401>
- Gerbaudo, P. (2018). *The digital party: Political organisation and online democracy*. Pluto Press.
- Goodwin, M., Cutts, D., & Milazzo, C. (2017). Defeat of the people’s champions? Populism and England’s ‘left behind’ after the 2017 general election. *The Political Quarterly*, 88(4), 748–758.
- Guild, E. (2009). *Security and migration in the 21st century*. Polity Press.
- Hall, S. (1996). Who needs identity? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1–17). Sage.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Heisler, B. S. (1992). The future of immigrant incorporation: Which models? Which concepts? *International Migration Review*, 26(2), 623–645. <https://doi.org/10.1177/019791839202600222>
- Hibbing, J. R., Smith, K. B., & Alford, J. R. (2014). Differences in negativity bias underlie variations in political ideology. *Behavioral and Brain Sciences*, 37(3), 297–307.
- Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Routledge.
- Inglehart, R., & Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. *Harvard Kennedy School Working Paper*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2818659>
- İpek, E., Arslan, E., ve Çiçek, A. (2024). Suriyelilerin Sosyal Entegrasyonu Üzerine Bir İnceleme Ankara’nın Altındağ İlçesi Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 346–367.
- Jakobson, M.-L., Umpierrez De Reguero, S., & Yener-Roderburg, İ. Ö. (2023). When migrants become ‘the people’: Unpacking homeland populism. *Contemporary Politics*, 29(3), 277–297. <https://doi.org/10.1080/13569775.2022.2140791>

- Jean, S., Causa, O., Jiménez, M., & Wanner, I. (2010). Migration and labour market outcomes in OECD countries. *OECD Journal*, 235.
- Joppke, C. (2008). Immigration and the identity of citizenship: The paradox of universalism. *Citizenship Studies*, 12(6), 533–546. <https://doi.org/10.1080/13621020802450445>
- Kalaycıoğlu, E. (2021). *Halk yönetimi: Demokrasi ve popülizm çatışmasında dünya*. Efil Yayınevi.
- Karaman, F. ve Deniş, H. E. (2023). A Review of Asylum and Migration Policies of Political Groups in the European Parliament. *TİHEK Akademik Dergi*, 6(10), 165–195.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk* içinde (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim* içinde (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye’de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.
- Macey, D. (2009). Rethinking biopolitics, race and power in the wake of Foucault. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 186–205. <https://doi.org/10.1177/0263276409349278>
- March, L. (2007). From vanguard of the proletariat to *vox populi*: Left-populism as a ‘shadow’ of contemporary socialism. *SAIS Review of International Affairs*, 27(1), 63–77.
- March, L. (2017). Left and right populism compared: The British case. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(2), 282–303. <https://doi.org/10.1177/1369148117701753>
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class*. Cambridge University Press.
- Means, A. J. (2022). Foucault, biopolitics, and the critique of state reason. *Educational Philosophy and Theory*, 54(12), 1968–1969. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.1871895>
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as method, or, the multiplication of labor*. Duke University Press.
- Miller, D. (2010). Immigrants, nations, and citizenship. In *Population and political theory* (pp. 235–255).
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.

- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Natter, K., Czaika, M., & De Haas, H. (2020). Political party ideology and immigration policy reform: An empirical enquiry. *Political Research Exchange*, 2(1), 1735255. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2020.1735255>
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Rahman, H., & Çiçek, A. (2023). Almanya ve Macaristan’da aşırı sağ partilerin siyasal söylem ve politikaları. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(4), 2282–2294.
- Rawls, J. (1999). *The law of peoples*. Harvard University Press.
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Sassen, S. (2006). *Territory, authority, rights: From medieval to global assemblages*. Princeton University Press.
- Shehaj, A., Shin, A. J., & Inglehart, R. (2021). Immigration and right-wing populism: An origin story. *Party Politics*, 27(2), 282–293. <https://doi.org/10.1177/1354068819849888>
- Sides, J., & Citrin, J. (2007). European opinion about immigration: The role of identities, interests and information. *British Journal of Political Science*, 37(3), 477–504. <https://doi.org/10.1017/S0007123407000257>
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of citizenship: Migrants and postnational membership in Europe*. University of Chicago Press.
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95–110.
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- Taggart, P. (2000). *Populism*. Open University Press.
- Turan, A. (2023). Türkiye de Göç ve Siyasi Boyutları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 331–347.

- Turner, B. S. (1997). Citizenship studies: A general theory. *Citizenship Studies*, 1(1), 5–18. <https://doi.org/10.1080/13621029708420644>
- Urbinati, N. (2019). *Me the people: How populism transforms democracy*. Harvard University Press.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Wallerstein, I. (1980). *The modern world-system II*. Academic Press.
- Walzer, M. (1983). *Spheres of justice: A defense of pluralism and equality*. Basic Books.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1–22.
- Wodak, R. (2015). *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. Sage.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>
- Zúquete, J. P. (2008). The European extreme-right and Islam: New directions? *Journal of Political Ideologies*, 13(3), 321–344.

İnternet Kaynakları

- URL-1:** <https://migrationdataportal.org/> — Erişim tarihi: 1 Kasım 2025
- URL-2:** <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsoc.2022.768931/full> — Erişim tarihi: 1 Kasım 2025
- URL-3:** <https://www.biometricupdate.com/2023/biometrics-in-migration-and-border-security> — Erişim tarihi: 1 Kasım 2025
- URL-4:** <https://multeciler.org.tr/tr/turkiyede-populist-dil-ve-gocmen-siyaseti/> — Erişim tarihi: 1 Kasım 2025

AK Parti Döneminde Göç ve Milliyetçilik 8

Abdullah Turan^{1*}

Özet

Bu bölüm, Türkiye'nin göç politikalarının AK Parti döneminde geçirdiği çok boyutlu dönüşümü, özellikle milliyetçilik ideolojisinin farklı biçimleri üzerinden analiz etmektedir. Tarihsel olarak ulus-devlet inşası, güvenlik ve etnik kimlik eksenlerinde şekillenen Türkiye'nin göç politikaları, AK Parti iktidarında hem uluslararası gelişmeler hem de partinin ideolojik yönelimleri doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Bu çalışma, literatür taramasına dayalı nitel bir çerçevede, AK Parti döneminde göçün hangi ideolojik zeminde konumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma, AK Parti'nin 23 yıllık iktidarını üç alt dönemde ele almaktadır. İlk dönem olan 2002-2011 arası, göç yönetiminin kurumsallaştığı ve liberal normlara uyumun belirleyici olduğu bir evredir. AB süreciyle şekillenen bu dönemde Türkiye, etnik merkezli göç rejiminden uzaklaşmıştır. Göç aynı zamanda dış politikanın tamamlayıcı bir aracı hâline gelmiş, vize muafiyetleri ve bölgesel açılımlar Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini güçlendirmiştir. Bununla birlikte coğrafi çekincenin korunması, milliyetçi devlet refleksinin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir.

2011-2016 dönemi, Suriye iç savaşının tetiklediği kitlesel göçle birlikte ideolojik bir kırılmaya işaret etmektedir. AK Parti bu süreçte göçü “ensar-muhacir” söylemiyle dini ve tarihsel bir sorumluluk çerçevesinde meşrulaştırmış; muhafazakâr milliyetçilik ile Yeni Osmanlıcı perspektifi harmanlayarak açık kapı politikasını şekillendirmiştir. Böylece göç yönetimi hem Türkiye'nin uluslararası imajını destekleyen hem de iç siyasette muhafazakâr tabanı güçlendiren bir araç hâline gelmiştir.

2016 sonrası süreçte ise ekonomik yük, toplumsal tepkiler ve güvenlik kaygıları göç politikasında teritoryal milliyetçiliğin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Söylem daha güvenlikçi bir çerçeveye evrilmiş; kalanlar için uyum diğerleri içinde geri dönüş vurgusu öne çıkmıştır. Bununla birlikte uyum

1 Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, aturan40@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2743-6798

politikalarının tamamen terk edilmemesi, muhafazakâr kapsayıcılığın tümüyle ortadan kalkmadığını göstermektedir.

23 yıllık iktidarı değerlendirildiğinde AK Parti dönemi, göçe yaklaşım olarak liberal açılımdan muhafazakâr milliyetçi Yeni Osmanlıcı kapsayıcılığa, oradan da güvenlikçi-teritoryal milliyetçiliğe uzanan hibrit ve dalgalı bir göç politikası dönüşümü hayata geçirmiştir.

1.GİRİŞ

Türkiye, tarihsel olarak hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Göç veren yönüyle bakıldığında, Avrupa ve ABD'ye yönelik işgücü hareketliliği, nitelikli emek göçü, 1980 darbesi sonrasında yaşanan siyasi kaçışlar ve son yıllarda artan otoriterleşme nedeniyle yurt dışına yönelen aktivist ve profesyoneller dikkat çekmektedir. Göç alan yönünde ise, kaybedilen Osmanlı topraklarından gelen Türk kökenli nüfus, eski Sovyet coğrafyasından işgücü göçmenleri ve son on yıllarda özellikle Suriye başta olmak üzere komşu ülkeler ile Asya ve Afrika'dan gelen sığınmacılar Türkiye'ye yönelmiştir. Özellikle Suriyeli kitlesel göçü, Türkiye'nin göç rejiminin kurumsal yapıları, işgücü piyasası ve kamuoyu tartışmaları üzerinde belirleyici ve kalıcı etkiler yaratmıştır (Ataç vd., 2017:11).

Göç olgusu, yalnızca ekonomik veya güvenlik temelli bir hareketlilik biçimi değildir. Göç, devletlerin ideolojik yönelimlerinden, kimlik inşa süreçlerinden ve ulusal çıkar algılarından da derin biçimde etkilenmektedir. İdeolojiler, devletlerin siyasi kararlarını ve bu kararların somut bir yansıması olan politikaları biçimlendirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren göç politikaları, dönemin hâkim ideolojik söylemlerine paralel olarak farklı biçimler almıştır. Örneğin, 1930'larda uygulanan iskân politikaları ulusal bütünlüğü pekiştirmeyi hedeflerken, 1989 Bulgaristan göçü döneminde etnik aidiyet ön planda tutulmuş, 2010'lardan itibaren ise özellikle Suriye iç savaşının ardından göç olgusu insani, dini ve güvenlik ekseninde yeniden tanımlanmıştır (Turan, 2023; Yılmaz vd., 2020:287-288).

Türkiye'de göç süreci tarihsel olarak dört temel evrede gerçekleşmiştir. İlk evrede, ulus-devletleşme süreci baskın olmuş ve ağırlıklı olarak Türk soylular göçmen olarak kabul edilmiştir. İkinci evrede (1990'lara kadar), kontrollü göç politikaları uygulanmış, ancak yoğun mülteci hareketliliği de yaşanmış ve göçmenlerin çoğunluğu hâlen Türk soylulardan oluşmuştur. Üçüncü evrede (2000'li yıllar), Avrupa Birliği (AB) ile uyum süreci doğrultusunda sınırlı göç politikaları geliştirilmiş, dördüncü ve son evrede ise AK Parti'nin açık kapı politikası ile Cumhuriyet tarihinin en büyük göç dalgası yaşanmıştır. Bu

süreçler, Türkiye’de göç politikalarının uluslararası olaylar ve konjonktürden nasıl etkilendiğini göstermektedir; özellikle AK Parti dönemi göç politikaları, geçmişten belirgin bir kopuşu temsil etmektedir (Özçelik, 2024:176-177). Bu çalışma için önemli olan üçüncü ve dördüncü evrede etkili olan siyasal yönetimin (AK Parti’nin) bu değişime sürüklenmesine neden olan gerekçeleri anlamak ve ideolojik olarak milliyetçiliğin etkisini açıklamaktır.

Literatürde göçün yönetimi (Adil, 2020; Örselli ve Babahanoğlu, 2016), göç politikaları (Efe, 2017; Tarlan, 2021; Yerli, 2018; Baykal, 2024), göçün nedenleri (Yılmaz, 2014; Yılmaz ve Karakaya, 2019), göçün toplumsal (Bostan, 2017; Arslan vd., 2021), bölgesel ve küresel etkileri (Akçay ve Deniz, 2021; Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022) üzerine geniş bir birikim bulunmaktadır. Buna karşın, göç ile ideoloji arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, literatürde Cumhuriyet tarihi perspektifinden göç ve ideoloji konusuna eğilen (Turan, 2023), göçü milliyetçilik ve AB ilişkisi temelinde analiz eden (Ayaş ve Ünsal, 2024), göçü Avrupa ve Türkiye’de aşırı sağın yükselişi üzerinden inceleyen (Deniz ve Demircioğlu, 2024), göçü Suriye bağlamında milliyetçilik perspektifiyle değerlendiren (Kahya Nizam, 2019; Samanlı, 2024) ve -çalışma konusuna yakın olması açısından- göçün milliyetçilik üzerindeki etkilerini tartışan (Kartal, 2022) birer çalışma ile karşılaşmıştır. Bu çalışma ise, Türkiye’nin son 23 yılında iktidarda olan AK Parti’yi merkeze alarak, bir siyasi partinin iktidar sürecinde ideolojik (özelde milliyetçilik) yönelimindeki değişimin göç politikalarına nasıl yansıdığını ortaya koymasına bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Bu çalışma, “AK Parti döneminde göç politikaları nasıl şekillenmiştir ve bu politikalar milliyetçilik anlayışıyla nasıl ilişkilendirilebilir?” sorusu etrafında kurgulanmıştır. Bu doğrultuda yalnızca ideolojilerin göç politikaları üzerindeki etkisini tartışmakla kalmamakta, aynı zamanda milliyetçiliğin bir siyasi partinin göçe yönelik tutum ve söylemini nasıl belirlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. AK Parti’nin 2002 sonrası “muhafazakâr demokrat” kimliğiyle şekillenen liberal temelli insani diplomasi söylemi, zaman içinde güvenlik, kimlik ve milliyetçilik eksenli bir göç yaklaşımına dönüşmüştür. Özellikle 2016 sonrasında milliyetçi vurguların belirgin şekilde artması ve tipolojik anlamda dönüşmesi, partinin göç politikalarında ideolojik bir yeniden konumlanışa işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı, 2002’den günümüze uzanan ideolojik dönüşümün göç politikalarına nasıl yansıdığını inceleyerek milliyetçiliğin bu alandaki etkisini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışma, nitel bir araştırma yaklaşımı benimsemekte olup literatür taraması ile AK Parti’nin göç politikalarına yön veren söylemsel ve ideolojik eğilimlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda

çalışma, teknik bir söylem analizi yapmaktan ziyade, göç olgusunun AK Parti iktidarı boyunca hangi ideolojik çerçevede konumlandığını incelemeyi amaçlamaktadır. İlk olarak göç ve milliyetçilik kavramları ele alınacak; ardından milliyetçiliğin göç politikaları üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Son olarak ise partinin göç politikalarında milliyetçiliğin nasıl yansıdığı tartışılarak, dönemsel dönüşümün politik boyutları ortaya konacaktır.

2.GÖÇ

Göç, bireylerin ve toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapıları üzerinde derin etkiler yaratan çok boyutlu bir olgudur. Tarihsel süreçte göç, ulus-devletlerin sınır politikalarını, yasal düzenlemelerini ve uluslararası ilişkilerini şekillendiren temel bir faktör olmuştur. Türkiye’de göç, coğrafi konumu, tarihî mirası ve uluslararası ilişkiler bağlamında hem göç veren hem de göç alan bir ülke olarak özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle göçün anlaşılabilmesi için öncelikle göçün yönetimi, göçün türleri ve göçle ilgili temel kavramların incelenmesi gerekmektedir.

2.1.Göç ve Göç Yönetimi

Türkiye’de göç konusundan söz edilince öncelikle bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu kavramların açıklanması aynı zamanda karıştırılan bazı kavramların anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda göç, göç yönetimi, göç türleri ve sığınmacı, mülteci, göçmen gibi kavramlar kısaca açıklanacaktır.

Türk dili ve kültüründe *göç* kavramı, bir kişinin ya da topluluğun evi barkıyla birlikte yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Şenesen, 2022: 135). Göçlerin tanımı toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına göre değişkenlik gösterdiğinden herkesin kabul ettiği net bir tanım ortaya konulmasa da (Yılmaz, 2020:37) yapılan göç tanımlarında çoğunlukla “bireyin tüm gelecek yaşantısını ya da yaşamının bir kısmını geçirmek için yaşadığı yerden başka bir yerleşim birimine hareket etmesi” şeklinde bir tanım ortaya çıkmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016:1348). Kapsamlı bir tanım ortaya koyabilmek açısından göç: “bir bireyin ya da grubun siyasal, ekonomik, sosyal, ideolojik (etnik köken, dini inanç, savaş gibi) ve doğal (afet gibi) nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan sorunu gidermek için veya huzur, mutluluk, barış ve yüksek refaha erişmek ve böylece daha fazla maddi ve manevi fırsat elde etmek için ikamet yerini değiştirmesi” olarak tanımlanmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 163; TDK, 2022; Yıldız, 2017:1828).

Göç, içinde bulundurduğu değişkenler nedeniyle yönetilmesi zor bir süreçtir. Bazı ülkeler için avantaj ortaya çıkarsa da bazı ülkeler için çeşitli krizlere

sebepler olabilmektedir. Bu bağlamda göçün öngörülebilmesi ve yönetilebilmesi büyük önem taşımaktadır. “Göç yönetimi”, göç eden kimselerin ulaşmak istedikleri ülkeye/bölgeye/şehre girmeden evvel belirlenmiş olan birçok kural, uygulama ve hukuki düzenlemeye uygun davranış sergilenmesi ile başlayan; göç edenler hedef ülkeye/bölgeye/şehre girdiklerinde ve daha sonraki süreçte ortaya çıkması muhtemel ve öngörülebilir olan bir takım sorunlara ilişkin tedbirler alınmış olmasını içeren; bu süreçte her şeyin nizam içerisinde kontrol altında tutulması ve bu bakımdan ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyo-beşeri yönden yıpranmasını engelleyecek bir düzeni devam ettirmeyi gerektiren/sağlayan (Günay vd., 2017:50); yasalar ve çeşitli bağlayıcıların getireceği yükümlülüklerin hesaba katılması ve ülkenin göç geleceğinin planlanması zorunluluğunu içeren çok önemli bir süreçtir (Yaman ve Güç, 2016:495-497).

Bu kapsamlı tanımın da gösterdiği üzere göç, yalnızca yasal mevzuatın yeni koşullara uyarlanmasını değil; göç eden nüfusun topluma uyum sağlamasını, ülke güvenliğinin korunmasını, ekonomik süreçlerin etkin biçimde yönetilmesini ve çok daha fazlasını gerektiren çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle göç, devletlerin kurumsal kapasitesini doğrudan etkileyen ve kapsamlı düzenlemeler yapmalarını zorunlu kılan (Arslan, vd., 2023) karmaşık bir süreç niteliği taşımaktadır. Türkiye açısından bakıldığında ise özellikle Suriyelilerin kitlesel gelişi, göç yönetiminin uygulanmasında önemli zorlukları beraberinde getirmiştir.

2.2.Göçün Türleri

Göç yönetimi bir ülkenin karşı karşıya kalacağı göç türlerini belirlemektedir. Göçün türleri konusunda literatürde herkesçe kabul gören bir tasnifleme şekli olmasa da çokça söz edilen bazılarına yer vermek gerekmektedir (Adıgüzel, 2016:20; Güllüpinar, 2012:57). Göç türlerinden önemli bir tanesi olan “mübadele göçü” Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle Türkiye’de gerçekleşmiştir. Örneğini bilhassa Balkan Türk ve Müslümanlarının Anayurda getirilmesi içermiştir. Bu minvalde diğer ülke ile anlaşarak karşılıklı olarak vatandaşlar takas edilmiştir. Türkiye’de bu tür başka göçler de gerçekleşmiştir (Sayın vd., 2016:3). Türkiye’de çoğu kez gerçekleşen diğer bir göç türü ise “işçi göçü”dür; ikamet ettiği yerde iş bulmakta zorlanan ya da memnun olabileceği bir iş bulamayan kişilerin başka ülkelere/bölgelere iş bulmak üzere gitmesini ifade etmektedir (Yılmaz, 2014:1687). “Mevsimlik göç” ise bireylerin her yıl belirli zaman aralığında gerçek ikametinden ayrılarak farklı bir yerleşim yerine “çalışmak, gezmek veya dinlenmek” üzere gitmesini ifade etmektedir. Bu göç türü Türkiye’de çokça yaşanmaktadır (Öztürk ve Tekiner, 2017:149). Türkiye’de son yıllarda yaygınlaşan bir göç türü ise “transit göç”tür. Bu göçte göçmen, bulunduğu ülkeden hedef olarak belirlediği bir ülkeye geçmek için

başka ülkeyi geçici olarak kullanmaktadır (Tepealtı, 2019:126). Türkiye'nin yaşamaya maruz kaldığı diğer bir göç türü ise "beyin göçü"dür. Vasıflı göç olarak da ifade edilen bu türde liyakatli iş gücü, az gelişmiş ülkeden/bölgeden gelişmiş bir ülkeye/bölgeye ya da gelişmiş ülkeden/bölgeden gelişmiş başka bir ülkeye/bölgeye göç etmektedir (Tamer, 2020:2814; Sayın vd., 2016:3). Bir çok nedeni olmakla birlikte kişinin sahip olduğu eğitimi gerekçe göstererek kapasitesinin gittiği yerde daha iyi değerlendirileceğini düşünmesi de bu göçü tetiklemektedir (Yılmaz ve Karakaya, 2019:88; Kayahan-Yüksel,2020; Karaşin ve Karagöz, 2023:1085). "Emekli göçü" ise vasıfsız göç türü olarak ifade edilmekte ve sağlık, ceylenme, dinlenme, tatil vs. amaçlarla gerçekleşmektedir. Kişinin bu gerekçelere dayanarak ömrünün geri kalanını geçirmek amacıyla ilgili yerlere gitmesini ifade etmektedir (Aksoy, 2012:295).

Göçler bazı kriterlere göre de tasniflenmektedir. Bunlardan birisi olan "irade esasına göre" göçler "gönüllü ve zorunlu göçler" olarak ayrılmaktadır. "Gönüllü göç" kişinin dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın kendi rızasıyla göçü gerçekleştirmesidir (Erol ve Erserver, 2014:49; Telsaç ve Telsaç, 2022: 114). "Zorunlu göç" ise savaş, sürgün, tabi afet, baskı ve siyasi koşullar (Usta ve Ergün, 2020:1066) nedeniyle kişilerin zorunlu olarak yaşam alanlarını terk etmesidir (Karagöz ve Karaşin, 2024:89). Bu mücbir sebeplere dayanarak devlet, bir bölgedeki vatandaşları onların rızası olmaksızın başka bir bölgeye sürekli olarak da göç ettirebilmektedir (Sayın vd., 2016:3; Dural ve Yaş, 2007:24). Türkiye'de terör bölgelerindeki vatandaşların güvenlik nedeniyle göçe yönltilmesi buna örnek teşkil etmektedir. "Yerleşim süresi esasına" göre de göçler tasniflenmektedir. "Bunlardan biri olan "sürekli (kalıcı) göç" kişilerin bulunduğu yerden başka bir yere sürekli olarak kalacak şekilde gitmelerini ifade ederken (Öztürk ve Tekiner, 2017:149) "geçici göç" kişilerin ya da grupta bulunan kimselerin hedef yerleşim yerine gitmeden evvel tekrar dönmeye dair fikirleri benimsemesidir (Bahçeci ve Uzun, 2017:3).

Göçler "yasal statüleri"ne göre de tasniflenmektedirler. Bunlardan biri olan "düzenli (yasal) göç" hedef ülkeye giderken o ülkeye giriş, orada kalış ve oradan ayrılış esnasında mevzuata uygun davranış sergilenmesidir. "Düzensiz göç" ise yabancıların² ülkeye yasa dışı yollarla girmelerini ve ülkede yasa dışı şekilde kalmalarını ve bu esnada, pasaport, seyahat belgesi, vize gibi belgelere sahip olmadan izinsiz olarak orada çalışmalarını ve kualsız bir şekilde ülkeden ayrılmalarını ifade etmektedir (Yaman ve Güç, 2016:492; Akıncı vd., 2015:63; Arslan, 2024). Göçe dâhil olan kişi sayısına göre de göçler tasniflenmektedir. "Bireysel göç" bir kimsenin ailesiyle birlikte göç etme kararını uygulamasını;

2 Bir ülkede yaşamasına rağmen, o devletin vatandaşlığını elde edememiş olan kimse (Tamer, 2020:2811).

“toplular göç (kitlesele göç)” ise daha kitlesele grupların yer değıştirme kararı olarak uygulamalarını ifade etmektedir (Arslan vd., 2021:99-100). Göç “kapsadığı alana” göre de tasniflenmektedir. Bu bağlamda “iç göç” kişilerin ülke sınırları içerisinde bir yerleşim yerinden başka bir bölgeye, kente, kasabaya ve köye doğru hareket etmelerini ifade etmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:25; Şen, 2014:233). Bu göç Türkiye’de çoğu zaman zengin maden alanlarına, verimli tarım alanlarına, ticaret ve sanayinin geliştiği alanlara, turizm cazibesi olan alanlara ve kültür kentlerine doğru gerçekleşmektedir (Karataş vd., 2018:19-20). “Dış (uluslararası) göç” ise ülkeler ya da kıtalar arasında bir yer değıştirme hareketi olarak değerlendirilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:25). Kişiler bu göçü “insan hakları ihlalleri, iç savaşlar, ekonomik darboğazlar, siyasi istikrarsızlıklar, sağlık” gibi gerekçelerle ya da “eğitim, fazla kazanç ve sosyal imkân” gibi refahlarını yükseltmek amacıyla isteğe bağlı olarak gelişmiş ülkelere yönelik gerçekleştirmektedirler (Öztürk ve Tekiner, 2017:149).

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihi, farklı dönemlerde çeşitli göç türlerinin yaşandığı bir uygulama alanı niteliği taşımaktadır. Bu göç hareketleri kimi zaman dışarıdan etnik aidiyetlere dayalı olarak, kimi zaman içeride yaşanan güvenlik ve terör sorunları nedeniyle, kimi zaman da bölgesel ekonomik dalgalanmaların etkisiyle gerçekleşmiştir. Ancak Suriyeli göçü, dışarıdan gelen kitlesele bir hareket olmasına rağmen etnik temelli olmaması ve zorunlu yerinden edilme dinamikleriyle şekillenmesi bakımından önceki örneklerden ayrışan özgün bir nitelik göstermektedir. Türkiye, terör kaynaklı iç göçlerin ya da siyasi/ideolojik kaygılarla gerçekleşen dış göçlerin yoğun biçimde yaşandığı bir ülke olmaktan büyük ölçüde çıkmış olsa da, dışarıdan gelen göçlerin beraberinde getirdiği güvenlik riskleri göç yönetimini zorlaştırmakta ve siyasetçilerin politika tercihlerini ve ideolojik yaklaşımlarını doğrudan şekillendirmektedir.

2.3.Göçle İlgili Önemli Kavramlar

Göç konusunda literatürde birçok önemli kavram bulunmaktadır. İlgili göçerin bu kavramlardan hangisi içinde değerlendirilmesi gerektiği ülkelerin sorumluluğunu da belirlemektedir. Çünkü göç ve iltica talebinde bulunmak bazen bir insan hakkı olarak tanınmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14. maddede: “Zulüm altında olan herkesin başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” şeklinde belirtildiği üzere “bir devlet, insanlık dışı muameleye maruz kalma riski bulunan bir sığınmacıyı ülkesine kabul etmek durumundadır”. Aksi durumda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesi temelinde sorumlu tutularak hukuki yaptırıma maruz bırakılarak tazminata mahkûm edilebilmektedir (Vatandaş, 2016:5). Bu durumda “mülteci, şartlı mülteci, göçmen, sığınmacı, geçici koruma altında olma” gibi kavramların açıklanması gerekmektedir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK³) (2013: md 61), mülteciyi (refugee); “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız⁴ kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” (6458 Sayılı Kanun, 2013: md.61) ifadeleriyle tanımlamıştır. İltica hukuku alanında temel sözleşme olarak kabul gören 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1. maddesinde de benzer bir tanım yer almaktadır. Ancak Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ne ek 1967 Protokolü uyarınca “sadece Avrupa ülkelerinden gelen sığınmacılara” “mülteci” statüsü vermektedir (Kara ve Korkut, 2010:154-155; Vatandaş, 2016:5). Bu anlamda Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ni “coğrafi sınırlama⁵” şerhi koyarak kabul etmiştir. Bu tutumuyla Türkiye, Batı dışında bir mülteci akınına uğramak istememiş ve Avrupa’nın Türkiye’yi bir tampon bölge olarak kullanmasını engellemek istemiştir (Güler, 2021:227).

Türkiye, Avrupa coğrafyası dışından ülkeye gelen kişileri ise “şartlı mülteci⁶” olarak tanımlamaktadır. Şartlı mülteci, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi çekince ile kabul etmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hukuki bir

3 YUKK, Türkiye iç hukukunda göç ve iltica alanında var olan parçalı mevzuat yapısını sona erdirerek, farklı zamanlarda yapılan düzenlemeleri tek bir çatı altında toplamıştır (Örselli ve Babahanoğlu, 2016:2066). Kanun, Türkiye’nin göç politikasının kurumsal ve hukuki temelini oluşturmuş, yasal boşlukları kapatmayı ve göçmenlerin korunmasına ilişkin esasları belirlemeyi amaçlamıştır. YUKK, göç yolu ile ülkeye gelenlerin yanı sıra gidenlerin hak ve koruma mekanizmalarını da düzenlemiş; sonrasında çıkarılan yönetmelik ve alt düzenlemeler ise bu kanuna dayanılarak hazırlanmıştır (Yaman ve Güç, 2016:497).

4 Hukuki anlamda, bir devletin vatandaşı olan ancak devletinden ayrılması sonrasında kişinin “korunmayı reddetmesi” veya “devletin bu kimseyi korumayı reddetmesi” kaynaklı olarak korumasız kalınması durumudur (Akıncı vd., 2015:66-67).

5 Coğrafi sınırlama hukuki sorumluluğun doğmasını “kısmen” engelleyebilmektedir. Örneğin bu sınırlama ile Suriyeli göçü engellenememiştir. Bu çelişkili duruma bağlı olarak Suriyeliler bir süreliğine uluslararası hukukta yeri olmayan “*misafir*” kavramıyla ifade edilmiştir. Suriye’de kargaşa bitmeyince bu kez “*geçici koruma*” terimi kullanılarak hukuki alt yapı oluşturulmak istenmiştir. “*Geçici koruma statüsü*”: “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek koruma” şeklinde tanımlanmıştır. Bu anlamda “geçici koruma”, bu tür “kitlesel sığınma olaylarında” harekete geçirilen bir hukuksal mekanizma olmuştur. Suriyeli sığınmacılar bu statüye dâhil edilerek mülteciliğe ilişkin bireysel iltica başvuru yolları kapatılmıştır. Türkiye, böylece Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için yasal bir zemin oluşturmuştur (Turan, 2023:106-107). Bu statü ile üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar, Türkiye’de geçici olarak korunabilmeleri mümkün olmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012:27).

6 Kara ve Korkut (2010:155) bu kavram yerine “geçici sığınmacı”, Güler (2021:227) ise “sığınmacı” kavramını kullanmaktadır.

statüdür. Avrupa dışındaki ülkelerde meydana gelen olaylar nedeniyle zulüm görme riski taşıdığını ileri sürerek Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan ve mülteci tanımının gerekli koşullarını sağladığı değerlendirilen kişileri ifade etmektedir (Telsaç, 2022:3,7). Bu kişiler, nihai olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye⁷ kadar Türkiye’de geçici olarak ikamet etme hakkına sahiptir (Kara ve Korkut, 2010:154-155; Vatandaş, 2016:5).

Göç konusunda önemli bir diğer kavram ise “göçmen (migrant)” kavramıdır. Göçmenler vatandaşlık hakkı elde edene dek özel bir mevzuata bağlı olarak yaşamlarını o ülkede sürdürmektedirler (Akyürek, 2007: 30). Göçmenler vatandaşı oldukları ülkeler tarafından korunmaya devam eden kimseler olmalarıyla mültecilerden farklı bir pozisyonadırlar (Vatandaş, 2016:4). “Mülteciler” korku içinde bulundukları yerden mevcut mal varlıklarını geride bırakıp kaçarak güvenli bir ülkeye zorunlu olarak iltica⁸ eden kişilerken, “göçmenler” bu göçü ekonomik ve sosyal anlamda refahını yükseltmek için ve gönüllü bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Göçmenler göçü çoğu zaman uygun araçlarla gerçekleştirirken, mülteciler bulundukları yeri bulabildikleri herhangi bir araçla ve zor şartlarda terk etmektedirler (Demirhan ve Aslan: 2016:26; Yılmaz, 2014:1687; Yerli, 2018:2081 2082).

Sığınmacı ise, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrama ihtimaline ilişkin haklı bir korku taşıdığı için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu ülkenin himayesinden yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıyı ifade etmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023:7) “Sığınmacılar (asylum-seeker)” da mülteciler gibi “zulüm, zarar vs. nedenlerle” ülkelerini terk etmektedirler ancak bu kimselere göç ettikleri hedef ülke henüz mültecilik statüsü vermediği için sığınmacı olarak tanımlanmaktadırlar (Demirhan ve Aslan: 2016:26; Yılmaz, 2014:1687; Yerli, 2018:2081 2082). Dolayısıyla sığınmacılar mülteci kabul edilmek arzusu ile başvuru yaparak karar açıklamasını bekleyen kimselerdir (Çiçek, 2022:10). Bu hususta karar verecek olan makam “siyasi iktidar ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)”⁹’dır (Tamer, 2020:2810).

Dolayısıyla göç olgusuna ilişkin her bir kavramın doğru biçimde tanımlanması gerekmektedir; zira yapılan her tanım, göç yönetiminin şeklini ve kapsamını doğrudan etkilemektedir. Siyasetçiler ise bu tanımların beraberinde getirdiği yükümlülükleri yönetebilmek için, Suriyeliler örneğinde olduğu gibi,

7 “Üçünü bir ülkeye yerleştirme” kavramı “mültecilerin sığınma başvurusu yaptıkları hedef ülkeden, onları kabul eden başka bir ülkeye transfer edilmesidir (Karataş vd., 2018:18).

8 Sığınma durumunu ifade etmektedir (Kara ve Korkut, 2010:154).

9 Bu konuda detaylı bilgi için bakınız (Güler, 2021:227).

yeni statüler ve hukuki düzenlemeler geliştirerek göçün yarattığı kurumsal ve toplumsal külfeti azaltmayı hedeflemektedir.

Bu tür yabancı (göçmen, sığınmacı vs.) kimselere karşı karşıtlığın yükselişi, literatürde kültürel, güvenlik, ekonomik ve politik dört temel dinamik üzerinden açıklanmaktadır. Kültürel yaklaşım, göçmenlerin yerel değerleri aşındıran farklı yaşam tarzları ve inançları nedeniyle tehdit olarak algılandığını; özellikle 11 Eylül sonrasında dini farklılıkların bu algıyı güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Güvenlik eksenli yaklaşım, suç oranları ve terörizm söylemleri üzerinden göçün giderek güvenlikleştirildiğini belirtmektedir. Ekonomik perspektif, göçmenlerin refah devleti kaynaklarını tükettiği ve yerli nüfusun iş olanaklarını daralttığı iddiasına dayanmaktadır. Siyasal yaklaşım ise göçün, elitlerin kendi çıkarları doğrultusunda yerli halkın taleplerine karşı politikalar üretmesi sonucunda tepki yarattığını savunmaktadır (Elçi, 2022:51). Bu dört yaklaşımın her biri, Türkiye bağlamında da karşılık bulmaktadır. Türkiye’de muhalefet partilerinin söylemlerinde göçün daha çok siyasal dinamikler çerçevesinde ele alındığı görülürken, toplum kesimlerinin tepkileri kültürel, güvenlik ve ekonomik yaklaşımların farklı derecelerde iç içe geçtiği çok boyutlu bir algısal zemine dayanmaktadır.

Göçmen karşıtlığının yükselişi, yerli nüfus ile göçmenler arasındaki gruplar arası düşmanlığı derinleştirerek yerlici (otokton) anlayışın güçlenmesine yol açmaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi çerçevesinde bireylerin “biz” ve “onlar” üzerinden kurduğu kimlik algısı, göçmenlerin dış grup olarak görülmesini, buna bağlı olarak da ötekileştirme, hoşgörüsüzlük ve dışlayıcı politikaların artmasını beraberinde getirmektedir. Yerlici tutumlar, göçün sınırlandırılması, yerel kültürün korunması, çok kültürlülüğe karşı çıkılması, sosyal hakların yalnızca yerlilere ait olması gerektiği ve kültürel çoğulculuğun ulusal birliğe zarar verdiği yönündeki argümanlarla desteklenmektedir. Bu nedenle göçmen karşıtlığının yükselişi sadece kültürel ve sosyal bir mesele değil, aynı zamanda çoğulculuğu zayıflatan ve siyasal dışlayıcılığı besleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Elçi, 2022: 50). Bu toplumsal ve siyasal tepki biçimleri, aynı zamanda milliyetçi söylemlerin güçlenmesine zemin hazırlamakta ve milliyetçiliğin yoğunluk kazanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu noktada milliyetçiliğin ne olduğunun kavramsal olarak ele alınması ve ardından göç olgusuyla ilişkisine değinilmesi gerekmektedir.

3.MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik, modern devletlerin oluşum sürecinde kimlik, aidiyet ve toplumsal bütünleşme açısından merkezi bir role sahip ideolojik bir olgudur. Devletin sınırlarını, yurttaşlık tanımını ve birey-toplum ilişkilerini belirlediği

için göç politikaları, etnik kimlikler ve ulusal güvenlik tartışmalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle milliyetçiliğin kavramsal temelleri, ideolojik yönelimleri ve göçle ilişkisi, Türkiye’de göç ve ulusal kimlik üzerine yürütülen tartışmaları anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

3.1. Milliyetçiliğin Temel Kavramları

İdeolojiler, oldukça geniş bir yelpazede tezahür eden çok katmanlı yapılardır. İdeolojiler, toplumu köklü ve çoğu zaman mekanik projeler doğrultusunda yeniden şekillendirmeyi amaçlayan sistemlerdir (Eagleton 1996:22). Heywood (2013:28), ideolojiyi örgütlü siyasal eyleme yön veren ve mevcut iktidar düzenini korumayı, belirli ölçülerde dönüştürmeyi ya da tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan tutarlı düşünce kümeleri olarak tanımlamaktadır. Eagleton (1996:103) ise ideolojiyi, toplumsal çevreyi yeniden biçimlendirmeyi hedefleyen; bu yolla bireylerin algılarını, duyumsama biçimlerini ve düşünsel yapılarını dönüştürme kapasitesi taşıyan kapsamlı bir toplumsal mühendislik projesi olarak nitelendirmektedir. Vincent (2006:24)’e göre ideoloji, insanların benimsemeleri ya da reddetmeleri gereken değerleri belirleyen, belirli davranış ve düzenlemeleri meşrulaştıran ve bireyleri ortak hedefler doğrultusunda mobilize eden bir işleyiş mekanizmasıdır. Bu çerçevede ideolojiler, birçok alanda olduğu gibi göç politikalarının oluşumunda da yönlendirici bir rol üstlenmektedir. Çünkü ideolojiler göçe yaklaşımı belirlemektedir. Bu bağlamda milliyetçilik önemli bir ideoloji olarak göç konusunda belirleyici olabilmektedir. Çünkü kimlikler göçte öteki olanı işaret etmektedirler.

Kimlik, bireyin kendini tanımlama biçimi olarak ele alınmakta olup, yaşam süreci boyunca edinilen çeşitli unsurları içermektedir (Yegen, 2018:75,77). Castells (2006:12-13)’e göre kimlik, bireylerin anlam ve tecrübe kaynaklarını şekillendiren temel bir yapı olarak işlev görmektedir. Maalouf (2005:10-11,17) ise kimliği, “kişiyi hiçbir başkasına benzetmeyen özelliklerin toplamı” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda kimlik, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de etkili olup, milletin şekillenmesinde ve milliyetçiliğin benimsenmesinde merkezi bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle “milli kimlik”, bireylerin aidiyet ve ortak değer algısını güçlendirerek, ulusal bütünleşmenin sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir (Turan, 2022:25).

Milli kimlik, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel bir yapı olması açısından önem arz etmektedir. Smith (2009:31-32)’e göre milli kimliğin başlıca özellikleri, tarihî bir toprak veya yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, kitlesel bir kamu kültürü, topluluk fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler ile bireylerin ülke üzerinde serbest hareket edebildikleri ortak bir ekonomidir. Smith (2009:260) ayrıca, kolektif ayniyetin asıl biçiminin milli kimlik

olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda milli kimlik, bireylerin farklılıklarına rağmen birbirine bağlanmasını sağlayan bir “toplumsal yapışkan” niteliği taşımaktadır (Calhoun, 2012:174-175). Billig (2002:18)’in de ifade ettiği gibi milli kimlik sahibi olmak yalnızca duygusal bir bağlılık değil, aynı zamanda fiziksel, hukuksal ve sosyal konumlanmayı da beraberinde getirmektedir. Bu özellikleriyle milli kimlik, toplumsal aidiyetin ve ulusal bütünleşmenin merkezinde konumlanan çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Milli kimlik, ulus-devlet tarafından inşa edilen ve bireylerin bir millete ait olduğunu fark etmesini sağlayan bir yapı olarak milliyetçilik açısından önem taşıırken (Yegen, 2018:94-96; Hroch, 2011:34), “milli bilinç” de toplumun kendisini bir ulus olarak tanıması ve aidiyet duygusu geliştirmesi sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Hroch (2011:33), her ezilen milletin milli bir uyanış yaşayabileceğini, ancak bunun tamamıyla bir ulusa dönüşemeyebileceğini; bunun temel nedeninin toplumda yeterli düzeyde milli bilincin oluşmaması olduğunu belirterek milli bilincin önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, milli bilinçle şekillenen kimlik kavramı bireyi konumlandırması, ötekinden ayırması ve toplumsal sahiplenmeyi güçlendirmesiyle milliyetçilik açısından önemlidir. Dolayısıyla kimlik, milli kimlik ve milliyetçilik birbirine içkin bir şekilde, hem bireylerin hem de toplumların aidiyet ve toplumsal bütünleşme süreçlerinde temel bir araç işlevi görmektedir (Turan, 2022:26).

Milli kimlik ve bilinç bağlamında, milletin oluşumu bireylerin ve toplulukların ortak aidiyet ve kültürel bağlarının bir ürünü olarak şekillenir. Heywood (2013:161) millet (nation) kavramını, bir insan türüne veya ırksal gruba tekabül eden bir yapı olarak tanımlarken; Turan (2023b:28) milletin, devletle uyumlu, toprak ve insanla bütünleşmiş, aynı dili konuşup ortak geleneği paylaşan bir topluluk olarak tanımlanabildiğini belirtmektedir. Smith (2009:32) ise milleti, tarihi bir toprak veya ülke, ortak mitler ve tarihi bellek, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomi ve yasal hakları paylaşan bireylerden oluşan bir insan topluluğu olarak açıklamaktadır. Vincent (2006:381) de milletin, bağlılık ve sevgi odağı olarak şekillenen, ortak tarih, dil ve kültüre sahip bir topluluk olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre millet kavramı, farklı bakış açıları ve tanımlara bağlı olarak çeşitlilik göstermekte; tek bir etnik toplulukla sınırlı olmayıp, paylaşılan kültür ve aidiyet duygusuna dayanmaktadır (Smith, 2013:24; Gellner, 1993:28). Bu çerçevede, modern millet tanımları, nesnel (toprak, dil, hukuk) ve öznel (aidiyet, bağlılık, kültürel farkındalık) kriterleri bir arada dikkate almakta ve özellikle Türkiye bağlamında millet, devlete bağlı ve bilinçli bir vatandaş topluluğu olarak anlam kazanmaktadır (Leca, 1998:13; Kedourie, 1971:111; Turan, 2022:30-31).

Milli kimlik ve millet olgusuna ilişkin tartışmaların doğal bir devamı olarak milliyet ve milliyetçilik kavramlarına da bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda etnik akrabalık ilişkileri, ortak dil, din, kültür, milli kimlik ve ortak bir geçmiş-gelecek tasavvurunu paylaşan insan toplulukları literatürde “milliyet” olarak adlandırılmaktadır. Milliyet, kendine özgü kültürel nitelikleri, tarihsel hafızası ve ortak kader bilinciyle şekillenen bir topluluk tipine işaret etmektedir (Kartal, 2022:197). Bu noktada milliyetin tanımladığı ortak aidiyet duygusu, bir sonraki aşamada siyasal bir söylem ve hareket olarak milliyetçiliğe zemin hazırlamaktadır.

3.2.Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik ise, ortak kimlik ve aidiyet duygusunun siyasal bir forma kavuştuğu ideolojik çerçeveyi ifade etmektedir. Milliyetçilik literatürü, bu olgunun yalnızca bir söylem yahut ideolojik yönelim değil, aynı zamanda “bir düşünme, konuşma ve hareket biçimi” olduğunu göstermektedir (Özkırmılı, 2010:29). Calhoun (2012:17, 23, 41)’un vurguladığı gibi milliyetçilik, kolektif kimliği kuran, pekiştiren ve siyasallaştıran bir mekanizma işlevi görmektedir. Modern ulus-devletin temel ideolojisi olarak milliyetçilik, milletin çıkarlarını, değerlerini ve sürekliliğini siyasal karar süreçlerinin merkezine yerleştirerek, millî özerklik, birlik ve kimliğin korunmasını amaçlayan bir hareket niteliği taşımaktadır (Smith, 2013:20).

Bu çerçevede milliyetçilik, yalnızca milli kimliğin toplumsal düzeyde inşasını düzenlemekle kalmamakta; devletlerin politikalarını, ulusal önceliklerini ve tehdit algılarını şekillendiren güçlü bir ideolojik çerçeve hâline gelmektedir. “Biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden topluluk bilincini pekiştirmesi (Özkırmılı, 2010:29-31) ve devletin meşruiyetini tahkim etmesi (Smith, 2009:37), milliyetçiliğin kimlik üretiminde ne derece belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla göçün sonucu olarak mevcut topluma dâhil olan kesim (göçmen, mülteci, sığınmacı vs.) “öteki” olarak görülmesiyle milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Çünkü Heywood (2013:171)’un da ifade ettiği üzere milliyetçilik, bireylere kim olduklarını söylemekte, tarih ve toplumsal bağlar sunmakta ve gerektiğinde kitleleri çabucak harekete geçirebilmektedir (Gellner,1998:226). Bu çok katmanlı yapısı nedeniyle milliyetçilik, dönemsel koşullara ve iktidar ihtiyaçlarına göre biçim değiştirebilen; kimi dönemlerde kapsayıcı, kimi dönemlerde dışlayıcı nitelikler taşıyabilen “bukalemunvari” bir ideoloji olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2009:129; Turan, 2022:43).

Hayes (2010:12), milliyetçiliği “vatanseverliğin ve milliyet şuurunun bir kaynaşması” olarak tanımlarken, Kerestecioğlu (2010:314) bu ideolojinin sadakat, bağımlılık ve meşruiyetin biricik öznesi olarak milleti merkeze aldığını

vurgulamaktadır. Smith (2013:20), milliyetçiliğin milletin iyiliğini çoğaltmayı amaçladığını, bunun ise üç temel hedef üzerinden gerçekleştiğini belirtmektedir: “millî özerklik, millî birlik ve millî kimlik”. Milliyetçiliğin bu hedefleri, milletin kimliğinin tehdit edilmesine karşı bir tepki üretmesi açısından önemlidir (Castells, 2006:74). Göç de bilinen bir kimliğe bilinmeyen ya da benzemeyen bir kimliği ilişkili hale getirmesiyle etki ettiği gibi siyasi iktidarın göçle ilgili beklentileri doğrultusunda milliyetçiliğin göçe yaklaşımı değişmektedir. Bu bağlamda Baradat (2012:78-79)’ın belirttiği üzere milliyetçilik, ulus-devlet ideolojisi olarak ulusa ait olmayan tüm kimlikleri ve değerleri ikincil konuma ittiği gibi bazı tipolojileri (örneğin muhafazakâr milliyetçilik) ile de bu kimlikleri (örneğin tüm Müslüman milletleri) kendinden kabul eden bir hedef benimseyebilmektedir (Turan, 2022:108-130).

Bu çerçevede Smith (2009:37, 147) milliyetçiliği, azınlık kültürlerini koruyabilmesi, kayıp tarih ve edebiyatı yeniden canlandırabilmesi, kimlik krizine çözüm sunabilmesi, toplumsal dayanışmayı meşrulaştırması, milli dayanışmayı güçlendirmesi; Kedourie (1971:vii-viii), toplumda adalet, birlik ve dayanışmayı teşvik eden bir güç olması; Heywood (2013:171) insanlara ortak tarih ve kimlik sunması, ortak kader duygusunu hâkim kılması; Özkırımlı (2008:15) vatan bilinci yaratması; Yeniçeri (2017:182) ise milletin birliği ve bölünmezliğini teşvik etmesi özellikleriyle -olumlu yansımalarını dikkate alarak-değerlendirmektedir. Ancak milliyetçiliğin hem olumlu hem olumsuz yansımalarının birlikte değerlendirilmesi, göçe yönelik yaklaşımının neden değişken olduğunu anlamak açısından elzemdir. Dolayısıyla milliyetçilik, içerdiği tezatlar nedeniyle göçü hem olumlu hem olumsuz biçimde yorumlayabilmektedir.

Baradat (2012:81), milliyetçiliğin kimi zaman yapay sınırlar oluşturarak toplulukları bölebileceğini belirtirken, Heywood (2014:156) milliyetçiliğin ırkçılık ve yabancı düşmanlığına dönüşme potansiyeli taşıdığını ifade etmektedir. Delannoi (1998:33) ise milliyetçiliğin iç ve dış düşman yaratma eğilimiyle propaganda yoluyla kitleleri harekete geçirme gücüne sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yegen (2018:100, 105-106) milliyetçiliğin, iktidarın devamını sağlayan ulusal kimlik kurgulama işlevi olduğunu, aynı zamanda pan hareketlere zemin hazırladığını ve ulusal kültürün toplumda hâkim kılınmasına hizmet ettiğini belirtmektedir. Yeniçeri (2017:180) ise milliyetçiliği, “bölünmeleri engelleyebilmesi, bölünmüş siyasal yapıları birleştirmesi, yeni devletlerin kurulmasına zemin hazırlaması, ekonomik avantajlar üretmesi, sömürgecilik politikalarını tetiklemesi, sömürgeleri bir ulus-devlet haline getirebilmesi, azınlıkları bir devlete dönüştürebilmesi” gibi özellikleriyle açıklayarak, göçün milliyetçilik açısından yansımalarını olumlu veya olumsuz yönleriyle değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında milliyetçiliğin, ulusal kimliğin sınırlarını tanımadığını, kimlerin bu sınırlara dâhil edileceğine, kimlerin ise dışarıda bırakılacağına karar verdiğini söylemek mümkündür. Göç, milletin nesnel (toprak, kültür, tarih) ve öznel (aidiyet, bilinç, tanınma) bileşenlerini doğrudan etkileyen bir toplumsal hareketlilik biçimi olmasıyla siyasi iktidarın ideolojik yaklaşımına göre şekillenmektedir. Milliyetçiliğin “biz/onlar” ayrımı, “ulusal kimliğin korunması kaygısı”, “kültürel bütünlük”, “güvenlik”, “birlik ve dayanışma” gibi işlevleri göçün -yalnızca demografik bir dönüşüm olmanın ötesinde- ideolojik olarak yorumlanmasını sağlamaktadır. Toplumsal kaygıların ve ulusal çıkar söylemlerinin yoğunlaştığı bir kimlik mücadelesi alanı hâline gelmesiyle ise milliyetçilik hayat bulmaktadır.

Bu anlamda, göç edenlerin (göçmen, mülteci, sığınmacı gibi) varlığı, milliyetçi söylemin merkezinde yer alan “milli özerklik”, “kültürel bütünlük” ve “ortak kader” ilkelerini test eden bir unsur olarak görülmekte; bu durum göçün siyasal söylemlerde milliyetçi temalar üzerinden yeniden çerçevelenmesine yol açmaktadır. Göç politikaları ise çoğu zaman milliyetçiliğin güvenlikçi, kültürücü veya dışlayıcı varyantlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle milliyetçilik, yalnızca göçe ilişkin tutumları belirlemekle kalmamakta; göçün siyasallaşma biçimini, söylemsel çerçevesini ve toplumsal algısını şekillendirmektedir.

3.3. Milliyetçiliğin Göçle İlişkili Bazı Türleri/Tipolojileri

Milliyetçilik, farklı tipolojilere ayrılması nedeniyle göçe yönelik tutumlarda kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze dek yaşanan nüfus mübadeleleri ve diğer göç süreçleri, istisnai durumlar dışında, muhafazakâr milliyetçilik, teritoryal milliyetçilik ve etnik milliyetçilik çerçevelerinde şekillenmiştir. AK Parti dönemi ise ekonomik ve siyasi dinamiklerdeki değişimlere bağlı olarak göç politikalarında belirgin dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle, söz konusu milliyetçilik tipolojilerinin kısaca ele alınması, milliyetçilik-göç ilişkisini daha iyi kavrayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’nin modern siyasi tarihinde göç olgusu, özellikle muhafazakâr milliyetçilik anlayışıyla birlikte yorumlanan bir mesele haline gelmiştir. Bu milliyetçilik tipinde ulus, hem içeriden hem dışarıdan sürekli tehdit altında bulunan kırılgan bir yapı olarak kurgulanmaktadır. Dış tehdit algısı, gerektiğinde toplumun sıkı bir kontrol altında tutulmasını meşrulaştırırken; iç tehdit söylemi ise toplumsal farklılıkların bastırılmasını ulusal bütünlüğün korunması için gerekli bir araç olarak sunmaktadır. Bu yaklaşımın temel hedefi, ulusun güvenliğini sürdürmek ve devlet etrafında güçlü bir toplumsal

konsolidasyon yaratmaktır. Bu çerçevede ulusal birlik anlayışına karşı duran gruplar çoğu zaman “tehdit” veya “düşman” olarak konumlandırılmaktadır. Göç meselesi de bu düşünsel çerçeveyi diri tutan dinamiklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Çünkü muhafazakâr milliyetçilik, ulusal gücü kültürel ve dilsel homojenlikle ilişkilendirmektedir. Göç hareketlerinin bu homojenliği zedeleyerek kültürel gerilim ve toplumsal çatışma üretebileceği inancı hâkimdir. Bu nedenle çok-kültürlü ya da çok-uluslu devlet modellerinin istikrarsızlık üreteceği düşüncesi muhafazakâr milliyetçiler arasında yaygındır. Bu yaklaşımın temelinde, toplumu bütünleştiren kültürel bağların zayıflamasının devletin iç tutarlılığını zedeleyeceği kaygısı yer almaktadır (Erdoğan, 1999: 95).

Muhafazakâr milliyetçilik tipolojisi, kamu düzeni ve toplumsal bütünlük kavramlarını merkez alarak millî vatanseverliğe dayalı bir söylem üretmiştir. Muhafazakâr düşünce, milliyetçiliği hem sosyalizme karşı bir ideolojik savunma hattı hem de geçmişin “şanlı dönemlerini” canlı tutan bir hafıza mekanizması olarak benimsemiştir (Heywood, 2013:177). Türkiye’de bu ideolojinin dışı yansıyan biçimi; dini ve geleneksel değerlere önem veren, tarihe güçlü referanslar taşıyan, modernleşmeye ve teknolojik gelişmeye kapalı olmayan ama Avrupa’nın değer sistemine eleştirel yaklaşan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Etnik farklılıkların vatandaşlık temelinde uzlaştırılması gerektiğini savunan bu yaklaşım, aynı zamanda anti-sömürgeci bir tutum benimsemektedir. Osmanlı mirasına dayalı bir kimlik çerçevesi oluşturarak dinî, tarihî ve kültürel unsurları ortak bir zemin hâline getirmekte; bu tarihsel coğrafyada Türklerin öncü rolünü vurgulayan Yeni Osmanlıcı bir perspektifle söz konusu alanların dış baskılarla sömürgeleştirilmesini engellemeyi ve İslam’ın özgürleşmesini hedeflemektedir. “Türkiye’de muhafazakâr milliyetçilik, toplumda bölünme riskine yol açtığı düşünülen ‘çok kültürlülük’ anlayışına mesafeli bir tutum sergilese de, tarih, kültür ve din gibi ortaklaştırıcı kurumlar üzerinden toplumsal bütünleşmeyi önceleyen bir yaklaşım benimsemiştir (Turan, 2022:129-130).

Bu bağlamda “Yeni Osmanlılık”, muhafazakâr milliyetçiliğin özellikle dış politikada görünür hale gelen, millet anlayışını dinsel millet çerçevesinde okuyarak Osmanlı geçmişini yücelten bir alt türü olarak değerlendirilebilir. Türk siyasi tarihinde belirli dönemlerde etkisi artan bu yaklaşımın, güncel göç politikalarını da şekillendiren bir çerçeve sunduğu görülmektedir. Türkiye’deki fiili pratikler ve söylemsel yönelimler dikkate alındığında, Yeni Osmanlıcılığın hem Osmanlı geçmişini ‘mazi’ olarak sahiplenme eğilimini hem de Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ulusal ve bölgesel sorunlara çözüm olarak Osmanlı mirasının yeniden canlandırılabilmesi yönündeki inancı yansıttığı söylenebilir (Çetinsaya, 2006:361).

Siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte Yeni Osmanlıcılık, Kemalizm'in homojenleştirici ve tek-tip kimlik üretme çabalarına karşı bir alternatif olarak görülmüş ve ayrıca Osmanlı'nın çoğulcu ve esnek kimlik düzenini yeniden keşfetme arayışlarının ideolojik taşıyıcısı haline gelmiştir (Uzgel ve Yaramış, 2009:1). Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi kimlik tanımında etnik ve dini unsurlara mesafe koymasının toplumun belirli kesimlerinde aidiyet sorununu derinleştirdiği savunulmaktadır. Yeni Osmanlıcılık bu sorunu aşmak için toplumsal çeşitliliği ortak bir tarih, kültür ve din zemini üzerinde bütünleştirmeye yönelik bir çaba olarak sunulmuştur. Osmanlı'nın çok-kültürlü mirasını öne çıkaran bu yaklaşım, günümüz Türkiye'sinde göç, kimlik, ulusal aidiyet ve toplumsal uyum politikalarının düşünsel arka planında da etkili olmuştur (Durgun, 2020:307).

Göç olgusu, muhafazakâr milliyetçilik açısından hem ulusal kimliği yeniden tanımlayan hem de toplumsal bütünlük tartışmalarını derinleştiren önemli bir dinamik olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımda göç, ulusun kültürel sürekliliğini tehdit eden bir unsur olarak görülmekte; topluma eklenen yeni kimliklerin ulusal birlik üzerinde yaratabileceği etkileri kaygıyla izlemektedir. Bu nedenle göç, muhafazakâr milliyetçi söylemde çoğu zaman toplumsal güvenlik, kültürel uyum ve ulusal kimliğin korunması bağlamında ele alınmakta; yoğun göç hareketleri ise hem gelen nüfusun asimilasyon baskısıyla karşılaşmasına hem de yerli toplumda kültürel savunma reflekslerinin güçlenmesine neden olabilmektedir.

Göç konusunda öne çıkan diğer bir milliyetçilik tipi ise etnik milliyetçiliktir. Etnik milliyetçilik, çoğunlukla sivil veya vatandaşlık temelli milliyetçiliğin karşıt yönünde konumlandırılan bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu milliyetçilik türü, ulusu tanımlarken “ırk, kültür ve dil birliğine” yaptığı güçlü vurgu nedeniyle kültürel özgünlüğü ve etnik kökeni millet oluşumunun temel ögesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla etnik milliyetçilik, milli kimliğin temelini “etnik saflık” ve ortak soy anlatısı üzerine inşa eden bir perspektif sunmaktadır (Akman, 2008:81).

Smith'e (2009:134) göre etnik milliyetçilik, millet fikrinin merkezine etnik ve soy temelli hareketleri yerleştirmektedir. Bu anlayışı benimseyen topluluklar, çoğu zaman daha büyük bir siyasal yapıdan ayrılarak kendi etno-milletlerini kurma eğilimindedir. Bu nedenle Smith, bu eğilimi “ayrılıkçı milliyetçilik” veya diaspora kaynaklı milliyetçilik biçimleriyle ilişkilendirmektedir. Ayrıca etnik milliyetçilik, etno-milletin kuruluşunun ardından mevcut sınırların ötesindeki etnik akrabaların yaşadığı bölgelerin ilhaki ya da onlarla siyasal birleşme arayışına yöneldiğinde irredentist ve pan-milliyetçi bir biçime dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu noktada etnisitenin ve ırkın aynı kavramlar

olmadığı belirtilmelidir. Irk daha çok biyolojik bir anlam taşıırken, etnisite kültürel bir aidiyete işaret etmektedir. Millet ise bu iki unsurdan farklı, daha geniş bir siyasal topluluğu ifade etmektedir (Turan, 2022:100). Bu nedenle etnik milliyetçilik, bireylerin ait olmak istedikleri topluluğu kendi tercihlerine göre seçebileceği yönündeki sivil milliyetçilik iddiasını reddetmektedir. Buna göre kişi, farklı bir topluma göç etse bile “organik olarak bağlı bulunduğu etnik topluluğun üyesi olarak kalmakta” ve bu aidiyet ömür boyu süren bir nitelik taşımaktadır (Kılıç, 2007:133).

Etnik milliyetçilik, hem pan-milliyetçi projelere zemin hazırlayabilmesi hem de mevcut ulus-devletlerin bütünlüğünü tehdit edebilmesi nedeniyle göç olgusu açısından kritik bir önem taşımaktadır. Çünkü göç, toplumların etnik kompozisyonunu değiştirdiği ölçüde etnik homojenliği esas alan milliyetçilik türlerini tetiklemekte; etnik kimliğe dayalı siyasal taleplerin güçlenmesi ise mevcut ulus-devlet sınırlarını tartışmaya açabilmektedir. Bu süreçte pan-milliyetçi veya irredentist hareketlerin güç kazanmasına zemin oluşturabilmektedir. Bu nedenle göç alan ülkelerde etnik milliyetçilik, toplumsal uyum politikalarının başarısını doğrudan etkileyen; gerilimlerin tırmanmasına, kimlik temelli siyasal kutuplaşmaya ve hatta bölgesel ayrılıkçılık risklerinin artmasına yol açabilen bir faktör olarak dikkatle ele alınmalıdır.

Teritoryal milliyetçilik ise, millet olma hâlini esasen devletin tanımladığı coğrafi sınırlara, hukuki eşitlik temelinde şekillenen vatandaşlığa ve siyasal katılımı kurumsallaşan kolektif dayanışmaya dayandıran bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu model, ulusal kimliğin oluşumunda ortak kültürel sembollerin standartlaştırılmasına ve toplumun bu semboller etrafında bütünleştirilmesine önem vermektedir. Batı ulus-devletlerinin tarihsel deneyimi içinde olgunlaşan bu anlayış, sömürge sonrası toplumlar tarafından da modernleşme, kurumsallaşma ve kalkınma hedefleri doğrultusunda benimsenmiştir. Bu nedenle literatürde teritoryal milliyetçilik, çoğu zaman barışçıl, kapsayıcı ve hukuki temellere dayanan bir milliyetçilik biçimi olarak nitelendirilmekte ve modern ulus-devletlerin meşru çerçevesiyle ilişkilendirilmektedir (Akıncı, 2014:133-134).

Bu perspektifte vatan, yalnızca bir fiziksel mekân değil; topluluk üyelerinin aidiyet, güvenlik ve ortak kader duygusunu inşa ettikleri bir alan olarak görülmektedir. Belirli bir coğrafi zemine sahip olma hâli, milletin varlık koşullarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, söz konusu toprak parçası üzerinde birlikte yaşama, ortak tarih ve deneyimi paylaşma ve aynı politik çerçevede yer alma durumu ulusal kimliğin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede mekân, toplumsal bütünleşmeyi mümkün kılan bir unsur olarak öne çıkmakta; ulusal kimlik, yerleşiklik ve coğrafi süreklilik üzerinden güç

kazanmaktadır (Recebov ve Taş, 2018:42-43; Atabay, 2008:527; Turan, 2022:99).

Teritoryal milliyetçilik, milliyetçiliğin kurucu unsurunun ırksal veya etnik saflık değil, devletin belirlediği sınırlar içinde yaşayan bireylerin oluşturduğu siyasal topluluk olduğunu ileri sürmektedir. Bu yönüyle hem muhafazakâr-etnik milliyetçilikten hem de yayılcılığa dayanan pan-milliyetçilik türlerinden ayrılmaktadır. Teritoryal milliyetçilik, sınırların genişletilmesini değil, mevcut sınırlar içinde ulusal birliğin korunmasını ve siyasal bütünlüğün sürdürülebilir kılınmasını esas almaktadır (Hacısalihoglu, 2023).

Teritoryal milliyetçilik, vatanın sınırlarıyla tanımlanan ulusal kimlik anlayışına dayandığı için göç olgusu bu yaklaşım açısından özel bir önem taşımaktadır. Mevcut sınırlar içerisinde yaşayan nüfusun ortak bir siyasal kimliği paylaşması gerektiği varsayımı, yoğun göç hareketleriyle sınanmaktadır. Göç, yerleşiklik ilkesini zayıflatabildiği gibi, ulusal kimliğin ortak semboller ve hukuki eşitlik temelinde yeniden müzakere edilmesine de yol açma riski barındırmaktadır. Bu nedenle teritoryal milliyetçilik, bir yandan farklı kökenlerden gelen bireylerin vatandaşlık çerçevesinde bütünleşmesini teşvik eden kapsayıcı bir yön taşıırken; diğer yandan nüfus hareketlerinin siyasal birlik, toplumsal uyum ve ulusal dayanışma üzerindeki etkileri açısından temkinli bir tutum geliştirebilmektedir.

3.4. Milliyetçiliğin Göçle İlişkisi ve Örnekler

Göç olgusu ve göç hareketleri kimlik çatışması ekseninde tartışılmaktadır. Dolayısıyla yabancıların olmaması gereken yerde var oluşu onu çekilmez kılmaktadır. Yabancı kimsenin göç sonrasında ya asimile olması ya da mevcut toplumla uyumlu olmadığı için ambargo ve dışlamalarla karşılaşması sorunu milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Göç eden kimseyi farklı bir kimliğe dönüştürme gayreti göç eden kişi tarafından milliyetçi saiklerle reddedildiğinde çatışmalar başlamakta ve ulus-devletin dinamikleri zarar görme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla milliyetçilik egemen kültür ve yaşam biçimini tehdit eden yabancı unsurların, tüm kusurları ve çarpık kimlikleriyle uzaklaştırılmasını bir çözüm olarak sunmaktadır (Bölükbaşı, 2023:44).

Milliyetçilik retorigi, insanların kendilerini zayıf veya dezavantajlı hissettikleri ortamlarda güç kazanmaktadır. Demografik sorunlar, artan şiddet ve güvenlik kaygılarıyla şekillenen katı sınır politikaları gibi yasal ve kurumsal düzenlemeler, milliyetçiliğin yeniden canlanmasında etkili olmaktadır. Ekonomik krizler bu süreçte etkileyici olurken, küresel ekonomik yapı göçmenlere olan talebi artırmaktadır. Küresel şehirler, yüksek vasıflı işgücüne ek olarak, yurtdışından gelen düşük ücretli işçilere ihtiyaç duymaktadır. Yerel ekonomiler, birincil sektörlerde kalıcı ve nispeten yüksek ücretli işler sunarken, göçmenler

tarafından doldurulan ikincil sektörler ise güvencesiz, düşük ücretli ve zorlu işlerle karakterize edilmiştir. Bu durum, ekonomik temelde oluşan hiyerarşi aracılığıyla milliyetçiliğin somut bir çıktısı olarak işlev görmektedir. Öte yandan, yerli halkın işsizliği ve mültecilerin ekonomik olarak yükselmesi, milliyetçi tepkileri pekiştirmekte ve popülist söylemin devreye girmesine sebep olmaktadır (Bölükbaşı, 2023:54).

Batılı toplumların çoğunda artan göç oranları “millî kimlik” gibi müşterek kabul edilen kavramları tehdit etmekte ve bu durum “vatandaşlık” gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunların dışında sosyolojik, antropolojik ve psikolojik boyutlarıyla da insan ve toplum yaşamında oldukça geniş anlamı ve etkileri olan göç, toplumsal bir olgu olarak değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Göç edilen, yerleşilen yerde uyum gerçekleşemediği sürece göç eylemini tamamlanmış kabul etmek eksik olacaktır. Gittiği yere alışamayan ve adapte olmayan kişi için göç sona ermemiş olduğundan yeni bir göç için başlangıç oluşturarak başka bir millet için uyum sorunu riski devam edecektir (Şenesen, 2022:137).

Göçlerin insanlık tarihinin yanı sıra hayvan-bitki bütün canlıların yaşamını ve yeryüzüne dağılışını değiştiren en etkin olgu olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar göç ederken beraberinde gıda ürünlerini, hayvanlarını, tohumlarını, kültürel unsurlarını ve millî kimliklerini taşıyarak göç edilen yerin dönüşmesine etki etmektedir. Bu değişme baskısı milliyetçiliği ilgilendirmektedir. Göç, geleneksel kültür ile yeni yaşam alanı arasında bir köprü işlevi görerek kişilerin tüketim kalıplarını, değerlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmektedir. Bu süreçte işsizlik, eğitim, sağlık ve uyum sorunları çözülmediğinde çatışmalar derinleşmekte, ruhsal ve fiziksel sorunlar artmakta ve göçmenler kendilerini yaşadıkları toplumdan dışlanmış, “öteki” olarak hisseder hâle gelmektedirler (Şenesen, 2022:141-143; Kayahan- Yüksel, 2021).

Göçle başlayan uyumsuzluk büyük savaşlara sebep olabilmekte ve dünyayı olumsuz etkileyen küresel bir mesele haline gelebilmesiyle de milliyetçi kaidelerle ilişkilendirilmektedir. Yahudilerin Filistin topraklarına göçü sonrası bölgenin ve dünyanın yaşadıkları bunu kanıtlar niteliktedir. Yahudilerin dini (muhafazakâr) milliyetçi tutumları Filistin ve bölge için büyük bir kriz teşkil etmektedir. 1930’larda milliyetçi Polonyalıların baskısı ile göç eden Yahudiler, bugünlerde Gazzeli Müslümanları milliyetçi gerekçelerle göç ettirerek tarihi tekerrür ettirmektedir (Koç, 2024:3-8).

Göç, ev sahibi ülkelerde vatanseverliği ve aşırı milliyetçi eğilimleri pekiştirebilecek bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Stratejik, manipülatif ve tarihsel olarak romantikleştirilmiş “ulusal” mitlerin teşvik edildiği ortamda, ulusal güvenliği koruma gerekçesiyle göç karşıtı önlemler daha yaygın bir

hale gelmektedir (Bölükbaşı, 2023:53; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024) “Ben”in kimliği çoğu zaman “öteki” üzerinden inşa edilmekte; bu nedenle siyasal alan, kimlik temelli çatışmaların yoğunlaştığı bir arenaya dönüşmektedir (Kartal, 2022:198). Farklılıklara dair korkunun ve güvensizliğin etkisiyle alınan birçok önleme rağmen, “öteki” algısı ırkçılık ve önyargıyı besleyebilmektedir. Avrupa örneğinde, mültecilerle ilgili tartışmalar genellikle onların insani ihtiyaçlarından ve ekonomik katkılarından ziyade, terörizm, şiddet ve cinsel taciz gibi güvenlik endişeleri üzerinden şekillendirilmiş; böylece göç olgusu güvenlikleştirilmiştir (Bölükbaşı, 2023:53).

Göçmenlerin farklı ülkelere yerleşmesi, giderek daha kozmopolit toplulukların oluşmasına yol açmış ve bu durum küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Farklı kültürlerin bir arada yaşaması, genel olarak toplumsal hoşgörünün yüksek olduğuna işaret etse de, bazı devletler ve topluluklar muhafazakâr ve dışlayıcı politikalar benimseyebilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde inşa edilen sınır duvarları, göçü kontrol altına almak ve göçmenlerin topluma asimile olmasını sınırlamak amacıyla uygulanmaktadır. Benzer şekilde, küresel ölçekte artan İslamofobi olgusu, terör eylemlerinin yayılmasına dair kaygıları ve kültürel önyargıları yansıtmaktadır (Ünal, 2019:27). 11 Eylül 2001 sonrası Batı demokrasilerinde göçmenlerin terörizmle ilişkilendirilmesi, milliyetçi söylemlerin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir (Ayas ve Ünal, 2024: 159-177).

Öte yandan göç edenler, anavatanla kurdukları bağlar ve etnik birliktelik üzerinden diaspora ve uzun mesafe milliyetçiliğini de sürdürebilmektedir. Gittikleri ülkelerde kültürel farklılıklarını koruyarak veya dışlanma deneyiminden güç alarak milliyetçiliğe sarılabilmektedirler. Böylece göç, hem ulusal kimliği tehdit eden bir unsur hem de milliyetçiliğin yeniden üretildiği bir araç olarak işlev görmektedir (Bölükbaşı, 2023:62).

Yeni göçler eskiden göç edip uyumlu hale gelmiş kimseleri de bu süreçte dışlanan bir pozisyona sürükleyebilmektedir. Örneğin AB ülkelerinde artan düzensiz göç hareketleri, uzun süredir bölgede yaşayan ve hatta vatandaşlık edinmiş yabancı kökenli bireylerin görünürlüğüne daha da artırmıştır. Bu görünürlük, milliyetçi ve popülist aktörler tarafından kültürel homojenliğin bozulduğu, ulusal kimliğin tehdit altında olduğu ve güvenliğin zayıfladığı yönündeki söylemlerle yeniden çerçevelenmiş; böylece göç, ulus-devletlerin kimlik ve egemenlik kaygılarını tetikleyen bir unsur olarak politik tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Nitekim Macaristan, Polonya ve İtalya gibi ülkelerde popülist milliyetçi partiler, sınır kontrollerinin sıkılaştırılmasını talep etmiş, göçü “kültürel istila” ve “güvenlik tehdidi” olarak sunarak AB’nin bütünleşme ve ortak değerler temelini sorgulayan bir siyasi atmosfer yaratmıştır. Milliyetçiliğin

dışlayıcı yönü, Avrupa’da göçmen karşıtlığını güçlendirirken; terör saldırıları, ekonomik sıkıntılar ve sosyal uyum sorunları bu söylemlerin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Avrupa’daki milliyetçi politikaların göçmenleri toplumun dışına iten, onları “öteki” olarak konumlandıran bir çerçeve yarattığını göstermektedir (Ayas ve Ünsal, 2024: 159-177).

11 Eylül sonrası Avrupa’da İslamofobinin yaygınlaşması, aşırı sağın “öteki” tanımını özellikle Müslüman göçmenler üzerinde yoğunlaştırmasına zemin hazırlamıştır. 2008 ekonomik krizinde ise işsizliğin ve durgunluğun faturası göçmenlere kesilirken, Avrupa dışından gelen özellikle Müslüman göçmenler, Batı Avrupa nüfusunun yavaş artışıyla birlikte ulusal kimlik ve Avrupalılık algısının zayıfladığı biçimde tartışılmıştır. Bu argümanlar, aşırı sağcı kesimler tarafından güvenlik söylemlerinin temeli olarak politika gündemine taşınmıştır. Ancak dikkat çekici olan, sadece aşırı sağın yükselişi değil; merkez partilerin de bu söylemi oy kazanmak için merkeze taşımasıdır. Böylelikle, göçmen karşıtlığı ve güvenlik kaygıları merkez siyaset tarafından da stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır (Uyanık, 2017; Ayata ve Sütçü, 2022:67).

Avrupa’nın yaşlanan nüfusu ve düşük büyüme hızı, işgücü ihtiyacını artırırken, göçmenlerin demografik etkilerine dair korkular, dışlayıcı ve korumacı politikaların benimsenmesine ve milliyetçi liderlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde ulusal çoğunluk ile göçmen azınlıklar arasında yerel düzeyde gerilimler artmıştır. 11 Eylül sonrası terörizm ve Asya ile Sahra Altı Afrika’daki çatışmaların jeopolitik etkileri Avrupa’da hissedilmiş; Madrid (2004), Londra (2005), Paris (2015) ve Brüksel, Nice, Berlin (2016) saldırıları sonrasında göçmenler güvenlik tartışmalarının odağı haline gelmiştir. Bu süreçte göçmen entegrasyonunun başarısı toplumlarca sorgulanmış ve milliyetçilik-göç ilişkisi büyük önem kazanmıştır (Bölükbaşı, 2023:45).

Batı’da milliyetçiliğin göçe yaklaşımı bu şekilde özetlenirken Türkiye’de de durum milliyetçi partiler açısından pek farklı değildir. AK Parti döneminde göç olgusu, yalnızca insani ve yönetsel bir mesele olmaktan çıkarak doğrudan siyasal rekabetin ve milliyetçilik temelli söylemlerin merkezine yerleşmiştir. Özellikle 2023 seçimleri öncesinde muhalefet blokunda yer alan milliyetçi partiler göç meselesini siyasal alanda belirginleştirerek iktidarın politikalarını baskılayan bir faktör hâline getirmiştir (Balta vd., 2023:5-7).

CHP’nin 2023 seçimleri için bunu kullanamaya devam etmesi 2019 yerel seçimlerinde bunun meyvelerini toplamış olmasından ileri gelmektedir. Ağustos 2021’de kurulan Zafer Partisi’nin kısa sürede toplumsal destek bulması da büyük ölçüde bu söylemsel zemine dayanmaktadır. Bu atmosferde CHP ve İYİ Parti çözüm olarak Esad’la görüşme önerisini öne çıkarırken, DEVA ve Gelecek

Partisi ise Suriyelilerin hareket alanlarının kısıtlanması ve geri gönderilmelerine yönelik söylemleriyle seçmene ulaşmaya çalışmıştır (Tahiroğlu, 2022).

Dolayısıyla sığınmacılar kaynaklı tüm olumsuz gelişmeler, muhalefet partilerinin söylemlerini giderek daha fazla göçmen karşıtlığına (özellikle Suriyeli karşıtlığına) ve “ulusal kimliğin tehdit altında olduğu” vurgusuna dayandırmasına yol açmış; göçü güvenlik, ekonomi ve kültürel bütünlük açısından bir tehdit olarak yeniden çerçeveleyen muhalefet, seçmen kazanmak amacıyla daha katı göç politikalarını savunmuştur. Bu tablo, AK Parti’nin göç politikalarının yalnızca yönetsel tercihlerle değil, aynı zamanda seçim rekabetinde yükselen milliyetçi baskı ve göçün giderek siyasallaşan niteliğiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır (Balta vd., 2023:5-7).

4.AK PARTİ’NİN GÖÇ POLİTİKALARI VE MİLLİYETÇİLİĞİN GÖÇE YANSIMALARI

20.yüzyılın sonlarında yaşanan küresel gelişmeler, Türkiye’nin dış politikasında pasif tarafsızlıktan proaktif, bölgesel aktör odaklı bir yaklaşımı öne çıkarmasına yol açmıştır. İç politik tercihler de bu hedeflerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Batalla Adam, 2012: 140). Bu yeni yönelişler göçe olan yaklaşımı da etkilemiş ve belirlemiştir. 2002 seçimleriyle iktidara gelen AK Parti, Türkiye’de milliyetçilik algısının yönünü değiştirmiş; laik Atatürkçü anlayışın yerine daha belirgin biçimde Sünni-İslami ve muhafazakâr yeni Osmanlıcı referanslara dayanan bir yaklaşımı öne çıkarmıştır. AK Parti döneminde milliyetçilik anlayışı, etnik köken ya da İslamiyet öncesi tarihsel referanslardan ziyade dini değerleri merkeze alan bir çerçeveye oturtulmuştur. Osmanlı geçmişi Türk milletinin kültürel özü olarak görülmüştür (Kolbaşı Muyan, 2023:16, 23-24).

Ancak AB’ye uyum çerçevesinde yapılanlar AK Parti’nin bu ideolojik yönelişten tavizler vermesini gerektirmiştir. Çünkü 21. yüzyıl, çatışmalar, ekonomik eşitsizlikler, çevresel sorunlar ve daha iyi yaşam arayışının tetiklediği geniş ölçekli göç hareketleriyle şekillenmektedir. Bu küresel dinamikler ile çeşitli uluslararası sözleşmelere taraf olması, Türkiye’nin göç politikasını ve yaklaşımını doğrudan etkilemiştir (Özer ve Güneş Gülal, 2023:253).

Ekonomik liberalleşme, ucuz ve kayıt dışı işgücüne duyulan ihtiyaç ve bölgesel istikrarsızlıklar zamanla göç hareketlerini çeşitlendirmiştir. Türkiye sığınmacı, mülteci, transit göçmen ve düzensiz işçiler gibi farklı grupların geçiş ve yerleşim alanı hâline gelmiştir. Bu süreçte göçün giderek sorun alanı hâline gelmesi hukuki düzenlemelerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye’nin mülteci rejimi ise AB’ye yönelik çerçevesinde büyük ölçüde uluslararası sözleşmelere paralel ilerlemiştir. Ancak 2011 Suriye krizi, Türkiye’nin o

ana kadar uyguladığı göç politikalarının yeterince etkili olmadığını ortaya koymuştur (Özer ve Güneş Gülal, 2023:254).

Suriye ve Libya'daki iç savaşların tetiklediği büyük göç akımları AB'de ciddi bir iltica krizine yol açmış; bu durum AB'nin kurumsal kapasite, acil durum planlaması ve kurumlar arası koordinasyon açısından yetersizliklerini açığa çıkarmıştır (ICMPD, 2019:8, 33). Uzun vadede entegrasyon hizmetlerinin yetersizliği ve toplumda yükselen göçmen karşıtı tutumlar, politika yapım süreçlerini belirleyen başlıca dinamiklere dönüşmüştür. Krizin üye ülkeler üzerindeki etkisi homojen olmamış, “özellikle Almanya ve İsveç” Balkan rotaları üzerinden yoğun sığınmacı akınına maruz kalırken, “Birleşik Krallık” coğrafi konumu, Schengen dışında olması ve siyasi tercihler nedeniyle büyük ölçüde bu dalganın dışında kalmıştır. Almanya'nın iki yıl içinde yaklaşık 1,5 milyon sığınmacı kabul etmesi, hem devlet kurumlarının hem de sivil toplumun olağanüstü seferberlik göstermesini gerektiren ciddi bir yönetsel baskı yaratmıştır. İsveç ise başlangıçta Suriyeli mültecilere yönelik güçlü bir kabul politikası yürütmüşse de artan başvurular, sosyal gerilimler zamanla bu yaklaşımın dönüşmesine yol açmıştır (ICMPD, 2019:55, 56).

Ulus-devlet, modern devlet tipolojisinin öngördüğü teritoryal sınırlar gibi maddi unsurların yanı sıra ortak tarih, dil ve kültür gibi ulus fikrini besleyen manevi temeller üzerine inşa edilen ve bu yönüyle bir “hayali cemaat” niteliği taşıyan bir siyasal yapıdır. Ancak küreselleşme süreci, sermayenin hareketliliği, neoliberal politikalar ve uluslararası göç akımları aracılığıyla ulus-devletin ekonomik, siyasal ve toplumsal özerkliğini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Çokuluslu şirketler ve devletler üstü kurumların artan etkisi, ulus-devletin karar alma kapasitesini zayıflatırken, ulusal kimlik ve vatandaşlık kavramlarını da yeniden tartışmaya açmıştır. Modern ulus-devlet, kültürel ve dinsel homojenliği ulusal birliğin temeli olarak görse de tarihsel olarak ulus inşası farklı etnik kökenlerin bütünleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle göç ve göçmenlerle kurulan ilişki çoğu zaman entegrasyon veya asimilasyon politikaları üzerinden yürütülmüştür (Sardoğan, 2016:152-153). Ancak gittikçe büyüyen göçmen topluluklarının kendi kültürel ve dinsel yaşamlarını sürdürmeleri, yerel toplumla bütünleşmelerini sınırlayabilmekte ve bu durum bazı kesimlerde göçmenlere yönelik dışlayıcı tutumları, milliyetçi ve hatta ırkçı akımların yükselmesini tetikleyebilmektedir (Eker, 2008: 270).

Yükselen milliyetçi hareketler ve göç karşıtı söylemler, ulus temelli bir perspektife dayandığı için, hem bölgesel hem de küresel düzeyde geliştirilen politikaların uygulanmasında önemli bir engel teşkil etmektedir (Erat, 2017:207). Ayrıca yabancılara vatandaşlık verilmesinin güçlüğü bir yanda vatandaşlık, ulusal kimlik ve milliyet temelinde tanımlandığında, yabancılar

için ulaşılması güç ve yerine getirilmesi zor bir statüye dönüşmektedir. Böyle bir vatandaşlık, yabancılardan hâkim ulusal kimliğe uygun duygu, düşünce ve kültürel değerleri benimsemelerini talep ederek, statüyü hem erişilmesi güç hem de yükümlülükleri olan bir konum hâline getirmektedir (Çiçek ve Karadeniz, 2021:33-34; Şeren-Kurular, 2018; Özdemir, 2025).

Bu analizler, göç ve milliyetçilik olgularının karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Göçmen hareketleri, ulus-devletlerin kültürel ve teritoryal homojenlik hedeflerini zorlarken; artan milliyetçi ve göç karşıtı söylemler ise hem göçmenlerin entegrasyon süreçlerini hem de devletlerin politika tercihlerini biçimlendirmektedir. AB örneği, yoğun göç akımlarının devletlerin kurumsal kapasitelerini sınıadığını ve bu nedenle göç yönetiminde kriz odaklı, kısa vadeli çözümlere yönelme eğiliminin arttığını göstermektedir. Benzer şekilde Türkiye’de de AK Parti döneminde hem küresel göç dalgaları hem de ideolojik-milliyetçi yönelimler, “ulusal kimlik, vatandaşlık ve göçmen politikalarının” yeniden şekillenmesine yol açmış; bu süreç devletin politika üretme kapasitesi üzerinde çeşitli sınamalar yaratmıştır. Bu bağlamda, AK Parti döneminde göç ve milliyetçilik ilişkisini üç alt başlık altında ele almak uygun görülmüştür.

4.1.AK Parti’nin 2002-2011 Dönemi: AB Süreci ve Liberal Yönelim

Türkiye’de göç politikalarının uzun yıllar boyunca temel çerçevesini 1934 İskân Kanunu ve 1994 İltica Yönetmeliği oluşturmuştur. Bu iki düzenleme, uluslararası koruma mekanizmasını ağırlıklı olarak Türk soylulara ve Avrupa kökenlilere tahsis eden seçici ve etnik temelli bir yaklaşımı sürdürmüş; diğer etnik gruplara yönelik sınırlayıcı tutumu kurumsallaştırmıştır. Her ne kadar 1994 Yönetmeliği, üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar geçici koruma imkânı tanımış olsa da, Türkiye’nin bu dönemde kitlesel göç hareketlerine maruz kalmaması nedeniyle söz konusu düzenlemenin pratik etkisi sınırlı kalmıştır. AK Parti’nin 2002’de iktidara geldiği dönemde Türkiye’nin göç politikaları, hâlâ erken Cumhuriyet döneminin etnik temelli ve Avrupa merkezli yaklaşımını büyük ölçüde korumaktaydı (Özçelik, 2024: 177-178); ancak sonraki süreçte AB’ye uyum yönelimleri bu yapının dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

2002-2011 döneminde Türkiye’nin göç politikalarında yaşanan dönüşümün temel itici gücünü, dış politika yönelimleri ve özellikle Türkiye-AB ilişkileri belirlemiştir. Avrupa, tarihsel olarak Türkiye’nin göç politikasının dış çerçevesini belirleyen önemli aktörlerden biri olmuş; ulus-devlet ideolojisinin hukuki ve kurumsal temellerinin Avrupa’da atılmış olması, erken Cumhuriyet’in göç yaklaşımını doğrudan etkilemiştir (İnce, 2023:84). 1999 Helsinki Zirvesi’nde

Türkiye'nin AB'ye adaylığının tanınmasıyla birlikte, ülke idari, hukuki ve kurumsal yapısını AB müktesebatıyla uyumlaştırma sürecine girmiş ve bu süreçten en fazla etkilenen alanlardan biri, o tarihe kadar kapsamlı ve bağlayıcı bir mevzuata sahip olmayan göç ve iltica yönetimi olmuştur (Aksel ve İçduygu, 2018:7).

AB uyum sürecinin gereklilikleri, Türkiye'nin göç mevzuatında çok yönlü ve kapsamlı düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda 2001'de yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'den Schengen Bilgi Sistemi ve Europol'e entegrasyon, vize mevzuatının uyumlaştırılması, yasadışı göçle mücadele ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne konulan coğrafi çekincenin kaldırılması gibi taleplerde bulunmuştur. 2003 yılında Türkiye ile AB arasında hızlı geri kabul anlaşmasının imzalanması ve Dış Sınırların Korunmasına İlişkin Strateji Belgesi'nin yayımlanması, sınır yönetimi ve geri kabul süreçlerinde AB standartlarının benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Aynı dönemde BM Palermo Konvansiyonu ve Ek Protokolü'nün kabul edilmesi, insan ticaretiyle mücadelede uluslararası işbirliğini güçlendirmiş ve göçle ilgili personelin insan, kadın ve çocuk hakları temelinde eğitilmesini öngörmüştür. Uyum süreci 2005'te hazırlanan AB İltica ve Göç Eylem Planı ile daha kurumsal bir nitelik kazanmış; iltica sisteminin AB standartlarına uyumlaştırılması amacıyla personel eğitimi, geri gönderme merkezleri, iltica bilgi sistemleri ve veri yönetimine ilişkin mekanizmalar oluşturulmuştur. 2006'da kabul edilen Entegre Sınır Yönetimi Stratejisi Ulusal Eylem Planı ile göç yönetiminin teknik altyapısı güçlendirilmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yasa dışı göçle mücadele için yeni kurumsal yapıların oluşturulması planlanmıştır (Özçelik, 2024:174-179; İnce, 2023:86-87).

AK Parti'nin ilk döneminde göç yönetimi Türkiye'nin uluslararası alandaki yükümlülükleri, diplomatik ihtiyaçları ve ekonomik hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. İç politik baskıların zayıf olması, sivil toplumun göç alanındaki etkisinin sınırlı kalması ve AB uyum sürecinin politik gündemi belirlemesi, bu dönemde uygulamaların liberal bir yönelim kazanmasını sağlamıştır. Özellikle vize uygulamalarının esnetilmesi, ekonomik açılım politikalarıyla uyumlu ve bölgesel diplomatik ilişkileri güçlendirici bir araç olarak kurgulanmış; göç ve vize rejiminin esnekleştirilmesi, Türkiye'yi dış politikasında yumuşak güç kapasitesini artıran bir aktör hâline getirmiştir. Bu bağlamda 2009-2010 yıllarında Suriye, Pakistan, Arnavutluk, Libya, Ürdün, Lübnan ve Katar ile vizesiz seyahat anlaşmalarının yapılması ve Rusya ile Mısır'la yürütülen görüşmeler, göç ve dış politika arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir (Tolay, 2012:130, 133-137).

Örneğin Eylül 2009'da Türkiye ile Suriye arasında uygulamaya konan vize muafiyeti kararı, ekonomik entegrasyonu destekleme, ikili ilişkilerde güven artırıcı mekanizmalar geliştirme ve bölgesel yumuşama sürecine katkı sağlama amacı taşımıştır. Bu adım, AK Parti'nin Orta Doğu'da etkinlik kurma ve Osmanlı jeopolitik mirasını yeniden canlandırma yönündeki dış politika yaklaşımıyla da örtüşmüştür. Erdoğan'ın bu dönemde düzensiz Ermeni işçilere yönelik "Onlar [Ermeni işçiler] ülkeden kaçtılar, kendi topraklarında kendilerini geçindiremediler ve biz kapılarımızı açtık. Onları sınır dışı edebiliriz, ama bunu yapmıyoruz" ifadesi, göçün dış politika söyleminde stratejik konumlandırıldığını ve Türkiye'nin göç politikalarını yumuşak güç aracı olarak kullanma kapasitesini göstermiştir (Tolay, 2012:133-134). Türkiye göç politikası ile dış politika avantajlarını yakalamak istemiş olsa da Türkiye'nin kalkınma planlarında göç alanındaki politika boşluklarına işaret edilmesi ve insan merkezli, adalet ilkesini gözeten kapsamlı bir göç ve uyum politikasına duyulan ihtiyacın vurgulanması, bu dönemin genel karakterini tamamlayıcı niteliktedir (Bahçeci ve Uzun, 2017:6-7).

Bu dönemde Türkiye'nin göç trafiğinde belirgin bir artış yaşanmıştır. 2000-2009 arasında Türkiye'ye 183 milyon yabancı girişinin gerçekleşmesi, ülkenin transit ve varış ülkesi kimliğinin güçlendiğine işaret etmektedir. Diğer yandan 2000-2008 yılları arasında her yıl polis tarafından yakalanan düzensiz göçmen sayısının 52.000 ile 94.600 arasında değişmesi ve 2008'de yaklaşık 65.700 kişinin yakalanmış olması, düzensiz göçün Türkiye açısından giderek daha belirgin bir sorun hâline geldiğini göstermektedir. Bu geniş yelpazedeki göçmen grupları, gizli işçiler, transit göçmenler, insan ticareti mağdurları ve reddedilmiş sığınmacılar gibi farklı kategorileri içermektedir. Nitekim bir yandan sığınma, insan ticaretiyle mücadele ve vize politikalarında daha insancıl ve göçmen odaklı uygulamalar geliştirilirken; diğer yandan düzensiz göç ve sınır güvenliği alanında daha sıkı ve kısıtlayıcı tedbirler hayata geçirilerek AB'nin beklentileri karşılanmıştır. Böylece Türkiye'nin göç politikaları eşzamanlı olarak hem liberal hem de güvenlikçi (milli korumacı) bir dönüşüm geçirmiştir (Tolay, 2012:121-131).

2000'li yıllar aynı zamanda Türkiye'de göç yönetiminin kurumsallaşması açısından da kritik bir dönem olmuştur. 2009 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde Mültecilik ve Göç Dairesi'nin kurulması ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK/6458) hazırlık sürecinin başlatılması, modern bir göç hukukunun temellerini oluşturmuştur. YUKK'ın hazırlık sürecinde nispeten liberal bir müzakere ortamı oluşmuş; statü düzenlemeleri, göçmen hakları ve idari süreçler Avrupa standartlarına uyum perspektifiyle yeniden ele alınmıştır. Ancak uygulamadaki eksiklikler nedeniyle Türkiye'nin göçmen entegrasyonu MIPEX (Migrant Integration Policy Index/ Göçmen Entegrasyon Politikaları

Endeksi) gibi uluslararası karşılaştırma endekslerinde sınırlı bir seviyede kalmıştır (Pusch ve Sirkeci, 2016:11-12). Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin bu süreçte ortaya koyduğu gayret karşılığını bulmamıştır.

Türkiye, yabancı göçünü yönetmeye yönelik düzenlemeleri geliştirmeye çalışırken AB, Ankara'dan Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu "coğrafi çekincenin" kaldırılmasını talep etmiştir. Türkiye ise bu talebe karşılık olarak mali yükün AB üyesi devletlerle paylaşılmasını, finansman desteği sağlanmasını ve çekincenin kaldırılmasının Türkiye'ye ne tür yükümlülükler getireceğinin ayrıntılı biçimde araştırılmasını istemiştir. Nitekim Suriye kaynaklı kitlesel göç hareketi, Türkiye'nin bu konudaki kaygılarının temelsiz olmadığını açık biçimde ortaya koymuştur (Yaman ve Güç, 2016: 495-496). Dolayısıyla AB'nin özellikle sınır güvenliğini önceleyen politikaları Türkiye'nin fiilen bir "tampon bölge" rolü üstlenmesini istemesine neden olmuştur (Ekşi, 2021).

Bu çerçevede, AK Parti'nin 2002-2011 dönemi, Türkiye'nin göç politikalarında hem kurumsallaşmanın güçlendiği hem de AB uyum süreciyle birlikte liberal söylemin belirginleştiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte göç yönetimi, AB normlarıyla uyum, uluslararası işbirliği, yumuşak güç stratejileri ve dış politika öncelikleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Suriyeli kitlesel göçü öncesinde Türkiye, modern bir göç yönetimi altyapısı kurmaya yönelmiş; liberal ve neo-liberal değerleri esas alan uluslararası düzenin gerektirdiği yükümlülükler, ülkenin özellikle sığınmacı ve mülteci yönetimi alanında önemli sorumluluklar üstlenmesine yol açmıştır (Bozkaya ve Kıncal, 2018:94-95, 103; İnce, 2023:87; Özçelik, 2024:174-175; Güler, 2021: 227).

Dolayısıyla 2002-2011 dönemi, Türkiye'nin göç yönetiminde ağırlıklı olarak liberal normlara yöneldiği; ancak bu yönelimin milliyetçi referanslarla bütünüyle kopmadığı ikili bir karakter sergilemiştir. AB uyum süreci, hukuki ve kurumsal dönüşümün ana dinamiğini oluşturarak göçmen hakları, uluslararası koruma ve sınır yönetimi alanlarında liberal standartların benimsenmesini teşvik etmiş; böylece Türkiye klasik etnik temelli yaklaşımın dışına çıkan daha kapsayıcı bir idari yapı geliştirmeye yönelmiştir. Bununla birlikte, coğrafi çekincenin korunması, düzensiz göçle mücadelede güvenlikçi mekanizmaların sürdürülmesi ve ulusal egemenlik kaygılarının belirginleştiği alanlarda milliyetçi hassasiyetlerin etkisi tamamen ortadan kalkmamıştır. Dolayısıyla bu dönem, liberal normların kurumsal değişimi hızlandırdığı; ancak göçün ulusal kimlik, egemenlik ve yük paylaşımı bağlamlarında hâlen milliyetçi sınırlar içinde yeniden anlamlandırıldığı bir geçiş süreci niteliği taşımıştır.

4.2.AK Parti'nin 2011-2016 Dönemi: Suriye Krizi ve Açık Kapı Politikası ile Muhafazakâr Milliyetçilik (Ya da Yeni Osmanlıcılık)

2010 referandumunu, vesayet unsurlarının kırılmasında belirleyici bir eşik oluşturmuş; bu süreç, Türkiye’de yeni bir güç elitinin ve muhafazakâr iş insanları sınıfının yükselişini mümkün kılmıştır. Bu dönüşüm, Erdoğan ve Davutoğlu’nun “Yeni Osmanlı” söylemleriyle desteklenmiş; Erdoğan, 2011 parlamento seçimleri sonrası zaferi “Müslümanların zaferi” olarak nitelendirmiş ve Osmanlı dönemi şehirlerini selamlamıştır. Davutoğlu da Türkiye’yi Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya’daki Müslüman topluluklarla ilişkilendirerek Osmanlı mirasını vurgulamıştır. Yeni Osmanlıcılık, Kemalizm’e alternatif bir referans çerçevesi sunmakla birlikte iç politikada motive edici, dış politikada jeopolitik hedefleri meşrulaştırıcı ve ekonomik açılımı ideolojik olarak destekleyici bir işlev görmüş; tarihî Türk ve Osmanlı kimliğine dayalı Müslüman milliyetçiliğinin yayılmasına katkı sağlamıştır (Aydın, 2014:11).

Orta Doğu’da Arap Baharı’nın ortaya çıkışı, Türkiye açısından Yeni Osmanlıcılık ve muhafazakâr milliyetçilik eksenli dış politik vizyonunun uygulanması için yeni bir fırsat alanı yaratmıştır. 17 Aralık 2010’da Tunus’ta başlayan protestoların kısa sürede Arap dünyasına yayılması, 2011 yılı itibarıyla Suriye’de de ciddi toplumsal ve siyasal sonuçlar doğurmuş; ülkede şiddetin hızla tırmanması yoğun bir sınır aşan göç hareketliliğini tetiklemiştir. Bu süreçte özellikle Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye yönelik kitlesel nüfus geçişleri yaşanmış; Türkiye’ye yönelik ilk kitlesel akın ise 29 Nisan 2011’de 252 kişilik bir grup ile başlamıştır (Ceylan ve Uslu, 2019: 211).

Bu esnada Türkiye ile Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler devam etse de, dönemin Başbakanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından beklenen reformların Esad yönetimince reddedilmesi ilişkilerde hızlı bir kopuşa neden olmuştur. Türk kamuoyunda ve karar alıcı çevrelerde Esad rejiminin toplumsal krize uzun süre dayanamayacağı yönünde genel bir inanç hâkim olmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019: 211). Bu inancın Suriyelilere yönelik politika yaklaşımında belirleyici olduğu aşikârdır.

Türkiye’deki Suriyeli nüfusunun çok büyük bir ölçeğe ulaşması, Afganistan, Irak, İran ve Pakistan’dan gelen sığınmacıların görünürlüğünü azaltmış olsa da, 2011 öncesinde Türkiye’de toplam mülteci sayısının 100 binin altında olduğu dikkate alındığında, Suriyeli olmayan mülteci nüfusunun 300 bini aşması dahi tek başına ciddi bir yükün ortaya çıktığını kanıtlamaktadır (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:15).

2012 yılı itibarıyla Suriye’deki gelişmeler açık bir “iç savaş” niteliği kazanmıştır. Bu süreçte rejim güçleri Rusya ve İran’ın desteğini alırken,

muhalif grupların bir kısmı ABD ile bir kısmı ise Türkiye ile iş birliği yapmaya yönelmiştir. Türkiye, krizin başlangıcından itibaren savaştan kaçan tüm sivilere kapılarını açık tutacağını (açık kapı politikası) duyurmuş; etnik, dini veya mezhepsel ayrım gözetmeksizin “geri göndermeme” ilkesi çerçevesinde sığınmacıları kabul etmiştir. Arap, Türkmen, Kürt, Sünni, Nusayri ve Ezidi grupların Türkiye’ye sığınmış olması, izlenen “açık kapı” politikasının kapsayıcı niteliğini açık biçimde göstermiştir (Tepealtı, 2020:197-198).

Suriye’de başlayan iç karışıklığın zamanla terör örgütleri aracılığıyla önce Türkiye’ye, ardından Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerine yansması, bölgedeki krizi oldukça karmaşık bir boyuta taşımıştır. Çünkü ülkede yalnızca rejimle çatışan muhalif gruplar değil, aynı zamanda birbirleriyle mücadele eden silahlı yapılar da Suriye’yi geniş çaplı bir güvensizlik sahasına dönüştürmüştür (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:9-10).

Türkiye’ye akın eden sığınmacıların bir kısmı sınırdaki geçici barınma merkezlerine, büyük çoğunluğu (% 90) ise kendi istekleriyle ülkenin farklı şehirlerine dağılmışken (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:10; Barış, 2019:42) kendilerini göç yönetimi ve sığınmacı politikaları bakımından “en liberal ülkeler” olarak tanımlayan Avrupa devletleri, Suriyeli sığınmacılar karşısında büyük ölçüde kısıtlayıcı bir tutum sergilemişlerdir. Avrupa’nın liberal partileri dahi, göç karşıtı milliyetçi partilerin politikalarına yaklaşarak yasakçı uygulamalarda adeta bir yarış içine girmişlerdir (Günay vd., 2017:54).

Avrupa ülkeleri ihtiyaç duydukları nitelikteki işgücünü Suriyeliler içerisinden seçici biçimde kabul ederken (Güler, 2021:218) geri kalan sığınmacıları sınır bölgelerinde bekletmeyi tercih etmiş; içeri girişine izin verdikleri kişilere dahi temel insani ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri sunmaktan kaçınmış ve bu grupları izole edilmiş geçici barınma alanlarına yönlendirmişlerdir (Günay vd., 2017:54). Bu yaklaşım, Avrupa’nın göç politikalarında insani ilkelere değil, güvenlik (milliyetçi) ve çıkar odaklı (pragmatist) bir seçiciliğe öncelik verdiğini gösterse de Türkiye’nin meseleye farklı bir ideolojiden yaklaştığı anlaşılabilmektedir. Çünkü Türkiye, AB ülkelerine kıyasla ciddi sorumluluk alan bir koruma güdüsü ile çeşitli riskleri göze alarak Suriyelileri muhafaza etmektedir.

2011’de Suriye’de başlayan iç çatışmalar üzerine Türkiye, ülkeye gelenleri ilk yıllarda hukuki dayanağı bulunmayan “misafir” kavramıyla tanımlamış; bu yaklaşım Suriyelilerin kısa sürede geri döneceği varsayımına dayanmıştır (Yükseker ve Çeler, 2024). Ancak kitlesel akının büyümesiyle Türkiye, 2013’te 6458 sayılı YUKK’u kabul etmiş ve böylece Kanun, uluslararası koruma rejimini tanımlamış, mülteci, şartlı mülteci ve geçici koruma statülerine ilişkin hak ve yükümlülükleri uluslararası normlarla uyumlu bir şekilde netleştirmiştir

(Özçelik, 2024:180-181; İnce, 2023:91-92). 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeliler YUKK'un 91. maddesi kapsamında resmen "geçici koruma" statüsüne alınmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019:213). Böylece Suriyelilerin sağlık, eğitim, sosyal yardım ve çalışma izni gibi temel haklar hukuki güvenceye bağlanmıştır (Şahin, 2025:24-25).

AK Parti'nin Suriyelilere yönelik açık kapı politikası, AB'nin küresel göç karşısındaki kapanışına rağmen, milliyetçiliği "muhafazakâr-Yeni Osmanlıcı" bir çerçevede uygulama girişimi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda muhafazakâr milliyetçilik, göçün ulusal birlik ve toplumsal homojenlik açısından risk taşıdığını kabul etse de, dini ve geleneksel değerlere verdiği önem nedeniyle Suriyelilere yönelik kapsayıcı bir tutumu da mümkün hale getirmiştir. Aynı dönemde Osmanlı mirasına dayalı ortaklık vurgusunun öne çıkması ise toplumsal çeşitliliğin kabulüne işaret eden Yeni Osmanlıcı yaklaşımın beslendiğinin göstergesi olmuştur. Nitekim Suriyelilerin "aynı milletten" ya da "kardeş topluluklar"dan sayılması, Osmanlı millet sistemine yapılan göndermeler ve tarihsel-kültürel bağların sürekli vurgulanması, bu politikayı Yeni Osmanlıcılık perspektifinden okunabilir hâle getirmiştir. Bu doğrultuda Suriyelilere açılan kapı, Türkiye'nin "coğrafi çekince"sine rağmen "geçici koruma" statüsü üzerinden işletilmiş ve söz konusu nüfusa "tarihsel, kültürel ve dini yakınlık" temelinde olumlu bir yaklaşım geliştirilmiştir. Tüm bu yönleriyle mevcut politika, Türk milletinin teritoryal kaygılarını tetikleyen sorunlara ve aşağıda detaylandırılacak aksaklıklara rağmen 2016'ya kadar sürdürülmüştür.

Suriyelilerin gelişyle birlikte mülteci sayısındaki artış Türkiye'yi AB karşısında yeni anlaşmalar yapmaya zorlayarak yükünü artırmıştır. Bu çerçevede Türkiye, AB'nin temel beklentileri arasında yer alan düzensiz göçün engellenmesi doğrultusunda 28 Mayıs 2012'de FRONTEX ile bir mutabakat zaptı imzalamış; ardından 16 Aralık 2013'te vize muafiyeti sürecinin temel aşamalarından biri sayılan Geri Kabul Anlaşmasına onay vermiştir (Tepealtı, 2020:199). Bu siyasi pozisyonun ardından Yunanistan'ın yasadışı göçü Türkiye'ye yönlendirmeye başladığı, ayrıca kara ve deniz hatlarında düzenli geri itme uygulamalarını istikrarlı biçimde sürdürdüğü ifade edilmektedir (Ekşi, 2021).

Bunun yanı sıra Türkiye, bu kişilerin BMMYK aracılığıyla uluslararası koruma talep edebilmesini kabul ederek ve zulümden kaçtıklarına dair makul gerekçeler bulunduğunda onlara geçici koruma temin ederek Yeni Osmanlıcı yaklaşımını sürdürmüş ve Suriye başta olmak üzere Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden gelenlerle bu sayı olağanüstü bir düzeye çıkmıştır. Haziran 2014'e gelindiğinde ülkedeki Suriyeli sayısı 1 milyona yaklaşmıştır (Özer ve Güneş

Gülal, 2023: 260, 262). Cumhuriyet'in ilanından 2005'e kadar geçen 82 yıllık dönemde Türkiye'ye gelen yaklaşık 1,7 milyon göçmenle karşılaştırıldığında, 2019'a gelindiğinde sadece Suriyelilerin bu sayının iki katını geçmiş olması (3 milyon 650 bin civarı) Türk halkının üstlendiği yükü görünür kılmaktadır (Ceylan ve Uslu, 2019: 212).

Türkiye'nin Suriyeli göçüne insani kaygılar çerçevesinde yaklaşması ve herkesi kabul eden bir tutum benimsemesi, güvenlik odaklı politikaların geri plana itilmesine yol açmıştır. Gelenlerin "niteliksel bilgilerinin sistematik biçimde toplanmaması ve yerleştirilecekleri bölgelerin önceden planlanmaması" vatandaşın sorunlarını daha da artırmıştır. 2014 Yönetmeliği, belgesiz girişlere izin vererek Suriyeliler için illerde ikameti mümkün kılmış; bu durum özellikle büyükşehirlerde yoğunlaşmayı artırmıştır (Özçelik, 2024: 179-181).

Diğer yandan, yasa dışı örgüt mensuplarının kitlesel göç hareketine karışmış olabileceğine dair inanç vatandaşlarda tereddütleri artırmıştır. Bu bağlamdaki en sarsıcı olaylardan biri, 11 Mayıs 2013'te Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde meydana gelen bombalı saldırılar olmuş ve bu saldırılarda 52 kişi yaşamını yitirken 146 kişi yaralanmıştır. Olayın ardından Suriyelilerin kaldığı bir kampa saldırı girişimi yaşanmış; buna karşın Başbakan Erdoğan Suriyelileri "kardeş" olarak gördüğünü belirterek dayanışma mesajı vererek muhafazakâr milliyetçi Yeni Osmanlıcılığını sergilemiştir. Ancak bunu takip eden dönemde IŞİD ve PKK kaynaklı saldırılar, sınır güvenliği eksenindeki endişeleri daha da artırmıştır (Ceylan ve Uslu, 2019: 213; Şahin, 2025:26-27).

Tüm bunlara ilaveten 2014-2017 döneminde özellikle sınır illerinde Suriyeli sığınmacılar ile yerel halk arasında çeşitli gerginlikler yaşanmış; bu gerginlikler çoğu zaman suç olayları, ekonomik anlaşmazlıklar ve toplumsal huzursuzluklardan kaynaklanmıştır. Gaziantep, Kahramanmaraş ve Kilis gibi Suriyeli nüfusun yoğun olduğu şehirlerde hırsızlık, kasten yaralama, dolandırıcılık, fuhuş, çocuk istismarı, gasp ve trafik ihlalleri gibi suç vakalarında belirgin artış gözlenmiştir. Araştırmalar, bazı şehirlerde Suriyelilerin suç oranındaki payının %30'a kadar yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca sigortasız ve Arapça plakalı Suriye araçlarının karıştığı trafik kazaları yerel halkta ek bir huzursuzluk yaratmıştır. Belirli bölgelerde yoğunlaşarak informal ekonomik alanlar oluşturma ve yasa dışı gruplar hâlinde örgütlenme riskleri arttığı gibi yaşanan toplumsal gerilim, Suriyelilerin topluma uyum süreçlerini güçleştirmiştir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:28-30; Ceylan ve Uslu, 2019: 213).

Ortaya çıkan güvenlik olaylarının yanı sıra Suriyelilere tanınan fırsatlar da vatandaşlarda rahatsızlık uyandırmıştır. Kızılay, "yardım kartları, dil eğitimi ve psikososyal desteklerle" Suriyelilere katkı sağlarken, AFAD "sağlık hizmetleri,

dijital okuryazarlık ve çeşitli sertifika programları” ile destek sunmuştur (Ceylan ve Uslu, 2019: 215). Batı ülkelerinde eğitim, çalışma ve seyahat gibi alanlarda belirgin kısıtlamalar uygulanırken, Türkiye’de Suriyeliler (Göç İdaresi’nden alınacak “seyahat izin belgesi” ile) serbestçe dolaşabildikleri gibi vatandaşlardan daha üstün eğitim haklarından yararlanabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2012’de Suriyeli çocukların eğitime erişimini desteklemek amacıyla Arapça müfredat uygulamış; gerekli şartları sağlayan Suriyelilerin öğretmen olarak görevlendirilmesine dahi imkân tanımıştır. Yükseköğretim Kurulu, 7 Ocak 2015 tarihli karar ile sekiz üniversiteye Suriyeli öğrencilerin Türkçe ve yabancı dilde programlara kabul edilmesine yönelik yetki vermiştir. Benzer şekilde kapsamlı sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması ve tedavi-ilaç giderlerinden katılım payı muafiyeti gibi avantajlı uygulamalar vatandaşta ikinci plana itildiği hissi yaratmıştır. Suriyelilere sağlanan bu hakların hem liberal¹⁰ hem de liberal çok-kültürcü¹¹ özellikler gösterdiği ifade edilebilmektedir. Bu yardımlar iç politikada “din kardeşliği ve tarihi geçmiş” baz alınarak Yeni Osmanlıcı perspektiften sunulmuştur. Öte yandan Yeni Osmanlıcılığın çok-kültürcülüğü destekleyen özelliği bu politikalarda işlevsel hale gelmiştir (Günay vd., 2017:55-56).

Ancak sadece avantajlı durumlar değil Suriyelilerin içinde bulunduğu dezavantajlı durumlar da Türk halkında rahatsızlığı tetiklemiştir. Suriyeli

-
- 10 Türk siyasi hayatında göç politikalarını etkileyen ideolojilerden biri liberalizmdir (Tekin, 2004:95). Liberalizm, temel olarak bireyci bir yaklaşımı benimseyerek, rasyonel bireylerin siyasal ve ekonomik haklarını güvence altına almayı ve piyasa mekanizmasının doğal işleyişine müdahalenin en aza indirilmesini savunan bir doktrin olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda liberalizmin temel ilkeleri şunlardır: 1) Bireycilik, 2) Rasyonalite ve ekonomik insan anlayışı, 3) Bireysel özgürlükler, 4) Laissez-faire ve doğal düzen ilkesi, 5) Piyasa ekonomisi (kapitalizm) ve 6) Sınırlı ve sorumlu devlet anlayışı (anayasacılık). Detaylı bilgi için bakınız (Aktan, 1995:4-7).
 - 11 Liberal çokkültürcülük, özellikle Osmanlı mirası ve AB uyum sürecinde kendini belirgin biçimde göstermiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında imparatorlukların çözülmesiyle yeni ulus-devletler kurulmuş, ancak bu devletler, imparatorlukların çokkültürlü mirasını kısmen devralmıştır. Öte yandan, ulus-devlet yapıları kültürel çeşitlilikle çelişen bir karakter taşımakta, ulusun türdeşlik ideali üzerine inşa edilmekte ve toplumsal farklılıklara genellikle olumsuz tepkiler vermektedir. Tarihte bu durum, soykırım ve nüfus mübadelesi gibi uygulamalarla aşmaya çalışılmıştır (Barın, 2016:59, 66-68). Çokkültürcülük, toplumdaki tüm kültürlerin değerli olduğunu kabul etmekte ve kültürel grupların eşit bir biçimde var olabilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Çokkültürcülük, egemen kültürün baskısı olmadan farklı kültürlerin bir arada var olmasını savunmakta ve toplumsal çeşitliliği, farklı kültürel grupların tanınma ve saygı görme hakkı çerçevesinde onaylamaktadır (Barın, 2016:59; Heywood, 2013:78). Liberal çokkültürcülük teorileri, azınlıklara kültürel haklar tanınmasının önemini vurgulamakla birlikte, bu hakları öncelikle bireylerin refahını artırmak amacıyla gerekli görmektedir (Karademir, 2017:22). Bu bağlamda liberal çokkültürcülük, birden fazla kültürün egemen kültür baskısı olmadan, devletle eşit mesafede ve benzer şartlar altında var olmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım, “eritme potası” veya asimilasyon modelini reddetmektedir. Bu anlayış toplumsal düzeni kültürel çeşitliliği koruyacak şekilde tasarlanmaktadır. Böylelikle farklı kültürlerden bireylerin kendilerini tehdit altında hissetmesi engellenmektedir (Barın, 2016:79-80).

çocuk ve gençlerin düşük ücretli, güvencesiz ve ağır koşullarda çalıştırılması; kadınların ise artan ekonomik kırılganlık nedeniyle fuhuş ve istismar ağlarının hedefi hâline gelmesi veya ikinci eş olarak evliliğe yönelmeleri, hem istismarı artırmış hem de aile yapısını zedeleyerek Türk toplumunda belirgin bir rahatsızlık yaratmıştır. Kamp imkânlarının ciddi harcamalara rağmen yetersiz kalışı bir yana, sığınmacıların % 90'ından fazlasının kamp dışında yaşaması; sağlıklı, kalabalık ve hijyenik olmayan mekânlarda barınmayı yaygınlaştırmış, bu durum hem kayıt süreçlerini zorlaştırmış hem de şehirlerde barınma, çalışma ve güvenlik alanlarında ciddi sorunlara yol açmıştır. Yeni ikamet edilen mahallelerde ev sahipleriyle yaşanan gerilimler de güvenlik risklerini artırmıştır. Türkiye’de yüz binlerce Suriyeli bebeğin doğması ve yaklaşık yarım milyon çocuğun eğitim sistemine dâhil edilmesi dikkat çekici bir demografik dönüşüme işaret etmektedir. Öte yandan, sınır illerindeki hastanelerin kapasite yetersizliği yerel halkın sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırarak toplumsal tepkileri güçlendirmiştir (Barış, 2019:42; Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:18-20). İl nüfusuna oranla en fazla Suriyeliyi barındıran Kilis’teki (% 73) durum ise yerel halk açısından daha da kaygı verici bir örnektir (Elçi, 2022:52). Tüm bu gerekçelerle yerel halkın Suriyelilere yönelik misafirperver tutumu değişmiş ve zaman içinde milliyetçiliği körükleyerek yabancı (öteki) karşıtlığına evrilmiştir (Özer ve Güneş Güllal, 2023: 262).

Efe (2017:133) Türkiye’nin bugün dünyanın en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi olduğunu, bu davranışı ile Batı’ya ve tüm dünyaya önemli bir ders verdiğini, sığınmacılara yönelik bu ilkesel tutumu ile din, dil ve mezhep ayrımı yapmaksızın tüm sığınmacıları kabul etmesi ile Müslüman dünyadaki merkezi konumunu ve liderlik iddiasını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Bu tutumun, AK Parti’nin Yeni Osmanlıcılık anlayışıyla ilişkilendirilebileceği ileri sürülmektedir (Aydın, 2014: 11). Nitekim hükümetin Suriyelilerin Türkiye’deki varlığını çoğunlukla “din kardeşliği” ekseninde temellendirmesi ve göç sürecini ensar-muhacir ile ümmet kavramları çerçevesinde meşrulaştıran bir söylem üretmesi, bu ideolojik yönelimi destekleyen göstergeler olarak değerlendirilebilir (Kahya Nizam, 2019: 147).

6458 sayılı YUKK, AB’nin beklentileri doğrultusunda liberal normlara uygun bir hukuki altyapı oluşturmuş; bunun devamı niteliğindeki 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ise Suriyelileri “misafir” konumundan çıkararak hukuken tanımlanmış bir statüye kavuşturmuştur. Yönetmelik, geçici koruma altındaki bireylerin koruma süresi boyunca bireysel uluslararası koruma başvurusu yapmalarını ve genel başvuru yoluyla vatandaşlığa geçmelerini engellemiştir (Tepealtı, 2020:199). Bu durum, devletin Suriyelilere kalıcı mülteci statüsü vermekten kaçınarak milliyetçi sınır çizgisini koruduğunu göstermekteyse de Türkiye aynı zamanda, Suriyelilerin BMMYK tarafından

üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesini bekleyerek ve böylece bu nüfusun ülkede uzun yıllar kalmaya devam etmesine zemin hazırlayarak Yeni Osmanlıcılığını sergilemiştir (Güler, 2021:227).

Türkiye'nin göç politikaları, AK Parti hükümetinin muhafazakâr yaklaşımıyla şekillenmekle birlikte (Şahin, 2025:28-29) Türkiye'de Suriyeli mültecilerin büyük bölümünün yerel halkla benzer etnik ve dini özellikler taşıması, Avrupa örneklerinde görülen türden güçlü bir popülist aşırı sağ partinin yükselmesini engellemiştir. Sağ popülist bir parti kimliğine sahip olmasına rağmen AK Parti, açık kapı politikası ve "kardeşlik" söylemi sayesinde kendi seçmen tabanını göçmen karşıtlığından belirli ölçüde uzak tutabilmiştir. Buna karşın muhalefet partileri Suriyeli mültecilere ilişkin daha farklı ve parçalı pozisyonlar benimsemektedir (Elçi, 2022:49).

1980'li yıllarda "Türk soyu ve kültürüne" dayalı göçmenler için güçlü uyum ve kabul mekanizmaları uygulanmış, Bulgaristan ve Balkanlardan gelen göçmenler hızlıca vatandaşlık, arazi ve iş imkânlarına kavuşmuş; toplumsal uyum kolaylaşmıştır. Oysa 1991 Kuzey Irak göçünde ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle "güvenli bölge" oluşturulmuş ve göç yönetimi daha sınırlı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda önceki göç deneyimleriyle kıyaslandığında Suriyelilere ayrı bir tolerans tanındığı anlaşılmaktadır (İnce, 2023:87-90).

AK Partili Türkiye, Suriye kaynaklı kitlesel göçü ilk aşamada tarihsel, dinsel ve kültürel ortaklıklar üzerinden değerlendirerek Suriyelileri, Osmanlı mirasına atıf yapan (Yeni Osmanlıcılık) bir misafirperverlik söylemi eşliğinde "misafir" statüsü ile karşılamıştır (Kahya Nizam, 2019: 290). Söz konusu söylem, Suriyelilerin Türkiye'deki varlığını çoğunlukla "din kardeşliği" ekseninde temellendirmekte; ensar-muhacir ve ümmet kavramları çerçevesinde göç sürecini meşrulaştırıcı bir dil üretmektedir. Bu söylemsel yaklaşım, Türkiye'de göçmenliğin milliyetçilikle kurduğu ilişkiyi geleneksel biçimlerinden farklı bir yönde dönüştürmüş; göçün toplumsal algılanışına dinî referansların eklenildiği yeni bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkarmıştır. Böylece Türkiye toplumunun Suriyelilerle birlikte yaşam deneyimi değerlendirilirken milliyetçilik temel bir çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahya Nizam, 2019:147-148). Bu benzetmeler Suriyelilerin yabancı olmaktan ziyade kültürel ve inanç bakımından yakın topluluklar olarak sunulmasına olanak tanımıştır. Bu yaklaşım, siyasal söylemde etnisiteyi merkezine alan bir göç kabulü anlayışıyla örtüşmekte; göçmenliğin milliyetçi bir çerçeveye eklenmesini beraberinde getirmektedir (Kahya Nizam, 2019: 291).

Ulus-devlet modeli, belirli sınırlar içinde türdeş bir millet oluşturmayı merkeze alan; kimliğini ise "öteki"ni tanımlayarak belirginleştiren bir siyasal

yapılanma biçimidir. Bu çerçevede devlet, etnik ve kültürel bütünlüğü korumak adına bu yapıya uyum göstermeyen grupları dışlamaya eğilimlidir. Milliyetçilikle desteklenen bu yaklaşım, kimi zaman yabancıların ülkeye girişini sınırlama veya ülkede bulunanları geri gönderme yönünde politikaların gerekçesi hâline gelmektedir (Demirhan ve Aslan, 2016:30; İçduygu vd., 2014:13). Zira yeni gelen nüfusun toplum içinde uyum sorununa ve sosyal gerilimlere yol açma potansiyeli bulunduğu sıklıkla vurgulanmaktadır (Aktel ve Kaygısız, 2018:580).

Bu bağlamda muhafazakâr milliyetçilik için güvenlik kaygısının temelinde ulusun dilsel ve kültürel açıdan mümkün olduğunca homojen olması gerekliliği yatmaktadır. Ancak Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikası, ulus-devletin geleneksel risk algısıyla tam olarak örtüşmeyen, daha esnek ve kapsayıcı bir yönelim sergilemiştir (Yaman ve Güç, 2016:496). Bu durum, Türkiye'nin ulus-devlet perspektifindeki kültürel homojenlik beklentisinin kısmen ertelendiğini ve devletin ideolojik duruşunda göç bağlamında esnemeler yaşandığını göstermektedir. Diğer yandan burada Osmanlı'nın ümmet bilincindeki millet bakışının etkisi olduğu ve Suriyelilerin aynı tarih, kültür, din ortaklığı zemininde aynı milletten olduğu düşünülmüştür. Bu düşünce Suriyelilere yönelik göç politikasını muhafazakâr milliyetçilik sınırları içerisine çekmektedir. Avrupa ülkeleri aynı dönemde sınırlarını kapatarak etnik temelli, sert ve güvenlik odaklı bir ulus-devlet refleksi sergilerken; Türkiye daha kapsayıcı bir duruş benimsemiş, özellikle Osmanlı mirası bulunan coğrafyalardan gelen Müslüman nüfusa yönelik korumacı bir yaklaşım izlemiştir. Bu yönelimin, Yeni Osmanlılık söyleminin pratikteki yansımalarından biri olarak değerlendirildiği; Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlara atıfla Suriyeli Müslümanlara kapılarını açarak göçü fiilen teşvik eden bir politika geliştirdiği ileri sürülmektedir (Aktel ve Kaygısız, 2018:581).

Sonuç olarak 2011-2016 dönemi, Türkiye'nin kitlesel Suriye göçü karşısındaki tutumunun yalnızca insani bir zorunlulukla değil, aynı zamanda AK Parti'nin muhafazakâr milliyetçi ve Yeni Osmanlıcılık ideolojik çerçevesiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, geleneksel ulus-devlet milliyetçiliğinin kültürel homojenlik ve güvenlik odaklı sınırlarını esnetmiş; Suriyeli nüfus, etnik farklılıklarına rağmen dini ve tarihsel ortaklıklar üzerinden "kardeş topluluk" olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Böylece göç, Türkiye açısından hem insani sorumlulukların hem de Osmanlı mirasına dayalı sembolik bir liderlik iddiasının aracı hâline gelmiştir. Bu ideolojik açılım açık kapı politikasını meşrulaştırırsa da, göçün yol açtığı toplumsal, ekonomik ve güvenlik temelli sorunlar karşısında milliyetçi hassasiyetleri tamamen ortadan kaldıramamıştır. Dolayısıyla bu dönemin vatandaşta yarattığı baskı 2016 sonrası süreçte hükümetin milliyetçi politika yaklaşımına yansımacaktır.

4.3.AK Parti'nin 2016 Sonrası Dönemi: Milliyetçi Dönüşüm ve Göçün Güvenlikleşmesi ile Teritoryal Milliyetçilik

2011'de Suriye'de başlayan iç savaşın ardından Türkiye, kısa sürede dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi hâline gelmiş; 2020 yılına gelindiğinde bu konum pekişmiştir (Ekşi, 2021). Aynı dönemde Afganistan'daki istikrarsızlık ve Taliban'ın güç kazanması ile Irak'ta IŞİD kaynaklı gelişmeler, Türkiye'ye yönelen göçü hızlandırmıştır (Bahçeci ve Uzun, 2017:6). Bunun yanında Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya ve Gürcistan gibi eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen kaçak işçiler ve Almanya, ABD, İngiltere gibi Batılı ülkelere Türkiye'ye yerleşen nüfus da göç trafiğini çeşitlendirmiştir (Güler, 2021:229-230). Ayrıca Somali, Eritre, İran ve Irak'tan gelen göçmenler için de Türkiye güvenli bir liman olmuştur (Secen vd., 2024:419-420). Türkiye'nin "ekonomik istikrarı, komşu ülkelere yönelik tarihsel bağları ve açık kapı politikası", bu dönemde göç hareketlerinin temel belirleyicileri olmuştur (Örselli ve Babahanoğlu, 2016:2067).

2005'te 178.964 olan ikamet izinli yabancı sayısının 2022'de 1.427.076'ya yükselmesi, Türkiye'nin çok kaynaklı göç akımlarıyla karşı karşıya olduğunu kanıtlar (Elçi, 2022:52). 2015 sonrasında düzensiz göç hareketleri de yoğunlaşmış; 2015-2021 döneminde çoğunluğu Afganistan, Pakistan ve Irak'tan gelen 1,5 milyondan fazla düzensiz göçmen yakalanmıştır. 2023 itibarıyla Suriyeliler hariç farklı uyruklardan yaklaşık 320 bin kişinin uluslararası koruma kapsamında olduğu bildirilmiştir (Özer ve Güneş Gülal, 2023:262). Türkiye'deki Suriyeli nüfus artışı 1923-2010 arasında toplamda yaklaşık 1,7 milyon, çoğunluğu "soydaş" nitelikli göçmenin kabul edildiği tarihsel çizgiyle karşılaştırıldığında dramatik bir kırılma yaratmaktadır. Zira Suriye kaynaklı göç, yalnızca sekiz yıl içerisinde Cumhuriyet döneminin toplam göç hacmini aşmıştır (Kahya Nizam, 2019:145). Sadece Suriyeli nüfus açısından bakıldığında, Esad'ın 8 Aralık 2024'te Suriye'yi terk ettiği dönemde (Biol, 2024) Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre -Suriye'deki güvenli bölgelere dönüş yapanlar hariç- Türkiye'de 2,9 milyon resmi kayıtlı Suriyeli bulunuyorken savaş boyunca bu sayının bazı yıllarda 3,7 milyona ulaştığı ifade edilmektedir (Kafadar, 2024; Refugees Association, 2023).

2011'de Suriye'de başlayan iç savaşın ilk yıllarında Türk kamuoyunda mültecilere yönelik genel eğilim destekleyici bir nitelik taşımış (Tahiroğlu, 2022), "ensar-muhacir" söylemi hem hükümet hem toplum nezdinde meşruiyet zemini oluşturmuş, Suriyeliler ağırlıklı olarak "misafir" olarak konumlandırılmıştır (Özçelik, 2024:181; Kaya, 2022:18). Türkiye'nin bu süreçte Suriyelilere uluslararası hukukta tanımlanan 'mülteci' statüsünü vermekten kaçınarak alternatif statü mekanizmaları geliştirmesi, büyük ölçüde

milliyetçi kaygıların bir sonucudur (Tepealtı, 2020: 197-198). Bununla birlikte, 2016 sonrası dönemde ardı arkası kesilmeyen kitlesel göç akımlarının yarattığı sosyo-ekonomik ve güvenlik temelli sorunlar, Türkiye’deki milliyetçi yönelimlerin tipolojisini dönüştüren önemli dinamiklerden biri olmuştur (Secen vd., 2024: 419-420).

2011-2015 döneminde Türkiye göç konusunda “güvenlik dışı siyaset” izleyerek tehdidi dışarıda konumlandırmış; Suriye’deki insan hakları ihlallerine vurgu yapmış, mağdurun korunması söylemini öne çıkarmış ve dinî-kültürel ortaklıklar üzerinden (Yeni Osmanlıcılık) kapsayıcı bir tutum geliştirmiştir. Buna karşılık, 2015 sonrası dönemde artan mülteci nüfusu, kentleşme baskısı ve toplumsal tepkiler nedeniyle Türkiye “iç güvenlik siyaseti” eksenine yönelmiş; tehdit hem dışarıda hem içeride tanımlanarak güvenlikçi tedbirlerin alınması siyasi bir zorunluluk hâlini almıştır (Özçelik, 2024: 181).

Çünkü bu dönemde Türkiye, hem transit ülke hem hedef ülke olarak göç akımlarının merkezine yerleşmiştir. 2014-2015 yıllarında Avrupa’ya yönelen düzensiz geçişlerin büyük bölümü Türkiye üzerinden gerçekleşmiş; yalnızca 2015 yılında bir milyondan fazla kişinin -yaklaşık yarısı Suriyeli olmak üzere- Ege kıyıları üzerinden Avrupa’ya geçtiği tahmin edilmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017:15). İzmir ve Ege sahillerine yönelen geçişler artmış, Edirne’ye yürüyen yaklaşık 3.000 kişilik grup, Türkiye’nin Suriyelilere sağladığı sınırlı sosyal ve ekonomik imkânların ötesinde Avrupa’ya geçiş arayışının sembolik sonucu hâline gelmiştir. Bu süreçte Türk hükümeti, söz konusu kitlesel hareketleri Avrupa’ya yönelik diplomatik baskı unsuru olarak kullanmış; Avrupalı aktörlere Türkiye’nin yükünü paylaşma çağrısında bulunmuştur. Bu bağlamda 2015 itibarıyla Türkiye’nin Suriyelilere yönelik “açık kapı” politikası fiilen değişime uğramış, bundan sonrasında Türkiye’ye geçiş yapmak isteyenler kaçakçılara ödeme yapmak zorunda kalmıştır (Ataç vd., 2017:13).

AB için de büyük baskı unsuru olan göç konusu, kötü giden ilişkilere¹² rağmen Türkiye ile olan işbirliğini zorunlu kılmıştır. Bu anlamda düzensiz göç ve iltica yönetimi, o dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde sürdürülebilen tek müzakere alanı olarak kalmıştır (Aksel ve İçduygu, 2018:9). Avrupa’da yükselen göç karşıtlığının etkisiyle artan diplomatik müzakereler sonucunda 18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Bildirisi kabul edilmiştir (Yükseker ve Çeler, 2024:6-7). Bildiri, “bire bir mekanizması” kapsamında Yunan adalarına ulaşan

12 Mart 2017’de Alman, Hollanda ve Avusturya makamlarının Türk bakanların Avrupa’daki referandum kampanyasına yönelik toplantılarını engellemesi; Hollanda’nın Dışişleri Bakanı’na iniş izni vermemesi ve Aile Bakanı’nı sınır dışı etmesi diplomatik krizi derinleştirmiştir (Çömlekçi ve Hocaoglu Bahadır, 2020). Bu kriz, 2011’den beri devam eden Avrupalılaşımdan uzaklaşma eğilimini hızlandırmış; karşılıklı güveni zedeleyerek müzakerelerin büyük ölçüde yavaşlamasına yol açmıştır (Aksel ve İçduygu, 2018:9).

düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesi karşılığında Türkiye'deki savunmasız Suriyelilerin AB ülkelerine yerleştirilmesini öngörmüş; ayrıca 6 milyar avroluk mali destek, Gönüllü İnsani Kabul Programı, vize serbestisi ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi başlıkları içermiştir. Anlaşma sonrasında düzensiz geçişler belirgin olarak azalmış; 2015'te yaklaşık 850.000 olan Ege geçişleri 2016'da 173.000'e gerilemiştir (Aksel ve İçduygu, 2018:6, 9).

2016 darbe girişimi sonrasında ilan edilen olağanüstü hâl, Türkiye'deki mülteciler ve göçmenler üzerinde doğrudan etkiler yaratmıştır. Her ne kadar YUKK'un 4. maddesi uluslararası koruma başvuru sahipleri için geri göndermeme ilkesini güvence altına alsa da, Ekim 2016'da çıkarılan KHK 676 (Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname) ile teritoryal milliyetçiliğin bir yansıması olarak sınır dışı kararlarının kapsamı genişletilmiş ve uluslararası koruma başvurusu yapanlar da bu uygulamaya dâhil edilmiştir. Aynı dönemde Türkiye, kabul merkezlerini fiilen gözetli tesislerine dönüştürerek kapasitesini artırmış; AB fonlarıyla kurulan yeni merkezlerle birlikte toplam gözetli kapasitesi yaklaşık 15.000 kişiye ulaşmıştır (Ataç vd., 2017:14-15). Dolayısıyla bu düzenlemeler teritoryal milliyetçiliğin önemine binaen atılmış adımlar olmuştur.

Türkiye'de Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları ise teritoryal milliyetçiliği güçlendiren başlıca unsurlardan bir diğeri olmuştur. Yerel halkın bu konudaki olumsuz tutumları dört gerekçeye dayanmaktadır. Bunun birinci sebebi sadakat kaygısıdır. Vatandaşa mültecilerin Türkiye'ye bağlı olmadığı ve güvenilir olmadığı algısı hâkimdir. İkinci sebebi etnik milliyetçiliktir. Türk vatandaşlığının yalnızca etnik Türkler için olduğu inancı hâkimdir. Üçüncü sebep istilacı algısıdır. Mültecilerin topluma yabancı ve müdahaleci olarak görülmesi buna engeldir. Son olarak kaynak paylaşımı sorunudur. Maddi yardım, iş ve diğer kıt kaynakların öncelikle Türk vatandaşlarına verilmesi gerektiği düşüncesi hâkimdir (Güney, 2022: 523-528).

Ancak buna rağmen 2017 düzenlemesiyle yabancıların taşınmaz edinimi, iş kurması veya yatırım yoluyla vatandaşlık kazanması belirli yatırım tutarlarına bağlanarak kurumsallaştırılmıştır. Ekonomik gerekçelerle savunulan bu model, özellikle büyük şehirlerde yoğun yabancı nüfus birikimi nedeniyle milliyetçi kesimlerde kimlik ve toplumsal bütünlük kaygılarını artırmıştır (Özçelik, 2024: 183-185). Bu anlamda 2016 sonrası süreçte ensar-muhacir söylemi siyasal söylem olarak sürdürülse de bu ruhun toplumsal anlamda önemini yitirdiği anlaşılmaktadır (Kaya, 2022:18). Bu hususta 2016'da Kilis'te yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyelilerin Türk vatandaşlığına alınmasına olumlu baktığını ifade etmişse de parti tabanında ve kamuoyunda çıkan rahatsızlık nedeniyle AK Parti söylem değişikliğine giderek, Suriyelilerin

geçici koruma altında olduklarını, 10 yıl geçse dahi genel vatandaşlığa hak kazanamayacaklarını ve yalnızca istisnai durumlarda vatandaşlık verilebileceğini kamuoyuna açıklamışlardır¹³ (Özçelik, 2024:186-187). Bu algı değişimiyle insani temelli açık kapı yaklaşımı da değişmiş; sonrasında çalışma izni ve sınırlı vatandaşlık uygulamalarıyla kısmi entegrasyon yönelimi benimsenmiştir (Özer ve Güneş Güllal, 2023:269-273).

AK Parti iktidarı Suriyelileri Osmanlı milletinden sayarak meseleye Yeni Osmanlıcı pencereden baksa da Türk halkı Suriyelileri kendi milletinden görmemiş, misafir algısından vatandaş algısına doğru dönüşüm başlayınca halk tepkileri de artmıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar bu tepkileri açıkça göstermektedir. Metropoll Araştırma Şirketi’nin Ağustos 2021 verilerine göre, katılımcıların %67’si Türkiye’nin sınırlarını mültecilere tamamen kapatması gerektiğini belirtmiştir. Benzer biçimde, BMMYK tarafından Mart 2022’de gerçekleştirilen ankette, Türk vatandaşlarının %48’i hükümetin Suriyeli mültecileri Suriye’ye geri göndermesini desteklediğini ifade etmiştir (Tahiroğlu, 2022).

AREDA Survey’in Mayıs 2024 araştırmasına göre ise Türk toplumunun %73,4’ü¹⁴ Suriyeli sığınmacıları tehdit olarak gördüklerini belirtmişlerdir. İstanbul’da 720 kişiyle yapılan saha çalışması da bu algının “yukarıda bahsedilen” ekonomik, kültürel ve güvenlik boyutlarında yoğunlaştığını göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyelilerin ekonomiye katkı sağlamadığını (%77,4), ortak bir toplumsal aidiyet kurulamayacağını (%81,8) ve kültürel farklılıkların belirgin bir gerilim kaynağı olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Suriyelilerin Türkiye’nin kültürel sürekliliği üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşünenlerin oranı %75,7’ye, gelecekte nüfus artışının ulusal güvenliği tehdit edeceğini belirtenlerin oranı ise %87,2’ye ulaşmaktadır. Genel olarak katılımcıların %83’ü Suriyelileri doğrudan ulusal güvenlik tehdidi olarak değerlendirmektedir. Üstelik bu sonuçlar, Suriyeli nüfusun görece düşük olduğu İstanbul’da elde edilmiştir. Bulgular, sığınmacı varlığının toplumsal tansiyonu artıran ve olası provokasyonlara açık bir ortam oluşturduğunu göstermektedir (Karaca, 2024).

Öyle ki araştırmalar mülteci oranının düşük olduğu Bolu’da da benzer sonuçlar açığa çıkarmıştır. Bolu hem muhafazakâr milliyetçi siyasal yapısı

13 Bu kapsamda Aralık 2023 itibarıyla Türkiye’de yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli geçici koruma statüsünde bulunmakta iken 238 bin kişi ise istisnai vatandaşlık yoluyla Türk vatandaşlığı olmuştur (Özçelik, 2024:186-187).

14 Esad’ın devrilmesinden sonra Mart 2025’de yapılan araştırma sonucuna göre ise bu oran % 45,7’ye gerilemiştir (AREDA Araştırma Eğitim Danışmanlık, 2025). Bunun sebebi vatandaşın Suriyelilerin ülkelerine döneceğine ilişkin bir psikolojik rahatlığa erdiğinin göstergesi olarak okunabilir.

hem de mültecilere yönelik açıkça dışlayıcı tutum sergileyen yerel yönetim pratikleri nedeniyle dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Bolu'nun etnik ve dinsel açıdan görece homojen bir nüfusa sahip olması Suriyelilerin yerel halk için belirgin bir “öteki” kimlik grubu olarak algılanmasına zemin hazırlamaktadır. Bolu örneği, yerel düzeyde mültecilere yönelik milliyetçi duyarlılıkların ve dışlayıcı tutumların nasıl şekillendiğini görünür kılmaktadır. Şehrin belediye yönetiminin mültecilere yönelik sosyal yardımların kesilmesi yönündeki açıklamaları, yerel siyasal iklimdeki milliyetçi-güvenlikçi yönelimi yansıtmaktadır. Bu durum ulusal kimlik, vatandaşlık ve aidiyet tartışmalarının daha sert biçimde yürütülmesine zemin hazırlamıştır. Çalışmanın bulguları, Suriyelilerin hem vatandaşlığa alınmalarına hem de uzun süreli yerleşmelerine yönelik güçlü bir direnç olduğunu; bu direnç biçimlerinin ise milliyetçi ve şoven söylemleri yeniden üreterek meşrulaştırdığını göstermektedir (Güney, 2022:519-520).

Yapılan bir başka araştırmada ise Türklerin Suriyelilerle ilgili söylemleri ön plana çıkmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türk vatandaşları Suriyelilerin “ülkelerini terk eden vatan hainleri olduklarını, üretmeden tükettiklerini, onların külfetinin vatandaş tarafından yüklenildiğini, korkak olduklarını, Arapların geçmişte Türkleri arkalarından vurduklarını ve bu nedenle güvenilmemesi gerektiğini, Suriyelilerin gezmeyi eğlenmeyi sevdiklerini, kadınlarının çok süslü olduklarını, gençlerimizin Afrin için yani onlar için mücadele ederken ve ölüyorken onların yatıyor ve eğleniyor olduklarını, onlara sunulan imkânların Türklere sunulmadığını, Suriyelilerin vergi ödemediklerini, siyasal iktidarın kendi vatandaşına Suriyeliler kadar değer vermediğini, Suriyelilerin gelip Türklerin işini elinden aldığını, Suriyeliler yüzünden kiralara arttığını” düşünmektedirler (Kaya, 2022: 11-13). Bu söylemler Türk milletinin Suriyelileri “hükümetin savunduğu gibi aynı milletten değil” “öteki” olarak gördüklerini göstermektedir.

Dolayısıyla söz konusu araştırmaların sonuçları, halkın beklentilerinin hükümetin 2011-2016 döneminde sürdürdüğü muhafazakâr-milliyetçi Yeni Osmanlı yaklaşım yerine teritoryal milliyetçiliğe yöneldiğini göstermektedir. Bu tür araştırma sonuçlarının tahliliyle AK Parti'nin söylemi de zaman içinde insani temelli “açık kapı” yaklaşımından, “yeni göç akımlarının önlenmesi” ve “mevcut Suriyelilerin uluslararası hukuka uygun biçimde (2017 itibarıyla) gönüllü ve güvenli geri dönüşünün sağlanması” yönünde teritoryal perspektifte evrilmiştir (Özçelik, 2024:181-182; Özer ve Güneş Güllal, 2023:269-273). Bu kapsamda kalıcı olanlar (vatandaşlık alan ve alma imkânı olanlar) için uyum, geri kalanları için ise geri dönüş politikaları önemli hale gelmiştir. Bu esnada ülkede olan tüm Suriyeliler içinse bazı kolaylıklar sağlanması çalışmaları ise sürdürülmüştür.

2016'da çıkarılan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, geçici koruma kimliği alanların altı ay sonra çalışma izni başvurusu yapabilmesini öngörmüş; Suriyelilerin kayıtlı bulundukları ilde çalışması ve işyerlerindeki oranlarının %10'u geçmemesi şart koşulmuştur (Özer ve Güneş Gülal, 2023:265-266). Bu değişiklik ülkede Suriyeli işgücünün yerel halk için risk oluşturmasını önlemeyi ifade etmesi açısından önemlidir.

Öte yandan Türkiye'de Suriyelilerin misafirligi uzayınca Millî Eğitim Bakanlığı, Geçici Eğitim Merkezlerini kapatarak Suriyeli öğrencilerin Türk okullarına yönlendirilmeyi kararlaştırmıştır. Bu adımın toplumsal uyumu güçlendireceği ve güvenlik kaygılarını azaltacağı öngörülmüştür. Aynı doğrultuda hükümet, biyometrik kayıt sistemini genişleterek üç milyondan fazla Suriyeliyi kayıt altına almıştır (Özçelik, 2024:181-182). Böylece hem güvenliği hem de uyumu önemseyen politikalar sürdürülmüştür.

Diğer yandan Türk halkından gelen tepkiler nedeniyle AK Parti, Suriye'den kaynaklanan tehditlere karşı üç temel güvenlik önceliği geliştirmiştir: Bunlardan ilki “terörle mücadele”dir. Bu kapsamda IŞİD ve YPG/PYD gibi örgütlerin sınır bölgelerinde güç kazanmasını engellemek için sınır ötesi operasyonlara yönelmiştir. İkincisi “mülteci akını yönetimi”dir. Bu kapsamda gözetleme sistemleri ve fiziki bariyerlerle kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Sonuncusu ise “sınır güvenliği ve güvenli bölge”dir. Bu kapsamda askeri operasyonlarla güvenli bölgeler oluşturulmuş, hem sınır güvenliği sağlanmış hem de Suriyeli mültecilerin güvenli geri dönüşü hedeflenmiştir (Şahin, 2025:27-28).

Türkiye sınır geçişlerini azaltma niyetiyle 2016 başlarında, Suriye vatandaşları için yeni vize düzenlemeleri uygulamaya koymuş ve 2017 yazı itibarıyla Türkiye-Suriye sınırında 590 kilometre uzunluğunda bir beton duvar inşasını tamamlamış; ayrıca İran sınırında 144 kilometre uzunluğunda başka bir sınır duvarı inşa sürecini başlatmıştır (Ataç vd., 2017:15).

Buna ilaveten Suriyeliler için Suriye sınırları içinde güvenli bölgeler oluşturularak bu bölgelerde yerleşim alanları tesis etme stratejisi için Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından harekâtlar gerçekleştirilmiş, terörist unsurlar temizlenerek, söz konusu bölgelerde mültecilerin yerleşimini kolaylaştırmak istenmiştir (Tepealtı, 2020:198). Bu kapsamda Fırat Kalkanı Harekâtı (2016) ile IŞİD'in sınır hattındaki tehdidini azaltmayı ve güvenli bir bölge oluşturarak Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Zeytin Dalı Harekâtı (2018), Afrin'de YPG ve PYD kaynaklı tehditlere karşı alınan bir önlem olarak öne çıkmış, Türkiye sınır bölgesinde istikrarı sağlama çabası göstermiştir. Barış Pınarı Harekâtı (2019) ile sınır boyunca yaklaşık 30 kilometrelik bir güvenli bölge oluşturulmuş ve mültecilerin geri dönüşü teşvik

edilmiştir. Bu operasyonlar, aynı zamanda Türkiye'nin güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik gerçekleşmiştir (Şahin, 2025:27).

2011'den bu yana Suriyelilerin gelişile artan nüfus, kira, altyapı ve iş gücü piyasasında ciddi baskılar yaratarak toplumsal hoşnutsuzluğu artırmış, bu külfeti hem devletin hem de vatandaşın sırtına yüklemiştir (Şahin, 2025: 28-29). Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki güvenli bölgede yaklaşık 2,5 milyon kişiye yönelik hizmet ve konut projeleri yürütmesi, geri dönüşü teşvik için 100 bin konut¹⁵ inşa etmeyi taahhüt etmesi ile birlikte Suriyelileri koruması Türkiye'ye yaklaşık 100 milyar dolar maliyet getirmiştir. AB'nin sağladığı toplam 9 milyar avro destek bu yükün küçük bir bölümünü karşılamıştır (Tahiroğlu, 2022). Bu harcamalar Suriyelilerin gönüllü geri dönüşünü teşvik etmeye yönelik politikalar olarak artarak sürmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bu politikalarla Suriye'den yeni göçler engellenebildiği gibi bazı Suriyelilerin güvenli bölgelere dönüşü de mümkün olmuştur¹⁶ (BBC Türkçe, 2025; Genco, 2020; Öztürk, 2024).

Hükümetin tüm bu geri dönüşü destekleme girişimleri sürerken halk nezdinde Suriyelilere yönelik rahatsızlık sürmüştür. Temmuz 2017'de sosyal medyada #suriyelilerevine dönsün, #suriyelilersınırdışıedilsin ve #suriyeliistemiyoruz gibi hashtagler viral hâle gelmiş, neredeyse bir hafta boyunca Türkiye'de Twitter'ın en popüler trendleri arasında yer almış ve Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal nefret ve ırkçılığın yoğunlaşmasına aracılık etmiştir (Ataç vd., 2017:15).

Bu algısal değişim, zamanla fiziksel şiddet olaylarına da dönüşmüştür. 2016 yılı Temmuz ayında Ankara'nın Demetevler ilçesinde gerçekleşen olaylar, Suriyelilerin iş yerleri ve evlerinin yerel halk tarafından saldırıya uğrayıp yağmalanmasıyla sonuçlanmıştır. (Ataç vd., 2017:15). 2017 yılında İzmir'de bir grup, mültecilere yönelik saldırıda bulunarak beş yüz kişiyi bölgeden ayrılmaya zorlamıştır (Tahiroğlu, 2022). Bu yıllarda yaşanan daha bir çok hadise hükümeti baskı altında bıraktığından yaşanan hadiseler nedeniyle 2017 yılında Başbakan Binali Yıldırım Suriyelilere ilişkin söylemini milliyetçi bir çizgiye kaydırarak, sınır dışı edilecek Suriyelilerin geri gönderileceğini kamuoyuna güvence olarak duyurmuştur (Ataç vd., 2017:15).

15 Bu rakam 26 Haziran 2022'de İç işleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından 240 bin olarak zikredilmiştir (Kaya, 2022:14).

16 Bakan Yerlikaya, Esad'ın ülkeyi terk etmesinin ardından ülkesine dönen Suriyeli sayısı 550 bin ve 2016'dan beri gönüllü geri dönüş kapsamında ülkelerine dönen toplam Suriyeli sayısının ise 1 milyon 290 bine ulaştığını ifade etmektedir. 5Aralık 2025 tarihi itibarıyla kayıtlı son Suriyeli sayısı ve verileri için bakınız (BBC Türkçe, 2025).

Suriyelilerin bu süreçte de ülkeden ayrılmaması üzerine 2019'da İstanbul'da, doğrulanmamış haberler üzerine mültecilere karşı taşlı ve sopalı saldırılar gerçekleşmiş; 2021'de Ankara'da mültecilere ait dükkânlar tahrip edilmiştir. 2022 yılında ise Osmaniye'de geçici göçmen barınağından kaçan bir grup, güvenlik güçlerinin ateş açması ve silahlı çeteler tarafından takip edilmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bunlar Türkiye'deki mülteci karşıtı kamuoyunun ekonomik, kültürel ve sosyal faktörlerle şekillendiğini ve artan milliyetçi söylem ile birlikte şiddet eğilimlerini beslediğini göstermektedir. Mültecilerin güvenliği ve toplumsal uyumunu tehdit eden bu ortam, hem devlet politikaları hem de medya ve sosyal medya aracılığıyla pekiştirilmektedir (Tahiroğlu, 2022).

Çok sayıda Suriyeli bu süreçte ülkelerine dönecekken sorunları da gittikçe büyümüştür. Eğitim, çalışma ve vatandaşlık alanlarında ciddi sorunlar devam ettiği gibi 1,1 milyon okul çağındaki Suriyeli çocuğun yaklaşık 400 bininin eğitim dışında kalması gelecek yıllara dair önemli bir sorundur. Kayıt dışı çalışma yaygın olup mülteciler düşük ücretli ve güvencesiz işlere bağımlı durumdadır. Türkiye'de doğan 750 bin civarındaki çocuğun vatansız kalma riski devam etmektedir. Afgan ve Iraklı sığınmacılar daha sınırlı koruma statülerine sahip olup uzun süre üçüncü ülkelere yerleştirilmek için beklemektedir; kayıtsızlar ise tamamen güvencesizdir (Tahiroğlu, 2022). Bu kapsamda Arap Baharı'nın ilk döneminde Suriye'de demokratik dönüşümü desteklemek amacıyla rejim karşıtlarını destekleyen Türkiye (Turan, 2022:420-422), yeni bir politika yaklaşımı benimseyerek Esad ile anlaşma seçeneğini değerlendirmeyi gerekli görmek durumunda kalmıştır (Tasnim Haber Ajansı, 2022).

Tüm bu eylemler Suriyelilerin Türkiye'de kalma isteğini de azaltmıştır. 2020 yılında gerçekleştirilen Suriyeliler Barometresi çalışmasında, "Türkiye sınırlarını yeniden açarsa ülkeyi terk eder misiniz?" sorusuna Suriyelilerin %80,1'i gitmeyecekleri yönünde yanıt vermişken 2021'de tekrarlanan araştırmada bu oran %55,1'e düşmüştür. Böylece Türkiye'de kalma eğiliminin belirgin biçimde zayıfladığı görülmüştür (Özer ve Güneş Güllal, 2023:260).

Son yıllarda Avrupa'da belirginleşen milliyetçilik dalgası, küreselleşmenin bütüncül dünya yaklaşımıyla çelişen bir eğilim ortaya koymaktadır. Son yıllardaki seçimler, Avrupa Parlamentosu ve Fransa örneklerinde görüldüğü üzere, göç karşıtı aşırı sağ partilerin kurumsal düzeyde güç kazandığını göstermektedir. Bu eğilim, göçün yoğunlaştığı diğer bölgelerde olduğu gibi Türkiye'de de etkisini hissettirmiştir (Karaca, 2024).

Türkiye'deki seçmenlerin önemli bir bölümünün mülteci meselesini ekonomiden sonra ülkenin en önemli sorunu olarak değerlendirdiği bir ortamda göçün yarattığı sorunlara bir de muhalefet baskıları dâhil olmuştur (Secen vd., 2024:423). Cumhurbaşkanı Erdoğan mülteci meselesine daha çok insani ve

dini bir çerçeveden yaklaşmış, Suriyeli mültecilerin “onurlu ve gönüllü” geri dönüşünü mümkün kılacak koşulları yaratmak istemiştir (Tahiroğlu, 2022).

İktidar blokunda yer alan AK Parti ve MHP’nin göçe ilişkin tutumları milliyetçilikten beslenmekle birlikte bu ideolojiyle farklılaşan yönler de taşımaktadır. AK Parti, göçü ulusal kimliğe yönelik bir tehditten ziyade Türkiye’nin bölgesel etkisini artıran ve ülkeyi merkeze alan daha geniş, hatta emperyal nitelikte bir vizyonun unsuru olarak değerlendirmiştir. MHP ise göçmenlerin önemli bir bölümünün Türk kimliğiyle bağlantılı topluluklardan oluştuğunu vurgulayarak göçü demografik bir risk olarak değil; tersine Türkiye’nin uzun vadeli nüfus dengesini yeniden şekillendirmede işlevsel bir araç olarak görmüştür. Nitekim parti, geçmişte muhalefetteyken benimsediği göç karşıtı sert söylemi Cumhur İttifakı içinde belirgin biçimde yumuşatmıştır (Balta, 2023). Ancak diğer partiler için durum sabrın tükendiğini göstermiştir.

Öyle ki MHP’nin AK Parti’ye yakınlaşan tutumu MHP’nin geleneksel milliyetçiliğinden farklı iki yeni milliyetçilik biçiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlardan biri, İYİ Parti ile temsil edilen laik ve liberal milliyetçilik olup diğeri ise Zafer Partisi ile temsil edilen popülist, aşırı sağ milliyetçilik olmuştur (Secen vd., 2024:423).

Muharrem İnce, Sinan Oğan ve özellikle Ümit Özdağ’ın liderliğindeki Zafer Partisi, göçmen karşıtı söylemleri yoğunlaştırarak hem muhalefet seçmenini hem de kararsız milliyetçi seçmenleri etkilemiş; böylece göç konusu seçim rekabetinin ana eksenlerinden biri hâline gelmiştir (Balta vd., 2023:5-7). İYİ Parti ise Türklüğü daha çok etno-kültürel bir kimlik üzerinden tanımladığı için büyük göç dalgasını demografik bir tehdit olarak sunmuş; Zafer Partisi ile benzer biçimde göçün Türk kimliğini dönüştüreceğini savunmuştur. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun seçim kampanyasını göç karşıtlığı üzerine kurması ise, göçü “yerlilik” ve “millilik” üzerinden yeniden çerçeveleyen güçlü bir siyasal dilin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlamda muhalefet, göçü Türkiye’nin seküler kimliğine yönelik kültürel bir tehdit olarak görmüştür. Böylece göç meselesi, seçim ortamında belirginleşen seküler milliyetçilik-muhafazakâr milliyetçilik ayrımının da önemli bir kırılma alanına dönüşmüştür (Ceylan vd., 2025; Balta, 2023).

Pek çok siyasal analist, CHP’nin 2019 yerel seçimlerindeki başarısını, seçim sürecinde Suriyelilerin geri dönüşü yönündeki söylemlerine bağlamaktadır. Ağustos 2021’de kurulan Zafer Partisi, neredeyse tamamen göç karşıtlığı üzerine inşa edilmiş bir siyasal söylem geliştirmiştir. Kısa sürede sosyal medyada büyük bir takipçi kitlesine ulaşan Özdağ’ın paylaşımları, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın benzer içeriklerine kıyasla çok daha fazla etkileşim almış ve bu durum Türkiye siyasetinde mülteci karşıtı söylemin mobilize edici gücünü

göstermiştir. Bugün neredeyse tüm büyük partiler, ton farklarına rağmen, seçildikleri takdirde mültecilerin geri dönüşünü sağlama vaadinde bulunarak teritoryal milliyetçiliğe odaklanmaktadır. Tüm bu muhalif partiler Erdoğan hükümetini “Türkiye’nin demografik yapısını değiştirmekle” suçlamaktadır. CHP ve İYİ Parti seçim vaadi olarak Esad ile görüşmeye hazır olduklarını belirterek geri dönüş süreçlerini hızlandırma taahhüdünde bulunurken, DEVA ve Gelecek Partisi Suriyeli mültecilerin ülke içinde hareketliliğinin sınırlandırılması veya üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri gibi daha kısıtlayıcı yaklaşımları desteklemektedirler (Tahiroğlu, 2022).

Tüm bunlardan yola çıkarak söylenebilir ki, 2016 sonrası dönemde AK Parti’nin göç politikaları, klasik etnik veya kültürel milliyetçilik anlayışlarından ziyade, devletin egemenlik alanını, sınır güvenliğini ve toplumsal bütünlüğü merkeze alan teritoryal milliyetçilik çizgisine yönelmiştir. Artan Suriyeli nüfusun yarattığı ekonomik ve demografik baskılar, vatandaşlık tartışmaları ve AB ile yaşanan gerilimler, göçün giderek ulusal güvenlik söylemi içinde yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu süreçte hükümet, ülkenin toprak bütünlüğünü, demografik istikrarını ve toplumsal düzenini koruma iddiasıyla sınır kontrollerini sertleştirmiş, geri gönderme politikalarına ağırlık vermiş ve vatandaşlık rejimini daha seçici hâle getirmiştir. Böylece göç yönetimi, devletin coğrafi alanının korunması ve nüfus yapısının kontrol edilmesi üzerinden şekillenen teritoryal milliyetçi bir güvenlik paradigmasına dönüşmüştür.

Öte yandan 2016 sonrası AK Parti’nin göç politikası, yalnızca teritoryal milliyetçiliğin güvenlik odaklı refleksleriyle değil, aynı zamanda muhafazakâr milliyetçiliğin kültürel uyumluluk vurgusu ve Yeni Osmanlıcılığın bölgesel nüfuz arayışıyla birlikte şekillenmiştir. Sınırların kapatılması, geri gönderme politikalarının güçlenmesi ve demografik istikrara yapılan vurgu, göçün güvenlikleşmesini ve teritoryal milliyetçiliğin hâkimiyetini gösterirken; Türkiye’de kalacak Suriyelilere yönelik uyum politikaları ve gönüllü geri dönüş söylemi muhafazakâr kapsayıcılığın devam ettiğine işaret etmektedir. Öte yandan kuzey Suriye’de inşa edilen yerleşim alanları ve altyapı projeleri Türkiye’nin bölgesel etki alanı oluşturma stratejisiyle uyumlu Yeni Osmanlıcı bir mekânsal-siyasi projeksiyona karşılık gelmektedir. Böylece 2016 sonrası göç yönetimi, güvenlik, kimlik ve bölgesel vizyonun iç içe geçtiği çok katmanlı bir milliyetçilik anlayışıyla yeniden tanımlanmıştır.

5.SONUÇ

AK Parti’nin 2002-2011 dönemindeki göç politikaları, Türkiye’nin modern göç yönetimine geçişini sağlayan kurumsal ve hukuki dönüşümlerin yanında, parti ideolojisinin dış politika öncelikleriyle birleştiği bir liberal açılım evresi

olarak şekillenmiştir. Cumhuriyet'in erken döneminden itibaren etnik kriterlere dayalı göç rejimini sürdüren Türkiye, AK Parti iktidarının ilk yıllarında AB müktesebatıyla uyum sağlama zorunluluğu nedeniyle kapsamlı bir mevzuat değişim sürecine girmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi sonrası hızlanan AB uyum süreci; sınır yönetimi, geri kabul anlaşmaları, insan ticaretiyle mücadele ve iltica kapasitesinin güçlendirilmesi gibi alanlarda Türkiye'yi liberal normlarla uyumlu yeni bir göç sistemi kurmaya yöneltmiştir. Bu süreçte göç politikalarının yönünü belirleyen temel unsur, iç politik aktörler veya toplumsal talepler değil, uluslararası yükümlülüklerin ve dış politika hedeflerinin oluşturduğu baskı olmuştur. Dolayısıyla göç politikaları, etnik merkezli hukuki mirasın sınırlarını aşarak daha çok AB'nin normatif çerçevesi tarafından şekillenen, teknik ve kurumsal kapasite inşasına dayalı bir modele evrilmiştir.

Bu dönemde AK Parti'nin dış politika vizyonu ile göç politikası arasında belirgin bir stratejik uyum görülmektedir. Partinin 2000'li yılların ortasında benimsediği bölgesel açılım politikası, vize serbestisi uygulamalarıyla doğrudan desteklenmiş; göç, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini artıran bir dış politika aracına dönüştürülmüştür. Orta Doğu, Balkanlar ve Kuzey Afrika ülkeleriyle yapılan vize muafiyeti anlaşmaları, hem ekonomik entegrasyonu hem de komşu ülkelerle karşılıklı bağımlılık ilişkilerini güçlendirme amacı taşımıştır. Bu bağlamda AK Parti'nin "komşularla sıfır sorun" ve bölgesel etkinlik hedefi, sınırların esnetilmesi ve göç hareketliliğinin kolaylaştırılmasıyla uyumlu bir tasarıma sahiptir. Erdoğan'ın Ermeni işçilere yönelik söylemi gibi örnekler, göçün insani bir jestten çok uluslararası ilişkilerde stratejik bir esneklik aracı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu durum, AK Parti ideolojisindeki muhafazakâr duyarlılığın pragmatik bir dış politika anlayışıyla harmanlandığını ve göçün bu dönemde güvenlik eksenli değil, diplomatik fırsat üreten bir araç olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan düzensiz göçün artması, sınır kontrollerinin sıklaştırılması ve insan kaçakçılığıyla mücadelede sert tedbirlerin alınması, Türkiye'nin AB tarafından fiilen bir tampon bölge rolüne itildiğini göstermektedir. Bu anlamda AK Parti'nin göç politikası, bir yandan liberal normlara uyum sağlarken, diğer yandan ulusal çıkar ve güvenlik hassasiyetlerini koruyan ikili bir yapıya sahip olmuştur. Partinin ideolojik zemini olan muhafazakâr millî kimlik vurgusu bu dönemde göç politikasını doğrudan belirlemese de, coğrafi çekincenin korunmasına yönelik ısrar, milliyetçi devlet aklının tamamen geri çekilmediğini göstermektedir. Bu çerçevede 2002-2011 dönemi, AK Parti'nin göç politikalarının hem liberal normlarla uyum arayışını hem de ulusal kimlik ve güvenlik eksenli geleneksel devlet refleksinin sürdüğünü ortaya koyan hibrit bir yapı sergilemektedir.

2011-2016 dönemi AK Parti göç politikaları ise, Türkiye'nin hem iç siyasal dengeleri hem de bölgesel rolünü yeniden tanımlama çabası ile şekillenmiştir. Bu dönemde Suriye'den başlayan kitlesel göç akını, AK Parti tarafından sadece insani bir kriz olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin ulusal kimliğini ve toplumsal bütünlüğünü yeniden inşa etme bakış açısıyla ele alınmıştır.

Muhafazakâr milliyetçilik çerçevesinde bakıldığında, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de barınması, toplumun muhafazakâr kesimleri için tarihi, dini ve kültürel bir sorumluluk alanı olarak sunulmuş; bu yaklaşım hem toplumsal meşruiyet kazanmak hem de AK Parti'nin seçmen tabanını pekiştirmek açısından önemli bir rol oynamıştır. İktidarın ensar-muhacir söylemi, göç yönetiminin yalnızca ekonomik ve insani bir mesele olarak değil, aynı zamanda ideolojik ve kimliksel yaklaşımla kurgulandığını ve meşrulaştırıldığını göstermektedir.

Yeni Osmanlıcılık perspektifi ile bakıldığında ise, 2011-2016 dönemi göç politikaları Türkiye'nin bölgesel etkisini artırma ve dış politikada "liderlik" rolünü pekiştirme stratejisi ile de ilişkilendirilebilir. Suriyeli mültecilerin kabulü ve çeşitli insani yardımlar, AK Parti'nin Orta Doğu'daki liderlik iddiasını güçlendiren bir araç olarak işlev görmüştür. Böylece göç politikaları, hem Türkiye'nin uluslararası imajını şekillendiren bir diplomatik araç hem de içeride milliyetçi-muhafazakâr bir toplumsal dayanışma zemini yaratma stratejisi olarak işlev kazanmıştır.

Ancak 2016 sonrası AK Parti dönemi, Türkiye'nin göç politikalarında ve ideolojik yönelimlerinde belirgin bir dönüşüm sergilemektedir. Başlangıçta Suriyeli mülteciler karşısında sergilenen insani ve misafirperver yaklaşım, partinin muhafazakâr-ümmeîçi söylemi ile uyumlu biçimde sürdürülmüşse de, mülteci sayısının hızlı artışı, ekonomik maliyetlerin yükselmesi ve toplumsal tepkilerin yoğunlaşması, partiyi göç politikasında teritoryal milliyetçi önceliklere yöneltmiştir. Bu süreçte AK Parti, göç meselesini sadece insani bir sorumluluk olarak değil, aynı zamanda ulusal güvenlik, sosyal uyum ve teritoryal bütünlük bağlamında yeniden tanımlamıştır.

Partinin söylem ve uygulamalarında baskın hâle gelen teritoryal milliyetçilik; Suriyelilere tanınan sınırlı entegrasyon imkânları, geri dönüş vurgusu ve geçici statü anlayışıyla somutlaşsa da, Türkiye'de kalması muhtemel Suriyelilere yönelik uyum politikaları ile gönüllü geri dönüş söyleminin sürdürülmesi, muhafazakâr kapsayıcılığın tamamen ortadan kalkmadığını göstermiştir. Bu anlamda Parti, ekonomik ve toplumsal gerçekleri dikkate alan politikalar geliştirirken, aynı zamanda ideolojik olarak ulusal kimliği, güvenliği ve toplumsal bütünlüğü önceleyen yaklaşımını ve ideolojik duruşunu da devam ettirmiştir.

Kaynakça

- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kabul Tarihi: 4/4/2013
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Adil, B. (2020). *Türkiye'nin göç yönetimi stratejisi ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar: Ankara ili örneği*. (Doktora Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Akçay, E. Y. & Deniz, H. E. (2021). Uluslararası göç koridorunda Akdeniz havzası ve Türkiye, U. Kedikli & G. Telatar (Ed.), *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye içinde*, (ss. 361-383). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 131-150.
- Akıncı, B., Nergiz, A. & Gedik, E., (2015, Temmuz-Aralık). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akkoyunlu Ertan, K., & Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Akman, A. (2008). Etnik-sivil kurmsal ikileminin ötesinde: Modernist milliyetçilik, milliyetçilik kuramında etnik/sivil milliyetçilik karşıtlığı, T. Bora & M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik içinde*, (ss.81-90). 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksel, D. B. & İçduygu, A. (2018, Kasım). National report on Turkey: Patterns of politicization on refugees and policy responses. *In Ceaseval Research on the Common European Asylum System* (10). Online available at: <http://ceaseval.eu/publications>.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim "international migration and intercultural communication", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292 303.
- Aktan, C. C. (1995). Klasik liberalizm, neo liberalizm ve libertarianizm, *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 3-32.
- Aktef, M. & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de göç yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Akyürek, İ. B. (2007). *Mülteci hukuku ve Türkiye uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- AREDA Araştırma Eğitim Danışmanlık (2025, 29 Nisan). *Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli göçmen algısında dikkat çeken değişim*, <https://www.areda.com/arastirma-turkiyedeki-suriyeli-gocmen-algisinda-dikkat-cekten-degisim/> (Erişim Tarihi: 16.11.2025)
- Arslan, E, Öztürk, S. & Yağlı, Ş. (2023), Türkiye'de uluslararası göçlerin idari yapıya etkileri ve bakanlıkların göç yönetim süreçlerindeki rolleri, *Erciyes*

- Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65, 7-14, <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1253523>
- Arslan, E. (2024). Düzensiz göçleri engellemede sınır güvenlik duvarlarının caydırıcılığı üzerine bir değerlendirme, *Türk İdare Dergisi*, 95(500), 13–37.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin göçü koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme, F. T. Emini ve E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar* içinde, (ss.93-123). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Atabay, M. (2008), Anadoluculuk, T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4: Milliyetçilik* içinde, (3.B). (İstanbul: İletişim Yayınları): 515-532.
- Atac, İ., Heck, G., Hess, S., Kaşlı, Z., Ratfisch, P., Soykan, C., & Yılmaz, B. (2017). Contested B/Orders: Turkey’s changing migration regime - An Introduction. *Movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3(2), 9–21
- Ayas, M. Ö., & Ünsal, Z. E. (2024). Avrupa Birliği’nde yükselen milliyetçilik, göç ve terörizm arasındaki ilişki: Kavramsal bir analiz. *Florya Chronicles of Political Economy*, 10(2), 157–185. <https://doi.org/10.17932/IAU.FCPE.2015.010/2024.1002>
- Ayata, A., & Sütçü, E. (2022), *Avrupa’da bir güvenlikleştirme konusu olarak göç*, Ankara: İksad Yayınevi.
- Aydın, Y. (2014, Ekim). *The new Turkish diaspora policy: Its aims, their limits and the challenges for associations of people of turkish origin and decision-makers in Germany* (SWP Research Paper, No. RP 10). Stiftung Wissenschaft und Politik.
- Bahçeci, H. I. & Uzun, Ş. (2017). Türkiye’de uluslararası göç ve yerel politika, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(Özel Sayı -4), 192-208.
- Balta, E. (2023, 2 Ağustos). *Türkiye siyasi hayatında göçmen karışıklığı haritası. Yetkin Report*. <https://yetkinreport.com/2023/08/02/turkiye-siyasi-hayatinda-gocmen-karsitligi-haritasi/>
- Balta, E., Elçi, E., & Sert, D. (2023). *2023 Seçimleri ve Türkiye’deki göç tartışmaları* [Rapor]. Heinrich Böll Vakfı Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2023/rapor-2023-secimleri-ve-turkiyedeki-goc-tartismalari>
- Baradat, L. P. (2012). *Siyasal ideolojiler: Kökenleri ve etkileri* A. Aydın, (Çev.), Birinci Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Barın, T. (2016). Farklılıkların bir arada yaşamasında liberal bir yaklaşım: Çok-kültürlülük Teorisi, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 57-88.
- Barış, İ. (2019). Modern dünyada mega deprem: Mültecilerin toplumsal sistemdeki etkisi (Suriye özel). A. Ak & M. A. Alioğlu (Ed.), *1. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu: Sosyal Bilimin Geleceği* içinde (ss. 37–44).

- Batalla Adam, L. (2012). *Turkey's foreign policy in the AKP era: Has there been a shift in the axis? Turkish Policy Quarterly*, 11(3), 139–148
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efeakademi Yayınları
- BBC Türkçe (2025, 5 Aralık). *Türkiye'deki Suriyeliler: Son veriler neley, yeni dönemde kaç kişi döndü?*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c75v3kz4r-9go> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*, C. Şişkolar, (Çev.), Gelenek Yayınlar, 1. Basım, İstanbul.
- Birol, E. (2024, 22 Aralık). Esad'ın A takımı Suriye'den böyle kaçtı! Dikkat çeken 2 adres, *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/esadin-a-takimi-suriyeden-nasil-kacti-dikkat-ceken-2-adres-7264472> (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Bostan, H. (2017). Türkiye'de iç göçlerin toplumsal yapıda neden olduğu değişimler, meydana getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, (35), 1-16.
- Bozkaya, Ö. & Kınca, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Suriyeli yerinden edilmiş kişiler bağlamında Türkiye'nin göç politikasındaki gelişimin değerlendirilmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-126.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2023). Milliyetçilik-göç ilişkisi üzerine teorik bir perspektif, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 44- 65. <https://doi.org/10.17153/oguuiibf.1189787>
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*, B. Sütçüoğlu, (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, toplum ve kültür Cilt 2: Kimliğin gücü*, E. Kılıç, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A., & Uslu, İ. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 36. <https://doi.org/10.26650/YTA2019-619967>
- Ceylan, A., Uslu, İ., & İncedere, L. (2025). Immigration debates in recent Turkish politics and the Victory Party as an Example of an Anti-Immigrant Niche Party. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 47, 50-71. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1522181>
- Çetinsaya, G. (2006). Cumhuriyet Türkiye'sinde Osmanlıcılık, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 5: Muhafazakârlık* içinde, (ss.361-381). 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiçek, A. (2022). *Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu adana ili incelemesi*, Birinci Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Çiçek, N., & Karadeniz, S. (2021). Mültecinin özneleşme talebi: Vatandaşlık. S. Karadeniz & N. Çiçek (Ed.), *Mültecilik ve Vatandaşlık: Göç Çağında Aidiyet, Haklar Ve Gelecek Sorunu içinde*. (ss.21-48). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Çömlekçi, M. F., & Hocaoglu-Bahadır, N. (2020). Avrupa Birliği - Türkiye ilişkileri ve seçim gündemlerinde medyada Türkiye söylemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1130-1141, <https://doi.org/10.33206/mjss.546225>
- Delannoi, G. (1998) Milliyetçilik ve ideolojik kataliz, J. Leca (Ed.), S. İdemmen, (Çev.), *Uluslar ve Milliyetçilikler içinde*, (ss.31-38). İstanbul: Metis Yayınları.
- Demirhan, Y. & Aslan, S. (2016). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 23-62.
- Deniş, H. E. & Demircioğlu, F. (2024). Aşırı sağın yükselişi: Avrupa ve Türkiye'deki değişimin analizi, E. A. Yılmaz (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Göç Politikaları içinde*, (ss. 103-128), İstanbul: TESAM Yayınları.
- Dural, B. & Yaş, S. (2007). Göç eden nüfusta grup-içi tabakalaşma ve siyasetin yeniden şekillenmesi, *Journal of Management and Economics Research*, 5(8), 22-31.
- Durgun, Ş. (2020). Türk ulusal kimliğinin dönüşümü ve Yeni Osmanlıcılık, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 299-316.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Efe, İ. (2017). Türk göç politikası: AK Parti dönemi. İ. Çağlar & A. Aslan (Ed.), *AK Parti'nin 15 Yılı içinde* (ss. 123-135). İstanbul: SETA Yayınları.
- Eker, K. (2008). *Türkiye'de yasa dışı göç sorunu* (Yayınlanmamış doktora tezi). T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, Türkiye.
- Ekşi, N. (2021). Türkiye'yi uçuruma doğru götüren göç politikası, *İktisat ve Toplum Dergisi*, <https://iktisatvetoplum.com/tu%CC%88rkiye%CC%88ren-goc-politikasi-nuray-eksi/> (Erişim Tarihi:31.08.2022)
- Elçi, E. (2022). Göçmenlere karşı tutumların parti tercihlerine etkisi: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı, 21(Özel Sayı), 46-73. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1108622>
- Erat, V. (2017). Küreselleşme ve ulus-devlet sarmalında devletlerin göçmen politikası. *KAÜ İİBF Dergisi*, 8(15), 197-209. <https://10.9775/kauibfd.2017.010>
- Erdoğan, M. (1999). *Milliyetçilik ideolojisine dair, liberal düşünce*, (ss.89-98). <https://erdoganmustafa.org/wp-content/uploads/2016/10/Milliyet-C3%A7ilik-%C4%B0deolojisine-Dair.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2025)

- Erol, M. & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24 (1), 47-68.
- Gellner, E. (1993), *Nations and nationalism*, London U.K.: Blackwell Publishers.
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe bakmak*, S. Coşar, S. Özertürk & N.Soyarık, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Genco, C. (2024, 20 Temmuz). Suriyelilerin güvenli bölgelere dönüşü sürüyor, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-guvenli-bolgelere-donusu-suruyor/1916314> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Güler, A. (2021). Göç olgusunun çok boyutlu etkileri ve Türkiye'ye yansımaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 218-239.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Günay, E., Atılgan, D. & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Güney, Ü. (2022) Syrian Refugees between Turkish nationalism and citizenship, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(4), 519-532, <https://doi.org/10.1080/15562948.2021.1950256>
- Hacısalıhoğlu, F. (2023, 15 Mayıs), Anadoluculuk, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1394/Anadoluculuk> (Erişim Tarihi:16.12.2024).
- Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik bir din-batı siyasal düşüncesinde 'ulusalcılık' tasavvuru*-M. Çiftkaya, (Çev.), 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık
- Heywood, A. (2013), *Siyasi ideolojiler*, 5. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*, 14. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
- Hroch, M. (2011). *Avrupa'da milli uyanış-toplumsal koşulların ve toplulukların karşılaştırmalı analizi*, A. Özdemir, (Çev.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ICMPD. (2019, March). *Türkiye'de göç politikalarının geliştirilmesinin desteklenmesi (MIND): Krizi yönetimi, göç politika döngüsü ve göç* [Karşılaştırmalı rapor].
- İçduygu, A. & Aksel, D. B. (2012, Eylül). Türkiye'de düzensiz göç, *Uluslararası Göç Örgütü*, Ankara.
- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*, KOÇ Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İnce, C. (2023). Türkiye'nin göç politikasına genel bir bakış, *Muhakeme Dergisi*, 6(2), 84-93

- Kafadar, M. (2024, 9 Aralık). Esad devrildi, Suriyeliler geri döner mi?, *DW*, <https://www.dw.com/tr/esad-devrildi-suriyeliler-geri-d%C3%B6ner-mi/a-71001564> (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Kahya Nizam, Ö. (2019). *Türkiye'nin uluslararası göç deneyiminde milliyetçilik söyleminin yeniden inşası: İzmir'deki Suriyeliler örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.
- Kara, P. & Korkut, R. (2010, Haziran). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler, *Türk İdare Dergisi*, (467), 153-162.
- Karaca, R. K. (2024, 3 Temmuz). *Göç, 3. dalga milliyetçilik ve diplomasi. Dünya*. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/goc-3-dalga-milliyetcilik-ve-diplomasi/734858>
- Karademir, A. (2017). Liberal Çokkültürcülük: (Çok)Ulusalıcı Liberalizm ve Azınlık-içindeki Azınlıklar Sorunsalı, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 0(1), 19-41.
- Karagöz, Y., & Karaşın, Y. (2024). Sağlık çalışanlarının göçmenlere yönelik tutumlarının belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 88-98. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1434057>
- Karaşın, Y., & Karagöz, Y. (2023). Hekim beyin göçünü etkileyen faktörlerin ölçek geliştirme yoluyla belirlenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(4), 1083-1096. <https://doi.org/10.61859/hacettepesid.1351743>
- Karataş, K., Adıgüzel, Y. & Ünal, A. Z. (2018), *Göç travması*, M. Baloglu (Ed.), Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kartal, R. N. (2022). *Göçün artan milliyetçilik üzerine etkisi*. In S. İpek, C. Kılıç, & S. S. Tan (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel araştırmalar II içinde* (ss. 196-200). Ekin Yayınları.
- Kaya, A. (2022). *Türkiye'de artan göçmen karşıtlığının nedenleri ve çözümüne ilişkin politika önerileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk içinde* (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği., (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim içinde* (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye'de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik*, M. Halûk Timurtaş (Çev.), 1. Bası, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2010). Milliyetçilik: Uyuyan güzeli uyandıran prensten Frankeştayn'ın canavarına, (H. B. Örs, Der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, (ss.309 350). 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, M. (2007, Aralık). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk milliyetçiliğinin ti-polojisi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 113-140.
- Koç, Y. (2024). Milli kimlik üzerine bir inceleme: Filistin örneği. Ş. Öztürk (Ed.), *Batı'nın 80 Yıllık Politikalarının Bir Sonucu: Filistin Meselesi* içinde (ss. 1-20). Özgür Yayınları.
- Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fa-kültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kolbaşı Muyan, G. (2023). AK Parti döneminde Türkiye'nin diaspora politi-kası: Uzak mesafe milliyetçiliği. *International Journal of Human Mobility (IJHM)*, Özel Sayı: Göç Araştırmalarında Yeni Tartışmalar/Gözden Ka-çanlar, 16-33.
- Leca, J. (1998). Neden söz ediyorsunuz?, J. Leca (Ed.), S. İdemen, (Çev.), *Ulus-lar ve Milliyetçilikler* içinde, (ss.11-19). İstanbul: Metis Yayınları.
- Maalouf, A. (2005). *Ölümcül kimlikler*, A. Bora, (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Örselli, E. & Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin Göç yönetimi ve göç politi-kalarının gelişimi: Bir kamu politikası analizi, *Uluslararası Sosyal Araştır-malar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Özçelik, M. (2024). *Muhafazakâr siyasi partilerin karşılaştırmalı göç politikası analizi: CDU, Muhafazakâr Parti ve AK Parti örnekleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum ku-ruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Özer, S., & Güneş Gülal, A. G. (2023). 21. yüzyılda kitlesel göçler ve Tür-kiye'nin değişen göç politikası. *Akademik Hassasiyetler*, 10 (Cumhuriyet Özel Sayısı), 253-282.
- Özkırmı, U. (2008). Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri, *Dış Politika Analiz Serisi-6*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Özkırmı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar: Eleştirel bir müda-hale*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, C. & Tekiner, M. A. (2017). Stratejik göç yönetimi çerçevesinde Tür-kiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün konumu, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(1), 143 159.

- Öztürk, F. (2024, 10 Aralık). Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü ne kadar gerçekçi, nasıl mümkün olabilir?, *BBC Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn7rvyd0e8zo> (Erişim Tarihi:06.12.2025)
- Pusch, B., & Sirkeci, I. (2016). *Introduction: Turkish migration policy at a glance*. I. Sirkeci & B. Pusch (Ed.), In *Turkish Migration Policy* (pp. 9–22). Transnational Press London.
- Recebov, R. & Cesurhan T. (2018), Liberal milliyetçilik, H. Acar (Ed.), *Milliyetçilik Tipolojileri* içinde, (ss.29-53). (1.b). (Ankara: Nobel Yayınları).
- Refugees Association (2023, 22 August). *Number of Syrians in Turkey July 2023*, https://multeciler.org.tr/eng/number-of-syrians-in-turkey/?utm_source=chatgpt.com (Erişim Tarihi:29.11.2025)
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Sardoğan, T. (2016). Göç ve sonrası. A. Diken & A. Buluş (Ed.), In *2nd International Congress on Applied Sciences: "Migration, Poverty and Employment"*, (ss. 149–158). Konya.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Secen, S., Al, S., & Arslan, B. (2024). *Electoral dynamics, new nationalisms, and party positions on Syrian refugees in Turkey*. *Turkish Studies*, 25(3), 419–449. <https://doi.org/10.1080/14683849.2024.2310850>
- Smith, A. D. (2009). *Milli kimlik*, B. S. Şener (Çev.), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik-kuram, ideoloji, tarih-*, Ü. H. Yolsal (Çev.), Ankara: Atıf Yayınları.
- Şahin, E. N. (2025). *Türkiye'nin göçmen ve mülteci politikaları: Suriye örneği. Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 15–31. <https://doi.org/10.29329/tegad.2025.1301.2>
- Şen, M. (2014). Türkiye'de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi, *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- Şenesen, İ. (2022). Kültürel kimliğe etkileri açısından göç. Z. Özlü (Ed.), *Tarihten Günümüze Göç Yolculuğu* içinde, (ss. 135–147). PA Paradigma Akademisi. <https://doi.org/ISBN9786255972293>
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç idaresi Başkanlığı, (2022). *Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi*, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> (Erişim Tarihi:20.01.2022).

- Tahiroğlu, M. (2022, 20 Eylül). *Göç politikaları: Türkiye'deki mülteciler ve 2023 seçimleri*. Heinrich-Böll-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2022/09/20/goc-politikalari-turkiyedeki-multeciler-ve-2023-secimleri>
- Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818.
- Tarlan, K. V. (2021, 3 Ağustos). Türkiye'nin göç politikaları: Mevcut durum ve gelecek, *Birikim*, <https://birikimdergisi.com/guncel/10682/turkiyenin-goc-politikalari-mevcut-durum-ve-gelecek> (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Tasnim Haber Ajansı (2022, 27 Kasım). *Erdoğan Esad'la neden normalleşmek istiyor*, <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2022/11/27/2812690/erdo%C4%9Fan-esad-la-neden-normalle%C5%9Fmek-istiyor> (Erişim Tarihi:09.01.2023)
- TDK (2022). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:25.11.2022).
- Tekin, Ü. (2004). *AK Parti'nin muhafazakar demokrat kimliği*, Ankara: Orient Yayınları.
- Telsaç, C. (2022). Uluslararası ve ulusal mevzuata göre Türkiye'ye kitlesel olarak göç edenler için tanımlanan hukuki statüler. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Telsaç, Ö. Y. & Telsaç, C. (2022). Göç nedeniyle oluşan temel eğitim sorunları. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(3), 113-122.
- Tepealtı, F. (2019, Haziran). Avrupa Birliği'ne yönelik türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41), 125-140.
- Tepealtı, F. (2020). *Avrupa Birliği'nin göç politikaları ve Türkiye*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tolay, J. (2012). *Coming and going: Migration and changes in Turkish foreign policy*. R. H. Linden, In *Turkey and its Neighbors: Foreign Relations in Transition* (pp. 119-144). Lynne Rienner Publishers. <https://doi.org/10.1515/9781626370890-009>
- Turan, A. (2022), *20 yıllık iktidarın bir muhasebesi: AK Parti ve milliyetçilik*, Kon-ya: Eğitim Yayınevi.
- Turan, A. (2023). Türk siyasi hayatında göç yönetimi ve ideolojisi: 1923'ten 2023'e dönüşüm. Ş. Karabulut (Ed), *Tüm Yönleriyle Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi: Akademik Çözümlemeler içinde*, (ss. 103-135). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.

- Usta, S. & Ergün, G. (2020). Göç ve mülteci olgusu: Kavramsal çerçeve, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6 (24), 1063-1074.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Uzgel, İ. & Yaramış, V. (2009). *Özal'dan Davutoğlu'na Türkiye'de Yeni Osmanlı Arayışlar*, (ss.1-17). https://www.academia.edu/41183129/%C3%96zal-dan_Davuto%C4%9Fluna_T%C3%BCrkiyede_Yeni_Osmanl%C4%B1c%C4%B1_Aray%C4%B1%C5%9Flar (Erişim Tarihi: 24.09.2025)
- Ünal, A. E. (2019). Küreselleşme ile önemini yitiren kültürel, ekonomik, sosyal ve siyâsî sınırlar. A. Ak & M. A. Alioğlu (Ed.), *I. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu: Sosyal Bilimin Geleceği içinde*, (ss. 23–36).
- Vatandaş, S. (2016). Avrupa'ya göçmen akışı ve Türkiye'de göç politikaları, *Bilgi Analiz, İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE)*, (3), 1-19.
- Vincent, A. (2006), *Modern politik ideolojiler*, A. Tüfekçi (Çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Yaman, M. & Güç, E. (2016). Türkiye'de dış göçü yönetme arayışları ve göç politikaları üzerine bir analiz, M. Ercan, A. Ayata ve E. Atınok Çalışkan (Ed.), 2. *Uluslararası Osmanlı Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı* İçinde, (ss.491-500). Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları.
- Yegen, C. (2018). *Siyasal iletişim, propaganda ve ulusal kimlik*, Birinci Baskı, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Yeniçeri, Ö. (2017). *Bağımlılık paradigması ve Türk milliyetçiliği*, 7. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Yerli, G. (2018). Türkiye'deki göç politikaları ekseninde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kuruluş ve fonksiyonları, *Social Sciences Studies Journal*, 4(19), 2080-2086.
- Yıldız, A. (2017). Göç olgusu ve göçün ekonomik etkileri: Türkiye örneği, A. Yatkın, (Ed.), 11. *Kamu Yönetimi Sempozyumu, Uluslararası Göç ve Mülteci Sorunun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü* içinde, (ss.1825-1841), 28-30 Eylül 2017, Elazığ.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies* (Elektronik), 9(2), 1685- 1705.
- Yılmaz, V. (2020). Suriyeli göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin Malatya ili özelinde araştırılması, V. Yılmaz ve Y. Atmaca (Ed.), *Türkiye'de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi* İçinde, (ss. 35-64). Ankara: Ekin Yayınları.
- Yılmaz, V. & Karakaya, S. (2019). İç göçün nedenleri ve sonuçlarının analizi: Muş il örneği, M. F. Çavuş (Ed.), *İşletme ve Yönetim Araştırmaları I* İçinde, (ss. 87-108), Ankara: Akademisyen Kitabevi.

- Yılmaz, V. & Mecek, M. (2023). Kavramsal ve kuramsal anlamda göç, V. Yılmaz ve M. Bimay (Ed.), *Türkiye’de Göç Yönetimi Politikaları* içinde, (ss.1-26). Ankara: Nobel Yayınları
- Yılmaz, V., Çelik Efşan, N. & Mecek, M. (2020). Suriyeli göçmenlerin kentlere etkilerinin torbalı özelinde değerlendirilmesi, V. Yılmaz ve Y. Atmaca (Ed.), *Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi* içinde, (ss.285-312) Bursa: Ekin Yayınevi
- Yükseker, D., & Çeler, Z. (2024). *Migrant integration in Turkey: Travels of a concept across borders and domains of knowledge production. Migration Studies, 12*, 1–17. <https://doi.org/10.1093/migration/mnac009>
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 22*(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>

Erken Dönem Göç Teorileri Üzerinden “Göçü” Anlamak

Abdulkadir Yüksel¹

Ömer Nabi Baykal^{2*}

Özet

Bu bölümün amacı; erken dönem göç teorilerini sistematik biçimde incelemek ve göç olgusunu bu yaklaşımlar üzerinden anlamaktır. İnsanlık tarihiyle yaşıt olan göç, bireylerin ve toplulukların ekonomik, siyasal, toplumsal, çevresel ve kültürel nedenlerle yaşadıkları mekânı terk ederek başka bir yere geçici ya da kalıcı olarak yerleşmelerini ifade eden çok boyutlu bir toplumsal süreçtir. Bu yönüyle göç, yalnızca mekânsal bir hareketlilik değil; aynı zamanda toplumsal yapıları, ekonomik ilişkileri, siyasal dengeleri ve kültürel etkileşimleri dönüştüren dinamik bir olgudur. Göç olgusunu açıklamaya yönelik geliştirilen erken dönem teoriler beş ana yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. İlk olarak Ravenstein’in Göç Teorisi, göçü belirli düzenlilikler ve “kanunlar” doğrultusunda açıklayan ilk sistematik kuramsal çaba olarak değerlendirilmekte; özellikle sanayileşme ve kentleşmenin göç üzerindeki etkilerine vurgu yapılmaktadır. İkinci olarak Marksist teori, göçü kapitalist üretim ilişkileri, sınıfsal yapı ve küresel eşitsizlikler bağlamında ele almakta; uluslararası göçü merkez-çevre ilişkileri ve emek piyasalarının yapısal ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmektedir. Üçüncü yaklaşım olan Stouffer’in Kesişen Fırsatlar Teorisi, göç kararlarını mesafeden ziyade bireylerin yol boyunca karşılaştıkları fırsatların sayısı ve niteliği üzerinden açıklamakta; göçün mikro düzeydeki dinamiklerine odaklanmaktadır. Dördüncü olarak Lee’nin sistematik hâle getirdiği İtme-Çekme Teorisi, göçü kaynak ve hedef bölgelerdeki itici ve çekici faktörler ile göç sürecindeki engeller çerçevesinde çok boyutlu bir süreç olarak ele almaktadır. Son olarak Petersen’in Göç Sınıflandırması, göçü bireysel irade düzeyleri ve tarihsel-toplumsal koşullar

- 1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abdulcadiryuksel@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7038-1609>.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, obaykal@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8196-3735>

doğrultusunda ilkel, zorlama, yöneltilmiş, serbest ve kitlesel göç olmak üzere beş tipe ayırarak göç olgusunun heterojen yapısını ortaya koymaktadır. Genel olarak erken dönem göç teorilerinin göçün nedenlerini ve biçimlerini farklı düzeylerde açıklama çabalarını ortaya koymaktadır. Her bir yaklaşımın katkılarını ve sınırlılıklarını tartışarak göç olgusunun çok boyutlu ve dinamik doğasını vurgulamaktadır.

1. Giriş

Göç olgusu, insanlık tarihiyle yaşıt bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihin farklı dönemlerinde insanlar; kimi zaman kendi iradeleriyle, kimi zaman ise zorlayıcı koşullar nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu yer değiştirme süreci, insanların daha iyi yaşam koşullarına ulaşma isteğinden ya da hayatta kalma zorunluluğundan kaynaklanmıştır. Göç hareketlerinin nedenleri incelendiğinde, bu nedenlerin dönemsel koşullara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bazı dönemlerde iklim değişiklikleri ve doğal afetler göçe yol açarken, bazı dönemlerde savaşlar, siyasi baskılar veya ekonomik yetersizlikler belirleyici olmuştur. Tarih boyunca sıklıkla karşılaşılan bu göç hareketleri, günümüzde de farklı biçimler alarak devam etmekte ve küresel ölçekte önemli bir toplumsal mesele olmaya devam etmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024).

En genel anlamıyla göç, insanların çeşitli nedenlerle bulundukları yerden başka bir yere geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak göç olgusu yalnızca mekânsal bir hareketlilikten ibaret değildir; aynı zamanda çok boyutlu bir toplumsal süreçtir. Bu nedenle göç, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, tarih, antropoloji, coğrafya, psikoloji ve hukuk gibi birçok disiplinin inceleme alanına girmektedir (Arslan, 2024). Her disiplin, göçü kendi kuramsal çerçevesi ve bakış açısı doğrultusunda ele almakta ve farklı tanımlar ortaya koymaktadır. Tanımlar arasında bazı farklılıklar bulunsa da her biri göç olgusunun belirli yönlerini açıklamada önemli katkılar sunmaktadır. Bu durum, göç konusunun disiplinler arası geniş bir akademik literatür oluşturmaya yol açmıştır. Göç kavramıyla doğrudan ilişkili olan bir diğer önemli kavram ise göçmen kavramıdır (Samanlı, 2021). Göçmen, göç sürecini yaşayan bireyi ifade etmekte olup, bu kavram da tıpkı göç gibi farklı disiplinler tarafından çeşitli açılardan ele alınmakta ve farklı tanımlamalarla açıklanmaktadır (Kayahan- Yüksel, 2020).

Göç, insanların dinî inançlar, ekonomik beklentiler, siyasi baskılar, toplumsal koşullar ya da çeşitli zorlayıcı nedenler doğrultusunda yaşadıkları coğrafi mekânı terk ederek başka bir yere taşınmaları sürecini ifade etmektedir. Bu yer değiştirme, bireylerin yaşamlarının tamamını kapsayabileceği gibi belirli bir zaman dilimini de içerebilmektedir. Göç, yalnızca bireysel bir tercih ya da

zorunluluk değil; aynı zamanda toplumsal yapının değişen ihtiyaçlarına yanıt veren bir uyum mekanizması olarak da değerlendirilmektedir. Toplumsal sistem içerisinde bozulan ekonomik, demografik veya sosyal dengelerin yeniden kurulmasında göç önemli bir rol üstlenmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Bu yönüyle göç, toplumların tarihsel gelişimi ve dönüşümü sürecinde ortaya çıkan, çoğunlukla tek yönlü bir uyum hareketi olarak kabul edilmektedir. Temelinde sosyal bir olgu olmasına rağmen göç, ekonomik faaliyetlerden kültürel etkileşimlere kadar yaşamın pek çok alanında köklü değişimlere yol açan önemli bir dönüşüm aracı hâline gelmiştir.

Göç süreci, çok sayıda farklı nedene dayanan ve dünya genelinde milyonlarca insanı hem olumlu hem de olumsuz biçimlerde etkileyen karmaşık bir yapıya sahiptir. Göç hareketleri; siyasal gelişmeler, ticari ilişkiler ve kültürel etkileşimlerle doğrudan bağlantılı olduğundan, yalnızca bireyleri değil toplumları, işletmeleri ve devletleri de çeşitli açılardan etkilemektedir. Bu süreç, bazı durumlarda ekonomik büyüme, iş gücü çeşitliliği ve kültürel zenginleşme gibi faydalar sağlarken; bazı durumlarda ise sosyal uyum sorunları, ekonomik maliyetler ve güvenlik endişeleri gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Göç, hem göç veren hem de göç alan ülkelerde yaşayan bireylerin yaşam koşullarını etkileyen çok sayıda faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Özellikle savaş, iç çatışmalar, çevresel felaketler ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle gerçekleşen ani ve düzensiz göç hareketleri, başta güvenlik olmak üzere birçok alanda ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Samanlı, 2024).

Günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, insanların farklı coğrafyalara ulaşmasını geçmişe kıyasla çok daha kolay ve hızlı hâle getirmiştir. Küreselleşme sürecinin etkisiyle birlikte artan bu hareketlilik, uluslararası göçün yoğunlaşmasına ve dünya genelinde göçmen sayısının sürekli artmasına yol açmaktadır (Baykal, 2024). Ekonomik fırsatların küresel ölçekte yayılması, bilgiye erişimin kolaylaşması ve sınır ötesi etkileşimlerin artması, bireylerin başka ülkelerde yaşam kurma eğilimini güçlendirmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda bazı araştırmacılar, içinde bulunduğumuz dönemi “göçler çağı” olarak tanımlamakta ve göç olgusunun çağımızın en belirleyici toplumsal dinamiklerinden biri hâline geldiğini vurgulamaktadır (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2024; Özdemir, 2025). Göç hareketlerinin dünya nüfusunun önemli bir bölümünü doğrudan ya da dolaylı biçimde etkilemesi, göç olgusunun özellikle sosyal bilimler alanında yoğun bir biçimde ele alınmasına yol açmıştır. Sosyologlar, iktisatçılar, siyaset bilimciler ve diğer sosyal bilimciler göçü farklı kuramsal çerçeveler içinde inceleyerek nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışmaktadır. Ancak günümüzde göç olgusunu tüm yönleriyle kapsayabilen, tek ve bütüncül bir göç teorisi bulunmamaktadır. Geliştirilen göç teorileri incelendiğinde, göçün ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren ekonomik

koşulların yanı sıra kültürel, siyasi, toplumsal ve hatta iklimsel faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Bu durum, göçün çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğunu ve farklı bağlamlarda yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2017).

Bu çerçevede göç teorileri; bireylerin ve hanelerin karar alma süreçleri, ekonomik koşullar, toplumsal yapılar ve siyasi faktörler gibi çok sayıda değişkene dayanmaktadır. Bu teoriler, söz konusu değişkenlerin göç hareketlerini hangi yönlerde ve ne ölçüde etkilediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Göç teorilerinin bir bölümü, insanların bulundukları yerden ayrılmalarına neden olan işsizlik, yoksulluk, siyasi baskı ve güvensizlik gibi itici faktörlere ağırlık verirken; diğer bir kısmı ise daha iyi yaşam koşulları, istihdam olanakları, eğitim imkânları ve güvenlik gibi göç edilen bölgelerin sunduğu çekici unsurları ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte, göç olgusunu yalnızca itici ve çekici faktörler üzerinden açıklamak yeterli görülmemekte; bireysel özellikler, merkez-çevre ilişkileri, aile ve akrabalık bağları, sosyal ağlar, iş gücünün niteliği ve beşerî sermaye gibi pek çok unsur da analizlere dâhil edilmektedir (Baykal, 2024). Göç teorileri, bu çok boyutlu yapıyı dikkate alarak göçün nedenlerini ve sonuçlarını farklı açılardan ele almakta ve tarihsel gelişim süreci içerisinde şekillenen bu yaklaşımlar doğrultusunda açıklamalar sunmaktadır (Kayahan-Yüksel, 2021). Bu yönüyle göç teorileri, göç olgusunun dinamik ve değişken doğasını anlamada önemli bir kuramsal çerçeve oluşturmaktadır.

2. Erken Dönem Göç Teorileri

Göç olgusunu açıklamaya yönelik geliştirilen erken dönem yaklaşımlar, ağırlıklı olarak nüfus hareketleri ve demografik değişimler üzerinde yoğunlaşmıştır. Nüfus ve göç ilişkisini ele alan ilk sistematik teorik çalışmalar, 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve bu dönemde göç, daha çok bireylerin yaşadıkları yerden ayrılma kararları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımlar, göçü bireysel tercihlere ve ekonomik gerekçelere dayandırarak, göç eden nüfusun sayısal dağılımı ve yönü gibi unsurları ön plana çıkarmıştır. Ancak zamanla göç hareketlerinin yalnızca bireysel kararlarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda 20. yüzyıldan itibaren sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin katkılarıyla, birbirinden farklı kavramsal çerçevelere ve teorik temellere dayanan göç teorileri geliştirilmeye başlanmıştır. Söz konusu teoriler, göçü yalnızca nüfus hareketi olarak değil; toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlerle ilişkili çok boyutlu bir olgu olarak ele almıştır. Günümüzde bu teoriler, odaklandıkları düzeyler, kullandıkları analiz birimleri ve açıklama biçimlerine göre farklı şekillerde sınıflandırılmakta ve göç çalışmalarında

kapsamlı bir kuramsal zemin oluşturmaktadır. Bu çalışmada erken dönem göç çalışmaları

- Ravenstein’in Göç Teorisi,
- Marksist Teori,
- Kesişen Fırsatlar Teorisi,
- İtme-Çekme Teorisi
- Petersen’in Göç Sınıflandırması

olarak beş farklı yaklaşım dahilinde literatür taramalarıyla açıklanacaktır.

2.1. Ravenstein’in Göç Teorisi

Ravenstein tarafından 1885 yılında kaleme alınarak yayımlanan “*Göç Kanunları*” başlıklı makale, göç olgusunu sistematik biçimde ele alan ve bu alandaki bilinen ilk kuramsal çalışma olarak kabul edilmektedir. Ravenstein’in, İngiltere’nin 1881 yılı nüfus sayımı verilerini temel alarak gerçekleştirdiği bu çalışma, göç hareketlerinin rastlantısal değil, belirli düzenlilikler ve ilkeler çerçevesinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Yazar, bu düzenlilikleri yedi temel madde hâlinde formüle etmiş ve bu ilkeleri “kanun” olarak adlandırmıştır (Yalçın, 2004).

Ravenstein’in göç kuramının ortaya çıktığı tarihsel bağlam, 19. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu dönemde sanayi üretiminin artması, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi ve kentlerde yoğunlaşan istihdam fırsatları, kırsal alanlardan kentlere doğru önemli nüfus hareketlerine yol açmıştır. Çağlayan’a (2006) göre bu yapısal dönüşümler, bireyleri daha iyi ekonomik koşullar ve yaşam standartları arayışıyla göçe yönelten temel itici faktörlerdir. Bu bağlamda, göç kuramlarının büyük ölçüde sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte geliştiği ve bu süreçlerin hız kazanmasıyla göç hareketlerinin kuramcılarının dikkatini çektiği görülmektedir.

Ravenstein, nüfus hareketlerinin belirli ve tekrar eden düzenlilikler gösterdiğini vurgulamak amacıyla “kanun” kavramını bilinçli biçimde kullanmıştır (Unat, 2002). Göç olgusunun belli yasalar çerçevesinde işlediğini savunduğu yedi göç kanunu şu şekilde özetlenebilir:

- Birinci kanuna göre, göç eden bireylerin büyük bir bölümü kısa mesafeli göçleri tercih etmektedir. Bu durum, göç edilen bölgelerde kademeli nüfus yer değiştirmelerine ve göç dalgalarına yol açmaktadır. Göç hareketlerinin yönü genellikle daha büyük ticaret ve sanayi merkezlerine doğrudur. Bu tür nüfus hareketlerinin sağlıklı biçimde

analiz edilebilmesi için, göç alan bölgelerdeki yerleşik nüfusun yoğunluğunun da dikkate alınması gerekmektedir.

- İkinci kanun, göçün etkilerinin yalnızca belirli bir bölgeyle sınırlı kalmadığını, aksine ülke genelinde hissedildiğini ifade etmektedir. Hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma yaşayan bir kent, öncelikle çevresindeki yakın bölgelerden göç almaya başlamakta; bu bölgelerde ortaya çıkan nüfus boşluğu ise daha uzak alanlardan gelen göçmenlerle doldurulmaktadır. Böylece bir kentteki ekonomik gelişme, zincirleme biçimde ülke geneline yayılmaktadır. Aynı zamanda göç veren bölgelerde ortaya çıkan iş gücü açığı da yine çevre bölgelerden gelen nüfusla telafi edilmektedir.
- Üçüncü kanuna göre göç, kendi başına bir amaç değil, belirli hedeflere ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Bireyler yalnızca mekânsal bir yer değişikliği amacıyla değil, daha iyi ekonomik koşullara ve yaşam standartlarına ulaşma beklentisiyle göç etmektedir. Bu nedenle göçün yayılma (diffusion) ve emilim (absorption) aşamaları, aynı temel hedef doğrultusunda birbirini tamamlayan süreçlerdir. Ekonomik olarak gelişen kentler, göç yoluyla iş gücü ihtiyacını karşılarlarken, göçmenler de istihdam olanaklarına erişmiş olmaktadır.
- Dördüncü kanun, her göç hareketinin yeni bir göç hareketini tetiklediğini ileri sürmektedir. Bu durum, zincirleme bir reaksiyon ya da domino etkisi şeklinde açıklanabilir. Yoğun göç alan bölgeler, bir süre sonra aynı zamanda göç veren bölgeler hâline de gelmektedir.
- Beşinci kanuna göre, uzun mesafeli göçleri tercih eden bireyler genellikle doğrudan büyük sanayi ve ticaret merkezlerine yönelmektedir. Bu tür göçler, kısa mesafeli göçlerden farklı olarak ara duraklar olmaksızın, doğrudan büyük çekim merkezlerine gerçekleşmektedir.
- Altıncı kanun, göç alan kentlerde yaşayan yerleşik nüfusun göçe daha az eğilimli olduğunu ifade etmektedir. Kent sakinleri, yaşadıkları mekânla daha güçlü bir aidiyet ilişkisi kurduklarından, kırsal bölgelerde yaşayan nüfusa kıyasla göç etme konusunda daha isteksizdir.
- Yedinci ve son kanuna göre ise kısa mesafeli göçlerde kadınlar erkeklere oranla daha hareketlidir. Buna karşılık, uzun mesafeli göçlerde erkeklerin göç etme eğilimi daha yüksektir.

Ravenstein’e göre doğal afetler, baskıcı siyasal rejimler ve savaşlar gibi zorlayıcı nedenlerle gerçekleşen göçler mevcut olmakla birlikte, bu tür zorunlu göçler ekonomik refah arayışıyla yapılan göçlerden ayrı değerlendirilmelidir. Bununla birlikte yazar, göç olgusunun giderek artan ve durdurulamaz bir süreç

olduğunu savunmaktadır. Yalçın'a (2004) göre bu durum, sanayi ve ticaret merkezlerinin sürekli genişlemesinden kaynaklanmaktadır. Sanayi ve ticaretin büyümesi yavaşlasa dahi, bu kez bireysel ve psikolojik faktörler devreye girerek göç hareketlerinin devam etmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşım, Ravenstein'in göçü süreklilik arz eden bir toplumsal olgu olarak ele aldığını göstermektedir.

Ekonomi temelli bu genel kuramsal yaklaşımlar, bireylerin ekonomik imkânların sınırlı olduğu bölgelerden daha güçlü ekonomik yapılara sahip bölgelere ya da aşırı nüfus yoğunluğu bulunan alanlardan daha seyrek nüfuslu alanlara yöneldiğini varsaymaktadır. Göç olgusu, bu çerçevede sanayi ve ticaretteki hareketlilikle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Ancak Castles ve Miller'a (2008) göre Ravenstein'in bu yaklaşımı, bireysel düzeyde açıklamalar sunması ve günümüzün karmaşık göç dinamiklerini yeterince kapsayamaması nedeniyle güncelliğini büyük ölçüde yitirmiş, hatta çağ dışı bir nitelik kazanmıştır.

2.2. Marksist Teori

Marksist kuram, göç olgusunu doğrudan ve bütüncül biçimde açıklamaya yönelik bağımsız bir teori ortaya koymamış olmakla birlikte, Karl Marx'ın özellikle *Kapital* adlı eserinde geliştirdiği analizler, modern göç çalışmalarına önemli kavramsal katkılar sunmaktadır. Marx, feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş sürecinde yaşanan yapısal dönüşümlerin, kırdan kente doğru yoğun nüfus hareketlerini tetiklediğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, üretim araçlarının mülkiyet yapısında meydana gelen değişimler ve emek gücünün metalaşması, köylü nüfusun topraktan koparılmasına ve kent merkezlerinde yoğunlaşan ücretli emek piyasalarına yönelmesine yol açmıştır. Ayrıca Marx, kapitalist üretim ilişkilerinin tarihsel oluşumunda sömürgecilik ve köleliğin belirleyici rolüne dikkat çekerek, bu süreçlerin zorunlu ve kitlesel göç hareketleriyle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Yalçın, 2004).

1970'li yıllardan itibaren göç kuramları, Marksist politik ekonominin yeniden yorumlanmasıyla birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönemde geliştirilen ikili işgücü piyasası yaklaşımı, bağımlılık teorisi ve dünya sistemi teorisi, uluslararası göçün nedenlerini bireysel tercihlerden ziyade tarihsel olarak inşa edilmiş yapısal güç ilişkileri çerçevesinde ele almıştır. Söz konusu teorik yaklaşımlar, küresel ölçekte eşitsiz biçimde dağılan ekonomik ve siyasal gücün, göçü kaçınılmaz bir sonuç hâline getirdiğini savunmaktadır. Bu perspektife göre göç, sermaye açısından ucuz ve esnek işgücünün uluslararası dolaşımı anlamına gelmekte; bu durum, küresel kapitalist sistemin sömürücü ve dengesizleştirici doğasını yeniden üretmektedir (Dedeoğlu & Ekiz Gökmen, 2011).

İkili işgücü piyasası yaklaşımı, özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde emek piyasalarının yapısal olarak ikiye bölünmüş olduğunu ileri sürmektedir. Birincil işgücü piyasası, yerli işgücüne yönelik, görece yüksek ücretli, güvenceli ve statü bakımından avantajlı işlerden oluşurken; ikincil işgücü piyasası, düşük ücretli, güvencesiz, ağır ve toplumsal olarak itibarsız işler içermektedir. Yerli işçilerin genellikle tercih etmediği bu ikinci segment, büyük ölçüde göçmen işçiler tarafından doldurulmaktadır. Özellikle kayıt dışı statüde çalışan göçmenler, pazarlık güçlerinin zayıflığı nedeniyle kötü çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmakta; buna karşın bu koşullar, geldikleri ülkelerde karşılaştıkları yoksulluk ve işsizlikle kıyaslandığında görece olarak daha cazip görünmektedir. Bu yaklaşım, niteliksiz işgücünün merkez ülkelere yönelen uluslararası göçünü yapısal bir zorunluluk olarak açıklamaktadır (Uyanık, 1999; Samanlı, 2024).

Neo-Marksist bağımlılık teorisi ise, neo-klasik göç yaklaşımlarının savunduğu “ücret farklılıklarının zamanla dengeleneceği ve göçün bu denge sağlandığında sona ereceği” varsayımına köklü bir eleştiri getirmektedir. Bağımlılık teorisyenlerine göre göç, eşitsizlikleri ortadan kaldıran geçici bir süreç değil, aksine küresel eşitsizlikleri yeniden üreten ve sürdüren bir mekanizmadır. Uluslararası göç, azgelişmiş veya çevre ülkelerin, gelişmiş merkez ülkelerle bütünleştiği tarihsel sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu süreçte, çevre ülkelerde yaşayan geniş nüfus kesimleri ya kendi ülkeleri içinde kırsaldan kente göç etmekte ya da hayatta kalma stratejisi olarak uluslararası göç yollarına yönelmektedir.

Bu çerçevede Marksist ve neo-Marksist açıklamalar, göçmenleri kapitalist sistemin eşitsiz gelişme dinamiklerinin taşıyıcıları olarak ele almaktadır. Çevre ülkelerden merkez ülkelere yönelen göçmenler, çoğunlukla ikincil işgücü piyasalarına dâhil edilmekte ya da Marx’ın kavramsallaştırdığı “yedek sanayi ordusu”nun bir parçası hâline gelmektedir. Bu teorik perspektif, göçmen emeğini sermayenin ihtiyaçlarına göre işe alınan veya sistem dışına itilen esnek bir rezerv güç olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla bireylerin küresel ekonomik ve siyasal yapılar karşısında özgür ve rasyonel tercihlerle göç ettiklerini varsaymak, bu yaklaşımlar açısından gerçekçi değildir.

Bununla birlikte, Marksist kuramların önemli sınırlılıklar taşıdığı da belirtilmelidir. Göçü esas olarak sınıfsal ve ekonomik ilişkiler üzerinden ele alan bu teorik çerçeve, toplumsal cinsiyet, etnisite ve kültürel farklılıklar gibi göç deneyimini şekillendiren diğer toplumsal boyutları büyük ölçüde ihmal etmiştir. Özellikle kadın göçü, uzun süre erkek göçmenleri takip eden ikincil bir olgu olarak değerlendirilmiş; kadınların göç kararlarındaki özerkliği ve deneyimleri yeterince analiz edilmemiştir. Bu nedenle bireysel karar alma

süreçlerinin ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göç analizlerine dâhil edilmesi gerekliliği giderek daha fazla vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak Marksist teori, feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş sürecinde ortaya çıkan göç hareketlerini açıklamada önemli bir kuramsal katkı sunmakla birlikte, farklı tarihsel, siyasal ve toplumsal bağlamlarda ortaya çıkan göç biçimlerini açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Bu durum, göç olgusunun çok boyutlu yapısını kavrayabilmek için Marksist yaklaşımların diğer kuramsal perspektiflerle birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

2.3. Kesişen Fırsatlar Teorisi

Samuel A. Stouffer, 1940 yılında yayımladığı *“Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram”* başlıklı çalışmasında, göç olgusunu mekânsal mesafe kavramı üzerinden ele almış ve göç kararlarının yalnızca fiziksel uzaklıkla açıklanamayacağını ileri sürmüştür. Stouffer, bu çalışmasında göç ile mesafe arasındaki ilişkiyi sorgularken, bireylerin hareketliliğini belirleyen temel unsurun gidilecek yerin uzaklığından ziyade, yol boyunca karşılaşılan fırsatların niteliği ve sayısı olduğunu savunmuştur. Araştırmasının ampirik temelini, Amerika Birleşik Devletleri’nin Ohio eyaletinde yer alan Cleveland kentinin Metropolitan semtindeki ikametgâh değişimlerine ilişkin veriler oluşturmaktadır. Söz konusu veriler 1933- 1935 yılları arasındaki nüfus hareketliliğini kapsamaktadır.

Stouffer, göç davranışını daha iyi açıklayabilmek amacıyla yalnızca mekânsal hareketlilik örneklerini değil, bireylerin eğitim tercihlerine ilişkin kararlarını da incelemiştir. Özellikle öğrencilerin neden belirli bir kolejde eğitim almak istediklerine yönelik yapılan anket çalışmalarını değerlendiren Stouffer, bu tercihlerde belirleyici unsurun çoğunlukla coğrafi yakınlık olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, belirli bir bölge açısından A noktasından B noktasına gitmenin bazı bireyler için daha cazip görülürken, başka bireyler açısından B’den A’ya yönelmenin daha çekici bulunmasının temel nedeninin yine mesafeyle ilişkili algılar ve bu mesafe boyunca karşılaşılan imkânlar olduğunu vurgulamıştır (Stouffer, 1940).

Stouffer’ın geliştirdiği kesişen fırsatlar kuramı, göç ile mesafe arasında zorunlu ve doğrusal bir ilişki bulunduğu yönündeki klasik varsayımları reddetmektedir. Bu yaklaşıma göre, belirli bir mesafeye gerçekleşen göçmen sayısı, o mesafede yer alan toplam fırsatların miktarıyla doğru orantılıdır. Buna karşılık, göç rotası üzerinde yer alan ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek alternatif fırsatların sayısı arttıkça, daha uzak bir noktaya göç etme olasılığı azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, göç kararını belirleyen temel unsur mesafenin kendisi değil, bireylerin hedeflerine ulaşmalarını sağlayabilecek fırsatların yol

boyunca ne ölçüde “kesiştigi”dir. Ayrıca Stouffer, göç eden kişi sayısının, gidilen mesafedeki fırsatların artış hızına paralel olarak yükseldiğini ileri sürmektedir (Stouffer, 1940).

Bununla birlikte, kesişen fırsatlar kuramı literatürde çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Yalçın’ın (2004) bu teoriye yönelttiği iki temel eleştiri öne çıkmaktadır. İlk olarak, kuram kentlerde veya bölgelerde mevcut olan “fırsatların” nicel olarak nasıl ölçüleceğine dair net bir metodolojik çerçeve sunmamaktadır. Fırsat kavramının soyut ve göreceli bir nitelik taşıması, teorisinin ampirik olarak sınanmasını güçleştirmektedir. İkinci olarak ise bu yaklaşım, kapitalist üretim ilişkilerinin işgücü piyasasında yarattığı yapısal dinamikleri yeterince dikkate almamaktadır. Karl Marx’ın “yedek sanayi ordusu” kavramıyla ifade ettiği üzere, kapitalist sistemin sürekliliği, işgücü piyasasında belirli bir işsizler kitlesinin varlığına dayanmaktadır.

Bu bağlamda, göçün yalnızca bireylerin karşılaştıkları fırsatlara göre şekillendiğinin varsayılması, işçiler arasındaki rekabetin ve ücretlerin baskılanmasına yönelik yapısal mekanizmaları göz ardı etmektedir. Eğer göç hareketleri Stouffer’ın öne sürdüğü biçimde sorunsuz ve tamamen fırsat temelli işleseydi, işgücü arzı ile talebi arasındaki rekabet sınırlı kalacak; bu durum ücretlerin yükselmesine ve dolayısıyla kapitalist işletmelerin kâr oranlarının düşmesine yol açacaktı. Oysa pratikte kapitalist ekonomilerde böyle bir denge durumunun kalıcı olarak ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle kesişen fırsatlar kuramı, göç olgusunu mikro düzeyde açıklamada önemli katkılar sunsa da makro düzeydeki ekonomik ve sınıfsal ilişkileri yeterince hesaba katmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.

2.4. İtme- Çekme Teorisi

Göç olgusu, insanlık tarihi boyunca süreklilik arz eden ve tek bir nedene indirgenemeyecek ölçüde karmaşık bir toplumsal süreçtir. Bireylerin ya da toplulukların yer değiştirme kararları; siyasal baskılar, dini ve etnik temelli çatışmalar, iç savaşlar ve güvenlik kaygıları gibi zorlayıcı faktörlerin yanı sıra işsizlik, düşük ücretler, yetersiz çalışma koşulları ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler gibi ekonomik etmenlerden de kaynaklanabilmektedir. Bununla birlikte doğal afetler, iklim koşullarındaki değişimler, sağlık ve eğitim olanaklarına erişim, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, akademik ve mesleki kariyer beklentileri ile demografik yapıdaki dönüşümler de göç süreçlerini etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çok boyutlu yapı, göçün yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacağını; aynı zamanda siyasal, ekonomik ve toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Göç olgusunu bu çok yönlü yapısı içinde ele alan yaklaşımlardan biri de itme-çekme kuramıdır. Bu kuram, göç hareketlerini bireyleri yaşadıkları yerlerden uzaklaştıran itici faktörler ile başka mekânlara yönelten çekici faktörler çerçevesinde analiz etmektedir. Aynı zamanda göç sürecinin yalnızca bir başlangıç ve varış noktasıyla sınırlı olmadığını; bu iki nokta arasında karşılaşılan hukuki, ekonomik, sosyal ve psikolojik engellerin de göç kararları üzerinde belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır. İtme-çekme kuramı ilk kez 1966 yılında Everett S. Lee tarafından sistematik bir çerçeveye kavuşturulmuş, daha sonraki yıllarda farklı araştırmacıların katkılarıyla geliştirilerek göç literatüründe temel kuramsal yaklaşımlardan biri hâline gelmiştir.

Lee'ye göre göç, bireylerin ya da grupların bulundukları yerden başka bir yere yarı kalıcı veya kalıcı biçimde ikametgâh değişikliği yapmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Lee, göçü yalnızca mesafeye bağlı bir hareketlilik olarak ele almamış; kısa veya uzun mesafeli olmasına, gönüllü ya da zorunlu şekilde gerçekleşmesine ve iç ya da dış göç ayrımına bakılmaksızın, tüm göç biçimlerini ortak bir toplumsal olgu olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede her göç eylemi, süresi ve niteliği ne olursa olsun, bir çıkış noktası, bir varış noktası ve bu iki nokta arasında çeşitli engellerin bulunduğu bir süreç olarak ele alınmalıdır (Lee, 1966).

İtme-çekme kuramının temel bileşenlerine vurgu yapan Lee, göçü etkileyen faktörleri pozitif, negatif ve nötr olmak üzere üç ana kategori altında incelemiştir. Pozitif faktörler, bireyler için cazip fırsatlar sunan unsurları ifade ederken; negatif faktörler, bireyleri mevcut yaşam alanlarından uzaklaşmaya zorlayan olumsuz koşulları kapsamaktadır. Nötr faktörler ise bireyler açısından belirleyici olmayan ya da etkisi kişiden kişiye değişen unsurları temsil etmektedir. Bu faktörlerin algılanışı ve önem derecesi, bireylerin sosyoekonomik konumlarına, yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine ve yaşam beklentilerine göre farklılık gösterebilmektedir.

Lee'nin (1966) modeline göre göç sürecini başlatan dört temel unsur bulunmaktadır: yaşanılan yere ilişkin faktörler, göç edilmesi planlanan yere ilişkin faktörler, göç sürecine dâhil olan engeller ve bireysel özellikler. Yaşanılan yerle ilgili faktörler, işsizlik, düşük ücretler, yetersiz kamu hizmetleri, siyasal istikrarsızlık, toplumsal dışlanma ve güvenlik sorunları gibi itici unsurları içermektedir. Buna karşılık göç edilen yerle ilgili faktörler; daha yüksek refah düzeyi, gelişmiş ekonomik yapı, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri, güvenli yaşam koşulları ve sosyal haklar gibi çekici unsurlardan oluşmaktadır. Göç sürecine dâhil olan engeller ise mesafe, ulaşım maliyetleri, yasal düzenlemeler, vize ve çalışma izinleri, dil bariyerleri ve kültürel uyum sorunları gibi çeşitli sınırlayıcı etmenleri kapsamaktadır.

İşgücü piyasaları bağlamında ele alındığında, itme-çekme kuramı özellikle ekonomik farklılıklara dayalı göç hareketlerini açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Düşük ücretler, güvencesiz çalışma koşulları ve sosyal güvenlik yoksunluk gibi olumsuz durumlar, bireyler için güçlü itici faktörler oluştururken; refah düzeyi yüksek, sanayileşmiş ve istihdam olanakları geniş ülkeler, daha iyi çalışma koşulları ve cazip özlük hakları sunmaları nedeniyle çekici merkezler hâline gelmektedir (Uyanık, 2017; Şeren-Kurular, 2018). Aksoy’a (2012) göre bu durum, uluslararası işgücü göçünün temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Ancak bu çekicilik, her birey için aynı düzeyde etkili olmamakta; bireysel beklentiler, risk algısı ve yaşam stratejileri göç kararlarının şekillenmesinde belirleyici olmaktadır.

Sonuç olarak itme-çekme kuramı, göç olgusunu çok boyutlu bir süreç olarak ele alması ve hem kaynak hem de hedef ülkelere ilişkin faktörleri aynı anda değerlendirmesi bakımından göç literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, bireylerin göç kararlarını yalnızca rasyonel değerlendirmelere dayandırması nedeniyle eleştirilmekte ve yapısal eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve küresel güç dengeleri gibi unsurların analize daha fazla dâhil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2.5. Petersen’in Göç Sınıflandırması

İtme ve çekme faktörleri çerçevesinde göç olgusunu ele alan bir diğer önemli kuramcı William Petersen’dir. Petersen, göç çalışmalarında sıkça karşılaşılan ve bireyleri homojen varsayan yaklaşımlara eleştirel bir tutumla yaklaşmaktadır. Özellikle göçün evrensel ve “doğal” bir davranış biçimi olduğu yönündeki kabulleri sorgulayan Petersen, çalışmasına “Eğer tüm insanlar aynı koşullara sahip ve aynı özellikleri taşıyorsa, neden bazı bireyler göç etmeyi tercih ederken diğerleri yerinde kalmaktadır?” sorusuyla başlamaktadır (Petersen, 1958). Bu sorgulama, göç kararlarının yalnızca yapısal faktörlerle değil, bireysel farklılıklar ve toplumsal konumlar dikkate alınarak analiz edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Petersen’in temel amacı, itme ve çekme faktörlerinin ardında yatan daha derin ve belirleyici nedenleri açığa çıkarmaktır. Ona göre göç, belirli bir zaman ve mekân bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gereken tarihsel bir süreçtir. Bu nedenle tarihsel döngünün ve toplumsal koşulların göz ardı edilmesi, göç olgusunun eksik ya da yanlış yorumlanmasına yol açmaktadır. Petersen, belirli bir dönemde göçü tetikleyen bir itici faktörün, farklı bir tarihsel bağlamda ya da değişen koşullar altında çekici bir unsur hâline gelebileceğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, göç nedenlerinin sabit ve değişmez olmadığını; aksine zamanla

dönüşen toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlere bağlı olarak yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Ekonomik yapının göç üzerindeki etkisini merkezî bir unsur olarak kabul eden Petersen, ekonominin genel durumunun her zaman göç açısından önemli bir belirleyici olduğunu belirtmektedir. Ancak Petersen'e göre ekonomik koşulların göç üzerindeki etkisi, tüm bireyler için aynı şekilde tezahür etmemektedir. Ekonomik dalgalanmalar; üst, orta ve alt toplumsal sınıfları farklı biçimlerde etkilemekte, bu da bireylerin göç karşısındaki tutum ve tepkilerinin çeşitlenmesine yol açmaktadır. Örneğin ekonomik krizler, alt sınıflar açısından hayatta kalma stratejisi olarak göçü gündeme getirirken; orta sınıflar için statü kaybını önleme ya da mevcut yaşam standartlarını koruma aracı olarak görülmekte; üst sınıflar açısından ise yatırım, kariyer veya yaşam tarzı tercihleri doğrultusunda şekillenebilmektedir.

Bu bağlamda Petersen, göç olgusunun yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden değil, aynı zamanda bireylerin sınıfsal konumları, sosyal statüleri ve yaşam beklentileri dikkate alınarak analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Göç hareketlerini anlamlandırabilmek ve sistematik biçimde sınıflandırabilmek için, ekonomik yapının farklı toplumsal gruplar üzerindeki etkilerinin ayrıntılı biçimde incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, göçü hem bireysel hem de yapısal düzeyde ele alan daha bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Petersen, bu çok boyutlu yaklaşım doğrultusunda bireysel ve sınıfsal farklılıkları gözeterek beş temel göç tipi tanımlamıştır. Bu sınıflandırma, göçün nedenlerine, biçimlerine ve sonuçlarına göre farklılaşan göç hareketlerini daha net biçimde kavramayı amaçlamaktadır. Petersen'in geliştirdiği bu tipoloji, göç literatüründe göçün tek tip ve homojen bir olgu olarak ele alınmasına karşı önemli bir kuramsal katkı sunmakta; göç kararlarının arkasındaki karmaşık motivasyonları ve toplumsal bağlamı görünür kılmaktadır.

William Petersen, göç olgusunu tek tip bir süreç olarak ele almanın açıklayıcı gücünü sınırladığını savunarak, tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı olarak farklılaşan göç biçimlerini tipolojik bir çerçeve içerisinde sınıflandırmıştır. Petersen'in geliştirdiği bu sınıflandırma, göçün nedenlerini, aktörlerin irade düzeylerini ve göçün gerçekleşme biçimlerini dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda Petersen, göç hareketlerini ilkel göç, zorlama göç, yönlendirilmiş göç, serbest göç ve kitlesel göç olmak üzere beş temel kategori altında incelemiştir.

- İlkel göç, doğal çevrenin bireyler ve topluluklar üzerindeki baskısı sonucu ortaya çıkan göç biçimlerini ifade etmektedir. Bu göç türü,

kuraklık, olumsuz iklim koşulları, verimsizleşen topraklar ve çevresel kaynakların tükenmesi gibi doğa temelli etmenlerin insanları yaşadıkları alanlardan uzaklaştırmasıyla şekillenmektedir. İlkel göç, esas olarak bireylerin ya da toplulukların doğal güçlerle başa çıkmakta zorlanmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür göçlerde göç eden grupların, mümkün olduğunca alışık oldukları yaşam biçimlerini sürdürebilecekleri benzer çevresel koşullara yönelme eğilimi dikkat çekmektedir. Örneğin, pastoral yaşam tarzını benimsemiş topluluklar, hayvancılığa elverişli otlaklara ulaşabilmek amacıyla göç etmekte; bu koşulları sağlayacak bir alan buluncaya kadar göçebe bir yaşam sürdürmektedirler. Dolayısıyla ilkel göç, çevresel zorunluluklarla şekillenen ve kültürel sürekliliği koruma çabasıyla iç içe geçmiş bir hareketlilik biçimi olarak değerlendirilebilir.

- Zorlama göç, bireylerin ya da toplulukların kendi iradeleri dışında, siyasal veya askerî gücü elinde bulunduran bir otorite tarafından yer değiştirmeye mecbur bırakıldığı göç türünü ifade etmektedir. Bu göç biçiminde göç edenlerin alternatif bir seçeneği bulunmamakta; göç kararı, tamamen dışsal baskılar sonucunda alınmaktadır. Tarih boyunca farklı dönemlerde uygulanan sürgün politikaları, etnik temizlik girişimleri ve zorunlu yer değiştirmeler bu göç türüne örnek teşkil etmektedir. Özellikle Nazi Almanyası'nın Yahudi nüfusu hedef alan uygulamaları, zorlama göçün en çarpıcı tarihsel örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu tür göçlerde belirleyici olan unsur, göçmenin kendi tercihleri değil, göçe zorlayan otoritenin iradesidir. Ayrıca güçlü grupların, zayıf toplulukları yaşadıkları alanlardan uzaklaştırması, zorlama göçün tarihsel sürekliliğini ortaya koymaktadır.
- Yöneltilmiş göç, göçmenlerin biçimsel olarak göç edip etmeme konusunda sınırlı bir karar yetkisine sahip oldukları, ancak fiiliyatta seçeneklerinin büyük ölçüde daraltıldığı göç türünü ifade etmektedir. Bu göç biçiminde bireyler, çoğunlukla ekonomik zorunluluklar veya sözleşmeye dayalı yükümlülükler nedeniyle göçe yönlendirilmektedir. Petersen, bu tür göçleri özellikle sömürgecilik döneminde uygulanan kölelik benzeri emek sistemleri üzerinden açıklamaktadır. Örneğin, İngiliz sömürgelerine sözleşmeli işçi olarak gönderilen emekçilerin, borçlandırma yoluyla çalışma sürelerinin fiilen uzatıldığı ve bu durumun niteliksiz işgücünün geri dönüşünü büyük ölçüde engellediği bilinmektedir. Bu sistemde göçmenlerin iradesi sınırlı olmakta ve bireyler büyük ölçüde pasif aktörler hâline gelmektedir. Dolayısıyla yöneltilmiş göç, görünürde gönüllü olmakla birlikte,

yapısal zorlamalar nedeniyle özgür bir tercih olarak değerlendirilmesi güç olan bir göç biçimi olarak tanımlanabilir (Petersen, 1958).

- Serbest göç, Petersen'in tipolojisinde bireysel iradenin en belirgin biçimde ortaya çıktığı göç türünü temsil etmektedir. İlkel, zorlama ve yönlendirilmiş göç türlerinden farklı olarak, serbest göçte bireyler veya gruplar üzerinde doğrudan bir zorlayıcı unsur ya da kaçınılmaz bir itici güç bulunmamaktadır. Bu göç biçiminde göçmen, göç kararını bilinçli, kararlı ve gönüllü bir şekilde almakta ve hareketliliğini bu doğrultuda gerçekleştirmektedir. Serbest göç, genellikle büyük ölçekli kitlesel hareketlerden ziyade, bireysel tercihlere dayalı ve kişisel motivasyonlarla şekillenen göçleri kapsamaktadır. Eğitim, kariyer, yaşam tarzı ya da bireysel beklentiler gibi unsurlar, bu göç türünde belirleyici rol oynamaktadır.
- Kitlesel göç ise Petersen'e göre göç olgusunun tarihsel gelişiminde ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Bu göç türü, özellikle teknolojik ilerlemelerle birlikte ulaşım ve iletişim olanaklarının genişlemesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Petersen, ulaşım altyapısındaki gelişmelerin göçü bireysel bir eylem olmaktan çıkararak kolektif bir olgu hâline dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Kitlesel göçün ayırt edici özelliği, geniş nüfus gruplarının eş zamanlı ve benzer motivasyonlarla hareket etmesidir. Bu süreçte, serbest göç kapsamında Amerika ve Avrupa'ya yönelen öncü bireysel göçmenlerin oynadığı rol önemlidir. Öncü göçmenler, göç ettikleri toplumların yaşam tarzlarını benimseyerek edindikleri deneyimleri ve kazanımları geldikleri toplumlarla paylaşmış; kurdukları sosyal ağlar aracılığıyla yeni göçmenleri teşvik etmişlerdir. Böylece teknolojik gelişmelerle birlikte güçlenen göçmen ağları, göçün kitlesel bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamıştır (Petersen, 1958).

Petersen'in geliştirdiği göç tipolojisi, göç olgusunu yalnızca mekânsal bir yer değiştirme olarak değil, aynı zamanda bireysel tercihler ile toplumsal yapıların etkileşimi içinde ele alması bakımından göç sosyolojisi literatüründe önemli bir kuramsal katkı sunmaktadır. Bu tipoloji, göç hareketlerinin hem mikro düzeyde bireysel motivasyonlarını hem de makro düzeyde siyasal, ekonomik ve tarihsel koşullarını birlikte değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Petersen'in sınıflandırması, göçün tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir süreç olduğunu ortaya koyarak, farklı göç türlerinin aynı anda birden fazla belirleyici faktör tarafından şekillendirilebileceğini göstermektedir.

Özellikle “yönlendirilmiş göç” ile “zorlama göç” arasında yaptığı kavramsal ayırım, Petersen'in yaklaşımını çağdaş göç analizleri açısından dikkat çekici

kılmaktadır. Bu ayrım sayesinde, göçmenlerin göç sürecindeki irade düzeyleri ve yapısal zorlamalar daha net biçimde ayırt edilebilmekte; görünürde gönüllü gibi görünen ancak fiilen sınırlı seçeneklere dayanan göç biçimleri daha sağlıklı biçimde analiz edilebilmektedir. Fussell'e (2012) göre Petersen'in bu ayrıntılı sınıflandırması, günümüz göç hareketlerinin karmaşık yapısını anlamlandırmada hâlen geçerliliğini korumakta ve çağdaş göç çalışmalarında analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Kaynakça

- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 295-298.
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95, 13-33.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2017). Uluslararası Göçün Kentsel Yaşama Etkilerini ve Yerel Düzeyde Göç Politikalarını Yerel Yönetim Stratejik Planlarından Okumak: Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep Örnekleri. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11) Bildiriler Kitabı*. Elâzığ.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye'deki siyasal partilerin göçü koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emimi & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efe-akademi Yayınları
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Dedeoğlu, S. (2016) *Türkiye'de mevsimlik tarımsal üretimde yabancı göçmen işçiler, mevcut durum raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine*, Ankara: Kalkınma Atölyesi Altan Matbaası.
- Everett, L. (1996). A Theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57
- Fussel, E. (2012). Space, time and volition: dimensions of migration theory, 25-52, (Ed.). Rosenblum, M. R. ve Tichenor, D. J., *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*, USA: Oxford University Press.
- Kayahan Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye'de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. DOI: 10.29000/rumelide.1192514.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) Değişen dünyada çocuk içinde (s.161-177). Eğitim Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) Pozitif Eğitim içinde (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*

- Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusckad.1510824>
- Petersen, W. (1958). A General typlogy of migration, *American Sociological Review*, 23 (3), 256-266.
- Samanlı, R. (2021). Birleşmiş Milletler’in Engelsiz Yaşamı Oluşturma Çabaları Doğrultusunda Sosyal Koruma Politikalarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 5(1), 15-33. <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2021.368.2>
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- Unat, N. A. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) işgücü piyasası teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1-8.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>

Temel Düzeyde Göç Olgusuna Kavramsal Bir Bakış

Abdulkadir Yüksel¹

Özet

Göçü konu alan ve göç ile ilişkili birçok tanımlama bulunmaktadır. Bu bölümde göç olgusu, kavramsal çerçevesi, türleri ve nedenleri bağlamında ele alınarak göçe ilişkin temel tanımlamaların ortaya konulması amaçlanmaktadır. Göç, genel anlamıyla bireylerin ya da toplulukların bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına yönelmesi olarak tanımlanmakla birlikte, yalnızca mekânsal bir hareketlilik olarak değerlendirilemez. Tarihsel süreçte savaşlar, doğal afetler, ekonomik yetersizlikler ve siyasal baskılar gibi pek çok etken göç hareketlerini tetiklemiş; göçün biçimi ve niteliği ise dönemin sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullarına bağlı olarak değişim göstermiştir. Bu yönüyle göç, sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik sonuçlar doğuran çok boyutlu bir toplumsal süreçtir. Göçün evrensel bir olgu olması, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya ve antropoloji gibi birçok disiplinin göçü farklı açılardan incelemesine neden olmuştur. Göç kararının temelinde çoğunlukla bireylerin yaşadıkları koşullardan duydukları memnuniyetsizlik ve daha iyi yaşam standartlarına ulaşma isteği yer almaktadır. Göç süreci, göçmen ile kaynak ve hedef toplumlar arasında karşılıklı etkileşimler yaratarak uyum, kimlik ve aidiyet gibi meseleleri gündeme getirmektedir. Göç; coğrafi kapsamına göre iç ve dış göç, süresine göre geçici ve sürekli göç, yasal statüsüne göre düzenli ve düzensiz göç, bireylerin iradesi açısından ise gönüllü, zorunlu ve mübadele göçü şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu çeşitlilik, göç olgusunun tek tip bir yapı göstermediğini ortaya koymaktadır. Göçün nedenleri ise ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörler çerçevesinde şekillenmekte; özellikle ekonomik eşitsizlikler, siyasal istikrarsızlıklar ve son yıllarda çevresel sorunlar göç hareketlerinde belirleyici rol oynamaktadır.

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abdulcadiryuksel@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7038-1609>.

1. Giriş

Göç olgusu, insanlık tarihi boyunca süreklilik gösteren ve toplumsal yaşamın hemen her döneminde farklı biçimlerde ortaya çıkan temel bir nüfus hareketidir. Bireylerin veya toplulukların yaşadıkları mekânlardan ayrılarak başka yerlere yönelmeleri, yalnızca mekânsal bir yer değiştirme süreci olarak değil aynı zamanda ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal dönüşümlerle yakından ilişkili bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Tarihsel süreç içerisinde göçler, kimi zaman bireylerin kendi iradeleri doğrultusunda daha iyi yaşam ve çalışma koşullarına ulaşma hedefiyle gerçekleştirdikleri gönüllü hareketlilikler şeklinde ortaya çıkarken, kimi zaman da savaşlar, iç çatışmalar, baskıcı siyasal rejimler, doğal afetler ve çevresel bozulmalar gibi zorlayıcı nedenlere dayalı olarak gerçekleşen kitlesel nüfus hareketleri biçiminde görülmektedir. Bu çeşitlilik, göçün tek boyutlu bir kavram olarak ele alınmasını imkânsız kılmakta ve çok yönlü bir analiz ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Göç, etkilediği nüfusun büyüklüğü ve sonuçlarının kapsamı bakımından yalnızca bireylerin yaşamlarını değil, aynı zamanda göç veren ve göç alan toplumların ekonomik yapısını, demografik bileşimini, kültürel dokusunu ve siyasal düzenini de derinden etkilemektedir. Bu nedenle göç; sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya, tarih ve hukuk gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına girmekte ve her bir disiplin tarafından kendi kavramsal çerçevesi doğrultusunda ele alınmaktadır.

Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye, tarihsel olarak göç hareketlerinden yoğun biçimde etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Avrupa ile Asya arasında bir geçiş güzergâhında bulunması, Türkiye'yi hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumuna getirmiştir. Özellikle gelişmiş Batı ülkeleri ile siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıkların hâkim olduğu bölge ülkeleri arasında bir köprü işlevi görmesi, Türkiye'yi uluslararası göç hareketlerinin önemli bir parçası hâline getirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin hedef ülke ve aynı zamanda bir transit ülke olarak da göç süreçlerinde kritik bir rol üstlenmesine neden olmaktadır.

Son yıllarda küresel ölçekte yaşanan savaşlar, bölgesel çatışmalar ve siyasi krizlerin kısa vadede çözüme kavuşturulamaması, göç olgusunun boyutlarını daha da genişletmiştir (Kayahan-Yüksel, 2020). Özellikle Orta Doğu ve çevre bölgelerde yaşanan istikrarsızlıklar, Türkiye'ye yönelen zorunlu göç hareketlerinin artmasına yol açmıştır (Baykal, 2024). Bu gelişmeler göçün geçici bir olgu olmaktan çıkıp kalıcı sosyal, ekonomik ve demografik sonuçlar doğuran bir sürece dönüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde göç, yalnızca insani bir mesele olarak değil aynı zamanda sosyal politika, güvenlik,

istihdam ve toplumsal uyum gibi alanları doğrudan etkileyen çok katmanlı bir olgu olarak ele alınmak durumundadır (Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024).

2. Göç Kavramı

Göç, en temel anlamıyla bireylerin ya da toplulukların yaşadıkları bir yerden başka bir yerleşim alanına yönelmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bu olgu, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren varlığını sürdürmüş ve toplumsal yaşamın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Tarihsel süreç içerisinde savaşlar, doğal afetler, ekonomik yetersizlikler ve siyasal baskılar gibi birçok unsur göç hareketlerini tetiklemiştir. Ancak göçün biçimi, yönü ve niteliği her dönemde aynı olmamış; içinde bulunulan çağın sosyal, ekonomik ve teknolojik koşullarına bağlı olarak farklılık göstermiştir. Kavramsal açıdan ele alındığında göç, bireyin ya da grubun bir mekândan başka bir mekâna fiziksel olarak yer değiştirmesi anlamına gelmektedir (Ekici ve Tüncel, 2015; Turan, 2023a).

Bununla birlikte göç, yalnızca mekânsal bir hareketlilik olarak değerlendirilmesi mümkün olmayan, çok boyutlu ve karmaşık bir süreçtir. Göç olgusu, gerçekleştiği toplumların sosyal yapısını, kültürel dokusunu ve ekonomik ilişkilerini doğrudan etkileyen sonuçlar doğurmaktadır (Baykal, 2024). Bu bağlamda daha kapsamlı bir tanım yapılacak olursa göç; bireylerin ya da ailelerin çeşitli gerekçelerle yaşamlarının tamamını ya da belirli bir bölümünü sürdürmek amacıyla bir coğrafi bölgeden başka bir coğrafi bölgeye yönelmeleri sonucunda ortaya çıkan yer değiştirme süreci olarak ifade edilebilir (Uyanık, 1999; Erkmén, 2021).

Göçün evrensel bir olgu olması ve dünyanın hemen her bölgesinde gözlemlenebilmesi, bu konunun birçok sosyal bilim disiplini tarafından ele alınmasına neden olmuştur. Sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, antropoloji, eğitim ve coğrafya gibi alanlar göçü farklı boyutlarıyla incelemektedir (Kayahan-Yüksel, 2021). Bu yönüyle göç; yalnızca bireysel bir karar değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal etkiler yaratan bir toplumsal eylem olarak değerlendirilmektedir. Genel bir çerçevede göç, insanların politik baskılar, ekonomik beklentiler, sosyal nedenler ya da kültürel faktörler doğrultusunda bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınmaları olarak tanımlanabilir. Göç kararının arka planında ise çoğunlukla bireylerin yaşadıkları coğrafyadaki yaşam koşullarından duydukları memnuniyetsizlik ve daha iyi bir yaşam standardına ulaşma arzusu yer almaktadır (Uyanık, 2017; Bartram, Poros ve Monforte, 2014).

Göçün gerçekleşmesiyle birlikte çok yönlü ve karşılıklı bir etkileşim süreci başlamaktadır. Uluslararası göç söz konusu olduğunda bu etkileşim;

göçmen ile kaynak ülke, göçmen ile hedef ülke ve her iki ülkenin toplumları arasında ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte göçmenlerin uyum, aidiyet ve kimlik sorunları gündeme gelirken; hedef toplumlarda da ekonomik, kültürel ve sosyal dönüşümler yaşanabilmektedir. Ulusal düzeyde gerçekleşen göçlerde ise bu etkileşim, bireyler ile kaynak yerleşim alanları ve hedef yerleşim alanlarındaki topluluklar arasında gerçekleşmektedir. Özellikle kırdan kente göç hareketleri bu kapsamda değerlendirilmektedir (Samanlı, 2024).

Göçü tetikleyen başlıca unsurlardan biri ekonomik faktörlerdir. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler, yoksulluk, düşük ücretler ve yaşam standartlarının yetersizliği bireyleri göçe yönelten önemli nedenler arasında yer almaktadır (Samanlı, 2021). Bu tür ekonomik nedenler çoğunlukla dış göçe yol açmakta; bireyler, kendi ülkelerinde elde ettikleri gelirlerin yaşam kalitelerini yeterince artırmadığını düşündüklerinde başka ülkelere yönelmektedirler. Daha yüksek gelir elde etme, daha iyi çalışma koşullarına ulaşma ve ekonomik güvence sağlama isteği bu süreçte belirleyici olmaktadır (Aksu ve Sevil, 2010).

Ekonomik nedenler arasında işsizlik ve bölgeler arasında aynı işe karşılık ödenen ücret farklılıkları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum daha çok iç göç hareketlerine neden olmakta, özellikle iş olanaklarının sınırlı olduğu kırsal bölgelerden sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı kent merkezlerine doğru göçler yaşanmaktadır. Kentleşme süreciyle birlikte bu tür göçler, şehirlerin demografik yapısında ve sosyal ilişkilerinde önemli değişimlere yol açmaktadır (Özdemir, 2025).

Göç, salt ekonomik, kültürel ya da sosyal nedenlerle açıklanabilecek basit bir nüfus hareketi değildir. Aksine göç; sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik etkileri bünyesinde barındıran kapsamlı bir mekânsal değişim sürecidir. Bu süreçte birey ile mekân arasındaki ilişki köklü bir biçimde dönüşmektedir (Samanlı, 2024; Turan, 2023b). Göç eden bireyler, yalnızca fiziksel varlıklarını değil, aynı zamanda geldikleri coğrafyaya ait değerleri, gelenekleri ve yaşam biçimlerini de yeni yerleşim alanlarına taşımaktadırlar. Bu durum, hem kaynak hem de hedef toplumlar arasında karşılıklı bir etkileşimin başlamasına neden olmakta ve toplumsal davranış kalıplarında belirgin değişimlere yol açabilmektedir (Doğan, 2012).

Göçün niteliğini belirleyen bir diğer önemli unsur ise kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkların düzeyidir. Bu farklılıklar, kültürel etkileşimin yoğunluğunu belirlediği gibi göçmenlerin hedef toplumla ne ölçüde bütünleşebileceğinin de önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Göç eden bireyler kendi kimlik unsurlarını, inançlarını, dillerini ve kültürel pratiklerini de beraberlerinde getirdiklerinden, hedef toplumun kültürel yapısı üzerinde de etkili olmaktadır. Bu yönüyle göç; farklı kültürleri, toplumsal

yapıları, dini anlayışları, dilleri ve kimlikleri bir araya getiren bir süreçtir. Dolayısıyla göç, farklı değer sistemlerini karşı karşıya getiren ve karşılıklı etkileşime sokan dinamik bir toplumsal olgu olarak tanımlanabilir (Karpas, 2010).

Sonuç olarak göç, çok sayıda disiplinin kesişim noktasında yer alan ve tek bir tanımla sınırlandırılması güç olan bir kavramdır. Göç süreci; toplumsal, kültürel ve demografik dönüşümleri tetiklediği gibi toplumlarda ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda farklı tepkilerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Göçün tanımının değişkenlik göstermesinin temel nedenlerinden biri, göç türlerinin ve göçmen profillerinin farklılık arz etmesidir. Her göç hareketi kendine özgü koşullar içerisinde değerlendirilmesi gereken bir yapıya sahip olduğundan, her durumda göçe yüklenen anlam ve önem de farklılaşmaktadır.

2. Göç Çeşitleri

Göç olgusu, nedenleri ve sonuçları itibarıyla farklı mesleki ve bilimsel disiplinlerin ilgi alanına giren, çok boyutlu ve dinamik bir toplumsal süreçtir. Sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, coğrafya, hukuk ve uluslararası ilişkiler gibi pek çok alan, göçü kendi teorik çerçeveleri doğrultusunda ele almakta ve farklı analiz düzeylerinde değerlendirmektedir. Bu durum, göç kavramına ilişkin tanım ve sınıflandırmaların tek tip olmamasına yol açmaktadır. Göçün tarihsel dönemlere, siyasal yapılara ve ideolojik yaklaşımlara bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanması, kavramın aynı zamanda politik bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Özellikle kamuoyunda meşruiyet ve otoriteye sahip kurumlar tarafından geliştirilen tanımlar, gerek gündelik dilde gerekse akademik literatürde çoğu zaman eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden kullanılmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2016).

Oysa bireylerin göç etme gerekçeleri, göçün yönü, süresi ve sonuçları birbirinden oldukça farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıkların anlaşılabilmesi ve göç olgusunun sağlıklı biçimde analiz edilebilmesi için göç hareketlerinin belirli ölçütler çerçevesinde sınıflandırılması gerekmektedir. Nitekim bazı göç türlerinde beşerî faktörler belirleyici olurken, bazı göçlerde doğal afetler ve çevresel koşullar ön plana çıkmaktadır (Arslan, 2024). Bunun yanı sıra göç hareketleri kimi zaman bireylerin kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleşirken, kimi zaman da savaş, çatışma, siyasal baskı ya da ekonomik zorunluluklar gibi dışsal etkenler nedeniyle kaçınılmaz hale gelmektedir (Erdil, 2020). Bu bağlamda göçler; gerçekleştiği mekân, süresi, yasal statüsü ve bireylerin irade düzeyi gibi temel ölçütler esas alınarak sınıflandırılmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015).

Göçler, gerçekleştiği coğrafi alan temel alındığında iç göç ve dış göç olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. İç göç, bireylerin bir ülkenin sınırları içerisinde, en az bir yıl süreyle ikamet ettikleri yerleşim alanını değiştirmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi, kentleşme süreci ve bölgesel eşitsizlikler iç göçün yönünü ve yoğunluğunu doğrudan etkilemektedir (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2017). Genellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara ya da küçük yerleşim birimlerinden büyük şehir merkezlerine doğru gerçekleşen bu göç türü, Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan itibaren belirgin bir şekilde artış göstermiştir (Pazarlıoğlu, 2007). Tarımda makineleşmenin hız kazanması, tarımsal üretimin istihdam yaratma kapasitesinin azalması, sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik yatırımların artması ile birlikte sosyal ve siyasal sorunların derinleşmesi, iç göçü besleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır (Özdemir, 2012).

Dış göç ise bireylerin çalışma, eğitim ya da kalıcı yerleşim amacıyla ülke sınırlarını aşarak başka bir ülkeye yönelmeleriyle ortaya çıkan göç hareketlerini ifade etmektedir. Bu göç türünde, ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farkları, ücret düzeyleri, yaşam standartları ve sosyal haklara erişim olanakları belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle refah düzeyi yüksek ülkeler, düşük gelirli ve istikrarsız bölgelerden gelen göçmenler için güçlü bir çekim merkezi oluşturmaktadır (Bayraklı, 2007). Günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bireylerin ülkeler arası hareketliliğini kolaylaştırmış; düşük refah düzeyi, çatışma ve savaş gibi itici faktörler ile eğitim, sağlık ve istihdam olanakları gibi çekici unsurlar, her yıl milyonlarca insanın ülke sınırlarını aşmasına neden olmuştur (Demirhan ve Aslan, 2015).

Göçler, süreleri bakımından geçici ve sürekli göç olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Geçici göç, bireylerin kalıcı olarak yerleşme niyeti olmaksızın, belirli bir süre sonunda geri dönme amacıyla gerçekleştirdikleri göç hareketleridir. Bu tür göçler hem iç hem de dış göç kapsamında görülebilmektedir. Eğitim amacıyla yurt dışına gidip öğrenim sürecinin ardından ülkesine dönen bireyler ya da mevsimlik tarım işçileri geçici göçe örnek olarak gösterilmektedir (Adıgüzel, 2020: 26). Literatürde geçici göç ile mevsimlik göç kavramlarının zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Mevsimlik göçler, bireylerin ekonomik yetersizliklerini hafifletmek, geçici gelir elde etmek ve çalışma yaşamına katılmak amacıyla belirli dönemlerde gerçekleştirdikleri hareketliliklerdir (Tümtaş, 2009).

Sürekli göç ise bireylerin yaşadıkları bölgeyi terk ederek başka bir yerleşim alanına kalıcı olarak yerleşmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bu göç türü genellikle daha iyi yaşam koşullarına ulaşma, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma ve uzun vadeli ekonomik güvence sağlama

amacıyla gönüllü olarak gerçekleşmektedir (Koçak ve Terzi, 2012). Bununla birlikte savaş, iç çatışma ve derin ekonomik krizler de kalıcı göçlerin önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Afrika, Orta Doğu ve Uzak Doğu’da yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle Avrupa ve Amerika kıtasına yönelen göçler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Türkiye’de ise 1990’lı yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan güvenlik sorunları ve köy boşaltmaları sonucunda bireylerin büyük kentlere, farklı illere ya da yurt dışına kalıcı olarak göç etmeleri sürekli göç kapsamında değerlendirilmektedir (Tuncel ve Gündoğmuş, 2013; Arslan, Çiçek ve Baykal, 2021).

Yasal statü açısından göçler, düzenli ve düzensiz göç olarak sınıflandırılmaktadır. Düzenli göç, bireylerin menşe ülkeden hedef ülkeye seyahat, transit geçiş ve ikamet süreçlerini ilgili ülkelerin yasal mevzuatına uygun biçimde gerçekleştirmeleri anlamına gelmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2004). Türkiye’de özellikle 2020 yılı sonrasında Covid-19 pandemisinin tetiklediği ekonomik sorunlar, nitelikli iş gücünün yurt dışına yönelmesine yol açmış; sağlık sektörü çalışanlarının yasal yollarla başka ülkelere göç etmeleri düzenli göçe örnek olarak gösterilmiştir. Düzensiz göç ise gönderen, transit ya da kabul eden ülkelerin yasal düzenlemelerine aykırı biçimde gerçekleşen göç hareketlerini kapsamaktadır. Gerekli izin ve belgeler olmaksızın bir ülkede çalışmak veya ikamet etmek bu kapsamda değerlendirilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2004). Kaçak göçmenlik ve insan ticareti gibi olgular da düzensiz göçün önemli bileşenleri arasında yer almaktadır (Adıgüzel, 2020). Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle Asya ve Avrupa arasında bir geçiş ülkesi olması, özellikle Afganistan ve Suriye kaynaklı düzensiz göç hareketlerine maruz kalmasına neden olmaktadır.

Bireylerin iradesi temel alındığında göçler gönüllü, zorunlu ve mübadele göçü olarak sınıflandırılmaktadır. Gönüllü göç, bireylerin herhangi bir doğrudan zorlayıcı unsur olmaksızın, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma, sosyal ve kültürel olanaklardan yararlanma gibi nedenlerle kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri göçlerdir (Sayın vd., 2016). Her ne kadar bu göç türünde zorlayıcı faktörlerin bulunmadığı varsayılsa da, kaynakların eşitsiz dağılımı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar ile istihdam olanaklarının sınırlılığı hedef ülke tercihinde belirleyici olmaktadır (Tuzcu, 2008).

Zorunlu göç ise bireylerin savaş, çatışma, doğal afet ya da devlet eliyle uygulanan baskı ve güvenlik politikaları nedeniyle iradeleri dışında yerlerinden edilmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 1990’lı yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan zorunlu yer değiştirmeler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Barışık, 2020; Sayın vd., 2016). Tuzcu’ya (2008) göre

zorunlu göçün yalnızca savaş ve afetlerle sınırlandırılması yetersiz bir yaklaşım olup, yoksulluk ve temel kaynaklara erişememe durumları da bu kapsamda ele alınmalıdır. Mübadele göçü ise iki devlet arasında yapılan anlaşmalar doğrultusunda nüfusun karşılıklı olarak yer değiştirmesini ifade etmektedir. Değiş-tokuş anlamına gelen bu kavram, özellikle savaş sonrası sınırların yeniden çizildiği dönemlerde ortaya çıkan planlı ve zorunlu göç hareketlerini kapsamaktadır (TDKBilim, 2024; Sayın vd., 2016). 30 Ocak 1923 tarihli Türkiye–Yunanistan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi, bu göç türüne tarihsel bir örnek teşkil etmektedir (Sepetçioğlu, 2014).

3. Göçün Nedenleri

Göçün nedenleri incelendiğinde, farklı bilimsel ve mesleki disiplinlerin bu olguyu kendi kuramsal yaklaşımları doğrultusunda değerlendirdiği görülmektedir. Sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya ve çevre çalışmaları gibi alanlar, göçü farklı değişkenler üzerinden ele almakta ve bu durum göçün çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır (Yılmaz, 2014). Göç literatüründe genel kabul gören yaklaşım, göç olgusunun tek bir nedene indirgenemeyeceği, aksine bireylerin ve toplulukların göç kararlarının birden fazla faktörün eş zamanlı ve karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillendiği yönündedir (Sırım ve Demir, 2020). Bu bağlamda ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel unsurların çoğu zaman birbirini besleyen ve güçlendiren bir yapı içerisinde göç hareketlerini belirlediği ifade edilmektedir (Erdogan, 2018).

Tarihsel süreç içerisinde göçün nedenleri de önemli bir dönüşüm geçirmiştir. İlk çağlarda göçler daha çok coğrafi koşullar, iklimsel değişimler, beslenme ihtiyacı ve savaşlar gibi temel hayatta kalma gerekçelerine dayanmaktayken; modern dönemde sanayileşme, kentleşme, ekonomik beklentiler, siyasal istikrarsızlıklar ve kültürel etkenler göçün başlıca nedenleri arasında yer almaya başlamıştır. Özellikle sanayi toplumuna geçişle birlikte ortaya çıkan yeni üretim ilişkileri, iş gücü ihtiyacı ve kent merkezlerinin cazibesi, göç hareketlerinin yönünü ve yoğunluğunu önemli ölçüde etkilemiştir (Akıncı vd., 2015).

Küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikler daha görünür hale gelmiş; savaşlar, düşük refah düzeyi, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sınırlılıklar ile çevresel sorunlar bireyleri ve toplulukları göçe yönelten temel itici faktörler haline gelmiştir (Sırım ve Demir, 2020). Bu çerçevede göç nedenleri genel olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörler başlıkları altında ele alınmakta ve her bir faktörün göç süreci üzerindeki etkisi ayrı ayrı incelenmektedir.

Ekonomik faktörler, göç kararlarının alınmasında en belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Uygulanan ekonomik politikaların yetersizliği ve

plansızlığı, aynı ülke sınırları içerisinde yaşayan bireyler ve toplumsal gruplar arasında gelir dağılımı adaletsizliğine yol açmaktadır. Bu durum, yoksulluğun derinleşmesine, işsizlik oranlarının artmasına ve bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarına erişiminin kısıtlanmasına neden olarak göçü zorunlu bir seçenek haline getirebilmektedir (Cengiz, 2001). Özellikle istihdam olanaklarının sınırlı olması, düşük ücretler ve güvencesiz çalışma koşulları, bireylerin daha iyi ekonomik fırsatlar sunan bölgelere yönelmesine yol açmaktadır.

Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkelerde artan iş gücü ihtiyacı, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelere gelen göçmen işçiler aracılığıyla karşılanmıştır. Bu dönemde gelişmiş ülkelerdeki yüksek ücret düzeyleri ve sosyal haklar, emek yoğun sektörlerde ucuz iş gücüne olan talebi artırmış; bu durum hem nitelikli hem de nitelsiz iş gücünün uluslararası ölçekte hareketliliğine neden olmuştur (Biçer, 2023). 1950'li yıllarda Avrupa ülkelerine ve bu ülkelerin eski sömürgelerine yönelik işçi göçleri, ekonomik temelli göç hareketlerine tarihsel bir örnek oluşturmaktadır (Cengiz, 2001).

Sosyal faktörler de göçün şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Eğitim hakkı, temel insan hakları kapsamında değerlendirilmekle birlikte, eğitim hizmetlerinin niteliği ve erişilebilirliği ülkeler ve bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Eğitim kalitesinin yüksek olması, bilimsel araştırma olanaklarının gelişmişliği ve akademik destek mekanizmalarının varlığı, özellikle nitelikli bireylerin göç etmesinde etkili olmakta ve beyin göçü olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, göç alan ülkeler açısından avantaj yaratırken, göç veren ülkelerde nitelikli insan kaynağı kaybına yol açabilmektedir (Şeren-Kurular, 2018).

Sağlık hizmetlerine erişim de sosyal göç nedenleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık hakkı, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen temel haklardan biri olup, sağlık hizmetlerine erişim büyük ölçüde sosyoekonomik koşullarla ilişkilidir. Sosyal, kültürel ve ekonomik yetersizlikler, sağlık altyapısının zayıflığı ve nitelikli sağlık personeline erişimde yaşanan sorunlar, bireyleri daha gelişmiş sağlık sistemlerine sahip bölgelere yönlendirmektedir. Bu nedenle göç edilen bölgelerde sağlık politikalarının güçlü ve kapsayıcı olması, göç kararları üzerinde belirleyici bir etki yaratmaktadır.

Siyasal faktörler, özellikle zorunlu göç hareketlerinin ortaya çıkmasında temel nedenler arasında yer almaktadır. Savaşlar, iç çatışmalar, terör olayları ve baskıcı yönetim biçimleri bireylerin can ve mal güvenliğini tehdit ederek kitlesel göçlere yol açmaktadır. 2010 yılında Kuzey Afrika'da başlayan Arap Baharı süreci ve 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş, Türkiye başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesine yönelik yoğun göç hareketlerine neden olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015). Bu tür göçler, kısa sürede büyük nüfus

hareketleri yaratarak hem göç veren hem de göç alan ülkeler açısından önemli sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmaktadır.

Bunun yanı sıra düşünce özgürlüğünün kısıtlanması, siyasal baskılar ve ayrımcı uygulamalar da göçü tetikleyen önemli siyasal etkenler arasında yer almaktadır. Dil, din, ırk, cinsiyet ve düşünce temelli ayrımcılıklar; bireylerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel alanlarda eşit haklara erişimini engelleyerek göçü zorunlu hale getirebilmektedir. Türkiye’de 1990’lı yıllarda Kürt nüfusun dil ve kimlik temelli baskılar nedeniyle göç etmesi, Uganda’da kadınların toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklar sonucu göçe yönelmesi ve Fergana ile Mayevka olaylarında etnik ve dini baskılara maruz kalan grupların yer değiştirmesi bu duruma örnek olarak gösterilmektedir (Coşkun, 2016).

Çevresel faktörler ise son yıllarda göç literatüründe giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Deprem, tsunami ve volkanik patlamalar gibi doğal afetler ile sel, erozyon ve çevre kirliliği gibi beşerî faaliyetler sonucu ortaya çıkan çevresel felaketler, yaşam alanlarını yaşanamaz hale getirmekte ve bireyleri yer değiştirmeye zorlamaktadır (Ökten Sipahioğlu, 2024). Türkiye ve Suriye’de 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem, on binlerce insanın zorunlu olarak göç etmesine yol açan güncel bir örnek teşkil etmektedir.

Buna ek olarak iklim değişikliği, çevresel göçün en önemli belirleyicilerinden biri haline gelmiştir. Küresel sıcaklık artışları, aşırı hava olayları, deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi ve ekosistemlerin tahrip olması, insan yaşamını doğrudan tehdit ederek göç hareketlerini artırmaktadır (Ilık Bilen, 2019). Uluslararası kuruluşların geleceğe yönelik projeksiyonları, iklim değişikliğinin yol açacağı çevresel sorunlar nedeniyle önümüzdeki yıllarda milyonlarca insanın yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalacağını göstermektedir (IOM, 2021).

Kaynakça

- Adıgüzel, G. (2020). İtici ve Çekici Faktörler Işığında Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Göçler 1979- 2019. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95, 13-33.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2017). Uluslararası Göçün Kentsel Yaşama Etkilerini ve Yerel Düzeyde Göç Politikalarını Yerel Yönetim Stratejik Planlarından Okumak: Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep Örnekleri. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11) Bildiriler Kitabı*. Elazığ.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye'deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emimi & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları: İnsan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34, 1-20.
- Barişık, S. (2020). *Küreselleşen dünyada fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye'nin Suriye deneyimi*. Gazi Kitapevi.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efeakademi Yayınları.
- Bayraklı, C. (2007). Dış Göçün Sosyo Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir)Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Cengiz, Ş. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Uğandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergisi*, 8(1), 91-104.
- Demirhan, Y., & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 23-62.
- Doğan, İ. (2012). *Sosyolojik kavramlar ve sorunlar*. İstanbul: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Erdil, B. (2020). Göç ve Mülteci Hareketlerinin Türkiye Göç Politikalarına Etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 71-86.
- Erdoğan, F. (2018). Türkiye'ye Yönelik Yabancı Göçün Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme (2000 ve Sonrası). Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Mar-

- mara Üniversitesi. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Erkmen, M. (2021). Arap Baharı Sonrası Kitlesele Göç Hareketleri Karşısında Avrupa Birliği'nin Reaksiyonu; Göç ve Komşuluk Politikalarındaki Değişim. yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2004). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Güneş, İ. (2021). Uluslararası Göçün Uluslararası Sistemdeki Rolü: Asya Pasifik Bölgesindeki Göçün Nedenleri ve Dinamikleri. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ilık Bilen, M. S. (2019). Dünyadan Örnekler Işığında İklim Değişikliği Kaynaklı Göçleri Anlamak. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(2), 335-355.
- IOM, U. G. (2021). *Uluslararası Göç Örgütü Göç, Çevre ve İklim Değişikliği Kurumsal Stratejisi 2021-2030 Göçmenlerin ve Toplumların Yararına, Çevresel Bozulma, İklim Değişikliği ve Felaketler Bağlamında Göçe Kapsamlı, Kanıta Dayalı ve Haklara Dayalı Bir Yaklaşım İçin*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayahan Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye'de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. DOI: 10.29000/rumelide.1192514.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) Değişen dünyada çocuk içinde (s.161-177). Eğitim Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) Pozitif Eğitim içinde (s. 281-305). Eğitim Yayıncılık.
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Ökten Sipahioğlu, B. (2024). Göç ve doğal afet ilişkisi: deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 292-313.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-18.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>

- Pazarlıoğlu, V. (2007). İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 121-135.
- Samanlı, R. (2021). Birleşmiş Milletler'in Engelsiz Yaşamı Oluşturma Çabaları Doğrultusunda Sosyal Koruma Politikalarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 5(1), 15-33. <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2021.368.2>
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825-858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). İki tarihsel eski kavram, bir sosyokültürel yeni kimlik: mübadele nedir, mübadiller kimdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(Özel Sayı), 49-83.
- Sırım, V., & Demir, H. (2020). Göçün nedenleri ve sosyoekonomik etkileri: Tekirdağ ili. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 78-89.
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- Tuncel, G., & Gündoğmuş, B. (2013). Güneydoğuda köy boşaltma hadiselelerinin siyasal yansımaları ve Şırnak il ölçeğindeki seçmen tercihine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 234-254.
- Turan A. (2023a). Türkiye'de göç ve siyasi boyutları, *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 24(3), 331-347.
- Turan, A. (2023b). Türkiye'de göç yönetimi: "Ekonomi ve güvenlik" kaynaklı göçleri siyasi kararlar üzerinden düşünmek. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 622-649.
- Tuzcu, P. (2008). Zorunlu Göç ve Küresel Dönemde Değişen Nitelikleri: Türkiye Üzerine Bir İncele. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi. Sosyal bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Tümtaş, M. S. (2009). Yoksulluktan yoksunluğa göç: Marmaris ve Mersin örnekleri. *Toplum ve Demokrasi*, 3(5), 111-134.
- Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) işgücü piyasası teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1-8.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Yılmaz, A. (2014, Ocak). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685- 1704.

Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>

Göç ve Eğitim 8

Didem Kayahan Yüksel¹

Özet

20. yüzyılın ikinci yarısı itibaren dünya genelinde artan nüfus hareketleri, göçü evrensel bir sorun haline getirmiştir. Bu bağlamda göç alan ülkeler göçmen bireylerin kültürel entegrasyonundan eğitimlerine, ekonomik katılımlarından sağlık gereksinimlerine kadar çok çeşitli sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Eğitim hem insan gücünün etkin kullanımı hem de toplumsal uyumun ve refahın en etkili araçlarından biri olması sebebiyle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Nitekim göç alan ülke eğitim aracılığıyla göçmen bireyin kültürel uyumunu sağlama, dili edinme ve kullanma becerilerini geliştirme ve gelecekte insan gücü olarak yetiştirme gibi hedefleri taşımaktadır. Göç, öğrencilerin eğitim yaşamını çok yönlü biçimde etkileyerek akademik sürekliliğin bozulmasına, öğrenme kayıplarına ve okul başarısında düşüşe yol açabilen önemli bir risk faktörüdür. Eğitim, göçmen bireylerin ev sahibi topluma uyumunda güçlü bir araç olmakla birlikte, göçmen öğrenciler eğitime erişim ve sürece katılım konusunda çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, eğitim sistemlerini yapısal ve pedagojik açıdan daha kapsayıcı politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. Ancak uygulama sürecinde önemli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de göçmen öğrencilerin akademik ve sosyal uyumlarında dil yeterliği, psiko-sosyal destek ve öğretmenlerin çok kültürlü yeterlikleri belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Eğitim sistemleri arasındaki yapısal farklılıklar nedeniyle önceki öğrenmelerin tanınması, aile katılımının güçlendirilmesi ve kapsayıcı okul ikliminin oluşturulması, öğrencilerin uyum ve motivasyonlarını artırmaktadır. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere yerel yönetimler, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliği, göçmen öğrencilere sunulan hizmetlerin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir role sahiptir.

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, didemkayahan@cumhuriyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0184-6070>.

1. Göç Olgusu

Göç, bireylerin ya da toplulukların ekonomik, siyasal, toplumsal veya çevresel nedenlerle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmesi sürecidir. Göç makro, mezo ve mikro faktörlerin etkilediği karmaşık bir olgudur. Makro faktörler bireyin kontrolü dışında olan siyasi, demografik, sosyo-ekonomik ve çevresel durumlar; mezo faktörler iletişim teknolojisi, toprak gaspı, diasporik bağlar, sosyal medya ve zengin dünyadaki yaşam koşulları; mikro faktörler ise eğitim, din, medeni hal ve göçe karşı kişisel tutum gibi etkenlerden kaynaklanan durumlar olarak tanımlanabilir (Castelli, 2018). Hareket edilen yer açısından sınıflandığında göç, ülke içinde bir bölgeden başka bir bölgeye hareketi ifade eden iç göç ve ülkeler arası bir yer değiştirme hareketini ifade eden dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır (Kayahan-Yüksel, 2020). Göç nedenleri açısından ise gönüllü göç ve zorunlu göç şeklinde meydana gelebilmektedir.

Göç nedenleri açısından çok yönlü olarak ele alınması gereken bir olgudur (Castelli, 2018). Göç yapısal ve bireysel dinamiklerle şekillenmektedir (Çağlayan, 2006). Bu nedenle göç, yalnızca fiziksel hareketten ibaret olmayıp, göç eden birey ve ailelerin sosyal ilişkilerini, kimlik algılarını ve yaşam pratiklerini yeniden kurlmalarını içeren çok boyutlu bir süreçtir. Göç sadece mekansal bir yer değiştirme değil aynı zamanda birçok paradigmanın değişmesine ve toplumun dönüşmesine yol açan bir olgudur (Demir, 2005; Uyanık, 1999) ve göç veren ve göç alan toplumlar üzerinde belirgin sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler yaratmaktadır. Araştırmalar göçün kentleşme hızını artırdığını, kentlerde yeni toplumsal yapıların oluşumunu etkilediğini ve mekansal ayrışma gibi yeni sosyal sorunlara zemin hazırladığını göstermektedir (Tekeli, 1998; Uyanık, 2017). Bu nedenle göç, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm yaratan ve sosyal politikaların şekillenmesinde belirleyici olan temel bir toplumsal olgu olarak ele alınmaktadır (Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024; Baykal, 2024).

1.1. Göçün Etkileri

Göç, bireyin yaşamında çok boyutlu ve köklü değişimlere yol açan bir olgudur. 20. yüzyılın ikinci yarısı sonrasında küresel çapta artan nüfus hareketleri sebebiyle göç evrensel boyutta bir sorun haline gelmiştir (Akkaya, 2021). Göç yolculuğunda birey sosyal ve fiziki çevresinden ayrılarak kültürel bağlarını ve günlük yaşam rutinlerini de kaybetmektedir. Bu durum bireyi bir çok açıdan etkilemektedir. Özellikle zorunlu göç durumlarında bu etki daha da artmaktadır. Zorunlu göç sürecinde birey belirsizlik, güvensizlik ve kaygı gibi zorlayıcı duyguları da taşımaktadır (Demir ve Yazgan, 2019). Göçten

etkilenen bireylerin aynı zamanda savaş, siyasi baskılar, yoksulluk, elverişsiz yaşam koşulları veya doğal afetler gibi olumsuz durumlardan etkilenerek yer değiştirmesi durumunda göçün zorlayıcı etkileri daha da yoğunlaşmaktadır. Ayrıca ev sahibi ülkede yaşanan fırsat eşitsizlikleri ve ayrımcı davranışlar da birey üzerindeki baskıyı artırabilmektedir. Özünde karmaşık bir olgu olan göçü anlamak için göç sebepleri, hareket edilen yer ve dönem gibi faktörler ışığında o duruma özgü olarak tartışılmalıdır. Aksi halde çeşitli genellemelere varmak yanıltıcı olabilmektedir. Nitekim İçduygu ve Sirkeci (1999) göçün hem neden hem de sonuç oluşunu savunmaktadır; göç bazı olayların sonucunda ortaya çıkmakta aynı zamanda ev sahibi ülkede bazı olayların nedeni olmaktadır. Bu görüş genellemelere varmanın yanıltıcı olabileceği savını destekler niteliktedir. Ancak alan yazında farklı araştırma bulguları doğrultusunda vurgulanan bazı olası etkiler bulunmaktadır. Bu başlık altında göçün etkileri herhangi bir duruma özel hale getirilmeden genel olarak olası etkiler olarak özetlenmiştir.

1.1.1. Psiko-Sosyal Etkiler

İnsan yaratılışı gereği psiko-sosyal bir varlıktır. Özünde kendi duygularını tanıma ve başka insanların duygularını anlamlandırma arayışı bulunmaktadır. Sürecin sağlıklı devam etmesi bireyin duygusal ve sosyal bağlamda dengede kalmasına hizmet etmektedir. Ancak zaman zaman zorlayıcı ve travmatik durumlar bu dengeyi bozmaktadır. Göç de bu durumlardan bir tanesidir. Aşağıda göçün birey üzerindeki olası psiko-sosyal etkileri sıralanmaktadır.

- Savaş, bölgesel çatışma, yoksulluk, siyasi baskılar ve doğal afetler gibi faktörler sonucunda meydana gelen zorunlu göç sonrası bireylerde travma sonrası stres bozukluğu, kaygı ve depresyon gibi durumların görülme olasılığı daha yüksektir (Bhugra, 2004). Özellikle çocuklarda içe kapanma, düşük benlik algısı ve özgüven düşüklüğüne neden olabilmektedir (Eroğlu, 2020).
- Göç edilen bölgede konuşulan dili bilmeme veya kendini yeterince ifade edememe çeşitli güçlükler yol açabilmektedir. Bu durum sosyal ilişki azlığı ve yalnızlaşmaya neden olabilmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022).
- Kültürel farklılıklar özellikle çocuklar ve ergenler açısından kültürel kimliğin inşasına zarar verebilmekte ayrıca ev sahibi toplumla kültürel uyum çatışmalarına yol açabilmektedir (Özkan, 2019).
- Ev sahibi toplum göçmen bireylere karşı bazı önyargılara sahip olabilmekte ve ayrımcı davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum göçmen bireylerin uyum sürecini zorlaştırmakta ve psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilemektedir (Yücel, 2024).

1.1.2. Sosyo-Ekonomik Etkileri

Göç ve sosyoekonomik düzey arasındaki ilişki, bireylerin yaşam koşullarını, toplumsal uyum süreçlerini ve fırsatlara erişimlerini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır. Göç süreci, bireylerin gelir düzeyleri, istihdam olanakları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri üzerinde belirleyici olmakta; bu durum sosyoekonomik eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ya da dönüştürülmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla göç yalnızca mekansal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda bireylerin sosyoekonomik konumlarını yeniden şekillendiren yapısal bir süreçtir. Bu bağlamda göç olgusu, kısa vadede çeşitli ekonomik uyum sorunlarını beraberinde getirebilmekle birlikte, uzun vadede uygun politikalarla desteklendiğinde ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır (Genç, Gündüz ve Çöpoğlu, 2019).

- Göçmen bireyler dil yetersizliği, diploma denkliği sorunları ve yasal statü belirsizlikleri gibi nedeniyle işgücü piyasasına girişte engellerle karşılaşabilmektedir (Kargılı, 2025). Bireyler kendi niteliklerinin altında işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedir. Bu durum istihdama katılımlarını olumsuz etkilemektedir.
- Göçmen bireyler özellikle göçün ilk yıllarında genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmakta olup bu durum yoksulluk riskini artırmaktadır (Dedeoğlu, 2018). Ayrıca bu bireyler kayıt dışı istihdama yönelebilmekte olup düşük ücretlerle yoksun çalışma koşullarına ve çalışma ortamında ayrımcı davranışlara maruz kalabilmektedir.
- Dil engeli, yasal statü ve bilgi eksikliği göçmen bireylerin sağlık ve sosyal hizmetlere erişimini sınırlandırabilmektedir. Bu durum yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.
- Göçmen bireyler ekonomik yetersizlikler nedeniyle genellikle kalabalık, sağlıksız ve altyapı açısından yetersiz konutlarda yaşamaktadır (Karasu ve Aksungur, 2022). Bu durum hem bireysel refahı hem de toplumsal uyumu etkilemektedir.

1.2. Türkiye Açısından Göç

Göç, hem ev sahibi ülke hem de göçmen bireyler açısından birçok tehdidi içinde barındırmaktadır (Zenginkuzucu, 2021). Barınma, sağlık imkanlarına erişim, ekonomik zorluklar, çalışma hayatı, uyum güçlükleri, dil bariyeri, nitelikli eğitime erişim gibi bir çok handikap bulunmaktadır. Türkiye stratejik coğrafi konumu ve yakın coğrafyasında yer alan ülkelerde yaşanan savaşlar, iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik güçlükler ve çevresel riskler nedeniyle hem göç alan hem de göçmenlerin Avrupa'ya geçiş yollarında geçici

konaklanan bölge olma özelliklerine sahiptir (Doğan ve Sertkaya-Doğan, 2022). Türkiye, gelişmiş Batı ülkeleri ile istikrarsızlığın yoğun olduğu doğu, güney ve güneydoğu ülkeleri arasında bir kavşak noktasıdır. Türkiye'nin en yoğun olarak Orta Doğu, Güney Asya, Kuzey Afrika, Kafkasya, Orta Asya ve Balkan Ülkelerinden göç aldığı bilinmektedir. Özellikle Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş çok büyük çapta kitlesel yerinden edilme hareketlerinden birine yol açmış ve milyonlarca insanın komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Türkiye coğrafi yakınlığı ve Suriye'den göç eden bireylere uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle en fazla Suriyeli sığınmacı kabul eden ülke haline gelmiştir (Baytar, 2022). Başlangıçta geçici olarak görülen bu durum zamanla kalıcı hale gelmiştir. Dolayısıyla savaşın sona ermesine rağmen Suriyeli bireyler Türkiye'de yaşamaya devam etmektedirler. Bu bağlamda çeşitli yasal düzenlemeler ve iyileştirici politikalar uygulamaya konmuştur.

Türkiye'de göç ve koruma politikalarının temel hukuki dayanağını 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu oluşturmaktadır. Bu kanun ile birlikte Türkiye'de ilk kez kapsamlı bir göç hukuku sistemi oluşturulmuş olup yabancıların ülkeye giriş, ikamet, sınır dışı edilme ve uluslararası koruma süreçleri açık biçimde düzenlenmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu aynı zamanda Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle uyumlu bir koruma anlayışını benimsemektedir (Danış ve Dikmen). Ancak Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekinceyle taraf olması nedeniyle yalnızca Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanınmaktadır. Diğer ülke vatandaşları için ise şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri öngörülmüştür. 2011 sonrası Suriye iç savaşı ile birlikte, kitlesel göç hareketleri için geçici koruma rejimi oluşturulmuş (Zenginkuzucu, 2021) ve Suriyeli sığınmacılar başta olmak üzere toplu sığınma durumlarında bireylere geri gönderilmeme ilkesi çerçevesinde Türkiye'de kalma hakkı tanınmıştır. Geçici koruma statüsü, bireylerin hukuki belirsizlik yaşamadan barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdama erişim gibi alanlarda temel kamu hizmetlerine erişmesini amaçlamaktadır.

Türkiye'de göç yönetiminin kurumsal yapısı İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olup kayıt, kimliklendirme, statü belirleme, uyum faaliyetleri ve geri dönüş süreçleri gibi işlemleri yapılmaktadır (Danış ve Dikmen, 2022). Ayrıca Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve uluslararası kuruluşlarla yürütülen projeler aracılığıyla hem mali hem de teknik destek sağlanmakta, bu iş birlikleri Türkiye'nin göç yönetiminde kapasite geliştirme açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de uluslararası ve geçici koruma hizmetleri, kapsamlı bir hukuki çerçeve ve güçlü bir kurumsal yapı üzerine inşa edilmiştir. Ancak göçün uzun süreli ve yapısal bir olgu haline gelmesi sosyal uyum, eğitimde eşitlik, istihdam ve toplumsal kabul gibi alanlarda yeni politika ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilir, kapsayıcı ve hak temelli yaklaşımların güçlendirilmesi Türkiye’nin göç yönetiminin geleceği açısından kritik bir önem taşımaktadır (Çelik ve White, 2021; Danış ve Dikmen, 2022; Özdemir, 2025).

2. Göç ve Eğitim İlişkisi

Göç öğrencilerin eğitim yaşamını çok yönlü biçimde etkileyen önemli bir risk faktörüdür. Zorunlu göç yaşayan öğrenciler, eğitim süreçlerinde sıklıkla kesintiler, travmatik deneyimler ve dezavantajlı koşullarla karşılaşmaktadır. Bu durum akademik sürekliliğin bozulmasına ve öğrenme kayıplarına yol açmaktadır (Gencer, 2017). Okul değişiklikleri ve eğitim sistemleri arasındaki farklılıklar öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkileyerek okul başarısında düşüşe neden olabilmektedir. Ayrıca göçmen öğrenciler arasında sosyal izolasyon, ayrımcılık ve finansal yetersizlikler yaygın olarak görülmekte ve bu faktörler eğitim yaşantısını doğrudan etkilemektedir.

Göçün eğitim yaşantısına etkilerini iki yönlü bir çerçevede ele almak daha sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılmaktadır. Eğitim göçmen bireylerin ev sahibi topluma uyum sağlamalarında kullanılabilecek en güçlü araçlardan biri olmakla birlikte, göçmen öğrencilerin eğitime erişim ve eğitim sürecine katılım konusunda çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları bilinmektedir. Aynı zamanda göç olgusu eğitim sistemlerinde yapısal ve pedagojik düzeyde önemli dönüşümleri gerekli kılmakta olup ülkeleri daha kapsayıcı eğitim politikaları geliştirmeye ve uygulamaya zorlamaktadır. Ancak toplumun temel kurumlarından biri olan eğitim sistemi göç bağlamında pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır.

Göçmen öğrencilerin eğitim yaşantılarında karşılaştıkları en önemli sorunların başında dil engeli gelmektedir. Eğitim diline yeterince hakim olamayan öğrenciler, nitelikli eğitime erişimde ciddi güçlükler yaşamakta; bu durum öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerini engellemekte ve akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Bununla birlikte göçmen öğrencilerin okullaşma oranlarının yerel öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu, devamsızlık ve okul terk oranlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Önceki öğrenmelerin yeni eğitim sistemi içerisinde tanınmaması ya da eğitim sistemleri arasındaki yapısal farklılıklar ise öğrenme kayıplarına ve gereksiz sınıf tekrarlarına yol açabilmektedir.

Farklı kültürel normlar ve eğitim anlayışları öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ve öğrencilik rollerinin benimsenmesinde çeşitli uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra göç sürecinde yaşanan travmatik deneyimler ve psiko-sosyal sorunlar öğrencilerin dikkat ve motivasyon düzeylerini olumsuz etkileyerek öğrenme süreçlerini sekteye uğratabilmektedir (UNICEF, 2020). Eğitim ortamlarında karşılaşılan ayrımcı tutum ve davranışlar ise göçmen öğrencilerin entegrasyonunu zorlaştırmakta olup akran zorbalığı gibi olumsuz deneyimlerin artmasına neden olabilmektedir. Bu durum öğrencilerin benlik algılarının zedelenmesine ve eğitsel açıdan daha fazla güçlük yaşamalarına yol açmaktadır (Karataştan ve Akcan, 2023).

Öte yandan göçmen öğrenciler uyum sorunları, travmatik yaşantılar ve psiko-sosyal zorluklar nedeniyle zaman zaman okul ortamında disiplin sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilecek davranış problemleri sergileyebilmektedir (Otman ve Aydoğan, 2024). Tüm bu unsurlar göçün bireyin eğitim yaşantısını çok boyutlu biçimde etkilediğini ve hem bireysel hem de sistem düzeyinde kapsamlı önlemler alınmasını gerekli kıldığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları güçlüklerin aşılabilmesi için bütüncül ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle dil destek programlarının yaygınlaştırılması, psiko-sosyal destek hizmetlerinin eğitim kurumlarıyla bütünleştirilmesi ve öğretmenlerin çok kültürlü sınıf ortamlarına yönelik mesleki yeterliklerinin güçlendirilmesi, göçmen öğrencilerin eğitime katılımını ve akademik başarılarını artırabilecek temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra önceki öğrenmelerin tanınmasına yönelik esnek uygulamalar, aile katılımını destekleyen rehberlik hizmetleri ve okul temelli kapsayıcı yaklaşımlar göçmen öğrencilerin eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırarak uzun vadede toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayacaktır.

2.1. Göçmenlerin Eğitim Hakkı

Eğitimde fırsat eşitliği tüm bireylerin hiçbir ayrım gözetilmeksizin kendi özellikleri doğrultusunda eğitim olanaklarına erişebilmesini ifade etmektedir (İnan ve Demir, 2018). Göçmen öğrencilerin eğitim hakkı fırsat eşitliği bağlamında güvence altına alınmıştır. Bu ilke hem uluslararası hem de ulusal belgelerde açık biçimde yer almaktadır. Ancak burada göçün statüsü önem kazanmaktadır. Düzensiz göçmenler bu haklardan faydalanamamaktadır. Sadece yasal olarak kayıt altına alınmış göçmenler eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik hakları kullanabilmektedir.

Uluslararası bağlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu, ilköğretimin zorunlu ve parasız

olması gerektiğini ve eğitimin kişisel gelişimi destekleyerek uluslar arasında anlayış ve hoşgörüyü güçlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1949, m.26). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28., 29. ve 30. maddelerinde çocukların ücretsiz ve zorunlu eğitime erişimini, orta ve yükseköğretimin kademeli olarak tüm çocuklara açılmasını, rehberlik hizmetlerine ulaşımı, okul terklerinin azaltılmasını ve eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ifadeleri yer almaktadır (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1995, m.28).

Ulusal çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağını, ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğunu, maddi imkanları kısıtlı öğrencilere burs ve destek sağlanacağını ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m.42). Benzer biçimde Milli Eğitim Temel Kanunu'nun temel ilkeleri içinde yer alan fırsat ve imkan eşitliği ilkesi cinsiyet eşitliğini, ekonomik yetersizliklerin giderilmesini ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için özel düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, m.8). Özetle Türkiye'de göçmen öğrencilerin eğitim haklarının korunması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması adına gerekli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Göçmenlerin eğitim hakkı yalnızca temel bir insan hakkı olmanın ötesinde toplumsal uyumun, eşitliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Göçmen bireylerin eğitime eşit ve nitelikli biçimde erişimlerinin güvence altına alınması onların akademik, sosyal ve ekonomik hayata etkin katılımlarını desteklemekte aynı zamanda ev sahibi toplumla karşılıklı anlayış ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmektedir. Bu nedenle eğitim politikalarının kapsayıcı, erişilebilir ve kültürel çeşitliliği gözetken bir anlayışla yapılandırılması göçmenlerin eğitim hakkının etkin biçimde hayata geçirilmesi açısından temel bir gerekliliktir (Arslan, 2024).

2.2. Türk Eğitim Sisteminde Göçmenler

İçinde bulunduğumuz çoklu krizler çağı toplumları ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevresel bağlamda etkilemektedir. Bu bağlamda eğitim sistemleri yeni sorunlarla yüzleşmek ve farklılaşan gereksinimlere yanıt vermek durumunda kalmıştır. Türkiye yoğun göç dalgasından etkilenmesi sebebiyle eğitim sisteminde bazı düzenlemeler yaparak göçten etkilenen öğrencilerin eğitimlerini nitelikli hale getirmek adına yeni politikalar işe koşturmuştur. Göçmen bireylerin eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı koordinasyonunda yürütülmektedir. Türkiye, Suriye'de 2011'den beri devam eden iç savaş nedeniyle yaklaşık 1,7 milyon Suriyeli çocuğa ev sahipliği yapmakta ve bu çocukların büyük bölümü uluslararası/geçici koruma statüsünde bulunmaktadır (UNICEF,

2021). 2016 yılına kadar Suriyeli öğrencilerin eğitimleri geçici koruma merkezlerinde yürütülmüştür. Bu merkezlerde genel olarak Arapça eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Ancak 2016 yılında politika değişikliğine gidilerek Suriyelilerin kalıcı olduğu düşüncesiyle Türk eğitim sistemine entegrasyonları sağlanmaya çalışılmıştır (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2017; Danış ve Dikmen, 2022).

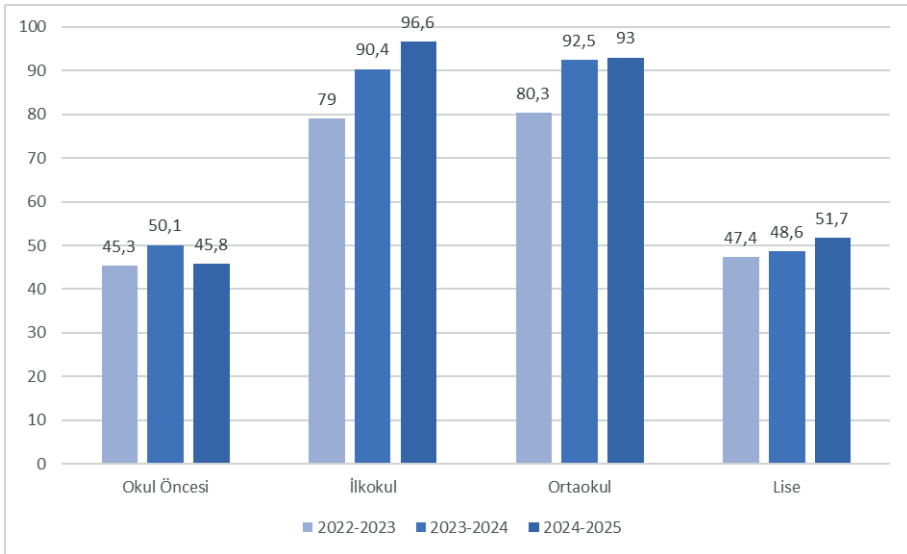
Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine uyumunu desteklemek üzere PICTES (Project on Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System/ Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) kapsamında Türkçe dil eğitimi, hızlandırılmış eğitim programları, temel okuryazarlık ve sayısal beceri kursları gibi çeşitli uygulamaları hayata geçirmektedir (Ulutaş ve Tümtaş, 2023). Ayrıca öğrencilerin psikososyal uyumunu desteklemek için “Suriyeli Gönüllü Eğitim Personeli” ve “Aile Sosyal Destek Ekipleri” gibi yapılar görev almaktadır (UNDP, 2020).

Okula Kayıt İçin Destek Programı (OKP), göç ve zorunlu yerinden edilme nedeniyle eğitimden uzak kalma riski taşıyan 5-17 yaş aralığındaki çocukların okula kayıt ve devam süreçlerini desteklemek amacıyla yürütülen bir uygulamadır. Program kapsamında çocuklar ve ailelerine yönelik rehberlik, danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri sunulmakta olup çocuk koruma mekanizmaları aracılığıyla eğitim sürecini olumsuz etkileyebilecek risklerin önlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca ulaşım, tercüme ve bilgilendirme gibi destekleyici hizmetler yoluyla ailelerin eğitim sistemine uyumu güçlendirilmekte ve çocukların sürdürülebilir biçimde eğitime erişimleri sağlanmaktadır (UNICEF, t.y.).

Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP) öğrenme kaybı yaşayan ya da örgün eğitime geç katılan öğrencilerin akademik becerilerini kısa sürede güçlendirmeyi amaçlayan yoğunlaştırılmış bir eğitim yaklaşımıdır. 2018 yılında uygulanmaya başlanan HEP 10-18 yaş aralığında olup okula hiç başlamamış ya da en az üç yıl süreyle eğitim ortamlarının dışında kalmış çocukların örgün eğitime geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla Türkçe ve matematik başta olmak üzere temel derslerdeki eksiklerini gidermeyi, okul uyumunu artırmayı ve eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2025). Bu süreçte küçük grup çalışmaları, bireyselleştirilmiş öğretim ve sürekli izleme-değerlendirme temel bileşenler arasında yer almaktadır. Bu yönüyle HEP, eğitimde telafi ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda önemli bir geçiş mekanizması işlevi görmektedir. Uygulanan bu politika ve programlar sayesinde Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine katılımı yıllar içinde artmış ve 2020-2021 yılı itibarıyla 839 binden

fazla Suriyeli çocuğun örgün eğitime devam ettiği rapor edilmiştir (Saklan ve Karakütük, 2022; Arslan, Çiçek ve Baykal, 2024).

Ancak bu aşamada karşı karşıya kalınan bazı temel handikaplar bulunmaktadır. Bunlardan ilki dil engeli ikincisi ise göç veren ülkedeki eğitim sisteminin yapılanmasıdır. Türk eğitim sistemi 4+4+4 12 yıllık zorunlu kesintili eğitim sistemine göre tasarlanmıştır. Özellikle eğitim sisteminde sayıları diğer gruplara göre oldukça fazla olan Suriyeli öğrenciler bu güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Suriye eğitim sisteminde okul öncesi eğitim zorunlu olmamakla birlikte ücretlidir. Dolayısıyla katılım oldukça düşüktür. İlkokul kademesi 6 yıl, ortaokul kademesi ise 3 yıldır ve ilköğretim 9 yıl zorunlu ve ücretsizdir. Bu dokuz yıllık eğitimin sonunda yapılan sınavda başarılı olan öğrencilere “Temel Eğitim Sertifikası” verilerek ortaöğretime geçişleri mümkün kılınır (International Education Guide, t.y.). Ortaöğretim yani lise kademesi 3 yıl olup zorunlu eğitim kapsamında değildir. Bu nedenle tıpkı okul öncesi kademedeki olduğu gibi ortaöğretim kademesinde de okullaşma oranları düşüktür. Nitekim buna benzer bir profili dahil oldukları Türk eğitim sisteminde de sürdürdüklerine dair istatistikler mevcuttur (Kesbiç, Terzi, Korlu, Gencer ve Arık, 2025). Aşağıda Şekil 1’de Türkiye’de örgün eğitime devam eden yabancı uyruklu öğrencilerin çağ nüfusuna göre yüzdelikleri sunulmaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de Örgün Eğitime Devam Eden Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısının Çağ Nüfusuna Oranları (Kesbiç, Terzi, Korlu, Gencer ve Arık, 2025).

Şekil 1’de görüldüğü üzere çoğunluğunu Suriyeli öğrencilerin oluşturduğu yabancı uyruklu öğrencilerin ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde yıllara göre oransal bir artış bulunmaktadır. İlkokul ve ortaokul kademesinde okullaşma oranları sırasıyla %96.6 ve %93’ü bulmaktadır. Ancak okulöncesi ve lise kademelerinde bu oran istenen seviyelere ulaşamamış olup sırasıyla %45.8 ve %51.7 düzeyinde kalmıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri gelinen ülkedeki eğitim sistemi ve eğitime kültürel bakış açısı olabilir. Ancak Türk eğitim sistemine tam uyumun gerçekleşebilmesi adına bu oranları artıracak politika tedbirlerinin alınması gerektiği düşünülmektedir.

Göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine uyumu, yalnızca akademik başarıyla sınırlı olmayan dil edinimi, psiko-sosyal iyilik hali, kültürel etkileşim ve toplumsal aidiyet gibi çok boyutlu unsurları içeren bir süreçtir. Artan göç hareketleriyle birlikte Türkiye’deki okullarda kültürel ve dilsel çeşitlilik belirgin biçimde artmış olup bu durum eğitim sisteminin kapsayıcılık kapasitesinin güçlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda göçmen öğrencilerin eğitim ortamlarına etkin biçimde katılımlarını sağlamak ve eğitim hakkından eşit koşullarda yararlanmalarını desteklemek amacıyla bütüncül, sürdürülebilir ve kanıta dayalı uyum stratejilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aşağıda göçmen öğrencilerin nitelikli eğitime erişimini kolaylaştırmaya yönelik öneriler sıralanmaktadır.

- Göçmen öğrencilerin akademik ve sosyal uyumlarında en önemli faktörlerden biri de dile hakimiyettir. Bu nedenle yoğunlaştırılmış Türkçe dil kursları, hazırlık sınıfları ve okul içi destek programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022).
- Göç sürecinde yaşanan travmatik deneyimler ve göç edilen yerde yaşanan uyum güçlükleri gibi nedenler öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, öğrencilerin duygusal iyilik hallerini destekleyerek uyum süreçlerini kolaylaştıracaktır (Tanç, Tanç ve Açık, 2024).
- Öğretmenlerin göç, kültürel çeşitlilik ve kapsayıcı eğitim konularında hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi, sınıf içi etkileşimi güçlendirmekte ve uyum sorunlarının azalmasına katkı sağlamaktadır (Bergut ve Atmaca, 2024). Ancak bu eğitimlerde teorinin yanı sıra öğretmenlerin çok kültürlü yeterliklerinin artıracak ve sınıf içi uygulamalarını zenginleştirecek stratejilerin yer alması önemli görülmektedir.
- Göçmen öğrenciler eğitim sistemindeki farklar nedeniyle önceki öğrenmelerinin yok sayılması sorunuyla karşılaşabilmektedir. Bu

öğrencilerin geldikleri ülkelerde edindikleri bilgi ve becerilerin dikkate alınması, gereksiz sınıf tekrarlarının önlenmesine ve öğrencilerin akademik motivasyonlarının korunmasına yardımcı olacaktır.

- Türk eğitim sisteminde aile katılımı esastır. Göçmen ailelerin de uyumlarının ve çocuklarının eğitimlerine katılımlarının sağlanması amacıyla eğitim sistemi hakkında bilgilendirilmesi, rehberlik hizmetlerine erişimlerinin artırılması ve okul-aile iş birliğinin güçlendirilmesi, öğrencilerin okula devam ve uyum düzeylerini olumlu yönde etkileyecektir (Kayahan-Yüksel, 2021).
- Kapsayıcı okul ikliminin oluşturulması, akran zorbalığına karşı önleyici programların uygulanması ve kültürlerarası etkileşimi destekleyen etkinlikler, göçmen öğrencilerin aidiyet duygusunu güçlendirmektedir (Özbek ve Taneri, 2022).
- Milli Eğitim Bakanlığı, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar arasında iş birliğinin artırılmasının göçmen öğrencilere yönelik hizmetlerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akkaya, M. A. (2021). Türkiye’de göç olgusu ve göçün yaratacağı sorunların aşılmasında toplumsal kültür kurumu kimliğiyle halk kütüphanelerinin rolü: İzmir örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 179-206. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1055650>
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95, 13-33.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2017). Uluslararası Göçün Kentsel Yaşama Etkilerini ve Yerel Düzeyde Göç Politikalarını Yerel Yönetim Stratejik Planlarından Okumak: Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep Örnekleri. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11) Bildiriler Kitabı*. Elazığ.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emimi & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efeakademi Yayınları.
- Baytar, İ. (2022). Türkiye’nin Afganistanlı Mülteci Göçündeki Yeri ve Önemi. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 199-212. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1106479>
- Bergut, M. ve Atmaca, T. (2024). Göçmen öğrencilerin yoğun olduğu okullarda okul ve sınıf yönetiminde karşılaşılan durumlar. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 121-147.
- Bhugra D. (2004). Migration and mental health. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 109(4), 243-258. <https://doi.org/10.1046/j.0001-690x.2003.00246.x>
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: why do people move?. *Journal Of Travel Medicine*, 25(1), 1-7. <https://doi.org/10.1093/jtm/tay040>
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çelik, Ç. ve White, H. (2022). Forced migration and protection: Turkey’s domestic responses to the Syrian refugees. *European Review*, 30(3), 353-373.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1995, Ocak 27). Resmî Gazete (Sayı: 22184).
- Danış, D. ve Dikmen, H. (2022). Türkiye’de göçmen ve mülteci entegrasyonu: politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 24-45. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1106715>
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68.

- Demir, E. (2025). Göç sosyolojisi: göç, göç, çeşitleri, sebepler ve etkiler. *Turkish Academic Research Review*, 10(2), 471-484, <https://doi.org/10.30622/tarr.1548522>
- Demir, S. A. ve Yazgan, P. (2019). Göç çatışma modeli temelinde hedef ülkedeki güvensizlik algısına yönelik analitik bir çerçeve: Göçmen destek grupları, pozitif psikolojik ve sosyal sermaye. *Göç Dergisi*, 6(2), 229-248.
- Doğan, M. ve Sertkaya-Doğan, Ö. (2022). Türkiye'nin Jeopolitiği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(2), 320-339. <https://doi.org/10.33712/mana.1159064>
- Eroğlu, M. (2020). Etnik kimlik, savaş ve göç olgularının çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 94-105.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research*, 10(54), 838-851. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652>
- Genç, Y., Gündüz, D. U. ve Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve kalkınma ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 479-498.
- International Education Guide (t.y.). Syria (Alberta Government). <https://www.alberta.ca/iqas-education-guide-syria>
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri", 75 yılda köylerden şehirlere içinde, Ed. Oya Baydar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss. 249-268.
- İnan, M. ve Demir, M. (2018). Eğitimde fırsat eşitliği ve kamu politikaları: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1949, 27 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı:7217).
- Karasu, M. A. ve Aksungur, A. B. (2022). Göçmenlerin konut sorunu: Suriyeli göçmenler özelinde bir değerlendirme. *İdealkent*, 13(37), 2027-2050.
- Karataştan, A. ve Akcan, E. (2023). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden akran zorbalığı ve göçmen/mülteci çocuklar. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 12(1), 1-15.
- Kargılı, F. (2025). Göçmen esnafların iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçleri üzerine bir inceleme. *Journal of Migration and Political Studies*, 3(1), 83-105.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk* içinde (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği., (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim* içinde (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.

- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye’de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Kesbiç, K., Terzi, G. N., Korlu, Ö., Gencer, E. G. ve Arık, B. M. (2025). Eğitim izleme raporu 2025. *Eğitim Reformu Girişimi*. <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayinlar/egitim-izleme-raporu-2025>
- MEB (2025, 28 Mayıs). Hızlandırılmış eğitim programı öğrencilerine ziyaret. <https://hbogm.meb.gov.tr/www/hizlandirilmis-egitim-programi-ogrencilerine-ziyaret/icerik/1125>
- Millî Eğitim Temel Kanunu, (1973, 24 Haziran). Resmî Gazete (Sayı: 14574).
- Otman, M. ve Aydoğan, İ. (2024). Göçmen öğrencilerin örgün eğitime dahil edilmesi sürecinde karşılaşılan problemler. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(10), 205-234.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Özbek, Ö. Y. ve Taneri, P. O. (2022). İlkokullar için akran zorbalığı önleme modülünün tanıtımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 55-87.
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127-145.
- Saklan, E. ve Karakütük, K. (2022). Türkiye’deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 51-76.
- Tanç, E., Tanç, R. M. ve Açık, Ü. (2024). Göç sorunu ve kapsayıcı eğitimin göçmen öğrencileri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(2), 534-544.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de iç göç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. *Türkiye’de İç Göç Konferansı*. Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, (7-21).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982, 9 Kasım). Resmî Gazete (Mükerrer Sayı: 17863).
- Ulutaş, M., Y. ve Tümtaş, M., S. (2023). PİKTES projesinin Türkiye’deki Suriyelilerin entegrasyonuna etkisi: Antalya örneği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 481-496.
- UNICEF (2020). *Türkiye’de mülteci çocuklar ve eğitim*. UNICEF.
- UNICEF (2021). *Inclusion of Syrian refugee children into the national education system*. UNICEF.
- UNICEF (t.y.). *Okula kayıt için destek programı*. UNICEF.

- Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) işgücü piyasası teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1-8.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Yücel, E. (2024). Çokkültürlü toplumlarda kimlik bütünlüğü: göçmenlerin psikososyal uyum süreçleri. *İnteraktif Bilim: Disiplinlerarası Araştırma ve İncelemeler Dergisi*, 4, 2331-2352.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>
- Zenginkuzucu, D. M. (2021). Sığınmacılar ve toplumsal kabul: Esenyurt İlçesi üzerine bir inceleme, *IESBAD*, 1(1), 1-23.

Göç ve Eğitim İlişkisi: Kuramsal Temeller, Süreçler ve Politik Etkiler

Pervin Bozkurt¹

Ömer Yılmaz²

Özet

Bu çalışmada amaç, eğitim ile göç arasındaki ilişkinin kuramsal temeller, süreçler ve politik etkiler çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak incelenmesidir. Bu bağlamda göç kavramı yalnızca mekânsal değil kültürel, sosyal ve kimliksel düzeyde derin dönüşümleri içeren bir kavram olarak ele alınmıştır. Eğitim kavramı ise göçün hem bir nedeni (beyin göçü, fırsat arayışı) hem de sonucu olarak görülmektedir. Bu görüşe göre eğitim göç üzerinde, entegrasyon, sosyal mobilité ve psikosoyal uyum süreçlerinde rol oynamaktadır. Ayrıca çalışmada göç-eğitim ilişkisi; İnsan Sermayesi Kuramı, Bourdieu'nun Kültürel ve Sosyal Sermaye Kavramları, Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı, Avrupa Entegrasyon Eylem Planı ve Güvenlikleştirme ile Hak Temelli Yaklaşımlar gibi kuramsal çerçevede ele alınmış ve bu kuramlar eşliğinde göçmen öğrencilerin eğitimde karşılaştığı yapısal engelleri (çok dilli eğitim, kültür, sosyo-ekonomik durum) ve fırsat eşitsizliklerini göz önüne sermiştir.

Sonuç olarak; göçün eğitim üzerindeki etkileri dört temel boyutta ele alınmıştır. Bu boyutlar;

Dilsel ve akademik uyum zorlukları,

Psikolojik travma ve sosyal dışlanma,

Eğitimde fırsat eşitsizliğinin farklı boyutları (sosyo-ekonomik durum, coğrafi eşitsizlik, okul kaynakları, cinsiyet ve engel durumu),

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Hakkari Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, bozkurt.pervin13@gmail.com.tr, ORCID: 0009-0007-3047-1427

2 Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, omeryilmaz@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2964-768X

Kurumsal kapasitenin göç yönetimindeki rolü olarak sıralanmıştır.

Öte yandan eğitimin göç üzerindeki etkileri ise;

Sosyal entegrasyonun güçlendirilmesi,

Ekonomik mobilite ve istihdam olanaklarının artırılması,

Toplumsal önyargıların azaltılması şeklinde değerlendirilmiştir.

Ayrıca politika düzeyinde çok dilli eğitim, öğretmen yetiştirme ve kültürlerarası yeterlilik, kurumsal altyapının güçlendirilmesi ve aile katılımı gibi stratejik öneriler öne çıkarılmıştır. Çalışma, göçmen çocukların eğitiminin yalnızca bireysel olarak değil aynı zamanda toplumsal adalet, demokratik vatandaşlık ve küresel dayanışma için stratejik bir yatırım olduğunu vurgulamaktadır.

1. Giriş

Göç, insanlık tarihinde sürekli ve dönüştürücü olgularından biri olarak toplumların ekonomik, kültürel ve sosyal yapısını şekillendiren temel süreçlerden biri olarak ifade edilebilir. Benzer şekilde göç, insan ile mekân arasındaki bağı zedeleyen önemli unsurlardan biri olarak ifade edilmiştir (Ekici & Tuncel, 2015). Çünkü birey ve toplum açısından göç, mekânsal bir değişimi (Özer, 2004: 11) ifade ederken aynı zamanda anlam ve değer dünyasının da değişim ve dönüşüm yaşamasına neden olmaktadır. Göç kavramı ile ilgili yapılan tanımlar benzerlikleri ile de dikkat çekmektedir. Başlıca göç kavramı ile yapılan tanımlara bakıldığında ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, teknolojik, çevresel veya bireysel faktörlerle ilişkili olduğu ve insanların yer ve mekân değiştirmesi (Taştan, 2024); bir yerden başka bir yere yer değiştirme hareketleri (Tunç, 2015: 30); yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini (Marshall, 1999: 685) içermektedir.

Modernleşme, küreselleşme, ekonomik eşitsizlikler, çatışmalar ve iklim değişikliği gibi faktörler, hem ulusal hem de uluslararası göç hareketlerinin yoğunluğunu artırmıştır. Bir diğer taraftan göç, hedef ülke toplumları açısından önemli bir sorun olarak görülmektedir (Deniş & Demircioğlu, 2024, s. 108). İnsanların savaş, iç kargaşa, çatışma, kıtlık, işsizlik ve iklim kaynaklı sebeplerden ülkeleri ve sınırları zorlayarak kitleler halinde harekete geçmeleri, bilim insanları ve eğitimciler tarafından göç olgusunun tekrar gündeme getirilmesine yol açmıştır. Göçmenleri eğitim sistemlerine entegre etme konusunda ciddi zorluklar yaşanması, bu konuya olan ilgiyi daha da artırmıştır (Arar, 2020). Bu hareketlilik yalnızca demografik dengeleri değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda eğitim sistemlerinin işleyişleri, politikaları ve çıktıları üzerinde derin etkiler yaratmaktadır.

Eğitim sistemleri, toplumsal yapının yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğü kurumlar olup bir ülkenin ekonomik kalkınmasıyla birlikte tüm alanlarda uluslararası mecrada var olma ve rekabet etme potansiyelini sağlayan önemli etkenlerin başında gelmektedir (Yerli, 2023). Göç kavramı eğitim bağlamında ele alındığında, meydana getirdiği hareketlilikle birlikte ülkelerin hem ülkelerin eğitim sistemleri ve politikaları üzerinde etkilere sahiptir. Çünkü göçün yeni insan kaynağı ve beşeri sermaye sağlama potansiyeline sahip olması nedeniyle iyi yönetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yeni göçmenlerin sorunsuz şekilde topluma uyum sağlaması ve ekonomiye katılması göçlerin sebep olduğu ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal anlamda etkilerinin kontrol edilmesi ile mümkündür (Kocabaş & Alpaydın, 2021).

Göçmen bireyler için eğitim, hem yeni topluma uyumun sağlandığı hem de ekonomik ve kültürel sermayenin güçlendirildiği temel alanların başında gelmektedir. Göçün eğitim üzerindeki etkileri, sadece göçmen çocukları değil, aynı zamanda ev sahibi toplumdaki öğrencileri, öğretmenleri, idarecileri ve eğitim politikalarını da kapsamaktadır. Bu nedenle göç ve eğitim arasındaki ilişki, bireysel ve toplumsal düzeyde çok boyutlu bir yapıya sahiptir.

Göçmen çocukların eğitim ortamlarına uyumu; dil, kültür, kimlik, sosyal etkileşim, pedagojik ihtiyaçlar ve psikososyal destek mekanizmaları gibi unsurlarla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca eğitim sistemi, göçmenlerin toplumsal kabulünü ve entegrasyonunu destekleyici bir role sahip olabilmektedir. Özellikle büyük ve beklenmedik göç akışları, eğitim sistemlerini olumsuz etkilemekle birlikte toplumlar arasında gerginlik yaratabilmektedir (Nicolai, Wales & Aiazzi, 2017:1). Bu bağlamda göç ve eğitim ilişkisinin incelenmesi, yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik boyutların da göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.

2. Göç ve Eğitim

Bu bölümde göç ile ilgili kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. İlk olarak insan sermayesi kuramından bahsedilmiştir. İnsan sermayesi kavramında göçmenlerin eğitim süreçleri ve fırsatlara erişimleri göz önünde bulundurulmuştur. Öte yandan, kültürel ve sosyal sermaye ile göçmen çocukların okula uyum süreçleri ve okul başarısı üzerinde durulmaktadır. Ekolojik sistem kuramında tüm politik etmenler, kültürel ve ekonomik koşullar ele alınmıştır. Bu paralelde yeni okula uyum süreci üzerinde entegrasyon planından bahsedilirken, ev sahibi ülkelerin toplum düzeyinde göçmenlere yönelik algı, tutum ve söylemlerinin güvenlik sorununa kaynaklık ettiği bilinmektedir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda göç kavramının eğitim sürecindeki etkileri aşağıda tartışılmaktadır.

2.1. İnsan Sermayesi Kuramı

İnsan sermayesi kuramı, eğitimin bireysel üretkenliği artıran temel bir ekonomik yatırım olduğunu ileri sürer. Bu bakış açısına göre göçmen bireyler, daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatlara ulaşmak amacıyla göç ederken, eğitim süreçleri bu fırsatlara erişimin en kritik belirleyicisi olmuştur. Göçmen çocukların eğitim sistemine dahil olması, uzun vadede toplumun genel ekonomik üretkenliğini de etkileyebilmektedir. Göçmenlerin eğitim başarıları arttıkça işgücü piyasasına daha etkin katılım sağlamakta, bu durum hem bireysel hem de toplumsal refah düzeyini yükseltmektedir.

Ancak göçmenlerin eğitim süreçlerine erişimi her zaman eşit değildir. Ekonomik güçlükler, dil engelleri, ayrımcılık veya hukuki statü sorunları nedeniyle eğitim bir yatırım alanı olmaktan çıkıp bir dezavantaj unsuruna dönüşebilmektedir. Bu nedenle insan sermayesi kuramı çerçevesinde göçmenlerin eğitime katılımını belirleyen yapısal ve bireysel faktörlerin analiz edilmesi önem taşır.

2.2. Kültürel ve Sosyal Sermaye

Bourdieu (1986)'nın kültürel sermaye kavramı, bireylerin eğitim sistemindeki başarılarının aileden ve içinde yaşadıkları çevreden aktarılan dilsel, kültürel ve sembolik kaynaklarla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Göçmen ailelerin kültürel sermayesi, ev sahibi toplumun normları ile uyumlu olmadığında çocukların okul başarıları olumsuz etkilenebilir. Bu uyumsuzluk genellikle dil yetersizliği, kültürel kodların bilinmemesi, okul-aile işbirliğinin zayıflığı ve sosyo-ekonomik dezavantajlarla birleştiğinde daha görünür hale gelir.

Sosyal sermaye ise ailelerin ve toplulukların sahip olduğu sosyal ağları ifade eder. Göçmen ailelerin sosyal sermayeleri, uyum süreçlerinde kritik rol oynar. Güçlü sosyal ağlara sahip topluluklarda göçmen çocukların okula uyumu, motivasyonu ve akademik başarıları daha yüksek olabilmektedir. Buna karşın sosyal izolasyon veya dışlanmışlık yaşayan göçmen gruplar, eğitimde dezavantajlarla daha fazla karşılaşmaktadır.

2.3. Ekolojik Sistemler Kuramı

Bronfenbrenner (1979) 'in ekolojik sistemler kuramı, göçmen çocukların eğitim süreçlerinin yalnızca bireysel değil çok katmanlı çevresel faktörlerden etkilendiğini vurgular. Bu kurama göre çocuğun gelişimi mikrosistemden makrosisteme kadar uzanan geniş bir çevresel yapı içinde şekillenir. Aile yapısı, okul ortamı, sosyal çevre, politik sistemler, ekonomik koşullar ve kültürel normlar bu yapının önemli bileşenleridir.

Göçmen çocuklar için bu katmanlar çoğu zaman yeniden düzenlenmiş, kırılğan ve değişken bir yapıya sahiptir. Yeni bir ülkede okula başlayan çocuk; dil, kültür, sosyalleşme biçimleri, öğretim yöntemleri ve okul iklimi gibi birçok alanda farklılaşmış bir ortama dahil olur. Bu nedenle ekolojik perspektif, göç ve eğitim ilişkisini bütüncül biçimde değerlendirmek için güçlü bir kuramsal çerçeve sunar.

2.4. Entegrasyon Eylem Planı

Avrupa’da göçmen çocukların yeni okullarına ve toplumlarına başarılı bir şekilde katılımı, hem ekonomik bir gereklilik hem de demokratik istikrar ve sosyal uyum için bir ön koşul olarak görülmektedir (Heckman, 2008:11). Avrupa Komisyonu’nun Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Entegrasyonu Eylem Planı’nda (7 Haziran 2016) göçmenlere ve mültecilere yönelik eğitimlerde üç öncelik belirlenmiştir. Eylem planına göre;

- yeni gelen göçmenleri mümkün olduğunca eğitime dahil etmek;
- göçmenlerin gelişimini desteklemek ve potansiyellerini ortaya çıkarmalarını sağlamak;
- spor, kültür ve gençlik faaliyetleri gibi itici güçlerle sosyal dışlanmayı önlemek ve kültürler arası diyalogu geliştirmek öncelenerek en kısa vadede entegrasyon sağlanabileceği ifade edilmiştir (European Commission, 2017:2).

2.5 Güvenlikleştirmeye Karşın Hak Temelli Yaklaşım

Göç hareketlerinin potansiyel etkileri dolayısıyla ev sahibi toplumda göçmen alımına veya göçmenlere yönelik ortaya atılan olumsuz söylemler güvenikleştirme kavramıyla açıklanan bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Kopenhag Okulu’nun askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik olarak beş alanda tanımladığı güvenikleştirme teorisi, göç olgusu ve göçmenler bağlamında da önermeler sunmaktadır. Güvenikleştirme teorisine göre göçmenlere, mültecilere, sığınmacılara yönelik algılar, tutumlar ve dolayısıyla geliştirilen söylemler, ev sahibi toplum nezdinde güvenlikle ilgili gerçek veya suni bir güvenlik sorununa kaynaklık etmektedir.

Güvenikleştirme teorisine göre göçle birlikte ortaya çıkan veya çıkma potansiyeli olan sorunlar ev sahibi toplum tarafından tehdit ve risk olarak görüldüğünde birer güvenlik meselesine dönüşmektedir (Buzan, 2008:19-20; Şemşit, 2018). Göçmen akışının yaşandığı bölgelerde özeldi okul çağındakilerin genelde ise göçmenlerin eğitime erişimleri hususunda reaksiyon niteliğinde

politikalar izlenmesinin bir sebebinin de güvenlikleştirme eğilimi olduğu söylenebilir. Bir şekilde göç etmiş bireyler arasında genç nüfusun önemli bir yer tuttuğu ve bu çocukların uzun süre ev sahibi ülkede kalacağı gerçeği dikkate alındığında eğitim yoluyla risklerin azaltılarak ülkenin geleceğinin teminat altına alınması gerekmektedir. Ötekileştirme, marjinalleşme ve gettolaşma gibi eğilimler eğitim yoluyla azaltılarak göç olgusunun gerçek veya suni güvenlik sorunu olarak kabul edilmesi önlenabilir. Göçe maruz kalan ülkelerde okulöncesi çağındaki çocukların eğitiminden yetişkinlere yönelik yaygın eğitim faaliyetlerine kadar neredeyse tüm yaş gruplarına hitap eden eğitim faaliyetleri düzenlenmekte ve bu faaliyetlere katılım oldukça önemli bir mesele olarak görülmektedir.

Göçmen eğitiminde hak temelli yaklaşımlar için temel referans niteliği taşımakta olan sözleşmeler 20. yüzyılda çocukluğun ve çocuk haklarının hukuksal, toplumsal ve eğitsel zeminde korunmasına yönelik düşüncelerin gelişimi akabinde uluslararası kabul görmüş sözleşmelerdir. Bunlar arasında en önemlilerinden Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı olarak dört temel hak grubunda çocukların yani okul çağındakilerin haklarını güvence altına almaktadır (UNICEF, 2007:17). Birçok devlet gibi Türkiye'nin de taraf olduğu bu sözleşmenin 22. maddesi sığınmacı ve mülteci çocuklarının eğitim haklarının gözetilmesini sağlamaktadır (Ardıç Çobaner, 2015:31-50). Göçmen, mülteci veya sığınmacı statüsündeki çocukları da kapsayan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ise bu alandaki temel hukuki metinlerden sayılmakta, hak temellilik, göçmen çocukların fiziksel, ruhsal gelişimi ve iyilik halinin korunması ve iyileştirilmesi noktasında sosyal hizmet alanında önemli bir yer tutmaktadır (Düzel ve Alış, 2018:267-268). Eğitimin çok temel bir insan hakkı olduğunun hatırlanması ve öne çıkarılması güvenlikleştirme yaklaşımlarının arızalarından korunmada önemli bir işlev görebilecektir. (Kocabaş & Alpaydın, 2021).

3. Göçün Eğitim Üzerindeki Etkileri

Dış göçün eğitim üzerine etkisini irdeleyen iktisat yaklaşımları, göçmenleri insan kaynağı olarak değerlendirmekte, göçmenin eğitiminin, göçün gerçekleştiği ülkenin ekonomisine ve göçmenin bireysel gelirene yansımaları tartışmaktadır (Massey & Espinosa, 1997). Göçmenin eğitimle edindiği bilgiler, gelirini yükseltmekte, geldiği ülkeye adaptasyonunu hızlandırmaktadır (Stark & Bloom, 1985). Göçmenin eğitime katılımını kısa vadede maliyet kısıtlaması şeklinde değerlendiren bu ekonomi yaklaşımları, çocukların edineceği eğitimi uzun vadede yatırım olarak değerlendirmektedir.

Eğitim, göç çalışmalarında çekme ve itme yaklaşımları odağında değerlendirildiğinde, göç eden çocuğun eğitim sürecine dahil edilip edilmemesiyle ilgili farklı değişkenlerin mevcudiyetine dikkat çekilmektedir (Giani, 2006). Göç edilen yerde, eğitim sürecine katılmayarak, iş gücünden yararlanılarak, aile gelirine katkı sağlamak şeklinde ekonomik kaygı sonrası gerçekleşen eğitimden kopma eğilimi yaygınlık göstermektedir (Ahsan, 1997).

3.1. Dil ve Akademik Uyum Sorunları

Dilsel farklılıklar, göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları en temel zorluklardan biridir. Eğitim dili ile çocuğun ana dili arasındaki uyumsuzluk, akademik başarıyı sınırlayan önemli bir faktördür. Özellikle okuma-anlama, yazma becerileri ve sözel ifade yeteneği gibi alanlarda dil becerisinin yetersizliği öğrencinin özgüvenini azaltabilir, öğrenme motivasyonunu düşürebilir. Dil yetersizliği çoğu zaman öğretmenler tarafından düşük akademik kapasite olarak yorumlanabildiğinden, beklenti düzeyleri düşebilir ve bu durum öğrencinin başarısını daha da olumsuz etkileyebilir.

3.2. Psikolojik ve Sosyal Uyum

Göç süreci, çoğu zaman travma, yerinden edilme, aile içi rol değişimleri, ekonomik güçlükler ve kültür şoku gibi stres faktörlerini içerir. Bu faktörler, göçmen çocukların psikolojik uyum sürecini zorlaştırabilir. Sosyal ilişkiler kurma, arkadaş edinme, kendini ifade etme ve okul aidiyeti gibi unsurlar psikolojik uyumla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bazı göçmen gruplar ayrımcılık, dışlanma ve damgalama gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu tür deneyimler öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamını olumsuz etkilemektedir.

3.3. Eğitimde Fırsat Eşitsizliğinin Temel Nedenleri

Eğitimde fırsat eşitliği, çoğu kişinin düşündüğünün aksine, tüm öğrencilere aynı imkânların verilmesi ya da herkesin aynı akademik sonuçlara ulaşmasının hedeflenmesi anlamına gelmez. Bu kavram, bireylerin başlangıç noktaları ne kadar farklı olursa olsun, gelişimlerini sürdürebilmeleri için adil ve ulaşılabilir imkânlara sahip olmaları gerektiğini ifade eder. Bu bakış açısına göre, öğrencilerin başarılarının; ekonomik, sosyal ya da bireyin kontrolü dışında kalan diğer faktörlerden olabildiğince bağımsız olması gerekir (Westen, 1985).

Eğitimde adalet, hem sosyal eşitliğin temel bir unsuru hem de demokratik toplum düzeninin korunması açısından kritik bir gerekliliktir. Her bireyin eğitim hakkına sahip olması temel bir insan hakkı olsa da, bu hakkın sağlanması yalnızca kaynakların eşit paylaşımıyla sınırlı tutulmamalıdır. Asıl önemli olan, kaynakların bireylerin farklı ihtiyaçları, ilgileri ve yetenekleri doğrultusunda

düzenlenmesidir. Sosyal ve ekonomik boyutları olan eğitimde fırsat eşitliği anlayışının temel nedenlerini aşağıdaki gibi belirtilebilir:

- **Sosyo-Ekonomik Durum (SED):** SED, eğitimde eşitsizliğin en güçlü belirleyicilerinden biridir. Araştırmalar, düşük gelirli ailelerin çocuklarının akademik başarılarının sistematik biçimde daha düşük olduğunu göstermektedir (Sirin, 2005). Gelir düzeyi; beslenme, barınma, özel ders, materyal temini, okul dışı öğrenme deneyimleri gibi birçok faktörü etkilemektedir.
- **Ebeveyn Eğitimi:** Ebeveynin eğitim seviyesi, çocuğun akademik başarısı ile güçlü bir ilişkiye sahiptir. Eğitimli ebeveynler, çocuklarına daha fazla akademik destek sunabilmekte ve eğitim sürecini daha yakından takip edebilmektedir.
- **Coğrafi Eşitsizlikler:** Kırsal bölgelerde okul altyapısının yetersiz olması, öğretmen açığının fazla olması ve ulaşım zorlukları eğitime erişimi sınırlandırır. Kentsel bölgelerde ise kaynak dağılımı mahaller arasında eşitsizlik yaratmaktadır (UNESCO, 2020).
- **Okullar Arası Kaynak Farklılıkları:** Okullar arası finansman eşitsizliği, niteliği doğrudan etkiler. Daha güçlü finansmana sahip okullar, nitelikli öğretmenleri çekebilir; teknoloji, materyal ve sosyal etkinlik açısından daha avantajlıdır (OECD, 2018).
- **Kültürel ve Dilsel Farklılıklar** Göçmen ve azınlık öğrenciler, okul diline ve kültürüne hâkim olmamaları nedeniyle dezavantaj yaşar. Bu durum okul başarısını doğrudan etkilemektedir (Giani, 2006).
- **Cinsiyet Eşitsizliği:** Birçok ülkede kız çocuklarının eğitime katılımı hâlâ erkeklerden düşüktür. Toplumsal cinsiyet rolleri ve aile beklentileri eğitimde eşitsizlik yaratmaya devam etmektedir.
- **Engellilik Durumu:** Engelli öğrenciler erişilebilir eğitim materyalleri, destek öğretmenler ve uygun okulların yetersizliği nedeniyle fırsat eşitsizliği yaşayabilmektedir.

3.4. Eğitimde Fırsat Eşitsizliğinin Sonuçları

Eğitim, her bireyin sahip olması gereken temel bir haktır; ancak pratikte herkes bu haktan eşit koşullarda yararlanamamaktadır. Eğitime erişimde görülen farklılıklar, eğitimde fırsat eşitsizliğinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu kavram, toplumda mevcut olan eğitim olanaklarından tüm bireylerin aynı ölçüde yararlanamaması ve eğitim hakkı bulunan herkesin bu hakka ulaşırken benzer şartlara sahip olmaması durumunu ifade eder. Bu çerçeveden bakıldığında,

eğitime erişimdeki eşitsizlikler toplumsal yapıda görülen eşitsizliklerin hem nedeni hem de sonucudur. Bu amaçla bu bölümde eğitimde fırsat eşitsizliğinin sonuçlarından bahsedilecektir.

Akademik Başarı Farkları: SED, okul türü ve bölgesel eşitsizlikler akademik başarıda belirgin farklılık yaratır. Uluslararası PISA sonuçları, düşük gelirli ve göçmen öğrencilerin sistematik olarak daha düşük performans gösterdiğini ortaya koymaktadır (OECD, 2019).

Okulu Bırakma ve Devamsızlık: Eşitsizlikler, risk altındaki öğrencilerde devamsızlık ve okul terkini artırır. Ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda kalan çocuklarda bu risk daha yüksektir.

Sosyal Hareketliliğin Zayıflaması: Eğitim, modern toplumlarda sosyal hareketliliğin en önemli aracıdır. Ancak fırsat eşitsizliği sosyal hareketliliği azaltarak kuşaklar arası yoksulluğu yeniden üretir (Chetty et al., 2014).

Psikososyal Etkiler: Dezavantajlı öğrenciler, özgüven düşüklüğü, yetersizlik algısı ve dışlanma duygusu yaşayabilir. Bu durum, akademik motivasyonlarını olumsuz etkiler.

Göçmen çocuklar çoğu zaman ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde yaşamaktadır. Bu durum, okula erişim, okulların fiziksel koşulları, öğretmen yeterlikleri, materyal eksiklikleri ve destek programlarına erişim açısından fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Ev ortamındaki öğrenme materyallerinin eksikliği, ebeveynlerin dil ve eğitim yetersizlikleri, çalışma koşulları veya zaman kısıtları da eğitimde eşitsizliği artıran faktörler arasında yer almaktadır.

3.5 Göç ve Kurumsal Kapasite İlişkisi

Göç, özellikle yoğun ve ani olduğunda, kurumlar üzerinde ciddi bir yük ve yönetim zorluğu yaratabilir. Kurumsal kapasite, göçle başa çıkma başarısını belirleyen temel faktördür:

- **Hizmet Sunumu:** Sağlık, eğitim, barınma ve sosyal hizmetlerin göçmenlere ulaşması kurumsal kapasite ile doğrudan ilgilidir.
- **Yönetim ve Koordinasyon:** Göçmenlerin kaydı, entegrasyonu ve ihtiyaçlarının takibi güçlü kurumlar gerektirir.
- **Politika ve Planlama:** Uzun vadeli göç politikalarının tasarlanması ve uygulanması, kurumsal kapasitenin planlama ve strateji boyutuna bağlıdır.
- **Toplumsal Uyum:** Göçmenlerle yerel halk arasındaki ilişkileri yönetmek, çatışmaları önlemek ve uyum politikalarını uygulamak, kurumsal kapasitenin sosyal boyutunu gösterir.

3.6. Göç ve Okul Başarısı

Göç, çocukların ve gençlerin eğitim hayatını dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, psikosozal etkiler ve ekonomik durum gibi faktörler açısından etkilemektedir. Bu bağlamda bu dört unsuru kısaca ele alacak olursak;

- **Dil bariyerleri:** Göçmen çocukların ana dilleri farklı olduğunda sınıf içi iletişim ve öğrenme süreci zorlaşabilir.
- **Kültürel farklılıklar:** Farklı eğitim sistemlerine alışmak, sosyal uyum ve öğrenme motivasyonu üzerinde etkili olabilir.
- **Psikososyal etkiler:** Göçmen çocuklar, göç sırasında yaşanan travmalar, aile sorunları veya sosyal dışlanma nedeniyle stres yaşayabilir.
- **Ekonomik durum:** Göçmen ailelerin düşük gelir düzeyi, okul malzemelerine, özel derslere veya teknolojik araçlara erişimi sınırlayabilir.

Göçün okul başarısını etkileyen dört unsuru kısaca özetleyecek olursak, olumsuz etkileri;

- Dil yetersizliği nedeniyle dersleri anlamada güçlük.
- Sosyal izolasyon veya önyargıdan kaynaklı motivasyon düşüklüğü.
- Göçmen çocukların eğitim sistemine geç uyum sağlaması olarak belirtilirken; uyum sağlandığı takdirde olumlu etkileri;
- Çok kültürlü çevrelerde farklı bakış açıları ve öğrenme motivasyonu artırma,
- İki dilli veya çok dilli çocuklar bilişsel esneklik kazanabilme ve
- Aile ve toplum destekli eğitim programları başarıyı artırabilme şeklindedir.

4. Eğitimin Göç Üzerindeki Etkileri

Eğitim, bireylerin yaşamında kritik bir role sahip olup toplumsal politikaların şekillenmesinde temel bir unsur olarak görülmektedir. Dış göç sonucunda bir ülkeye gelen sığınmacı ve mültecilerin uyum sürecinin hızlandırılması, ev sahibi devlet açısından büyük önem taşımaktadır ve bu uyumun en etkili aracı eğitimidir (Yerli, 2023). Göçmenlerin eğitim düzeyi ile bulundukları ülkenin eğitim standartları arasındaki farklılık hem göç eden bireyleri hem de ev sahibi toplumu çeşitli açılardan etkilemektedir (Ereş, 2015).

Eğitim-göç ilişkisini inceleyen ekonomik yaklaşımlar, göçmenleri birer insan sermayesi unsuru olarak değerlendirmekte ve göçmenlerin eğitim

düzeyinin hem ev sahibi ülke ekonomisine hem de bireylerin ekonomik getirilerine etkisine odaklanmaktadır (Massey & Espinosa, 1997). Formal eğitim yoluyla edinilen bilgi ve yetkinlikler, göçmenlerin gelir düzeyini artırdığı gibi, yeni bir topluma uyum sağlama süreçlerini hızlandırarak karşılaşılabilecekleri riskleri azaltabilmektedir (Stark & Bloom, 1985). Ayrıca ekonomik kuramlar, göçmenlerin kısa vadede eğitime devam etmemenin maliyet avantajı sağlayabileceğini düşünseler dahi, çocuklarının eğitime yatırım yapan göçmen ailelerin uzun vadeli bir perspektife sahip olabileceğini ifade etmektedir (Ereş, 2015).

4.1. Sosyal Entegrasyon

Eğitim, göçmenlerin yerleşik toplumla bütünleşmelerini kolaylaştıran temel mekanizmalardan biridir (Bosch-Supan, 1987). Eğitim kurumları, ortak değerlerin öğrenildiği ve kültürel etkileşimin gerçekleştiği alanlar olarak sosyal uyumda merkezi bir işlev üstlenmektedir. Yerli öğrencilerle bir arada eğitim gören göçmen çocukların toplumsal uyum süreçleri hızlanmakta, karşılıklı önyargılar ise azalmaktadır. Ayrıca okullar, yalnızca çocukların değil göçmen ailelerin de toplumla bütünleşmesine katkı sunan önemli sosyal yapılarıdır.

4.2. Ekonomik Mobilité ve İstihdam

Göçmen bireylerin iş gücü piyasasına dahil olmalarında eğitim belirleyici bir faktördür. Göçmenlerin sahip olduğu eğitim düzeyi ve niteliği, ev sahibi ülkenin işgücü piyasasındaki konumlarını doğrudan etkilemektedir (Papademetriou, 2005). Nitelikli eğitime erişebilen göçmenlerde gelir seviyesinin yükseldiği, yoksulluk riskinin azaldığı ve ekonomik hareketliliğin arttığı belirtilmektedir. Böylece eğitim, yalnızca bireysel değil kuşaklar arası bir iyileşme ve fırsat eşitliği sağlayabilmektedir.

4.3. Toplumsal Algı ve Önyargıların Azalması

Eğitim, göçmenlere yönelik toplumsal önyargıların ve ayrımcı tutumların azaltılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Baker, 2011). Farklı kültürlerin bir arada bulunduğu eğitim ortamları, öğrenciler arasında etkileşimi artırarak karşılıklı anlayış, empati ve saygıyı güçlendirir. Bu durum, toplumda daha kapsayıcı bir yapının oluşmasına ve toplumsal uzlaşi kültürünün gelişmesine önemli katkılar sunar.

5. Politika Perspektifi

Eğitim, göçmenlerin yeni yere uyum sağlamalarında kilit faktörlerden biridir. Hem göçmenler hem de ev sahibi ülke bu kitlesel hareketten faydalanmalıdır. Bu süreci sürdürülebilir ve faydalı kılmak için, bu kişilerin mevcut eğitim sistemi

veya onlar için özelleşmiş bir sistem aracılığıyla eğitilmesi gerekir (Tuncer & Akmençe, 2024:397). Nitekim PISA verileri, Avrupa ülkelerine yeni gelen göçmen çocukların dil öğrenme zorunluluğu, sosyal ve kültürel farklılıklar ile eğitim sistemine uyum sağlayamama gibi nedenlerle akademik güçlüklerle karşılaştığını göstermektedir. Aynı şekilde, göçmen ailelerin ev sahibi ülkede doğan çocuklarının da akademik başarılarının diğer öğrencilere göre daha düşük olduğu saptanmaktadır. Bu bulgular, göçmen çocukların eğitimde dezavantajlı konumda olduklarını ve dil öğrenimi, okul sistemiyle uyum ve entegrasyon süreçlerinde desteklenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır (E.U., 2012; Ereş, 2015). Bu doğrultuda çeşitli eğitim politikalarının uygulanması gerekmektedir.

5.1. Çok Dilli Eğitim Politikaları

Aynı eğitim sistemi içerisinde öğrenim gören göçmen öğrencilerin akademik başarılarının farklılık göstermesinin temel nedenlerinden biri, öğretim diline hâkimiyet düzeyindeki değişikliklerdir (OECD, 2006). Bu nedenle farklı ülkelerde uygulanan dil entegrasyonu politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerekmektedir (Gotovos, 2007). İki dilli veya çok dilli eğitim modellerinin uygulanması, göçmen öğrencilerin hem yeni dili edinme süreçlerini hem de akademik performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Erken yaşta sunulan dil desteği, göçmen öğrencilerin ana dil yeterliklerini korurken aynı zamanda kimlik gelişimleri ve sosyal uyumları üzerinde de önemli katkılar sağlamaktadır. Buna karşın ana dil desteğinin sunulmadığı eğitim ortamlarında, öğrencilerin akademik başarılarının ve uyum süreçlerinin olumsuz etkilenebildiği belirtilmektedir.

5.2. Öğretmen Eğitimi ve Kurumsal Kapasite

Göçmen çocukların eğitiminde belirleyici unsurlardan biri öğretmenlerdir. Bu öğrencilerin hem kişisel gelişimlerinin desteklenmesi hem de öğrenmelerinin kalıcı hâle getirilmesi, öğretmenlerin nitelikli biçimde yetiştirilmesi ve mesleki yetkinliklerinin sürekli geliştirilmesi ile mümkündür. Ancak yalnızca öğretmenlerin kültürlerarası yeterliliklerini artırmak, göçmen eğitimine ilişkin politikaların etkili şekilde uygulanması için yeterli değildir. Öğretmenlerin aynı zamanda kültürlerarası iletişimde ortaya çıkabilecek temel sorunları tanıyıp analiz edebilmesi, öğrencilerin öğrenme süreçlerinin sağlıklı şekilde ilerlemesi açısından kritik önem taşımaktadır. PISA raporlarında da göçmen öğrencilerin öğrenmelerinin güçlendirilmesi için, onların duygusal sermayelerini merkeze alan bir eğitim yaklaşımının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (EU, 2012). Bu yaklaşımın hayata geçirilebilmesi ise öğretmenlerin pedagojik esnekliklerini ve mesleki güçlerini etkili biçimde kullanabilmelerine bağlıdır.

Dolayısıyla öğretmenlerin bu doğrultuda desteklenmeleri ve gerekli eğitimleri almaları zorunludur. Ayrıca çok kültürlü ve farklılıkların yoğun olduğu sınıflarda uygulanacak pedagojik yöntemler, öğretim tasarımları ve okulun sosyal etkinlikleri de göçmen öğrencilerin uyum ve öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Ereş, 2015).

Göç bağlamında nitelikli bir eğitim sunulabilmesi için öğretmenlerin çok kültürlü pedagojiyi içselleştirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarında kültürlerarası iletişim becerilerinin geliştirilmesi, kapsayıcı sınıf yönetimi stratejilerinin öğretilmesi, travma ve stres tepkilerine ilişkin farkındalığın artırılması ve dil destek yöntemlerine yer verilmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte eğitim kurumlarının rehberlik hizmetleri, psikososyal destek mekanizmaları, öğretim materyalleri ve fiziksel altyapı açısından güçlendirilmesi, göçmen öğrencilerin öğrenme ortamlarının daha kapsayıcı ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

5.2. Aile Katılımı

Ailelerin eğitim sürecine katılımı, göçmen çocukların okul başarısını artıran temel faktörlerden biridir. Bilgilendirme seminerleri, rehberlik hizmetleri, okul-aile işbirliğini geliştiren etkinlikler ve ebeveyn eğitim programları aile katılımını artırarak öğrencilerin motivasyonunu ve okul başarısını olumlu yönde etkiler.

6. Sonuç

Göçmen çocukların eğitimi, yalnızca akademik başarı ile değil, aynı zamanda sosyal uyum, kişisel gelişim ve kültürel entegrasyonla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, öğretmenler eğitim sürecinin merkezinde yer almakta ve göçmen öğrencilerin öğrenme deneyimlerini etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Öğretmenlerin kültürlerarası yeterlilikleri, kapsayıcı sınıf yönetimi becerileri ve travma farkındalığı, göçmen öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemede kritik bir rol oynamaktadır (Banks, 2015; Darling-Hammond, 2017; Ereş, 2015). Bununla birlikte, PISA ve OECD raporları göçmen öğrencilerin akademik başarılarını artırmak için yalnızca öğretmenlerin yeterliliğine değil, aynı zamanda öğrencilerin duygusal ve sosyal sermayelerine dayanan bir öğrenme ortamının oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (EU, 2012; OECD, 2020).

Göçmen çocukların eğitimine yönelik stratejiler, eğitim politikalarının uygulanması, okulun fiziksel ve sosyal altyapısı, rehberlik ve psikososyal destek hizmetleri ile doğrudan bağlantılıdır. Çok kültürlü ve heterojen sınıflarda uygulanacak pedagojik yöntemler, öğrencilerin hem öğrenme motivasyonlarını

hem de toplumsal katılımlarını güçlendirmektedir (Suárez-Orozco & Suárez-Orozco, 2015; Dryden-Peterson, 2016). Ayrıca, Bourdieu'nun (1986) sermaye teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, göçmen öğrencilerin sahip olduğu kültürel ve sosyal sermaye, eğitimde fırsat eşitliği açısından dikkate alınması gereken önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, göç ve eğitim ilişkisi yalnızca bireysel başarıları değil, toplumsal bütünleşmeyi de şekillendiren çok boyutlu bir süreçtir. Göçmen çocukların eğitimine etkili biçimde yanıt verebilmek için öğretmenlerin donanımlı olması, eğitim kurumlarının kapsamlı destek mekanizmalarına sahip olması ve eğitim politikalarının çok kültürlü pedagojiyi merkezine alması gerekmektedir. Bu şekilde hem göçmen öğrencilerin akademik başarıları artırılabilir hem de toplumsal uyum ve kapsayıcılık sağlanabilir (Ainscow, 2016; Banks, 2015; Taşdan, 2024).

Kaynakça

- Ahsan, R.M. (1997). Migration of female construction labourers to dhaka city, Bangladesh. *International Journal of Population Geography*, 3: 49-61.
- Ainscow, M. (2016). *Struggling for equity in education: The role of inclusive school reform*. *International Journal of Inclusive Education*, 20(5), 543-555.
- Arar, K. (2020). *School leadership for refugees' education: Social justice leadership for immigrant, migrants and refugees*. Routledge.
- Ardıç Çobaner, A. (2016). Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili / Representation of Syrian Refugee Children in News in the Context of Children Rights. *Marmara İletişim Dergisi*(24), 27-54.
- Baker, R. (2011). The Great Migration's Impact on the Education of Southern-born African Americans. <http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic881224.files/Baker%20The%20Great%20Migration%20and%20Schooling.pdf>
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6th ed.). Pearson.
- Batalova, J., & Fix, M. (2020). *Educational integration of migrant youth: Policy challenges and opportunities*. Migration Policy Institute.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis*. University of Chicago Press.
- Bosch-Supan, A. (1987). *The role of education: Mobility increasing or mobility impeding?* NBER Working Paper No: 2329.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. Sage.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Buzan, B. (2008). The Changing Agenda of Military Security. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 107-123.
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P., & Saez, E. (2014). Where is the land of opportunity? *Quarterly Journal of Economics*, 129(4), 1553-1623.
- Cummins, J. (2001). *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society*. California Association for Bilingual Education.

- Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education and educational equity in multicultural contexts. *Review of Research in Education*, 41(1), 232–270.
- Deniş, H. E. & Demircioğlu, F. (2024). Aşırı sağın yükselişi: Avrupa ve Türkiye'deki değişimin analizi (ss. 103-128). *Soğuk savaş sonrası uluslararası göç politikaları*, Tesam Yayınları.
- Dryden-Peterson, S. (2016). Refugee education: Education for an unknowable future. *Curriculum Inquiry*, 46(1), 14–24.
- Ekici, S., & Tünel, G. (2015). Göç ve İnsan. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/307113>
- Ereş, F. (2015). Türkiye'de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17–30.
- EU (European Union). (2012). *PISA 2009 results: Overcoming social background—Equity in learning opportunities and outcomes* (Vol. II). OECD Publishing.
- European Commission. (2017). *Joint Working Group seminar on integration of migrants (Background paper, 28 March 2017)*.
- García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Palgrave Macmillan.
- Giani, L. (2006). Migration and education: Child migrants in Bangladesh. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp33.pdf&site=252>
- Gotovos, A. E. (2007). Migrant biographies and educational routes. *Science and Society*, 17–18, 39–99.
- Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900–1902.
- Kocabaş, C., & Alpaydın, Y. (2021). *Göç olgusu ve Türk eğitim paradigması*. Göç Araştırmaları Vakfı.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akinhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Massey, D. S., & Espinosa, K. E. (1997). What's driving Mexico-U.S. migration? A theoretical, empirical, and policy analysis. *American Journal of Sociology*, 102(4), 939–999. <https://doi.org/10.1086/231037>
- Nicolai, S., Wales, J., & Aiazzi, E. (2017). *Education, migration and the 2030 Agenda for sustainable development*. Swiss Agency for Development and Cooperation.
- OECD. (2018). *Equity in education*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *PISA 2018 results*. OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Education and migration: Strengthening pathways for inclusion*. OECD Publishing.

- OECD. (2020). *Education and migration: Strengthening pathways for inclusion*. OECD Publishing.
- Oldroyd, D. (2005). Dealing with diversity: Education's challenge in creating human solidarity. *14th ENIRDEM Conference Proceedings*, Czech Republic.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi
- Papademetriou, D. (2005). *Education and immigrant integration in the United States and Canada*. Migration Policy Institute.
- Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2006). *Immigrant America: A portrait* (3rd ed.). University of California Press.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Sirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review. *Review of Educational Research*, 75(3), 417–453.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *American Economic Review*, 75, 173–178.
- Suárez-Orozco, C., & Suárez-Orozco, M. M. (2015). *Children of immigration* (2nd ed.). Harvard University Press.
- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1), 269–289. <https://doi.org/10.18657/yonveek.407308>
- Taşdan, M. (2024). Uluslararası göçün eğitim ve okul yönetimine yansımaları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 396–407.
- Tuncer, M. & Akmençe, A., E. (2024). *Development of the Turkish Education Model for Immigrants for Global Transformations of Türkiye*. Global Transformations and Türkiye. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 29–63.
- UNESCO. (2019). *Global education monitoring report 2019: Migration, displacement and education—Building bridges, not walls*. UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2020). *Global education monitoring report*. UNESCO Publishing.
- Valenzuela, A. (2010). *Subtractive schooling: U.S.–Mexican youth and the politics of caring*. State University of New York Press.
- Yerli, G. D. (2023). Göç olgusunun eğitime yansımaları. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(7), 1068–1079.
- Westen, P. (1985). The concept of equal opportunity. *Ethics*, 95(4), 837–850.

Göç Kıskaçında Çocuk: Çocuk Ticareti, Çocuk Göçü ve Çocuk Hakları

Fatime Gül Oktay Atsatan^{1*}

Özet

Bu çalışma, küreselleşmenin etkisiyle artan sınır ötesi göç ve suç süreçleri bağlamında çocuk ticareti, çocuk göçü ve çocuk haklarını ele almaktadır. İnsan ticareti, uluslararası hukukun merkezine yerleştirilen ciddi bir insan hakkı ihlali olarak tanımlanmakta ve özellikle 18 yaş altındaki çocuklar için rıza kavramı geçersiz sayılarak “çocuk ticareti” hukuki olarak net bir biçimde belirlenmiştir. Makale, çocuk göçü ile ticaret arasındaki karmaşık ilişkinin altını çizirken, çocukların göç yolculuklarındaki kırılganlıklarının onları istismara karşı savunmasız hale getirdiğini vurgular. Çocuk ticareti, cinsel sömürü, zorla çalıştırma, evlilik, yasadışı evlat edinme, organ ticareti ve dilencilik gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmakta; çocukların yaş, cinsiyet, engellilik, ekonomik ve sosyal koşulları gibi faktörler, mağduriyet riskini belirlemektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki kız çocukları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yoksulluk nedeniyle en savunmasız grubu oluşturmaktadır. Eğitim eksikliği, bakım veren yokluğu, yasal kimliksizliğin yaygınlığı ve silahlı çatışmalar gibi risk faktörleri çocukları ticarete karşı daha savunmasız kılmaktadır. Çocuk ticareti mağdurlarının fiziksel, psikolojik ve sosyosozal gelişimleri ciddi biçimde zarar görmekte; travma, sağlık sorunları, eğitimden kopma, toplumsal dışlanma ve uzun vadeli ekonomik dezavantajlar gibi çok boyutlu etkiler doğurmaktadır. Bu bağlamda, devletler ve uluslararası kurumlar, çocuk ticareti mağdurlarına yönelik koruma ve destek mekanizmalarını güçlendirmekle yükümlüdür. Palermo Protokolü ve UNHCR rehberleri, çocukların barınma, eğitim, psikososyal destek ve hukuki haklara erişimini güvence altına almayı öngörmektedir. Bu çalışma, çocuk ticareti olgusunun salt bireysel bir suç değil, göç rejimleri, toplumsal yapılar ve çocuk hakları sistemleri ile iç içe geçmiş çok boyutlu bir insan hakları sorunu olduğunu ortaya koymaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Eğirdir Meslek Yüksekokulu, İnsan Kaynakları Yönetimi, fatimeoktay@isparta.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2108-0412.

1. Giriş

Küreselleşmenin 1990'lı yıllarla birlikte ortaya çıkan en temel problemler, ulusal ve uluslararası gündemde giderek daha fazla yer tutan sınır ötesi suçlar ve göç yönetimi sorunları ekseninde şekillenmiştir. Özellikle devletlerin sınır ötesi suçlarla mücadele ve göç akışlarını kontrol etme kapasitelerine yönelik artan endişeler, Kasım 2000'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme'nin (UN Convention Against Transnational Organized Crime) kabul edilmesine ve bu sözleşmeye eklenen iki kritik protokole yol açmıştır. Bu protokollerden biri "göçmen kaçakçılığına", diğeri ise "özellikle kadınlar ve çocukların insan ticaretinin önlenmesi, bastırılması ve cezalandırılmasına" ilişkin olup, insan ticareti sorununu uluslararası hukukun merkezine yerleştirmiştir (Anderson & O'Connell Davidson, 2006). Bu süreçte insan ticareti, akademik çalışmaların, uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın odaklandığı, hatta popüler kültürün temel temalarından biri haline gelen, kamuoyunda devasa boyutlarda küresel bir sorun olarak algılanan bir olguya dönüşmüştür (O'Connell Davidson, 2011).

Temel bir insan hakkı ihlali ve çağımızın en büyük toplumsal felaketlerinden biri olarak kabul edilen insan ticareti, tanımı konusunda hâlâ ciddi tartışmalara sahne olmaktadır. Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme'ye ekli Protokol'e göre insan ticareti, tehdit, güç kullanımı, kaçırma, hile, aldatma, kırılgan konumun kötüye kullanımı veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin işe alınması, taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınmasını; bu eylemlerin fuhuş, zorla çalıştırma, kölelik ve organ temini gibi sömürü amaçlarıyla gerçekleştirilmesini içermektedir. Kritik bir ayrım olarak, göçmen kaçakçılığında bireyin kendi hareketine tam ve bilinçli onay vermesi gerekirken; insan ticaretinde mağdurun rızası, yukarıda belirtilen yöntemlerin kullanılması durumunda geçersiz sayılmaktadır. Ancak bu tanım, "tehdit" veya "aldatma"nın ne düzeyde olduğu, "kırılganlık" kavramının sınırlarının nerede çizileceği gibi temel unsurlarda belirsizlikler barındırmaktadır (Limoncelli, 2009; MacLean, vd., 2025).

Öte yandan, Birleşmiş Milletler Kadın ve Çocukların İnsan Ticareti Protokolü'ne (2000) göre 18 yaşın altındaki her birey "çocuk" statüsünde olup; bir çocuğun sömürü amacıyla işe alınması, taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması, yukarıda sayılan yöntemlerin varlığı aranmaksızın doğrudan insan ticareti olarak kabul edilmektedir. İşte bu hukuki tanım, çocukları insan ticareti konusunda özel ve korunan bir kategori olarak konumlandırırken; göç, çocuk ticareti ve çocuk hakları arasındaki karmaşık ilişkiyi de açıkça ortaya koymaktadır. Göç süreçlerindeki kırılganlıkların, çocukların istismara karşı korunmasızlığını artıran bir bağlam oluşturduğu;

dolayısıyla çocuk ticaretinin salt bir suç olayı olmanın ötesinde, göç rejimlerinin ve çocuk hakları mekanizmalarının kesişiminde ele alınması gereken çok boyutlu bir sorun olduğu açıktır. Bu çalışma, işte bu kavramsal ve kurumsal zeminden hareketle, göç kıskacındaki çocukların maruz kaldığı ticaret dinamiklerini ve çocuk hakları perspektifinden incelenmesini hedeflemektedir.

2. Çocuk ve Göç

Dünya nüfusunun uluslararası düzeyde göç eden kesiminin son yüzyılda yaklaşık %3 düzeyinde istikrarlı kaldığı gözlemlenmekle birlikte (Buettner, 2022; IOM, 2022), aynı dönemde küresel nüfusun neredeyse dört katına çıkması nedeniyle, yirminci yüzyılın başlarına kıyasla mutlak sayıda çok daha fazla göçmen bulunmaktadır. Çağdaş dünyada sınır ötesi ve iç göç hareketlerini tetikleyen dinamikler çok sayıda ve çeşitlilik arz eder (Castles, de Haas & Miller, 2014). Bazı bağlamlarda bireyler, evlerinin savaş veya doğal afet tarafından yok edilmesi, evden ayrılmak ile kesin ve acil ölüm arasındaki kesin bir ikileme karşı karşıya kalma gibi zorunlu nedenlerle yer değiştirirler (Tedeschi, 2021). Ancak genel olarak göç, çaresiz ve umutsuz bir duruma düşünülmeden ve otomatik olarak gerçekleşen bir reaksiyon değildir; aksine mevcut kaynaklara ve bilgilere dayanarak gerçekleştirilen, yaşam standartlarını ve hayat şanslarını iyileştirmeye yönelik rasyonel bir stratejidir (de Haas, 2018; Carling & Collins, 2018). Buna karşın, küresel ölçekte güvenli ve yasal hareket etme fırsatları uluslararası ve ulusal düzlemde eşitsiz bir biçimde dağıtılmıştır (Mainwaring & Brigden, 2016; Alpes, 2017). Ekonomik ve siyasi ayrıcalıktan yoksun bireyler için göç son derece riskli olabilir ve fiziksel, psikolojik ve hukuki zararlara maruz kalma riskini beraberinde getirir (Donnelly, 2014; Mohan, vd., 2023).). Yine de bu durum, insanların yaşam planlarını sürdürmelerini, istihdam elde etmelerini, aile birleşimini gerçekleştirmelerini ve/veya tıbbi bakımdan kültürel etkinliklere katılma fırsatlarına kadar uzanan eğitim ve diğer yaşam kalitesini artırıcı faydalara erişimlerini sağlamada son derece etkili bir araç olabilmektedir (Dobson, 2009).

Bu son nokta çocuklara yetişkinler kadar geçerlidir ve çocuklar göçü başlatanlar olmasalar da olabilirler. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) çocukları 18 yaşın altındaki bireyler olarak tanımlar (UN, 1989). Dolayısıyla “çocuk” terimi, kaçınılmaz olarak daha yaşlı bakıcılara tam ve mutlak bağımlılık durumundan, bu bakıcılardan kısmi veya tam bağımsızlık durumuna veya kişinin daha yaşlı veya daha genç bakıma muhtaçlara karşı sorumluluklar edindiği bir konuma kadar geniş bir yelpazeye karşılık gelir (Makuya, 2022). Bebekler ve küçük çocuklar adına yetişkinler (veya bazen daha yaşlı çocuklar), göçün potansiyel faydaları ve riskleri hakkında rasyonel bir hesaplama yaparlar (Bhabha, 2014; Muraszkievicz, 2015; Rahman, 2023).

Daha yaşlı çocuk göçmenler bile göç karar alma sürecine dahil edilmemiş olabilirler (Dobson, 2009). Ancak daha yaşlı çocuklar, özellikle ergenler, aynı zamanda göç hakkında bağımsız kararlar verme kapasitesine de sahiptirler ve böylece kendi göçlerinin aktörü olabilirler (Aloyo & Taran, 2011; Moro, vd., 2021).).

Dolayısıyla çocuk göçünden bahsetmek, göçü kimlerin başlattığı, onu tetikleyen nedenler ve bireysel çocuklar için sonuçları açısından son derece farklılaşmış ve bağlamsal koşullara duyarlı bir olgudan bahsetmek anlamına gelir (Madziva, Mahiya ve Nyoni, 2025). Bundan hareketle, çağdaş dünyadaki çocukların hareketi hakkında anlatılabilecek çok sayıda farklı öykü bulunmaktadır (Huijsmans, 2006). Bazıları kesinlikle doğrudan birer ıstırap ve yoksunluk öyküsüyken (Derluyn & Broekaert, 2005), diğerleri eşit derecede basit mutluluk ve fırsat öyküleridir (Ni Laoire, Carpena-Méndez & Tyrrell, 2010). Diğerleri daha karmaşık olay örgüleri ve daha belirsiz, hatta çelişkili sonlar içerir (Vathi, Duci ve Dhembo, 2016). Anlatılabilecek tüm öyküler arasında ise, son on yılda insan ticaretine maruz kalan çocuğun öyküsü kamuoyu ve politika ilgisinin aslan payını almıştır (O’Connell Davidson, 2011; Andrijasevic, 2007). Ancak bu odaklanma, insan ticaretine maruz kalan çocukların çocuk göçmenler arasında çoğunlukta olduğu gerçeğine dayanmamaktadır (UNODC, 2025; ILO, 2017). Bunun nedeni, medya temsillerinin ve siyasi lobi gruplarının (Gallagher, 2010; Chuang, 2015; Shcherbatiuk, Kuras ve Sokur, 2024) bu konuyu önceliklendirmesi, uluslararası hukukun (UN, 2000) ve siyasetin kırılğan gruplar üzerinden kurgulanması, ile insan ticaretinin göç kontrol rejimlerini meşrulaştıran bir “güvenlik miti” olarak işlev görmesidir (Andrijasevic & Walters, 2010).

3. Çocuk Göçü ve Çocuk Ticareti

2000 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi kabul edilmiş ve bu sözleşmeye iki ek protokol dâhil edilmiştir: bunlardan biri göçmen kaçakçılığına, diğeri ise özellikle kadın ve çocukların insan ticaretine konu edilmesine ilişkindir (UNODC, 2024). Bu kapsamda, insan ticareti olgusu devletlerin sınırışan suçları denetleme ve küreselleşen dünyada göçü yönetme kapasitesiyle bağlantılı daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Göçmen kaçakçılığı ile insan ticareti arasındaki fark, devlet aktörleri açısından o dönemde olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır.

İnsan hakları savunucuları, zorla çalıştırma veya kölelik benzeri koşullara sürüklenen tüm göçmenleri, bu duruma nasıl geldiklerinden bağımsız olarak, insan ticareti mağduru olarak görme eğilimindedir (UNODC, 2024).

Buna karşılık, göçü sınırlamak ya da devletlerin göçmenlere yönelik insani sorumluluklarını azaltmak isteyen aktörler, “hak eden” ve “hak etmeyen” mağdurlar arasında bir ayırım yapmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insan ticareti mağdurları, sürecin hiçbir aşamasında irade beyanında bulunmamış, tamamen edilgen bireyler olarak tasvir edilirken; “kaçak” ya da “yasadışı” göçmenler kendi eylemleriyle bu duruma sebep olmuş kişiler olarak nitelendirilmektedir (U.S. Immigration and Customs Enforcement, 2017).

ABD İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Yasası (2000) da benzer biçimde “ticarete konu kişiler” ile “ağır biçimde ticarete konu olmuş kişiler” arasında bir ayırım yapar ve yalnızca ikinci gruba özel koruma sağlar (Davis, 2022). Bu yasaya göre “ağır insan ticareti”, zorla çalıştırma veya seks amacı sömürü biçiminde olup zor kullanımı, aldatma veya baskı yoluyla gerçekleştirilen durumları kapsar. Ayrıca, insani yardım desteğinden yararlanmak isteyen mağdurların, yürütülen soruşturma veya kovuşturmada makul ölçüde iş birliği yaptıklarını kanıtlamaları gerekir (Dışişleri Başkanlığı, 2025).

Buna karşın, Birleşmiş Milletler İnsan Ticareti Protokolü, çocuklar söz konusu olduğunda irade, rıza veya özerklik gibi kavramları geçersiz sayar (UNODC, 2024). Eğer çocuklar herhangi bir sömürü amacıyla temin edilmiş ve taşınmışlarsa, bu eylem çocuk ticareti olarak değerlendirilir; çocuğun rızası bu durumu değiştirmez. Bu tanım yalnızca çocukların fuhuşa sürüklenmesi bağlamında ele alındığında sorun yaratmayabilir; ancak Birleşmiş Milletler Protokolü’ne göre “çocuk ticareti” kavramı çok daha geniş bir alanı kapsar.

Bu kapsamda, çocukların şu tür alanlara yönlendirilmesi çocuk ticareti olarak değerlendirilebilir: ev içi hizmetler, restoran ve turizm sektörü, fabrika, maden ve tarım işçiliği, dilencilik, zorla evlendirilme, yasadışı evlat edinme, çocuk askerlik, hırsızlık, uyuşturucu üretimi, kredi kartı veya sosyal yardım dolandırıcılığı, organ ticareti ve fuhuş (Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2020; UNODC, 2022). Son yıllarda dijital platformların yaygınlaşması, çocukların çevrimiçi ortamlarda cinsel sömürüye maruz kalma riskini artırmış, bu durum çocuk ticaretinin yeni bir boyutunu oluşturmuştur (The National Child Traumatic Stress Network, 2023).

Dolayısıyla, “ticarete konu olmuş çocuk” ile üçüncü taraflarca taşınmış veya hareketliliği sağlanmış diğer çocukları birbirinden ayırmak son derece güçleşir. Birleşmiş Milletler Protokolü’ne göre bu ayırımın temel ölçütü, çocuğun sömürü amacıyla taşınıp taşınmadığıdır (UNODC, 2024). Ancak “sömürü” kavramı politik anlamda yüklü, tarihsel ve kültürel bağlama göre değişken bir kavramdır; dolayısıyla evrensel, standart bir tanımın yapılması oldukça zordur. Özellikle göç bağlamında, çocukların taşınmasındaki ekonomik motivasyonlar ile aile birleşimi arasındaki sınır giderek belirsizleşmektedir (IOM, 2017).

Örneğin, çocukların özel bakım ailelerine verilmesi sürecini ele alalım. Bu uygulama, yasal yollarla veya gayriresmî biçimde gerçekleşebilir ve kimi durumlarda çocuklar için son derece olumsuz sonuçlar doğurabilir. Ancak bu durum her zaman çocuklara zarar vermez; hatta bazı durumlarda çocuğun refahını ve yaşam olanaklarını artırabilir. Bir çocuğun “sömürü amacıyla” taşınıp taşınmadığını belirlemek kolay değildir; çünkü çocukların ev içi ücretsiz emeğine dair beklentiler ülkeler ve kültürler arasında değişkenlik gösterir (Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2020). Aynı şekilde, yetişkinlerin çocuklar üzerindeki otorite kullanımına ilişkin toplumsal normlar da farklılık arz eder. Bu durumda şu soru gündeme gelir: Bir çocuğun yaşadığı deneyim ne kadar kötü olmalıdır ki onu taşıyan kişiler “insan taciri” olarak tanımlansın?

Benzer biçimde, çocukların bağımsız olarak işgücüne katılımı da tartışmalıdır. Uluslararası insan hakları hukuku, asgari çalışma yaşına ulaşmış çocukların tarım ya da ev hizmeti gibi sektörlerde çalışmasını doğrudan yasaklamaz. Bu sektörlerdeki çocuk emeği, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) tanımladığı biçimiyle “tehlikeli” veya “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri”nden biri olabilir; ancak her durumda bu nitelikleri taşımayabilir. ILO’nun da kabul ettiği üzere, çocuk emeğinin hangi noktada “en kötü biçim” haline geldiğini belirlemek oldukça güçtür (IOM, 2017; U.S. Department of Labor, 2018). Özellikle 2015 sonrasında, ILO’nun “tehlikeli işler” kategorisinin ülkeler tarafından farklı yorumlanması ve uygulanmasındaki tutarsızlıklar, bu belirsizliği daha da artırmıştır (U.S. Department of Labor, 2018).

Çocuk emeği ilişkileri ve çalışma koşulları bir süreklilik üzerinde değişkenlik gösterir. En olumsuz uçta dahi, işin ne ölçüde tehlikeli, ağır, aşağılayıcı, sömürücü veya düşük ücretli olduğu farklılık gösterebilir. Bu bağlamda, bir çocuk göçmenin ticaret mağduru sayılabilmesi için çalışma koşullarının ne derece sömürücü olması gerektiği sorusu ortaya çıkar (IOM, 2017). Göç yolculuğu sırasında çocukların maruz kaldığı istismarın boyutları, ticaret tanımının sadece varış noktasındaki çalışma koşullarıyla değil, yolculuk boyunca yaşanan sömürü ile de ilgilenmesi gerektiğini göstermektedir (UNODC, 2024).

Odak noktası çocuk fuhuşunun ötesine taşındığında, çocuk ticareti ile diğer çocuk göçü biçimleri arasındaki sınır belirsiz ve tartışmalı hâle gelir. Bu ayrımı yapabilmek, bir dizi ahlaki ve normatif yargıyı gerektirir. Örneğin, ebeveynleri tarafından “disiplin kamplarına” gönderilen çocukları düşünelim. Bu kamplarda çocuklar hapsedilmekte, arkadaşlarından ayrılmakta, zorlayıcı fiziksel çalışma rejimlerine maruz kalmakta ve kimi zaman istismar olarak nitelendirilebilecek cezalar görmektedir. Bu kamplar kâr amacıyla işletilmektedir; dolayısıyla

çocukların sömürü amacıyla taşındığı iddia edilebilir. Peki bu çocuklar, insan ticareti mağduru olarak değerlendirilmeli midir? (Uluslararası Çalışma Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2021; Dışişleri Bakanlığı 2025)

Çocuk Ticaretinin Yaygın Nedenleri

Çocuğun emeğinin sömürülmesi

Çocuklar; tarlalarda, madenlerde, evlerde veya iş makineleri kullanmak gibi tehlikeli koşullarda çalıştırılmak için kaçırılabilir. Genellikle hedef ülkelerde izole tutulurlar ve kötü çalışma ve yaşam koşullarını yetkililere bildirmekten korkarlar. Bazı durumlarda, çocuklar zorla çalıştırılmak üzere kaçırlır. Aileler, genellikle, çocuğun kazancından “giderler” veya “faizler” düşülecek şekilde yapılandırılan bir avans ödemesi alır. Çocuğu “geri satın alma” neredeyse imkânsızdır. Uluslararası Çalışma Örgütü, çocuk işçilerin çoğunluğunun kız çocukları olduğunu tahmin etmektedir.¹⁴ Ebeveynler ve çocuklar genellikle eğitim veya iyi iş koşulları vaatleriyle cezbedilir. Çocuk ticaretine maruz kaldıklarında, kendilerini kimlik belgeleri ellerinden alınmış halde ve herhangi bir destek ağından yoksun biçimde bulabilirler. Güvenlik, yiyecek ve barınma için sömürücülerine bağımlıdırlar ve zorlu çalışma ve yaşam koşullarına maruz kalmaktadır. Afrika’da, örneğin bir çocuğun ebeveynleri bakım sağlayamadığında, çocukları geleneksel olarak ailenin bir parçası olarak yetiştiren akrabaların yanına yerleştirme konusunda bir gelenek vardır. Son zamanlarda akrabaların çocuğu ev hizmetçisi olarak sömürmesi veya çocuğu başka birinin evinde çalıştırması veya başka işler için satmasının yaygınlaştığı görülmektedir.¹⁵ Bir zamanlar çocuğun yüksek yararı için çocuğa bakım sağlamanın bir yolu olan bu uygulama, birçok durumda çocuk ticareti haline gelmiştir.

Cinsel sömürü

Özellikle kız çocukları, genelevlerde, masaj salonlarında, yetişkinlere özel kulüplerde çalışmak için veya pornografik materyaller üretmek için kaçırlır. Kesin olarak belirlemek zor olsa da 2000 yılı için Uluslararası Çalışma Örgütü küresel çocuk işçi rakamları, 1,8 milyon çocuğun ticari seks endüstrisinde sömürüldüğünü, insan tacirleri ve “müşteriler” tarafından fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet ve istismara maruz bırakıldığının altını çizmektedir.¹⁶ 18 yaşın altındaki çocukların seks işçisi olarak çalıştırılması çocuk işçiliğinin en kötü biçimidir ve genellikle “ticari cinsel sömürü” olarak anılır. 182 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi uyarınca yasaklanmalı ve ortadan kaldırılmalıdır. Söz konusu çocuklar genellikle uzun çalışma saatleri ve düşük ücretler dahil olmak üzere ciddi sömürü ve sağlıklarına yönelik ciddi risklerle karşı karşıyadır. İşverenleri tarafından istekleri dışında tutulabilirler ve ülkeye

sahte belgelerle girdikleri, bu nedenle polisle başlarının derde girecekleri gibi tehditlerle daha da fazla istismar edebilirler. Genellikle uyuşturucuyla tanıştırılırlar ve bu nedenle bağımlı hale geldikleri maddeleri elde etmek için çalışmaya devam etmek zorunda kalırlar. Bunun yanında şiddet, kaçmak isteyenler için caydırıcı olarak sıklıkla kullanılır. İstatistikler ticari cinsel sömürü mağdurlarının genellikle kız çocukları olduğunu gösterse de erkek çocukları da bundan etkilenmektedir.

Silahlı Çatışma Ortamlarında Kullanılma

Dünyanın hemen her bölgesinde devam eden veya yakın geçmişteki silahlı çatışmalarda çocuk askerlerin kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bazı çocuklar yoksulluk veya istismar nedeniyle silahlı güçlere katılmakta, bazıları ise zorla askere alınmakta veya kaçırılmaktadır. Çatışmalarda çocukların rolleri farklıdır. Haberci, hamal, aşçı, cinsel hizmet sağlayan “eş” veya “savaşçı” olarak kullanılırlar. Çocuklar; yoksullarsa, ailelerinden ayrılırsa, evlerinden edilmişlerse, savaş bölgesinde yaşıyorlarsa, eğitime erişimleri sınırlıysa bu bağlamda sömürülmeye karşı en savunmasız durumdadırlar.¹⁸

Evlilik

Kız çocukları çeşitli nedenlerle gelin olarak satılmaktadır. Yoksulluk akut olduğunda, bir kız çocuğu ailesi için ekonomik bir yük olarak kabul edilebilir ve zengin bir erkekle evlendirilmesi bir aile için hayatta kalma stratejisi olarak görülebilmektedir.¹⁹

Yasadışı evlat edinme

Evlat edinme talebindeki artış, bebeklerin ve küçük çocukların yasa dışı ticaretini teşvik etmektedir. Bazen gelişmekte olan ülkelerdeki anneler bebeklerini veya küçük çocuklarını daha çok gelişmiş ülkelerdeki “müşterilere” satmaktadırlar. Bu bağlamda belli durumlarda bebeklerin alındığı ve annelere bebeğin ölü doğduğu söylendiği de bilinen bir uygulamadır.²⁰

Dilencilik

Çocuklar, dilenerek veya sokakta çalıştırılarak başkaları için para kazanmak üzere işe alınabilir ve kaçırılabilir. Bazı durumlarda, çocuk dilenciler, kendilerini tutsak edenler tarafından sempati yaratmak/daha çok gelir getirmek için sakat bırakılabilmektedirler. Genellikle bir yetişkin gözetmen ile gruplar halinde çalıştırılırlar. Bu çocuklar, genellikle yankesicilik gibi suç faaliyetleri için de kullanılır, çünkü harcanabilir oldukları düşünülür ve yakalanırlarsa yerlerine başka çocuklar getirilebilir.

Organlar

Organ kaçakçılığı özellikle Palermo Protokolüne dahil edilmiştir. Bu korkunç uygulamanın izlenmesi veya tespit edilmesi neredeyse imkânsız olsa da yine de varlığı bilinmektedir.

4. Çocukları Savunmasızlaştıran Risk Faktörleri

Çocuk ticareti, yetişkinlerin iktidar ve kontrol mekanizmalarını kötüye kullanması yoluyla çocukların ekonomik ve/veya cinsel sömürü amacıyla alınıp satılması, transfer edilmesi ve istismar edilmesi sürecini ifade eden, çocuk haklarının ağır ihlallerini kapsayan karmaşık bir insan hakları sorunudur (Uslu Ak, 2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 35. maddesi ve Palermo Protokolü çerçevesinde tanımlanan bu fenomen, salt bireysel bir mağduriyetten ziyade, yapısal eşitsizlikler ve sistemik kırılganlıklar aracılığıyla üretilen toplumsal bir sorun olarak ele alınmayı gerektirir (Avrupa Konseyi, 2022).

Çocuk ticareti, doğumdan 18 yaşına kadar hem kız hem erkek çocukları etkilemekle birlikte, mağduriyetin spesifik formlarında belirgin demografik farklılaşmalar gözlenmektedir. UNODC'nin 2024 Küresel İnsan Ticareti Raporu'na göre, insan ticareti mağdurlarının yüzde 30'unu çocuklar oluşturmakta olup, bu oranın yüzde 23'ünü kız çocukları, yüzde 7'sini erkek çocukları temsil etmektedir (UNODC, 2024). İnsan tacirleri, kontrol mekanizmalarını kolaylaştırdığı için en savunmasız demografik grupları hedeflemekte, bu seçim hem ekonomik hem de psikososyal faktörlerle belirlenmektedir. Örneğin, yasa dışı evlat edinme amaçlı ticarete bebekler ve okul öncesi dönem çocukları; zorla evlendirme amaçlı ticarete ergenliğe yeni girmiş kız çocukları; vücut parçaları, organize dilencilik veya işçilik için ticareti yapılan çocuklar ise yaş ve cinsiyet açısından daha heterojen bir profil sergilemekle birlikte, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kız çocuklarının ev içi hizmetçilik, erkek çocuklarının ise sanayi işçiliği, inşaat ve tarım sektöründe istismarına yönelik belirgin eğilimler bulunmaktadır (Toney-Butler, Ladd ve Mittel, 2023; Avrupa Konseyi, 2022). Özellikle cinsel sömürü amaçlı çocuk ticaretinde, kız çocukları küresel ölçekte aşırı savunmasızlık riski altındadır ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yapısal bir yansımasıdır (Uğurlu, 2022).

4.1. Yaş Dinamikleri ve Gelişimsel Kırılganlıklar

Yaş faktörü, çocukların ticarete maruz kalma riskini belirlemede kritik bir değişkendir. Özellikle 12-16 yaş aralığındaki kız çocukları, hem fiziksel gelişimlerini tamamlamaya yakın olmaları hem de psikososyal olarak yetişkin kontrolüne karşı direnç geliştirme çabası içinde olmaları nedeniyle en yüksek

risk grubunu oluşturmaktadır (Farrell ve De Vries, 2019). Dünya genelinde, ticari seks işçilerinin yüzde 20'sinin 12-18 yaş aralığındaki kız çocuklarından oluştuğu ve bu bireylerin yüzde 35'inin ilk istismar deneyimini 11 yaş öncesinde yaşadığını ortaya koyan farklı ülkelerde yapılmış çalışmalar vardır (Hoot, Tadesse ve Abdella, 2006; Uslu Ak, 2022; CTDC, 2025). Bu yaş grubu, gelişimsel olarak henüz soyut düşünme becerilerini tam anlamıyla kazanmamış, gelele ilgili riskleri kavramsallaştırma yeteneği sınırlı ve başkalarının manipülatif niyetlerini deşifre etmede yetersiz kalmaktadır (Uslu Ak, 2022). Laczko ve Gramegna (2003), bu durumun “gelişimsel savunmasızlık” kavramıyla açıklanabileceğini ve insan tacirlerinin özellikle bu bilişsel kırılganlıkları istismar ettiğini vurgulamaktadır (Aktaran: Farrell ve De Vries, 2019).

Çocukların henüz tamamlanmamış bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimleri, savunmasızlıklarını derinleştiren temel unsurlardır. Ergenlik öncesi ve ergenlik dönemindeki çocuklar, mevcut eylemlerin uzun vadeli olumsuz sonuçlarını kavramsallaştırma becerisinden yoksundur ve başkalarının manipülatif niyetlerini deşifre etmede yetersiz kalmaktadır. Roe- Schwarz ve arkadaşları (2016), Browne-James, Litam ve McRae, (2021) ve Gerassi ve arkadaşları (2023) gibi araştırmacılar 12-14 yaş grubundaki çocukların “psikolojik sahiplenme” (psychological ownership) taktiklerine karşı direnç gösteremediğini ve bu durumun tacirler tarafından sistematik olarak istismar edildiğini belgelemektedir. Ayrıca, zihinsel veya fiziksel engelli çocuklar, toplumsal damgalama ve bakım kaynaklarının yetersizliği nedeniyle dört kat daha fazla ticarete maruz kalma riski altındadır (Browne-James, vd., 2021). Bu durum, engelli çocuk haklarının korunmasında uluslararası sistemlerin yetersiz kaldığını göstermektedir.

4.2. Yoksulluk ve Ekonomik Kırılganlık

Yoksulluk, çocuk ticareti riskini doğrudan ve dolaylı yollarla katlayan temel yapısal faktördür. Dünya Bankası (Word Bank) (2020) verilerine göre, COVID-19 pandemisi öncesinde küresel ölçekte 356 milyon çocuk aşırı yoksulluk içinde yaşamaktayken, bu sayının 2022 itibarıyla 382 milyona yükseldiği raporlanmıştır. Maddi yoksulluğun sömürüye yansımalarının en belirgin sonucu, çocukların ekonomik kaynak arayışı içinde tehlikeli işlere yönlendirilmesidir. İnsan tacirleri, “avlanma” faaliyetlerini refah düzeyi yüksek bölgelerden ziyade, gelişmekte olan ülkelerin gecekondu yerleşimlerinde, kırsal alanlarda ve marjinalleşmiş topluluklarda yoğunlaştırmaktadır (Zimmerman ve Kiss, 2017; Uslu Ak, 2022). ILO'nun 2017 Küresel Çocuk İşçiliği Raporu'na göre, yoksulluk nedeniyle ailelerin yüzde 68'i çocuklarını ekonomik fayda sağlaması amacıyla riskli ortamlara göndermektedir. Özellikle Güney Asya ve Sahra Altı Afrika'da, aşırı yoksulluk içindeki aileler, yurtdışında “iyi istihdam

vaadi” ile çocuklarını herhangi bir güvence olmadan göndermekte ve bu durum önemli ölçüde ticarete maruz kalma riskini artırmaktadır (ILO, 2017). Türkiye bağlamında, Suriye’deki çatışma sonrası göç dalgası içindeki yoksul ailelerin çocuklarının tarım ve tekstil sektöründe tehlikeli işçilik koşullarına ve ticari sömürüye maruz kalma riski iki katına çıkmıştır (Karanfiloğlu, 2019).

4.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Patriyarkal Yapılar

Kadınlar ve kız çocuklarının maruz kaldığı yasal ve toplumsal eşitsizlik, çocuk ticareti için verimli bir üreme alanı oluşturmaktadır. Geleneksel patriyarkal yapılarda kız çocuklarının nesneleştirilmesi ve meta olarak görülmesi, onların alınıp satılabilir bir “mal” olarak algılanmasına yol açmaktadır (Dryjanska, 2017; Farida ve Amalia, 2025). UNICEF’in 2025 raporuna göre, dünya genelinde 650 milyon kadın ve kız çocuğu 18 yaşından önce evlendirilmekte olup, bu evliliklerin yaklaşık yüzde 30’unun dolaylı veya doğrudan ticari nitelik taşıdığı belirtilmektedir (UNICEF, 2025). Eğitime erişimdeki cinsiyet ayrımcılığı bu süreci güçlendirmektedir; dünya genelinde okul çağındaki 121 milyon çocuğun eğitime erişiminin olmamasının yüzde 53’ünü kız çocukları oluşturmaktadır (UNDOC, 2024). Eğitimden mahrum bırakılan kız çocukları, ev içi bakım yükümlülükleri ve erken evlilik baskısı altında, aile içi şiddet ve sömürüden kaçış yolu olarak insan tacirlerinin “özgürlük ve istihdam vaatlerine” karşı aşırı savunmasız hale gelmektedir. Coleman (2023) çalışmasında bu durumun “kaçış odaklı göç” (escape migration) olarak kavramsallaştırılabileceğini ve adolesan kızların özellikle bu yöntemle hedef alındığını ortaya koymaktadır.

4.4. Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Düşük Akademik Başarı

Okula devam etmeyen çocuklar, çocuk tacirleri için yüksek potansiyelli hedef kitlesi oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletlerin (UN) 2023 verilerine göre, okul çağındaki 121 milyon çocuğun eğitimden mahrum kalmasının temel nedenleri arasında yoksulluk, cinsiyet ayrımcılığı, engellilik ve zorunlu iç göç bulunmaktadır. Okul, çocuk ticaretiyle mücadelede kritik koruyucu faktörlerden biridir çünkü hem çocukları sokaklardan uzak tutan alternatif bir ortam sağlamak hem de geleceğe yönelik bilinçli karar alma becerilerini geliştirmektedir. Eğitimsiz çocukların ekonomik fırsatları sınırlı olduğundan, çocuk tacirlerinin “daha iyi yaşam ve gelir vaatlerine” karşı dirençleri düşük kalmaktadır. Okul kaydının düşük olduğu bölgelerde, çocuk ticareti vakalarının üç kat daha fazla olduğu IOM tarafından belgelenmiştir (IOM, 2017). Özellikle kırsal alanlarda, okula ulaşım maliyetleri ve okul ücretleri, ailelerin çocuklarını tarım işçiliği gibi riskli alanlara yönlendirmesine neden olmakta, bu da çocuk ticareti için bir geçiş koridoru oluşturmaktadır (Uslu Ak, 2022).

4.5. Bakım Veren Eksikliği ve Kurumsal Kırılğanlıklar

Ebeveyn veya düzenli bakım verenin yokluğu, çocukları ticarete karşı son derece savunmasız hale getiren belirleyici bir faktördür. Ebeveynler, çocuklar için temel bir güvenlik ağı ve risk filtresi işlevi görmektedir. Ebeveyn korumasından yoksun veya kurum bakımına alınan çocuklar, özellikle deplacement (yerinden edilme) durumlarında, insan tacirlerinin primer hedef kitlesini oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 2016 değerlendirmesi, kurum bakımında büyüyen çocukların ev hizmetlerinde, cinsel sömürüde, ticari tarımda veya sokak ekonomisinde çalışma olasılığının, aile ortamında büyüyen çocuklara göre 5.7 kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (ILO, 2017). Bu çocuklar genellikle toplumsal fırsatlardan yoksun olmakta, psikososyal destek mekanizmalarına erişememekte ve bu nedenle risk altında olmaktadır. Greenbaum ve arkadaşları (2018), kurum sistemlerindeki kaynak yetersizliğinin ve personel devir hızının, çocukların korunmasını zayıflattığını ve tacizcilerin kurum içinde dahi etkili olabildiğini vurgulamaktadır.

4.6. Yasal Kimliksizlik ve Doğum Kaydının Yapılmaması

Doğum kaydı ve yasal kimlik olmaması, çocukların görünmezliğini artıran ve ticarete maruz kalma riskini katlayan kritik bir faktördür. UNICEF ve WHO'nun ortak 2020 raporuna göre, dünya genelinde 237 milyon çocuğun beş yaşına kadar doğum kaydı bulunmamaktadır ve bu çocukların yüzde 60'ı Sahra Altı Afrika'da yaşamaktadır (UN, 2023). Kimlik kaydının olmaması, insan tacirlerinin çocukları kolayca saklamasına, sınır ötesi transferlerde izlerini kaybettirmesine ve yasal sorumluluktan kaçınmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, doğum belgesi olmadan çocuğun yaşının doğrulanamaması, çocuk tacirlerinin "reşit olduğu" iddiasıyla cezai sorumluluktan kurtulmasına neden olmaktadır. Zimmerman ve Kiss (2017), kimliksiz çocukların geri gönderme (repatriation) süreçlerinde de büyük zorluklar yaşadığını, kaynak ülkelerin çocukları kabul etme konusunda isteksiz davrandığını ve bu durumun çocukların transit ülkelerde ikinci kez sömürüye maruz kalma riskini artırdığını belirtmektedir.

4.7. İnsani Felaketler, Silahlı Çatışmalar ve Zorunlu Göç

Silahlı çatışmalar ve insani krizler, çocuk ticareti riskini katlayan en önemli makro düzey faktörlerdir. UNHCR'nin 2018 Küresel Eğilimler Raporu'na göre, zorunlu göç sonucu 68.5 milyon kişinin yerinden edildiği ve bu nüfusun yüzde 52'sinin 18 yaş altı çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir (UNHCR, 2018). Çatışma bölgelerinde çocuklar, silahlı gruplar tarafından kaçırılmakta, askeri amaçlarla kullanılmakta veya sömürü pazarlarına dahil edilmektedir. Save the Children'in 2025 raporu, Yemen, Suriye ve Güney Sudan gibi

çatışma bölgelerinde çocuk kaçırma olaylarının 2015 sonrası üç kat arttığını ve bu çocukların yüzde 40'ının cinsel sömürü veya zorla evlendirme amacıyla ticarete konu edildiğini ortaya koymaktadır (Save the Children, 2025). İnsani felaketler, devlet otoritesinin zayıflaması, sınır kontrollerinin gevşemesi ve hukuki korumaların askıya alınması yoluyla insan tacirlerinin operasyonel kapasitesini artırmaktadır. King (2016) ve Kumari (2024), gibi araştırmacılar çatışma sonrası dönemlerin “kaçakçılık penceresi” (trafficking window) olarak tanımlanabileceğini ve uluslararası müdahalelerin bu dönemlere odaklanması gerektiğini savunmaktadır.

5. Çocuk Ticaretinin Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocuk ticareti, çağımızın en ciddi insan hakları ihlallerinden biri olarak, çocuğun sağlıklı gelişim hakkını ve üretken bir yaşam sürdürme özgürlüğünü kökten ortadan kaldıran çok boyutlu bir suçtur. Bu eylem, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (UNCRC) temel ilkelerine aykırı olarak, çocukları insanlık dışı muameleye tabi tutar ve gelişimsel olarak onarılamaz zararlara maruz bırakır. Çocuk mağdurlar, istismarcıları tarafından nesneleştirilerek ticari bir meta haline getirilir ve bu durum, Bronfenbrenner'in ekolojik sistemler teorisinde vurgulandığı üzere, çocuğun mikro-, mezo- ve makro-sistemlerindeki tüm gelişimsel süreçlerini bütünsel olarak tahrip eder (Rafferty, 2008). Özellikle insani gelişim perspektifinden bakıldığında, çocuk ticareti sadece bireysel bir travma vakası olmaktan öte, nesiller boyu sürecek toplumsal ve ekonomik dışlanma döngülerini başlatan yapısal bir sorundur. Çocuklar kaçırılma, alıkonma ve istismar döngüsünün her aşamasında fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden şiddete maruz kalırken, temel korunma, sağlık ve eğitim haklarından sistematik olarak mahrum bırakılırlar (GAO, 2023). Özellikle ulusötesi bağlamda yabancı bir dile ve kültüre maruz kalan çocuklar, yardım arama kapasiteleri kritik şekilde kısıtlandığı için tacirlerin tehditlerine karşı aşırı derecede savunmasızdırlar. Bu tehditler arasında “düzensiz göçmen” statüsüne dayalı hapis cezaları, ailelerine yönelik şiddet vaatleri ve kaçma girişimlerinde ölümle sonuçlanan fiziksel cezalandırmalar yer almaktadır.

5.1. Fiziksel Etkiler

Çocuk istismarı üzerine yürütülen bilimsel araştırmalar, bu türden istismarın duygusal problemlerden saldırgan davranışlara, madde kullanımından intihar girişimlerine kadar geniş bir yelpazede fiziksel ve psikolojik sonuçlar doğurduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır (Malinosky-Rummell ve Hansen, 1993; Glaser, 2000; Aktay, 2020; Duran ve Duran, 2021; Bhatia ve Gupta, 2024). Özellikle Uluslararası Göç Örgütü (IOM) verileri, çocuk ticaretine maruz kalanların %75'inin ciddi fiziksel yaralanmalar, kronik ağrılar

ve beslenme bozuklukları geliştirdiğini raporlamaktadır (IOM, 2025). Akut düzeyde, çocuklar kırık kemikler, iç kanamalar ve yumuşak doku travmaları gibi doğrudan fiziksel zararlar yaşarken, kronik olarak süregelen istismar baş ağrıları, gastrointestinal rahatsızlıklar ve immunolojik yetersizliklere yol açar. Seks işçiliğine zorlanan çocuklar özelinde, yetersiz beslenme, kilo kaybı ve yeme bozuklukları yaygın görülürken, uykusuzluk ve uyku düzensizlikleri de majör sağlık sorunları arasındadır (Saad, vd., 2016; Merrick, vd., 2017; de Vera, 2019; Fayaz, 2019; Mileva, Goshev ve Alexandrov, 2020; Moyo, 2020; Özbay, Asagidag ve Eker, 2024). Ayrıca, tacirler tarafından kontrol amacıyla zorla uyuşturucu bağımlılığına maruz bırakılan çocuklarda, adolesan beyin gelişimi üzerinde geri dönüşümsüz hasarlar oluşabilmektedir (Page, 2023). Nörobiyolojik açıdan bakıldığında, sürekli stres ve travma, hipotalamo-pitüiter-adrenal (HPA) aksini bozarak çocukların kortisol düzenlemesini kalıcı şekilde etkiler, bu da ileride kardiyovasküler hastalıklar ve otoimmün bozukluklar riskini artırır (Değnek, 2018).

Cinsel sağlık komplikasyonları, çocuk ticareti bağlamında en yıkıcı fiziksel sonuçlardan birini teşkil eder. Zorla cinsel ilişkiye maruz bırakılan çocuklar, insan immün yetmezlik virüsü (HIV), tüberküloz, pelvik inflamatuvar hastalık, vajinal fistül ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar (STI) açısından yüksek risk altındadır (Greenbaum, 2014; Norena-Herrera ve Rojas, Cruz-Jimenez, 2016; Greenbaum, 2018; Le, vd., 2018; Barlow, 2025). Özellikle Güneydoğu Asya ve Afrika’da, “bakirelik miti” gibi tehlikeli inanışlar nedeniyle kız çocuklarına yönelik talep artmakta ve bu da HIV/AIDS prevalansının adolesan kızlar arasında yükselmesine doğrudan katkı sağlamaktadır (Herlan, vd., 2025; Rushambwa ve Mugambiwa, 2025). Ayrıca, istenmeyen gebelikler ve güvensiz düşükler, çocukların üreme sağlığını tehdit eden acil tıbbi durumlar oluştururken, bazı vakalarda gebelik ve doğum komplikasyonları ölümle sonuçlanabilmektedir (Coverdale ve Roberts, 2025). Çocuk refahı sistemlerinin analizleri, tıbbi müdahaleye erişimdeki engellerin, özellikle uluslararası kaçak göçmen statüsündeki çocuklarda, bu sağlık sorunlarının şiddetini artırdığını göstermektedir (Moss, vd., 2025).

5.2. Psikososyal Etkiler

Çocuk ticaretinin psikososyal etkileri, basit travma sonrası stres bozukluğu (PTSD) ötesinde, karmaşık travma (complex trauma) olarak tanımlanan poliviktimitasyon sendromunu içerir (Sumlin, 2025; Contreras, vd., 2025). Ticari cinsel istismara maruz kalan çocuklar, işkence mağdurlarında görülen psikolojik belirti profiline benzer şekilde, disosiyatif bozukluklar, somatik belirtiler ve duygu düzenleme güçlükleri sergiler (Chambers, vd., 2024; Khan ve Raghavan, 2025). Wisconsin’de 143 çocuk ticareti mağduru üzerinde

Palines ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan retrospektif bir çalışma, bu çocukların %78'inin majör depresif bozukluk, %65'inin generalize anksiyete bozukluğu ve %42'sinin dissosiyatif kimlik bozukluğu tanısı aldığını ortaya koymuştur. Bu oranlar, genel popülasyonun aynı yaş grubuna kıyasla 5-7 kat daha yüksektir ve travmanın şiddetiyle doğrudan korelasyon gösterir (Palines, vd., 2020).

Gelişimsel süreçler açısından bakıldığında, çocuk ticareti mağdurlarının sosyal ve bilişsel gelişimleri kritik şekilde sekteye uğrar (Wallace, Greenbaum ve Albright, 2022). Okul düzenlemelerinden ve aile destek sistemlerinden koparılan çocuklar, normal sosyalleşme fırsatlarından mahrum kalırken, sürekli gözetim ve izolasyon altında dış dünyayla temasları minimuma indirilir (Rafferty, 2013; Ali ve Muhammad, 2014; Romero, vd., 2021; Wallace, Greenbaum ve Albright, 2022). Bu durum, çocukların sosyal becerilerini, empati kapasitelerini ve gelecek planlama yetilerini geriletir. Ayrıca, tacizciler tarafından ihanete uğratılan çocuklarda güven duygusu temelden sarsılır ve bu da ilerideki ilişkilerdeki bağlanma stillerini güvensiz-kaçınan tipe yönlendirir. Utanç, suçluluk ve düşük özsaygı duyguları, çocukların toplumsal damgalanma korkusuyla profesyonel yardım aramalarını engeller ve intihar düşüncelerini tetikler (Scholte, Ghafoerkhan ve Verhaak, 2021; Bashir, 2023; Prada-Moreno, 2025). ABD Çocuk ve Aileler İdaresi (ACF) (2018) verilerine göre, nitelikli psikososyal destek almayan mağdurların %23'ü ergenlik döneminde en az bir kez intihar girişiminde bulunmaktadır (Gibbs, vd., 2018).

Öte yandan, çocuk ticaretinin sosyoekonomik etkileri de derinlemesine analiz edilmelidir. Eğitimden koparılan çocuklar, yetişkinlikte yasal istihdam piyasasına erişimde ciddi güçlükler yaşar ve bu da yoksulluk döngüsünün nesiller boyu sürmesine neden olur. GAO'nun 2023 raporu, özellikle erkek çocuklar ve işçilik ticareti mağdurlarının hizmetlere erişimde sistemik ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir. Bu gruplar, toplumsal cinsiyet normları nedeniyle "mağdur" statüsünden mahrum bırakılmakta ve suçluluk duygularıyla profesyonel destekten kaçınmaktadır. LGBTQ+ çocuklar, yerli halk kökenli çocuklar ve göçmen çocuklar ise diskriminasyonun birden fazla katmanıyla karşılaşarak hizmetlere erişimde en büyük engelleri yaşarlar (GAO, 2023). Bu durum, darwinist bir seçim gibi, en savunmasız grupların sistem tarafından görünmez kılınmasına yol açar.

6. Çocuk Ticareti, Çocuk Göçü ve Çocuk Hakları

Çocuk ticareti mağdurlarına yönelik koruma hizmetleri ve prosedürleri, uluslararası hukukun en karmaşık ve en yüksek düzeyde koordinasyon gerektiren alanlarından birini oluşturmaktadır. Palermo Protokolü, çocuk

mağdurların korunmasına ilişkin belirli yükümlülükler öngörmekte ve devletlerin çocukların koruma ve destek ihtiyaçlarını karşılayacak hukuki ve idari tedbirleri benimsemesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede devletler; mağdurların hukuki bilgiye erişimini, barınma, psikososyal destek, tıbbi ve psikolojik yardım, eğitim ve mesleki olanaklar ile tazminat taleplerine ilişkin mekanizmaları güvence altına almakla yükümlüdür. UNHCR'nin 2006 tarihli Çocuk Mağdurların Korunmasına İlişkin Rehberi, bu prosedürlerin uygulanmasına yönelik uluslararası standartları ortaya koymaktadır. Rehber, özellikle acil durumlarda, çatışmalarda ve yetkili makamların bulunmadığı doğal afetlerde UNHCR, ICRC, UNICEF ve diğer uluslararası kuruluşların rollerinin netleştirilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Her devletin, sınır ötesi çocuk ticareti vakalarında hızlı müdahaleyi kolaylaştırmak üzere ilgili makamlara yönlendirmeleri gerçekleştirecek bir irtibat görevlisi ataması tavsiye edilmektedir.

Güvenli geri dönüş, çocuk ticareti mağdurlarının korunmasında en kritik ve hassas aşamalardan birini teşkil etmektedir. BMÇHS Genel Yorum No. 6 (2005), refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların geri gönderme süreçlerinde koruma risklerine maruz kalmamalarını sağlamak için pratik güvencelerin benimsenmesini gerekli kılmaktadır. Bu güvenceler arasında çocuğun karşılaşılabileceği riskler hakkında bilgilendirilmesi, acilen bir vasinin atanması ve çocuk ticareti mağdurları için öncelikli prosedürlerin uygulanması yer almaktadır. Palermo Protokolü, devletlere mağdurların menşe ülkelerine güvensiz biçimde geri gönderilmelerini önleme yükümlülüğü getirmekle birlikte, insani veya merhamet temelli geçici ya da kalıcı ikamet izinleri tanınmasına da imkân sağlamaktadır. Özellikle aile üyelerinin veya bakım sağlayıcıların ticaret eylemine karıştığı durumlarda, geri dönüş kararları “çocuğun yüksek yararı” ilkesi çerçevesinde ve Bir Yüksek Yarar Belirleme (BID) süreci işletilerek dikkatle değerlendirilmelidir. UNHCR'nin 2006 tarihli Rehberi, her bir çocuk ticareti vakasının BID süreci içerisinde özel önem gerektirdiğini ve aile üyelerinin ticaret eylemine olası dâhilinin titizlikle incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Uluslararası koruma kararları, çocuk ticareti mağdurları tarafından yapılan iltica başvurularının değerlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. UNHCR, ticaret veya yeniden ticarete maruz kalma korkusunun 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü için gerekçe oluşturabileceğini kabul etmektedir. Belirli sosyal gruplara mensup çocuklar (örneğin kız çocukları, sokak çocukları, silahlı grupların kontrolündeki bölgelerden gelen çocuklar), artan kırılganlıkları nedeniyle ticaret öncesinde ve sonrasında uluslararası korumadan yararlanabilmektedir. UNHCR'nin 2009 tarihli Çocuklara İlişkin İltica Talepleri Rehberi, değerlendirmelerin çocukların yaş ve olgunluk

düzeyine uygun biçimde yapılması ve şüphenin çocuk lehine yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, başvuruları reddedilen çocukların iltica talepleri, geri gönderme riskleri ve yeniden sömürü tehlikesi nedeniyle yeniden gözden geçirilmelidir. Amerika kıtasında ise Göç Konferansı—“Puebla Süreci” olarak bilinen bölgesel yapı—2007 yılında çocuk ticareti mağdurlarının geri gönderilmesine ilişkin özel koruma prosedürleri geliştirmiştir. Bu rehber, çocukların kimliklerinin korunması, yaşlarına uygun beslenme, acil tıbbi ve psikolojik bakım, eğitim ve rekreasyon imkânları ile görüşlerini ifade etme hakkını güvence altına alan ortak usulleri belirlemektedir.

Sonuç olarak, çocuk ticareti mağdurlarına yönelik koruma tedbirleri, güvenli geri dönüş süreçleri ve uluslararası koruma kararları, çok paydaşlı koordinasyon ve çocuğu merkeze alan bir yaklaşım gerektirmektedir. Devletler, UNHCR, IOM ve UNICEF ile işbirliği içinde ulusal yönlendirme mekanizmalarını güçlendirmeli ve acil durumlarda hızlı müdahale kapasitesini geliştirmelidir. Bununla birlikte, uygulamada kaynak yetersizlikleri, siyasi istikrarsızlık ve kurumsal kapasite eksiklikleri nedeniyle önemli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, uluslararası finansman mekanizmalarının güçlendirilmesi, teknik kapasitenin artırılması ve ulusal düzeyde çocuk koruma sistemlerinin bütünleştirilmesi, etkili müdahale için temel ön koşullar arasında yer almaktadır.

Sonuç

Küresel ölçekte çocuk ticareti, çağımızın en sistematik insan hakları ihlallerinden biri olarak milyonlarca çocuğun temel özgürlüklerini ve gelişimsel haklarını ortadan kaldıran yapısal bir sorun haline gelmiştir. Son verilere göre, özellikle çocuk işçiliğinin en ağır biçimlerine maruz kalan 5-17 yaş arası yaklaşık 24,9 milyon çocuk, başkalarının ekonomik çıkarları için bir yerden başka bir yere zorla nakledilmektedir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (UNCRC) 32. maddesinde açıkça yasaklanan ekonomik sömürünün ötesinde, çocukları tamamen eşyalaştıran ve ticarete konu edilen “meta” haline getiren bir insanlık suçudur. Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Roma Statüsü’nde de vurgulandığı üzere, bu eylem sistematik bir saldırı niteliği taşıdığından insanlığa karşı suç kategorisine girmektedir. Mağdur çocuklar, ev hizmetçiliği, sokak dilencilik, tarım ve madencilik sektörlerindeki ağır işler gibi yaygın biçimlerde çalıştırılmakta, ayrıca eğlence endüstrisinde, inşaat şantiyelerinde ve ticari işletmelerde yasadışı istihdamın merkezinde yer almaktadır. Daha da vahimi, bu çocuklar cinsel istismar endüstrisinde, pornografik içerik üretiminde, silahlı grupların çatışma bölgelerindeki askeri faaliyetlerinde ve diğer organize suç ağlarında aktif olarak kullanılmaya zorlanarak, fiziksel ve psikolojik bütünlükleri temelden ihlal edilmektedir. Bu çok katmanlı suçun mağdurları, sadece çalıştırılmakla kalmaz, aynı zamanda

tacirler tarafından tekrar tekrar satılabilen ve pazar değeri yüksek tutulmaya çalışılan ticari bir nesne konumuna indirgenir.

Cinsiyet temelli analiz, çocuk ticaretinin etkilerinin derinlemesine eşitsiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kız çocukları, bu suçtan orantısız ve sistematik biçimde etkilenecek, özellikle ticari cinsel sömürü ve ev içi hizmet işçiliği için hedeflenmektedir. UNICEF verilerine göre, küresel çocuk ticareti vakalarının %79'u kız çocuklarına yönelik gerçekleşmekte ve bu gruptaki çocuklar, cinsel istismar ve zorla evlilik gibi çoklu travmalara maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının ve ataerkil yapıların güçlü olduğu toplumlarda, kız çocukları eğitimden sistematik olarak dışlandığı ve ekonomik değerleri düşük görüldüğü için özellikle savunmasız hale gelmektedir. Öte yandan, erkek çocukları da yine toplumsal cinsiyet beklentileri nedeniyle farklı sektörlerde istismara maruz kalmaktadır. Erkek çocuklarının tarım, madencilik ve inşaat gibi ağır sanayi sektörlerinde ucuz işgücü olarak kaçırıldığı aşık ar olup, silahlı çatışma bölgelerinde çocuk asker olarak kullanılmaya zorlanma riski de yüksektir. Yasal statüleri belirsiz veya yerel dili konuşamadıkları için ailelerinden ve toplumsal destek ağlarından tamamen izole edilen bu çocuklar, tacirlerin ve işverenlerin mutlak kontrolü altında, her türlü hak ihlaline karşı aşırı derecede savunmasız konuma düşmektedir. Çocuk ticaretine maruz kalan bu gruplar, diğer çocuk işçilere kıyasla fiziksel ve psikolojik istismara karşı çok daha yüksek risk altında olup, uzun çalışma saatleri, tehlikeli ve zehirli kimyasallara maruz kalma, sistematik korkutma ve yıldırma, şiddetle cezalandırma ve cinsel istismar gibi ağır koşullar altında çalışmaya zorlanmaktadır. Bu çocukların herhangi bir talebi reddetmesi, itaatsizlik göstermesi, protesto etmesi veya kaçma girişiminde bulunması, acımasız fiziksel cezalandırmalarla ve hatta infazla sonuçlanabilmektedir.

Çocuk ticareti mağdurlarının sosyo-demografik profili, bu suçun kök nedenlerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Genellikle yoksul ailelerden gelen, asgari düzeyde eğitim almış veya hiç okula gitmemiş, mesleki becerileri olmayan ve yasal istihdam piyasasına erişimi kısıtlı çocuklar, en yüksek risk grubunu oluşturmaktadır. Bu bireysel risk faktörleri, cinsiyet, etnik köken ve ırksal ayrımcılık gibi yapısal eşitsizliklerle, silahlı çatışma, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal çatışma kaynaklı güvensizlik ortamıyla birleştiğinde, çocuk ticareti ağlarının ortaya çıkması ve sürdürülmesi için ideal bir ekosistem yaratılmaktadır. Özellikle kırılgan devletlerde, zayıf yönetim yapıları, yolsuzluk ve hukukun üstünlüğünün olmaması, tacirlerin cezasızlık ortamında faaliyet göstermesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, altta yatan yapısal faktörler kapsamlı bir şekilde ele alınmadıkça, yalnızca semptomatik müdahalelere dayanan önleme stratejilerinin başarısı kaçınılmaz olarak sınırlı kalacaktır. Çocuk ticaretini sadece

bir güvenlik sorunu olarak değil, aynı zamanda derinlemesine bir kalkınma ve insan hakları krizi olarak kavramak, etkili müdahale için elzemdir.

Gerçek ve kalıcı bir etki yaratmak isteyen uluslararası toplum ve ülkeler, çocuk ticaretinin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 4. maddesinde ifade edilen kölelik ve zorla çalıştırma yasağının açık bir ihlali olduğunu kesin olarak kabul etmeli ve bu suçun kök nedenlerine odaklanan politikaları acilen uygulamaya koymalıdır. Yukarıda detaylandırıldığı üzere, yaygın yoksulluk, ekonomik çaresizlik, gelir eşitsizliği, yasal istihdam fırsatlarının yokluğu, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, sistematik ayrımcılık, eğitim ve farkındalık eksikliği ile küresel ölçekteki ucuz işgücü talebi, çocuk ticaretini besleyen ana itici güçlerdir. Özellikle ticari cinsel istismar endüstrisinin giderek büyümesi, talep yönünün güçlenmesi ve çevrimiçi platformlar aracılığıyla kolaylaşan organizasyon, bu suçun küreselleşmesini hızlandırmaktadır. Bu nedenle, çocuk ticaretine karşı etkili mücadele, sadece kanun uygulama ve güvenlik önlemleriyle sınırlanamaz; aynı zamanda yoksulluğun azaltılması, eğitime erişimin güvence altına alınması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesini içeren kapsayıcı bir strateji gerektirir. Bu tür bütünsel politikalar, ancak insan güvenliği perspektifinden hareketle ve çocuk merkezli bir yaklaşımla sürdürülebilir etki yaratabilir.

Kaynakça

- ACE. (2019). *Report to Congress: The child welfare system response to sex trafficking of children*. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families.
- Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Geleşim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 169–184.
- Ali, S. R., & Muhammad, N. (2014). Child trafficking: Analysis of the leading familial determinants. *FWU Journal of Social Sciences*, 8(1).
- Alpes, M. J. (2017). *Brokering high-risk migration and illegality in West Africa: Abroad at any cost*. Routledge.
- Anderson, B., & O'Connell Davidson, J. (2006). The trouble with trafficking. In C. Van den Anker & J. Doomernik (Eds.), *Trafficking and women's rights*. Palgrave.
- Andrijasevic, R. (2007). Beautiful dead bodies: Gender, migration and representation in anti-trafficking campaigns. *Feminist Review*, 86(1), 24–44. <https://doi.org/10.1057/palgrave.fr.9400355>
- Andrijasevic, R., & Walters, W. (2010). The international organization for migration and the international government of borders. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28(6), 977–999. <https://doi.org/10.1068/d1509>
- Avrupa Konseyi. (2022). *Çocuk ticareti ve çocukların korunması*. <https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocuk-Ticareti-ve-Cocuklarin-Korunmasi.pdf>
- Barlow, R. (2025). *How technology aids human trafficking*. <https://montevallo.dspacedirect.org/entities/publication/e0f89deb-7e92-406b-98f7-953fa-c44eab> (Erişim Tarihi: 10.11.2025)
- Bashir, Z. H. (2023). *Towards an understanding of trust: The experiences of survivors of human trafficking* (Doctoral dissertation, University College London).
- Bhabha, J. (2015). *Child migration and human rights in a global age*. Princeton University Press.
- Bhatia, G., & Gupta, S. (2024). Drug use and road traffic injuries—Shots in the dark. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 46(3), 264–267.
- Browne-James, L., Litam, S. D. A., & McRae, L. (2021). Child sex trafficking: Strategies for identification, counseling, and advocacy. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 43(2), 113–125.
- Buettner, T. (2022). *Stocktaking of migration data* (KNOMAD Paper No. 42). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052308222433545/pdf/IDU-cc8cc26c-40bf-4e65-99d2-f232c61f1cc4.pdf>

- Carling, J., & Collins, F. (2018). Aspiration, desire and drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909–926. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384134>
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Guilford Press.
- Chambers, R., Gibson, M., Chaffin, S., Takagi, T., Nguyen, N., & Mears-Clark, T. (2024). Trauma-coerced attachment and complex PTSD: Informed care for survivors of human trafficking. *Journal of Human Trafficking*, 10(1), 41–50.
- Chuang, J. (2015). Exploitation creep and the unmaking of human trafficking law. *American Journal of International Law*, 109(3), 609–649. <https://doi.org/10.5305/amerjintlaw.108.4.0609>
- Coleman, S. (2023). *Adverse childhood/adolescent experiences and risk of recruitment into sex trafficking* (Doctoral dissertation, Walden University College of Health Sciences and Public Policy).
- Contreras, P. M., Wilson, N., Joseph, A., Valentine, S., Minahan, J., Reed-Barnes, S., ... & Herlihy, L. (2025). The roles of adult attachment and complex trauma in sex trafficking-related coercive bonding: Entry, entrapment, and the challenges of exiting. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*.
- Coverdale, J., & Roberts, L. W. (2025). Recognizing the value of teaching sexual history-taking. *Academic Medicine*, 100(4), 403–406.
- CTDC. (2025). *Age of victims: Children and adults*. <https://www.ctdatacollaborative.org/story/age-victims-children-and-adults-0#no-back>
- Davis, J. (2022). *Border crisis: CBP fights child exploitation*. U.S. Customs and Border Protection. <https://www.cbp.gov/frontline/border-crisis-cbp-fights-child-exploitation>
- de Haas, H. (2018). Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- de Vera, M. L. A. (2019). Long term effects of abuse and violence on children's behavior. *American Journal of Biomedical Science & Research*, 4, 347–353.
- Değnek, K. (2018). *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Polikliniği'ne başvuran şiddet dışı travma olgularında posttravmatik stres bozukluğu ile major depresyon sıklığı ve bazı belirleyicileri* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2005). On the way to a better future: Belgium as a transit country for refugee and migration children and adolescents from Central Africa. *Journal of Refugee Studies*, 18(3), 289–304. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2005.00332.x>

- Dışişleri Bakanlığı. (2025). *Türkiye'nin insan ticaretiyle mücadelesi*. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-tr.mfa
- Dobson, M. E. (2009). Unpacking children in migration research. *Children's Geographies*, 7(3), 355–360. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14733280903024514>
- Donnelly, R. (2014). *Transit migration in Mexico: Domestic and international policy implications*. James A. Baker III Institute for Public Policy.
- Dryjanska, L. (2017). Objectification of trafficked women and the general public: An ontological humanization? *Papers on Social Representations*, 26(1), 8.1–8.17.
- Duran, R., & Duran, C. (2021). İstismarın çocuk üzerindeki psiko-sosyal etkileri ve çocuk istismarı ile madde kullanma ilişkisinin değerlendirilmesi. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 5(2), 39–53.
- Farida, H., & Amalia, F. F. (2025). Dehumanized & objectified women in Somali Mam and Ruth Marshall's *The Road of Lost Innocence*. *Lire Journal (Journal of Linguistics and Literature)*, 9(2), 264–279.
- Farrell, A., & De Vries, I. (2019). Measuring the nature and prevalence of human trafficking. In *The Palgrave international handbook of human trafficking* (pp. 147–162). Springer.
- Fayaz, I. (2019). Child abuse: Effects and preventive measures. *The International Journal of Indian Psychology*, 7(2), 871–884.
- Gallagher, A. T. (2010). *The international law of human trafficking*. Cambridge University Press.
- Gerassi, L. B., Cruys, C., Hendry, N., & del Carmen Rosales, M. (2023). How do providers assess young people for risk of sex trafficking? Observed indicators, follow-up, and assessment questions from a sample of social service providers. *Children and Youth Services Review*, 148, 106906. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.106906>
- Gibbs, D. A., Feinberg, R. K., Dolan, M., Latzman, N. E., Misra, S., & Domanico, R. (2018). *Report to Congress: The child welfare system response to sex trafficking of children*. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families. https://acf.gov/sites/default/files/documents/cb/report_congress_child_trafficking.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2025)
- Glaser, D. (2000). Child abuse and neglect and the brain—a review. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(1), 97–116.
- Greenbaum, J. (2018). Child sex trafficking and commercial sexual exploitation. *Advances in Pediatrics*, 65(1), 55–70.
- Greenbaum, V. J. (2014). Commercial sexual exploitation and sex trafficking of children in the United States. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 44(9), 245–269.

- Greenbaum, V. J., Yun, K., & Todres, J. (2018). Child trafficking: Issues for policy and practice. *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 46(1), 159–163. <https://doi.org/10.1177/1073110518766029>
- Herlan, H., Elyta, E., Rahmaniah, S. E., & Al Qadrie, S. R. F. (2025). The impact of women trafficking. In *Proceedings of the 1st Joint International Conference on Social and Political Sciences: Challenges and Opportunities in the Future (JICSPS 2023)* (Vol. 884, p. 326). Springer Nature.
- Hoot, J., Tadesse, S., & Abdella, R. (2006). *Voices seldom heard*. *Journal of Children and Poverty*, 12(2), 129–139. <https://doi.org/10.1080/10796120600879558>
- Huijsmans, R. (2006). *Children, childhood and migration* (ISS Working Paper Series No. 427). <https://repub.eur.nl/pub/19186/wp427.pdf>
- International Labour Organization. (2017). *Global estimates of child labour: Results and trends, 2012–2016*. <https://www.ilo.org/publications/global-estimates-child-labour-results-and-trends-2012-2016>
- International Labour Organization. (2017). *Global estimates of child labour: Results and trends, 2012–2016*. Geneva, Switzerland: Author. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf (Not: Aynı rapor iki farklı URL ile verilmişti; APA’da aynı yıl ve kurum olduğundan tek kaynak olarak kullanılabilir.)
- International Organization for Migration. (2017). *Harrowing journeys: Children and youth on the move across the Mediterranean Sea, at risk of trafficking and exploitation*. <https://publications.iom.int/books/harrowing-journeys-children-and-youth-move-across-mediterranean-sea-risk-trafficking-and>
- International Organization for Migration. (2022). *World migration report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- International Organization for Migration. (2025). *Trafficking in children*. <https://emm.iom.int/handbooks/child-migration/trafficking-children> (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- Karanfiloğlu, M. (2019). Savaş, kadın, çocuk ve göç üzerine: Suriye örneği. *Muhakeme*, 2(1), 99–124.
- Khan, Z. K., & Raghavan, C. (2025). Self-concealment as a trauma response: Examining the mediating role of shame and dissociation in the link between PTSD symptoms and self-concealment among women who were sex-trafficked. *Journal of Human Trafficking*, 1–15.
- King, R. T. (2016). *Sovereignty under siege: Drug trafficking and state capacity in the Caribbean and Central America*. (Not: Yayınevi bilgisi verilmemişti; ekleyebilirsiniz APA’ya göre tamamlayabilirim.)
- Kumari, M. (2024). *Challenges undergone during family reintegration of child trafficking survivors* (Master’s thesis, Central Institute of Psychiatry, India).

- Laczko, F., & Gramegna, M. A. (2003). Developing better indicators of human trafficking. *The Brown Journal of World Affairs*, 10(1), 179–194.
- Le, P. D., Ryan, N., Rosenstock, Y., & Goldmann, E. (2018). Health issues associated with commercial sexual exploitation and sex trafficking of children in the United States: A systematic review. *Behavioral Medicine*, 44(3), 219–233.
- Limoncelli, S. A. (2009). The trouble with trafficking: Conceptualizing women's sexual labor and economic human rights. *Women's Studies International Forum*, 32(4), 261–269.
- MacLean, S. E., Edgar, N. E., Jormand, M., Ward, B., Yu, J., Sikora, L., & Hatcher, S. (2025). A multidisciplinary scoping review of interventions to support victims of human trafficking. *Journal of Human Trafficking*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/23322705.2025.2534773>
- Madziva, R., Mahiya, I., & Nyoni, C. (2025). Childhood and children's migration in the era of COVID-19: A case study of Zimbabwean children/young people's migration to South Africa. *Children & Society*, 39(3), 670–685.
- Mainwaring, Ç., & Brigden, N. (2016). Beyond the border: Clandestine migration journeys. *Geopolitics*, 21(2), 243–262. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1165575>
- Makuya, R. V. (2022). *Challenges of learners from child-headed families that affect their educational goals: A case study of three schools in Johannesburg East District, Gauteng Province, South Africa* (Doctoral dissertation, University of Venda). <https://univendspace.univen.ac.za/server/api/core/bitstreams/19caf912-100f-4986-b85a-d6f432cec7dd/content>
- Malinosky-Rummell, R., & Hansen, D. J. (1993). Long-term consequences of childhood physical abuse. *Psychological Bulletin*, 114(1), 68–79.
- Merrick, J., Greydanus, D. E., & Palusci, V. J. (2017). Child abuse and neglect in a historic perspective. *International Journal of Child & Adolescent Health*, 10(3).
- Mileva, B., Goshev, M., & Alexandrov, A. (2020). Crimes against children: Sexual violence. *Clinical Studies, Social Medicine and Health Care*, 4(2), 42–48.
- Mohan, S. S., Mountz, A., Romero, M., & Visan, A. (2023). How to research “irregular” migration: Approaches and perspectives from the field. In *Research handbook on irregular migration* (pp. 36–48). Edward Elgar Publishing.
- Moro, M. R., Benoit, L., Lebozec, M., Minassian, S., Rizzi, A., Radjack, R., & Bhugra, D. (2021). *Vulnerability, psychopathology and creativity of the children and adolescents of migrants*. Oxford University Press.

- Moss, T., Gusak, N., Vartanian, T., Roberts, K., & Taylor, P. (2025). Understanding domestic minor sex trafficking (DMST) and considerations for medical social workers and other healthcare professionals in emergency departments. *Health & Social Work, 50*(2), 149–152.
- Moyo, G. P. K. (2020). Children and adolescents' violence: The pattern and determinants beyond psychological theories. *American Journal of Pediatrics, 6*(2), 138–145.
- Muraszkiewicz, J. (2015). Child migration and human rights in a global age. *International Journal of Refugee Law, 27*(3), 515–519. <https://doi.org/10.1093/ijrl/cev040>
- Ni Laoire, C., Carpena-Méndez, F., & Tyrrell, N. (2010). *Childhood and migration in Europe: Portraits of mobility, identity and belonging in contemporary Ireland*. Ashgate.
- Norena-Herrera, C., Rojas, C. A., & Cruz-Jimenez, L. (2016). HIV prevalence in children and youth living on the street and subject to commercial sexual exploitation: A systematic review. *Cadernos de Saúde Pública, 32*, e00134315.
- O'Connell Davidson, J. (2011). Moving children? Child trafficking, child migration, and child rights. *Critical Social Policy, 31*(3), 454–477. <https://doi.org/10.1177/0261018311405014>
- Özbay, A., Asagidag, R., & Eker, E. (2024). The effects of the child physical abuse on the children's mental health. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 41*(1), 192–200.
- Page, S. D. O. (2023). Drug and human trafficking: A deadly pandemic threatening our children. *Journal of American Physicians and Surgeons, 28*(1).
- Palines, P. A., Rabbitt, A. L., Pan, A. Y., Nugent, M. L., & Ehrman, W. G. (2020). Comparing mental health disorders among sex-trafficked children and three groups of youth at high risk for trafficking: A dual retrospective cohort and scoping review. *Child Abuse & Neglect, 100*, 104196.
- Prada-Moreno, J. (2025). *Shame and the impact on human trafficking survivors* (Doctoral dissertation, Regent University).
- Rafferty, Y. (2008). The impact of trafficking on children: Psychological and social policy perspectives. *Child Development Perspectives, 2*(1), 13–18.
- Rafferty, Y. (2013). Child trafficking and commercial sexual exploitation: A review of promising prevention policies and programs. *American Journal of Orthopsychiatry, 83*(4), 559–575.
- Rahman, K. W. (2023). International migration and the religious schooling of children in the home country: Evidence from Bangladesh. *Journal of Population Economics, 36*(3), 1963–2005.

- Romero, D. E., Interiano-Shiverdecker, C. G., Castellon, N. E., & Strentzsch, J. (2021). A review of child sex trafficking instruments. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 7(1), 56–69.
- Rushambwa, R., & Mugambiwa, S. (2025). Bridging marginalities: Assessing the effects of HIV/AIDS prevention initiatives on rural Zimbabwean female sex workers. *Indonesian Journal of Social Research*, 7(1), 33–43.
- Saad, S., Hashish, R., Abdel-Karim, R. I., & Mohammed, G. F. (2016). Emotional, physical and sexual abuse and its psychological impact in children. *International Journal of Contemporary Pediatrics*, 3(3), 760–767.
- Save the Children. (2025). *Save the Children humanitarian plan 2025: Local action, global impact*. Children Rights Resource Center. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/save-the-children-humanitarian-plan-2025-local-action-global-impact>
- Scholte, W. F., Ghafoer Khan, R. S., & Verhaak, L. M. (2021). Identity and resilience in victims of trafficking for sexual exploitation. In *Fostering resilience before, during, and after experiences of trauma* (pp. 55–68). Routledge.
- Schwarz, C., Unruh, E., Cronin, K., Evans-Simpson, S., Britton, H., & Ramaswamy, M. (2016). Human trafficking identification and service provision in the medical and social service sectors. *Health and Human Rights*, 18(1), 181–192. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27781009/>
- Shcherbatiuk, V., Kuras, D., & Sokur, Y. (2024). The problem of slavery and human trafficking: International law and scientific discourse. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(29), 43–54.
- Sumlin, E. D., Nguyen, P. T., Coverdale, J., & Gordon, M. R. (2025). Adverse childhood experiences and human trafficking risk: A scoping review. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 1–11.
- Tedeschi, M. (2021). On the ethical dimension of irregular migrants' lives: Affect, becoming and information. *Dialogues in Human Geography*, 11(1), 44–63.
- The National Child Traumatic Stress Network. (2023). *About child sex trafficking*. <https://www.nctsn.org/what-child-trauma/traumatypes/sex-trafficking/about-child-sex-trafficking>
- Toney-Butler, T. J., Ladd, M., & Mittel, O. (2023). Human trafficking. *StatPearls*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK430910/>
- U.S. Department of Labor. (2018). *2018 findings on the worst forms of child labor: Malawi*. https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2018/malawi.pdf
- U.S. Government Accountability Office. (2023). *Child trafficking: Addressing challenges to public awareness and survivor support (Accessible version), Q&A report to Congressional requesters*. <https://www.gao.gov/assets/870/864511.pdf> (Erişim Tarihi: 12.11.2025)

- U.S. Immigration and Customs Enforcement. (2017). *Human trafficking vs human smuggling*. <https://www.ice.gov/sites/default/files/documents/Report/2017/CSReport-13-1.pdf>
- Uğurlu, Z. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çocuğa yansması: Çocuk istismarı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 160–174.
- Uluslararası Çalışma Örgütü & UNICEF. (2021). *Çocuk işçiliği: 2020 küresel tahminler, eğilimler ve önümüzdeki yol*. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_836901.pdf
- UNHCR. (2018). *Küresel eğilimler raporu*. <https://www.unhcr.org/tr/node/68>
- UNICEF. (2025). *UNICEF's action against child trafficking*. [https://www.unicef.org/media/172716/file/UNICEF%E2%80%99s%20Action%20aga-inst%20Child%20Trafficking.pdf](https://www.unicef.org/media/172716/file/UNICEF%E2%80%99s%20Action%20against%20Child%20Trafficking.pdf)
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2024). *Global report on trafficking in persons 2024*. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP2024_BOOK.pdf
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
- United Nations. (2000). *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children*. <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>
- United Nations. (2023). *Child trafficking and armed conflict*. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. <https://childrenandarmedconflict.un.org/wp-content/uploads/2024/10/Child-trafficking-and-armed-conflict-2.pdf>
- UNODC. (2024). *Global report on trafficking in persons 2024 (United Nations publication, Sales No. E.24.XI.11)*. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP2024_BOOK.pdf (Not: Bu iki kayıt aynı rapor; APA'da tek kaynak olarak kullanılmalıdır.)
- UNODC. (2025). *Trafficking in persons*. United Nations Office on Drugs and Crime. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html>
- Uslu Ak, B. (2022). Çocuk ticareti suçunu anlamak. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 23, 93–115.
- Vathi, Z., Duci, V., & Dhembo, E. (2016). Homeland (dis) integrations: Educational experience, children and return migration to Albania. *International Migration*, 54(3), 159–172.
- Wallace, C., Greenbaum, J., & Albright, K. (2022). Global perspectives on the health and social impacts of child trafficking. *Pediatrics*, 150(4).
- World Bank. (2020). *Poverty and shared prosperity 2020: Reversals of fortune*. <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>

Zimmerman, C., & Kiss, L. (2017). Human trafficking and exploitation: A global health concern. *PLoS Medicine*, 14(11), e1002437. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002437>

İklim Göçünün Sağlık Sistemleri Üzerindeki Etkisi: Gelecek Senaryoları ve Politika Önerileri

Mustafa Uzan¹

Özet

İklim değişikliği, çevresel etkilerinin ötesine geçerek kitlesel nüfus hareketlerini tetiklemekte ve sağlık sistemleri üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Aşırı hava olayları, kuraklık ve deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle milyonlarca insanın yerinden edilmesi, göç veren ve alan bölgelerde sağlık hizmetlerine talebi artırmakta; altyapı yetersizlikleri, personel eksikliği ve finansman sorunlarını derinleştirmektedir. Bangladeş, Somali ve Pasifik Adaları gibi kırılgan bölgelerde sağlık altyapısının çökme noktasına geldiği; Avrupa’da ise uzun vadeli dayanıklılık kapasitesinin zorlandığı görülmektedir. İklim göçü, bulaşıcı hastalıkların coğrafi dağılımını değiştirerek kolera, tifo, sıtma ve dang humması gibi hastalıkların yayılımını hızlandırmaktadır. Ayrıca göçmenlerin maruz kaldığı travma ve belirsizlik, ruh sağlığı sorunlarının artmasına neden olmakta; psikososyal hizmetlere olan ihtiyacı büyütmektedir. Bu durum özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit eder niteliktedir. Gelecek projeksiyonları, 2050 yılına kadar 216 milyon kişinin iklim bağlantılı göç riski altında olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Paylaşılan Sosyoekonomik Yollar (SSP) analizine göre mevcut küresel eğilimler, uluslararası iş birliğinin zayıf, sosyal eşitsizliklerin derin olduğu SSP3–SSP4 hibrit senaryosuyla uyumludur. Bu senaryoda iklim göçü, yalnızca artan hasta yükü değil, aynı zamanda yönetim ve adalet boyutlarıyla da sistematik bir sağlık krizine dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Sonuç olarak, iklim göçünün sağlık sistemleri üzerindeki etkilerinin yönetilebilmesi için göçmen kapsayıcı politikalar, iklim dirençli sağlık altyapıları, güçlendirilmiş sağlık işgücü, veri temelli yönetim ve küresel dayanışma mekanizmalarının güçlendirilmesi kritik önemdedir. Bu bütüncül yaklaşım, geleceğin dayanıklı ve eşitlikçi sağlık sistemlerinin inşası açısından temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

1 Doktorant, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD, uzanmustafa80@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8515-5639>

1. Giriş

İklim değişikliği, dünya genelinde insanları kademeli (deniz seviyesi yükselmesi, kuraklık) ve ani (kasırga, seller) etkilere maruz bırakmakta (Koçar Uzan, 2020); bu da kitlelerin yerlerinden edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Sağlık alanındaki uluslararası kurumlar, iklim kaynaklı göçün 2023 yılında 20 milyondan fazla insanı ülke içinde yerinden ettiğini ve bu rakamın 2050 yılına kadar *216 milyona* ulaşabileceğini öngörmektedir (WHO, 2025a). IPCC raporları da 21. yüzyılda iklim değişikliğinin ülkeler arası ve içindeki göç olgusunda kayda değer artışlara yol açacağını; özellikle düşük gelirli ve iklim açısından kırılgan bölgelerde bu eğilimin belirgin olacağını vurgular (Cisse vd., 2022). Benzer şekilde Koçar Uzan (2023a), iklim krizinin yalnızca çevresel bir tehdit değil, kitlesel yer değiştirmeleri tetikleyerek yeni bir “iklim mülteciliği” olgusunu ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Bu gelişmeler, göç veren ve göç alan topluluklarda sağlık hizmetlerine yönelik talepleri artırmakta, sağlık sistemlerinde kapasite baskısını ve hizmet sunumunda eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

İklim değişikliği, etkileri ve sonuçları bakımından tüm ülkeleri doğrudan ilgilendiren küresel bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Atmosferdeki sıcaklık artışına bağlı olarak buzulların erimesi, yağış rejimlerinde düzensizlikler ve yerel yağışların azalması gibi olağan dışı doğa olayları giderek daha sık gözlemlenmektedir (Koçar Uzan, 2023b). Bu çalışma, iklim göçünün sağlık sistemleri üzerindeki çok boyutlu etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analiz sürecinde kavramsal temeller, literatür bulguları ve politika önerileri bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır. Bu bölümde, önce iklim göçü, sağlık sistemleri ve göç-mobilité konusundaki kavramsal çerçeve ve teorik temeller ele alınacak; ardından literatürdeki bulgular irdelenecek göçün sağlık sistemleri üzerine getireceği yük artışı tematik olarak analiz edilecek; Bangladeş, Somali, Pasifik Adaları ve Avrupa’daki göçmen kampları gibi vaka örnekleri değerlendirilecek; son olarak sağlık politikaları ve uyum stratejileri tartışılarak sonuç ve politika önerilerine yer verilecektir.

2. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

Intergovernmental Panel on Climate Change ([IPCC]Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)’nin risk bileşenleri yaklaşımı (tehlike, maruziyet, kırılganlık), sağlık sistemlerinin işlevsel yapılarıyla doğrudan kesişmektedir. Bu nedenle, iklim göçü yalnızca çevresel bir olgu değil, aynı zamanda sistemik bir sağlık riski olarak ele alınmalıdır.

Göç, bireylerin yaşam koşullarını ve yaşam standartlarını iyileştirme amacıyla gerçekleştirdikleri yer değiştirme süreci olarak tanımlanabilir. Bu

süreçte göç nedenleri, kimi zaman gönüllü tercihlerden, kimi zaman ise zorunlu koşullardan kaynaklanabilir (Koçar Uzan, 2022). *İklim göçü* kavramı, henüz net bir şekilde tanımlanmamış olup (hukuki ve akademik anlamda tartışmalıdır) insan hareketliliği bağlamında değerlendirilir (Schwerdtle vd., 2021). Genel olarak iklim kaynaklı göç, iklim değişikliği veya aşırı hava olaylarının tetiklediği içsel veya uluslararası göçü, zorunlu yer değiştirmeleri veya planlı yeniden yerleşimleri kapsar. Örneğin BM Göç Örgütü ve IPCC, bu hareketliliği geniş bir yelpazede ele almakta ve bireylerin/ailenin *yer değiştirme, göç etme veya yeniden yerleşim* gibi stratejilerini içerdiğini vurgulamaktadır (Mahfusa vd., 2019; Michael, 2020). İklim göçünün toplumsal ve politik dinamikleri; *göçmen güvenliği, çevresel etkenler ve kalkınma politikaları* ekseninde çerçevelenir.

Sağlık sistemi kavramsal çerçevesi ise Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık sistemi güçlendirmeye yönelik altı yapı taşı çerçevesiyle uyumludur: hizmet sunumu, sağlık işgücü, bilgi sistemleri, ilaç ve teknolojiler, finansman ile liderlik/yönetişim. İklim değişikliği ve göç dinamiği bu sistemin tüm bileşenleri üzerinde baskı oluşturur. Örneğin iklimsel afetlerin yol açtığı büyük göç dalgaları altyapı kapasitesini zorlar, işgücü mobilitesine (göçmen hemşire/yardımcı kişi akını gibi) neden olur, salgın riskini artırır ve finansal açıkları genişletir. IPCC "iklim riski" tanımında da *tehlîke*), *maruziyet ve kırılganlık* birleşimini temel alır (Schwerdtle vd., 2021). Yani, iklim tehlikeleriyle karşılaşan yüksek nüfus yoğunluklu/ yoksul bölgeler, bu üç faktörün bileşimi sonucunda daha büyük sağlık sorunları yaşar. Bu açıdan iklim göçü de iklim riskiyle beslenen bir olgu olarak görülebilir.

Teorik olarak iklim göçü hem adaptasyon aracı hem de savunmasızlık ve kriz çerçevesinde incelenir. Bazı araştırmalar iklim göçünü adaptasyon stratejisi olarak tanımlamakta; doğru politikalar sağlandığında iklim göçünün yaşam kurtarıcı ve sağlıkta kazançlar sağlayıcı olabileceğini vurgulamaktadır (Marcus, 2023). Öte yandan iklim göçü, yerinden edilmeye bağlı sağlık sorunlarını (barınma eksikliği, beslenme yetersizliği, bulaşıcı hastalık riski) gündeme getirerek göçmenleri kırılgan gruba dönüştürür (Abubakar, 2018). Sosyal belirleyiciler perspektifinden bakıldığında, göçmenlik statüsü yaşam koşullarını, sağlık hizmetlerine erişimi ve sonuçları doğrudan etkileyen bir faktördür. Genel tablo, *iklim değişikliği, nüfus hareketliliği ve sağlık* kesişiminde çok sektörlü politika ve sağlık eşitliği yaklaşımlarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

2.1. Literatür İncelemesi

Mevcut literatürde iklim değişikliği ve göçün sağlık üzerindeki etkileri çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bir taraftan iklim bağlantılı göç eden nüfusun hastalık yükü, hizmet erişimi ve psikososyal durumuna odaklanan çalışmalar vardır

(Schütte, 2018; McMichael, 2020). Diğer yandan bu hareketliliğin yerel ve küresel sağlık sistemleri üzerindeki yükünü inceleyen araştırmalar mevcuttur.

Kapasite Baskısı Birçok çalışma, iklim göçü kaynaklı nüfus artışlarının sağlık sistemlerinde kapasite yetersizliklerini derinleştirdiğine işaret eder. Bangladeş gibi iklim açısından en savunmasız ülkelerde sağlık altyapısının ve işgücünün hem iklim değişikliği hem de iç göç yükünü karşılayacak kapasitede olmadığı vurgulanır (Sultana, 2013; Selim, 2019). Benzer şekilde, Somali'deki kuraklık ve iç göç dalgaları, zaten zayıf olan sağlık altyapısını çöküşe sürüklemekte; salgınlarla mücadeleyi zorlaştırmakta ve sağlık çalışanı açığını öne çıkarmaktadır (Hussein vd., 2025; Egal vd., 2022). Genel literatür de iklim değişikliğinin sağlık çalışanı talebini artırarak mevcut personel kıtlığını şiddetlendirdiğini hem sıcak stresinden hem de iklim olaylarının yarattığı ek iş yükünden dolayı sağlıkçılar arasında göç ve tükenmişliğe neden olduğunu belirtir (Martins, 2024; Hussein vd., 2025).

2.1.1. Eşitsizlikler ve Erişim Sorunları

Bu erişim eşitsizlikleri, aynı zamanda bulaşıcı hastalıkların yayılımını kolaylaştırmakta ve sağlık hizmetlerinin önleyici kapasitesini zayıflatmaktadır. Göçmen ve yerinden edilmiş gruplar, sağlık hizmetlerine erişimde genellikle dezavantajlıdır. Migrintant merkezli çalışmalar, iklim göçü bağlamında hareket eden kişilerin varış bölgesinde uygun bakım bulmakta çok sayıda engelle karşılaştığını gösterir (Nayna Schwerdtle, 2021). Dünya Sağlık Örgütü'nün değerlendirmeleri de mülteciler ve göçmenlerin sık sık ayrımcılık, barınma ve gıda eksikliği gibi kötü yaşam koşullarıyla karşılaştığını; temel hizmetlere erişimlerinin yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır (WHO, 2025b). Bu durum, iklim göçü nedeniyle sağlık talebi artan toplulukların, hâlihazırda dışlanmışlık ve düşük hizmet erişimi sorunlarını daha da derinleştirir. Türkiye'deki çevresel göç hareketlerinin, sosyal belirleyiciler üzerinden sağlık eşitsizliklerini güçlendirdiği ve sağlık hizmetlerine erişimde bölgesel farklar yarattığı görülmektedir (Erten vd., 2022; Boğa, 2023). Sonuç olarak, iklim göçü eşitsizlikleri pekiştirir ve sağlık hizmetlerinin sunumunda daha kapsayıcı stratejiler gerektirir.

2.1.2. Bulaşıcı Hastalık Yükü

İklim değişikliği bulaşıcı hastalıkların dağılımını ve bulaşma oranlarını etkileyerek sağlık hizmetlerini zorlar. IPCC raporuna göre iklim değişikliği, özellikle sıtma, dang humması gibi vektör kaynaklı hastalık riskini küresel ölçekte artıracak; örneğin 21. yüzyıl sonunda 2,25 milyar kişinin daha göç riskiyle karşılaşabileceği projeksiyonları bulunmaktadır (Cisse vd., 2022). Aynı zamanda kuraklık ve sel gibi olaylar, temizlik ve su sanitasyonunu bozarak kolera, ishal gibi su-kaynaklı salgınları besler. Somali örneğinde şiddetli

kuraklık ve sel döngüleri, kolera ve kızamık salgınlarını tetikleyerek sağlık sistemini zorlamaktadır (Anis, 2023). Bu salgınlar hem kıt kaynaklı alt yapıyı yıpratmakta, hem de aşı ve tedavi hizmetleri gereksinimini artırmaktadır. Göç eden toplulukların yeni bölgelerde getirdiği hastalıklarla ev sahibi nüfus arasında da epidemiyolojik yük paylaşımı ortaya çıkabilmekte, bu da kapsamlı göçmen sağlığı müdahaleleri gerektirmektedir.

2.1.3. Ruh Sağlığı Yükü

İklim olayları ve göç, ruhsal sağlık sorunlarını ağırlaştırmaktadır. İklim felaketleri ve yerinden edilme, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi bozuklukları tetikleyebilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün Pasifik bölgesi değerlendirmesi, iklim kaynaklı yerinden edilmenin geleneksel toprak kaybı ve trajik yaşam koşullarıyla birleştiğinde topluluklarda derin ruh sağlığı etkileri yarattığını vurgulamıştır (WHO, 2022). Küresel literatürde de iklim değişikliğine bağlı “ekolojik kaygı”, afet sonrası stres ve göçle bağlantılı depresyon vakalarında artış gözlenmiştir (Martins, 2024). Sağlık sistemleri bu artan ruhsal bakım taleplerini karşılamakta çoğu kez yetersiz kalmakta; örneğin Bangladeş göçmenleri yeni çevrelerinde ruhsal destek eksikliğiyle karşılaşmakta, bu da ek sistem yükü yaratmaktadır (Nayna Schwerdtle, 2021). Dolayısıyla, iklim göçü zihinsel sağlık sorunlarını da gündeme getirerek sağlık sistemlerinin bu alandaki kaynak ve kapasite ihtiyacını artırmaktadır.

2.1.4. Yapısal Adaptasyon Zorlukları

İklim göçü, sağlık sistemlerinin temel yapı taşlarında uyum gücü sınavına neden olmaktadır. Birçok ülkenin sağlık finansmanı zaten yetersizken, gelen göç ile ek yükler bu açıkları büyütmüştür. Bir WHO incelemesine göre, iklim göçü konulu sağlık müdahalelerinin çoğu acil bakım, su-sanitasyon ve ruh sağlığı hizmetleriyle sınırlı kalırken; sağlık finansmanı, bilgi sistemleri ve ulusal planlara entegrasyon gibi yapı taşları genellikle ihmal edilmiştir (WHO, 2025a). IPCC de sağlık sistemlerinin genel olarak yetersiz kaynaklandığını, iklim değişikliğine uyum kapasitelerinin zayıf olduğunu raporlamıştır (Cisse vd., 2022). Dolayısıyla sağlık altyapısının (iklim koşullarına dayanıklı binalar, yenilenebilir enerji, su kaynakları), personelin (uzmanlaşma, eğitim, dağıtım) ve yönetimin (çok sektörlü koordinasyon, erken uyarı) güçlendirilmesi acil bir ihtiyaçtır. Aksi takdirde iklim göçü süregeldiğinde sağlık hizmetlerinde kısa devreler yaşanabilecek, sistematik çöküntü riski artacaktır.

3. Sağlık Sistemlerine Yük Artışı

İklim değişikliği, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan toplulukları doğrudan etkileyerek göç hareketlerini tetiklemektedir. Bu göçler genellikle kırsal

bölgelerdeki sağlık altyapısının yetersizliğiyle birleştğinde sağlık hizmetlerine erişimde ciddi eşitsizlikler yaratmaktadır. Ridde ve arkadaşları (2019), iklim kaynaklı göçlerin uzun vadede sağlık sistemlerinin dayanıklılığını zayıflattığını ve hizmet sunumunda bölgesel farklılıkları artırdığını belirtmektedir. Ayrıca bu süreç hem göç eden nüfusun hem de göç alan bölgelerdeki yerel toplulukların sağlık risklerini büyütmektedir. Dolayısıyla, iklim göçü ile sağlık arasındaki ilişkiyi anlamak, gelecekte sürdürülebilir ve adil sağlık politikalarının oluşturulması açısından kritik öneme sahiptir (Ridde vd., 2019).

3.1. Kapasite ve Kaynak Baskısı

İklim göçü yoğunluklu bölgelerde sağlık altyapısı hızla dolmakta; yatak, ekipman ve ilaç kıtlığı yaşanmaktadır. Örneğin Bangladeş'teki kentsel hastaneler, kırsaldan gelen iklim göçmenlerini ağırlamakta yetersiz kalmaktadır (Nayna Schwerdtle, 2021). Nüfusun aniden artması, acil müdahale kapasitelerini tüketmekte; aynı anda artan kronik hastalık takibi ve aşı programları aksayabilmektedir. Küresel literatür, iklim değişikliğinin sağlık personeli talebini artırdığını ve mevcut çalışan sayısı ile daha zor karşılanacağını göstermektedir (Egal vd., 2022; Martins, 2024)

3.2. Hizmet Sunumunda Eşitsizlikler

Göçmen topluluklarıyla yerel nüfus arasındaki sağlık hizmeti erişimi farkı genişlemektedir. Göçmen kamplarında veya yoksul kent bölgelerinde yaşayan iklim göçmenleri, sınırlı sayıda hekim ve hemşireyle kısıtlı hizmetlere yöneltilirken; yerel daha varlıklı gruplar bu sıkışıklıktan etkilenmemiş olabilir. Ayrıca dil, kültür ve bürokratik engeller, göçmenlerin hizmet kalitesinden ve zamanında bakım almalarından mahrum kalmasına yol açar (WHO, 2025a).

3.3. Bulaşıcı Hastalık Yükünün Artışı

İklim kaynaklı göç, bulaşıcı hastalıkların coğrafi dağılımını değiştirmekte; göç rotaları boyunca yeni epidemiyolojik riskler doğurmaktadır (Kalukusu, 2025). Göçmen kampları ve etkilenen bölgelerdeki suya ve çöplüğe erişim yetersizliği, kolera, tifo gibi su-kaynaklı hastalıkları artırır; sıcaklık ve yağış değişiklikleri ise dang humması, sıtma, cüzzam gibi vektör kaynaklı hastalıkların yeni bölgelere yayılmasını kolaylaştırır. Literatürde Somali'ye ilişkin çalışmalar, kuraklık nedeniyle su kıtlığına yönelen topluluklarda kolera vakalarının patlak verdiğini ve bulaşıcı hastalık salgınlarının kontrolünün zorlaştığını göstermektedir (Anis, 2023). Aynı şekilde Bangladeş'in yoğun nüfuslu banliyölerinde su baskınlarının tekrar etmesi, leptospiroz gibi atipik enfeksiyon riskini artırmaktadır. Sonuçta sağlık hizmetleri, hem mülteci/göçmen nüfusu

hem de konaklayıcı toplumları kapsayacak şekilde epidemiyolojik gözetim, aşılama ve tedavi kapasitesini hızlıca genişletmek zorunda kalmaktadır.

3.4. Ruh Sağlığı Taleplerinin Artışı

İklimsel riskler ve göç, ruh sağlığı sorunlarını da katmerli hale getirmektedir. Göçmen toplulukları, iklim felaketlerinin yarattığı travmatik kayıplar, belirsizlik ve yerinden edilme stresiyle karşı karşıyadır. Bu durum, toplu travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kronik anksiyete ve depresyon vakalarını çoğaltır. Literatürde “iklim kaygısı” ve iklim-motivasyonlu psikolojik distres kavramları üzerinde durulmakta, sağlık personelinin bu konularda eğitilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Martins, 2024). Mevcut sağlık hizmetleri genellikle fiziksel sağlığa odaklandığından, ruhsal bakım talebini karşılamada büyük boşluklar vardır. İklim göçüyle artan ruhsal bozukluklar, psikolog ve psikiyatri hizmetlerine ekstra yük bindirerek sağlık sistemlerinin psikososyal destek birimlerini zor durumda bırakır.

3.5. Yapısal Uyuma İlişkin Zorluklar

İklim göçüne cevap verebilecek sağlık sistemsel uyum dağınık ve yetersiz kalmaktadır. Sağlık hizmetlerinde iklim değişikliği uyum sınırlıdır; pilot düzeydeki yerel projeler dışında sürdürülebilir entegre yaklaşım eksiktir (Hess, 2014; Smith, 2024). International Organization for Migration Turkey (2020), Türkiye’de göç yönetiminin yerel düzeyde uygulanışını incelerken, yerel kurumların hem sosyal hizmet hem de sağlık alanında göçmenlere yönelik kapasite ve koordinasyon sorunları yaşadığını vurgulamaktadır. Ayrıca finansman akışı ile yönetim mekanizmaları uyumsuzdur. WHO raporu, iklim-göç-sağlık üçgenini göz ardı eden veya geçici çözümlerle yetinen politikalar olduğunu; ulusal bütçelerde sağlık ve çevre entegrasyonunun zayıf kaldığını belirtir (WHO, 2025b). Sağlık veri sistemlerinin göç olgusu ve iklim riskleri ile ilişkilendirilmesi nispeten yeni bir alan olup, bu bilgi boşluğu da politika oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, iklim göçü sağlık sistemlerinde sadece yarattığı ek hasta yüküyle değil, hizmet sunum modellerinin ve kurumsal yapının köklü dönüşüm gerektirmesi bakımından da büyük bir baskı olarak tezahür eder.

4. Küresel Sağlık Yönetişi ve İklim Göçü

İklim değişikliği, göç ve sağlık arasındaki çok boyutlu etkileşim, artık yalnızca çevresel ya da insani bir kriz değil; küresel yönetim mimarisi açısından da yeni bir sınavdır. Sağlık sistemlerinin iklim göçüne verdiği tepkiler, büyük ölçüde uluslararası kurumların politika rehberliği, fonlama modelleri ve normatif çerçeveleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü,

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Dünya Bankası (WB) gibi kurumların stratejik rolleri belirleyici hale gelmiştir (Bettini, 2017; WHO, 2024).

4.1. Uluslararası Kurumsal Çerçeve

WHO, iklim değişikliğini 21. yüzyılın en büyük sağlık tehdidi olarak tanımlamakta ve 2025–2030 arasında “climate-resilient health systems” yaklaşımını temel politika eksenini benimsenmektedir (WHO, 2025a). Bu çerçevede, sağlık sistemlerinin iklim kaynaklı göç baskısına yanıt verebilmesi için dört temel öncelik belirlenmiştir: (1) iklim verilerinin sağlık bilgi sistemlerine entegrasyonu, (2) göçmen kapsayıcılığı, (3) finansman mekanizmalarının sürdürülebilirliği, (4) yerel dayanıklılık kapasitesinin artırılması (WHO, 2025b). Buna rağmen, WHO’nun mevcut küresel sağlık güvenliği finansmanında iklim göçü özelinde ayrılmış bir bütçe kalemi bulunmamaktadır.

IOM ve UNHCR ise, “iklim mültecileri” teriminin hukuki boşluk içinde kalmasından doğan yönetim krizinin merkezindedir (Harris & Biermann, 2022). 1951 Mülteci Sözleşmesi yalnızca “ırk, din, ulus, toplumsal grup veya politik görüş” temelli zulümden kaçan bireyleri kapsamakta; çevresel nedenlerle yerinden edilenleri açıkça tanımlamamaktadır. Bu durum, iklim göçmenlerinin uluslararası koruma ve sağlık hizmeti erişimi açısından “görünmez” bir statüde kalmasına neden olmaktadır (Chazalnoel & Ionesca, 2018). Benzer biçimde, Türkiye ve Avrupa Birliği bağlamında göç ve mülteci politikalarındaki yapısal farklılıklar, sağlık hizmetlerine erişimde de kurumsal uyumsuzluklara yol açmaktadır (Taş vd., 2020). UNHCR’nin 2023 Küresel Eğilimler Raporu’na göre, 33 milyondan fazla kişi iklimle ilişkili afetler nedeniyle yerinden edilmiş olsa da bunların yalnızca %8’i mülteci statüsü altında kayıt altına alınabilmiştir.

4.2. Paris Anlaşması, COP Süreçleri ve Küresel Taahhütler

Paris Anlaşması (2015), iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini dolaylı biçimde tanıyan ilk bağlayıcı metindir. Anlaşmanın 7. maddesi, “uyum” (adaptation) başlığı altında sağlık sistemlerinin güçlendirilmesini, özellikle kırılgan toplulukların korunmasını hedefleyen hükümler içerir. Bu küresel taahhütlerin hayata geçirilebilmesi büyük ölçüde finansal mekanizmaların etkinliğine bağlıdır. 2021’de COP26 Glasgow Kararları kapsamında, “Health Programme” adıyla WHO öncülüğünde yeni bir eylem planı başlatılmış; 60’tan fazla ülke “iklime dirençli sağlık sistemleri” taahhüdünde bulunmuştur (Pörtner vd., 2022). Ancak 2024 sonu itibarıyla bu ülkelerin yalnızca 17’si sağlık altyapısı ve göçmen kapsayıcılığı konularında somut ilerleme raporu

sunabilmiştir (Smith vd., 2024). Bu durum, uluslararası taahhütlerin sahaya yansıtılmasında ciddi bir “uygulama açığı” bulunduğunu göstermektedir.

4.3. Finansal Mekanizmalar ve Küresel Eşitsizlik

Küresel sağlık yönetiminde finansal eşitsizlikler, iklim göçüyle bağlantılı sağlık hizmetleri açısından en önemli darboğazlardan biridir. Dünya Bankası ve Yeşil İklim Fonu tarafından yürütülen projeler çoğunlukla altyapı, enerji ve tarım uyumuna odaklanmakta; sağlık sektörü yalnızca toplam fonların %2’sinden yararlanabilmektedir (World Bank, 2023). Oysa, göçün en yoğun yaşandığı Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgelerinde, kişi başına sağlık harcaması 60 doların altındadır (OECD, 2023). Bu finansman yetersizliği, sağlık sistemlerinin göç dalgalarına karşı hem önleyici hem de tedavi edici kapasitelerini zayıflatmaktadır. Ayrıca, küresel fon dağılımında sağlık bileşenlerinin “düşük öncelikli” görülmesi, sağlık eşitliği açısından ciddi bir adaletsizlik yaratmaktadır (Borghi vd., 2023). Finansal eşitsizliklerin ötesinde, iklim göçü aynı zamanda sağlık hakkının korunması bakımından da normatif bir zemin gerektirmektedir.

4.4. İklim Göçü, Sağlık ve İnsan Hakları

Küresel yönetim mekanizmaları, sağlık hakkını çevresel ve iklimsel koşullarla bağlantılı bir temel insan hakkı olarak henüz yeterince kurumsallaştıramamıştır. 2021 tarihli Cenevre Sağlık Bildirgesi, sağlık hakkının iklim kriziyle doğrudan bağlantılı olduğunu açıkça belirtmiş olsa da, bu ilke ulusal düzeyde bağlayıcı hale gelmemiştir (Meier vd., 2022). Ayrıca, iklim göçmenlerinin çoğu “mülteci” kategorisine girmediği için, ev sahibi ülkelerde sağlık hizmetlerinden yararlanma hakları büyük ölçüde idari takdirlere bağlıdır. Bu da “iklim adaleti” kavramını küresel sağlık yönetişiminin merkezine taşımaktadır (Schlosberg & Collins, 2014).

“İklim adaleti” yaklaşımı, iklim değişikliğinin etkilerinden en çok zarar gören ancak en az katkıda bulunan toplumların sağlık haklarının önceliklendirilmesi gerektiğini savunur (Caney, 2009). WHO’nun 2024 değerlendirmesi, göçmen kapsayıcı sağlık politikalarının bulunmadığı ülkelerde salgın sonrası sağlık maliyetlerinin %35’e kadar daha yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, iklim adaletine dayalı yönetim sadece etik bir gereklilik değil, ekonomik açıdan da sürdürülebilir bir stratejidir.

4.5. Çok Düzeyli (Multi-level) Yönetişim Yaklaşımları

Küresel sağlık yönetişiminin iklim göçüyle başa çıkabilmesi, çok düzeyli (küresel, bölgesel, ulusal ve yerel) bir koordinasyon yapısı gerektirir (Kickbusch

& Gleicher, 2021). Örneğin Avrupa Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi (ECDC) ile WHO Avrupa Bölge Ofisi arasındaki iş birliği, 2023 yılında göçmen yerleşimlerinde salgın erken uyarı sistemlerinin güçlendirilmesini sağlamıştır. Benzer şekilde Afrika Birliği'nin "Climate-Health Security Framework" girişimi, kıta düzeyinde entegre izleme sistemleri kurulmasına öncülük etmektedir. Ancak bu tür bölgesel koordinasyon mekanizmaları genellikle proje bazlı ve kısa ömürlüdür.

Gelecekte sürdürülebilir bir yönetim modeli için üç unsur kritik görünmektedir:

1. Normatif bütünlük: iklim, göç ve sağlık politikalarının tek bir çerçevede ele alınması;
2. Finansal bütünleşme: küresel iklim fonlarının sağlık sektörünü doğrudan kapsaması;
3. Katılımcı yönetim: göçmen toplulukların karar alma süreçlerine dahil edilmesi (Kheir-Mataria, 2022).

Bu unsurlar sağlanmadığı sürece, iklim göçünün sağlık sistemleri üzerindeki yükü yalnızca ulusal düzeyde değil, küresel ölçekte de kriz niteliğinde büyüyecektir.

4.6. Küresel Yönetişimde Politika Açıkları

Bugün için en kritik eksiklik, iklim göçü-sağlık bağlantısına özel bir küresel eylem planının bulunmamasıdır. WHO'nun "Health in All Policies" yaklaşımı, iklimi ve göçü kapsayacak şekilde genişletilmemiştir. IOM ve UNHCR'nin sağlık girişimleri ise çoğunlukla acil durum yardımlarına odaklanmaktadır. Oysa iklim göçü, kalıcı yerleşim ve demografik dönüşüm niteliği taşıdığı için sürdürülebilir sağlık planlaması gerektirir (McMichael vd., 2022). IPCC'nin 2022 raporunda belirtildiği gibi, göçün önlenabilir sağlık kayıplarını azaltmak için sağlık sistemlerinin iklim risk yönetimine entegre edilmesi zorunludur (Cissé vd., 2022).

Mevcut küresel sağlık yönetişimi iklim göçünün uzun vadeli etkilerine hazırlıklı değildir. Finansman yetersizlikleri, hukuki boşluklar ve koordinasyon eksiklikleri, iklim göçü ile ilişkili sağlık krizlerini derinleştirmektedir. Bu bağlamda, geleceğin sağlık sistemleri yalnızca ulusal değil, küresel ölçekte de dayanıklılık ve kapsayıcılık temelli yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymaktadır.

5. Politik ve Sistemsel Uyum Tartışması

Yukarıdaki analiz, sağlık sistemlerinin iklim göçüne uyum sağlamak için kapsamlı dönüşüme ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Politika alanında önerilen temel stratejiler şunlardır:

- **Göçmen Dahil Edici Sağlık Sistemleri:** Sağlık planlaması ve hizmet tasarımı iklimden etkilenen göçmen toplulukların doğrudan katılımı sağlanmalıdır WHO, göçmen ve yerinden edilmiş bireyleri sağlık politikalarının her aşamasına entegre etmeyi vurgular. Bu, iletişim, tercümanlık, kültürel uyumlu bakım ve göçmen topluluk temelli sağlık çalışanlarının desteklenmesi gibi önlemleri içerir (WHO, 2025b).
- **Sağlık Altyapısı ve İşgücü Yatırımları:** Altyapının iklim direncini güçlendirmek için sağlık tesislerinin iklim değişikliğine uygun hale getirilmesi gerekir (iklim kontrollü klinikler, yenilenebilir enerji, dayanıklı su/santrifuj sistemleri vb.). Eğitim müfredatlarına iklim ve göç sağlığı entegrasyonu yapılmalı; sağlık işgücüne iklim-vakaları yönetimi, risk azaltma becerileri kazandırılmalıdır (Martins, 2024). Ayrıca, personel eksikliklerinin derinleştiği bölgelerde uluslararası iş birliğiyle esnek sağlık ekipleri kurulabilir.
- **Veri ve Araştırma Kapasitesinin Geliştirilmesi:** İklim-göç-sağlık ilişkisi hakkında disiplinlerarası araştırma ve sürekli izleme yapılmalıdır. Bu amaçla sağlık bilgi sistemleri ile göç istatistiklerinin entegre edilmesi, salgın uyarı mekanizmalarının genişletilmesi ve sosyal belirleyici analizlerinin artırılması önerilir (WHO, 2025b). Böylece hangi bölgelerde yükün yoğunlaştığına dair hızlı bilgi akışı sağlanarak politika hazırlamak kolaylaşır.
- **Çok Sektörlü Koordinasyon ve Finansman:** Sağlık, çevre, göç gibi farklı alanlar arasında koordinasyon mekanizmaları güçlendirilmelidir. İklim finansmanının bir kısmı sağlık sistemi uyumuna yönlendirilmelidir. Birleşik göçmen politikaları, küresel göç anlaşmaları (CENDEE, GCM) ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ışığında, göçmenlerin sağlık haklarını güvence altına alacak yasal düzenlemeler güçlendirilebilir (WHO, 2025a).
- **Toplumsal Farkındalık ve Kırılgan Gruplara Odaklanma:** İklim değişikliği ve göç konusunda toplumsal farkındalığı artıracak iletişim stratejileri geliştirilmeli, göçmenlerin karşılaştığı damgalama ve ayrımcılık engellenmelidir. Ayrıca, engelli, yaşlı, kadın gibi korumasız alt grupların sağlık ihtiyaçları özel önceliklerle ele alınmalıdır.

Bu öneriler, WHO ve IPCC gibi uluslararası kuruluşların da benimsediği yaklaşımlarla uyumludur. Örneğin WHO, gelecekte iklim göçmenlerinin sağlık ihtiyaçlarının hesaba katılacağı “iklim dayanıklı ve göçmen kapsayıcı” sağlık sistemleri çağrısı yapmaktadır (WHO, 2025b). IPCC ise iklim risklerinin azaltılmasında kapsayıcı ve transformasyonel değişim gerektiğini belirtmekte, sağlık sistemlerinin çok-boyutlu dayanıklılık kazanmasının altını çizmektedir (Cisse vd., 2022).

6. Geleceğe Dair Projeksiyonlar ve Senaryo Analizi

Bu kısımda 2050 projeksiyonu için uluslararası literatürde geçen senaryolar hakkında bilgiler verilecektir.

6.1. 2050 Ufku ve Sağlık Sistemleri Üzerindeki Baskı

Küresel ölçekte iklim göçünün gelecekte yaratacağı sağlık sistemi yükü, giderek daha fazla bilimsel projeksiyonun konusu haline gelmektedir. 2050 yılına kadar iklim değişikliğine bağlı yerinden edilmelerin 216 milyon kişiye ulaşabileceği öngörülmektedir (World Bank, 2021). Bu kitlesel hareketlilik, sağlık sistemlerinde hem niceliksel (hizmet talebi, altyapı baskısı) hem de niteliksel (hizmet kalitesi, kapsayıcılık) dönüşümleri zorunlu kılacaktır. IPCC’nin 6. Değerlendirme Raporu’na göre, sağlık sistemleri üzerindeki bu yük, doğrudan hastalık yükündeki artış kadar, göçmen nüfusun yeni coğrafyalarda oluşturduğu epidemiyolojik değişimlerden de kaynaklanacaktır (Cissé vd., 2022). Bu çerçevede, geleceğe dair projeksiyonlar, iklim göçünün yalnızca insani bir kriz değil, aynı zamanda sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliği için yapısal bir tehdit olduğunu göstermektedir.

6.2. Demografik ve Epidemiyolojik Dönüşüm Eğilimleri

İklim göçü projeksiyonları, demografik yapının coğrafi olarak yeniden dağılımına işaret etmektedir. Dünya Bankası’nın *Groundswell Report* (2021) verilerine göre, en büyük iç göç hareketleri Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika’da yoğunlaşacak; Avrupa ve Orta Doğu ise göç alan bölgeler haline gelecektir. Bu durum, sağlık hizmeti talebinin mekânsal olarak yeniden şekillenmesine yol açacaktır.

2050’ye kadar göçle bağlantılı vektör kaynaklı hastalıkların görülme sıklığının tropik olmayan bölgelere kayması beklenmektedir. Örneğin, dang hummasının Akdeniz havzasında endemik hale gelme riski %65 artmıştır (Hu vd., 2025). Benzer biçimde, sıtma ve chikungunya vakalarının Güney Avrupa ve Orta Asya’da yeniden ortaya çıkabileceği tahmin edilmektedir (Campbell-Lendrum vd., 2015). Bu durum, göçmen sağlığıyla ilgili yeni epidemiyolojik risklerin yanı sıra, ev

sahibi ülkelerdeki sağlık personeli planlaması, aşılama programları ve izleme sistemleri üzerinde de baskı yaratacaktır (WHO, 2024a).

Ruh sağlığı alanında ise “ekolojik yas” ve “iklim anksiyetesi” gibi olguların, göçmenlerde ve ev sahibi toplumlarda yaygınlaşacağı öngörülmektedir (Pihkala, 2020). Dünya Sağlık Örgütü, 2050’ye kadar iklimle bağlantılı ruh sağlığı bozukluklarının küresel yükünün %20 artacağını öngörmektedir (WHO, 2025a). Bu, göç alan ülkelerde psikososyal destek hizmetlerinin kapsamını genişletme gerekliliğini doğuracaktır.

6.3. Sağlık Sistemleri Üzerinde Öngörülen Kapasite Baskısı

2050’ye kadar iklim göçünün sağlık sistemlerine üç düzeyde baskı oluşturması beklenmektedir:

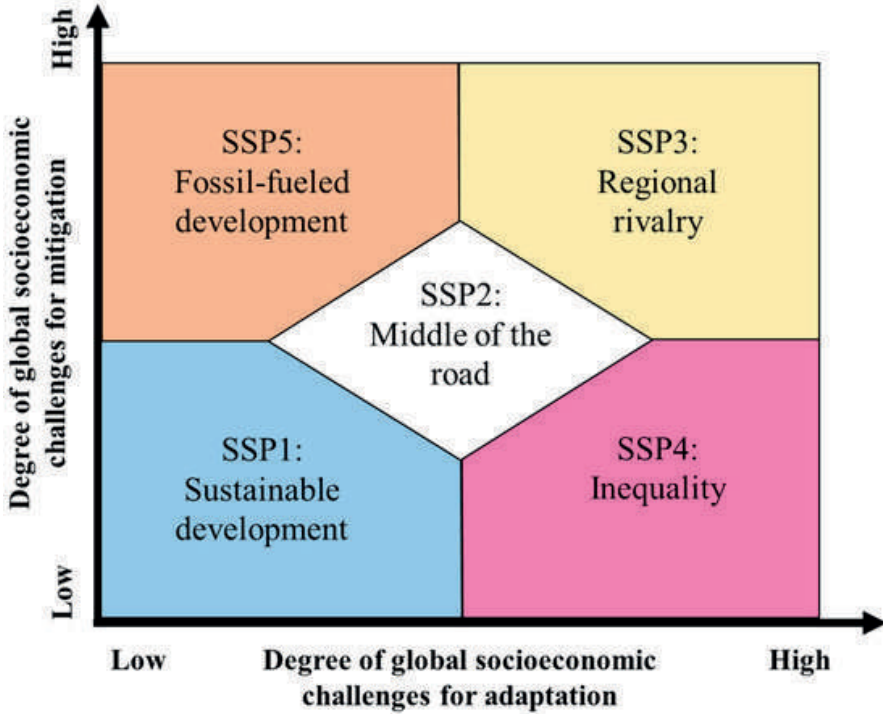
1. Altyapı Baskısı: Artan nüfus yoğunluğu ve kentleşme, özellikle göçmenlerin yerleştiği düşük gelirli bölgelerde sağlık altyapısının aşırı yüklenmesine neden olacaktır. Örneğin, Bangladeş’in kıyı bölgelerinden iç bölgelere yönelen göç, şehirlerde kişi başına düşen sağlık merkezini %40 oranında azaltmıştır (Ahsan vd., 2024).
2. İşgücü Baskısı: WHO projeksiyonlarına göre, 2030’a kadar küresel sağlık işgücü açığı 10 milyon kişiye ulaşacaktır (WHO, 2024b). Göçle artan hizmet talebi bu açığı daha da derinleştirecektir. Özellikle hemşirelik ve toplum sağlığı alanlarında personel yetersizliği, sağlık sistemlerinin en zayıf halkasını oluşturacaktır.
3. Finansal Baskı: OECD (2023) verilerine göre, göçmen sağlığına yönelik ek harcamalar kamu sağlık bütçelerinde ortalama %7’lik bir artışa yol açmaktadır. Bu oran, düşük gelirli ülkelerde %12’ye kadar çıkmaktadır. Eğer iklim göçü öngörülen hızla artarsa, 2050 itibarıyla küresel sağlık harcamalarının %15’i göçle ilişkili nedenlere ayrılmak zorunda kalacaktır (World Bank, 2023).

6.4. Senaryo Yaklaşımı: SSP Temelli Projeksiyonlar

İklim değişikliğinin gelecekteki sosyoekonomik ve çevresel sonuçlarını projekte etmek, politika geliştirme ve uyum planlaması için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, Paylaşılan Sosyoekonomik Yollar (Shared Socioeconomic Pathways-SSP’ler), iklim değişikliği araştırmalarında, 21. yüzyıl boyunca olası küresel kalkınma senaryolarını ve bunların iklim riskleriyle etkileşimini değerlendirmek üzere geliştirilmiş bir dizi tutarlı ve nitel-nicel senaryodur (O’Neill vd., 2017; Riahi vd., 2017). SSP çerçevesi, iklim değişikliği etkilerine karşı toplumsal kırılganlık ve uyum kapasitesinin temel belirleyicileri olan nüfus

dinamikleri, ekonomik kalkınma, teknolojik ilerleme, eşitsizlik ve küresel yönetim gibi faktörlerde farklı varsayımlara dayanarak alternatif gelecekleri modellediği için, iklim kaynaklı göç ve sağlık sistemleri üzerindeki olası yüklerin analizinde kilit bir araç sunar (O'Neill vd., 2020).

Şekil 1. Paylaşılan Sosyoekonomik Yollar (SSP'ler)

Kaynak: Sellers & Ebi, 2018

Beş temel SSP senaryosu, bu sosyoekonomik faktörlerin kombinasyonuna göre şekillenmektedir:

SSP1 ("Sürdürülebilirlik-Yeşil Yol"): Bu senaryo, çevresel sürdürülebilirliğe, eşitlikçi kalkınmaya ve küresel iş birliğine öncelik veren bir yolu temsil eder. Düşük nüfus artışı, hızlı teknolojik yenilik ve yüksek çevre bilinci ile karakterizedir (O'Neill vd., 2017). İklim göçü bağlamında, bu yol kapsayıcı ve planlı uyum stratejilerini mümkün kılar, göç bir krizden ziyade yönetilebilir bir adaptasyon stratejisi olarak ele alınabilir. Sonuç olarak, sağlık sistemleri üzerindeki ek yük, proaktif yatırımlar, göçmen-dahil edici politikalar ve iklime dirençli altyapı sayesinde minimize edilebilir (Cissé vd., 2022).

SSP2 (“Orta Yol”): Bu senaryo, tarihsel eğilimlerin ve mevcut politikaların büyük ölçüde devam ettiği bir geleceği tasvir eder. Orta düzeyde nüfus ve ekonomik büyüme, teknolojiye kademeli ilerleme ve eşitsizlikte yavaş bir azalma söz konusudur (O’Neill vd., 2017). İklim göçü, bu senaryoda önemli ancak yönetilebilir bir zorluk olarak ortaya çıkar. Sağlık sistemleri, artan talep ve kapasite baskısıyla karşılaşır, ancak uyum çabaları parçalı ve eşitsiz kalır, hizmet sunumunda var olan eşitsizlikleri derinleştirebilir (Cissé vd., 2022).

SSP3 (“Bölgesel Rekabet-Parçalanmış Yol”): Bu, yüksek milliyetçilik, iç kapanma, bölgesel çatışmalar ve zayıf uluslararası iş birliğinin hüküm sürdüğü bir senaryodur. Yüksek nüfus artışı, yavaş ekonomik kalkınma ve yaygın yoksulluk ile karakterizedir (O’Neill vd., 2017). İklim göçü bağlamında bu, en olumsuz senaryodur. Zayıf uyum kapasitesi ve artan çevresel stres, kitlesel, düzensiz ve zorunlu yerinden edilmeleri tetikler. Sağlık sistemleri, aşırı yük, kaynak kıtlığı ve salgın hastalık riskindeki keskin artış karşısında çökme noktasına gelebilir (Cissé vd., 2022; Clement vd., 2021).

SSP4 (“Eşitsizlik-Ayrışan Yol”): Bu senaryo, yüksek teknoloji ve ekonomik büyümenin, aşırı sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle bir arada var olduğu bir geleceği anlatır. Toplum, yüksek uyum kapasitesine sahip seçkin bir azınlık ile savunmasız ve dışlanmış bir çoğunluk olarak ikiye bölünmüştür (O’Neill vd., 2017). İklim göçü, öncelikle bu savunmasız grupları etkiler ve onları “göç tuzaklarına” hapsedebilir. Sağlık sistemleri iki katmanlı hale gelir; seçkinler için yüksek kaliteli özel hizmetler sunulurken, geniş kitleler ve iklim göçmenleri, aşırı yüklenmiş ve yetersiz kamu sistemlerine mahkum edilir, bu da sağlıkta eşitsizlikleri şiddetlendirir.

SSP5 (“Geleneksel Kalkınma-Fosil Yakıtı Dayalı Yol”): Bu senaryo, serbest piyasa, küreselleşme ve fosil yakıt temelli hızlı ekonomik büyümenin ön planda olduğu bir dünyayı tasvir eder. Yüksek ekonomik büyüme ve teknolojik ilerleme vardır, ancak çevresel kaygılar ikinci plandadır (Riahi vd., 2017). Başlangıçta yüksek refah, sağlık sistemlerine yatırım yapılmasını sağlayabilir. Ancak, kaçınılmaz olarak yüksek seyreden emisyonların yol açtığı şiddetli iklim etkileri, uzun vadede hem kitlesel göç dalgalarını tetikler hem de en gelişmiş sağlık sistemlerini bile aşırı yük altında bırakabilecek bir hastalık ve yaralanma yükü yaratır.

Mevcut küresel siyasal eğilimler, SSP3’ün öngördüğü parçalanmış yönetim yapısının ve SSP4’ün derinleşen eşitsizlik dinamiklerinin eşzamanlı olarak güçlendiğini göstermektedir. Özellikle 2025 Ocak ayında Trump yönetiminin Paris İklim Anlaşması’ndan çekildiğini ilan etmesi, uluslararası iklim diplomasisinde ciddi bir kırılmaya yol açmış ve çok taraflı koordinasyonun zayıfladığına dair küresel bir “sinyal etkisi” yaratmıştır (The Guardian, 2025;

Reuters, 2025). Bu adım, hem iklim finansmanına yönelik katkıların askıya alınması hem de küresel iklim yönetişiminin merkezî bir aktörü olan ABD'nin sistemden çekilmesi nedeniyle, SSP3'ün karakteristik özelliği olan uluslararası iş birliğinin çözülmesini somutlaştırmaktadır. Benzer biçimde, Trump yönetiminin Dünya Sağlık Örgütü'nden ayrılmayı tekrar gündeme getirmesi ve örgüte sağlanan finansmanı kesmekle tehdit etmesi, küresel salgınlar ve iklim kaynaklı sağlık riskleri karşısında zaten kırılgan olan uluslararası sağlık yönetişiminin daha da zayıflamasına neden olmuştur (AP News, 2025). Öte yandan teknolojik sektörlerde görülen hızlı büyüme, dijital tekellerin güçlenmesi ve gelir eşitsizliklerinin belirgin biçimde artması, sağlık hizmetlerine erişimde iki katmanlı bir yapıyı derinleştirmekte ve SSP4'ün eşitsizlik odaklı sosyal yapısını desteklemektedir (Autor et al., 2020; Acemoglu & Restrepo, 2018). Tüm bu gelişmeler bir arada değerlendirildiğinde hem uluslararası yönetim zafiyetini hem de sosyoekonomik eşitsizlikleri eşzamanlı artıran hibrit bir SSP3–SSP4 geleceğinin, iklim göçü ve sağlık sistemleri etkileşimini açıklamak için en olası senaryo olduğu görülmektedir. Bu değerlendirme, aşağıdaki ampirik gözlemler ve teorik çıkarımlarla desteklenmektedir:

1. Teknolojik İlerleme ve Yapısal Eşitsizliklerin Kesişimi: SSP4 senaryosunun temel varsayımlarından biri, teknolojik gelişmenin, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmak yerine derinleştirebileceği yönündedir (Riahi vd., 2017). Güncel veriler, dijital teknolojiler, yapay zeka ve otomasyondaki hızlı ilerlemenin, “yetenek bazlı teknolojik işsizlik” ve “süper yıldız firmalar” fenomeni aracılığıyla gelir dağılımını bozduğunu ve sermaye ile emek arasındaki getiri farkını artırdığını göstermektedir (Acemoglu & Restrepo, 2020; Autor vd., 2020). Bu durum, SSP4'ün öngördüğü, teknolojik olarak gelişmiş ancak sosyal olarak bölünmüş bir toplum yapısıyla tutarlıdır.

2. İklim Kırılganlığı ve Uyum Kapasitesindeki Diferansiyel Dağılım: İklim değişikliğinin etkileri sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplar üzerinde orantısız bir yük oluşturmaktadır (Cissé vd., 2022). SSP4 senaryosu, iklim risklerine maruz kalma ve bu risklerden etkilenme düzeylerinin toplum içinde eşitsiz dağıldığı bir geleceği tanımlar. Mevcut kanıtlar, düşük gelirli toplulukların, iklimle ilişkili afetler karşısında daha yüksek fiziksel maruziyete sahip olduğunu ve finansal kaynak, sigorta ve politik temsil eksikliği nedeniyle uyum kapasitelerinin ciddi şekilde kısıtlı olduğunu ortaya koymaktadır (Hallegatte vd., 2020). Bu da “iklim adaletsizliği” olarak kavramsallaştırılan durumu beslemekte ve SSP4'ün kırılganlık dağılımı projeksiyonlarını doğrular niteliktedir.

3. Parçalanmış Küresel Yönetişim ve Artan Jeopolitik Gerilimler: SSP3 senaryosunun karakteristiği olan zayıf uluslararası iş birliği, içe dönük

politikalar ve artan bölgesel çatışmalar, son dönemdeki küresel siyasi eğilimlerde gözlemlenebilmektedir (Kickbusch & Gleicher, 2021). Çok taraflı anlaşmalara yönelik artan şüphecilik, ticaret savaşları ve ulusal güvenlik söylemlerinin küresel halk sağlığı ve iklim eyleminin önüne geçmesi, SSP3'ün temel dinamiklerini yansıtmaktadır. Bu jeopolitik ortam, iklim göçü gibi sınır ötesi sorunlara koordineli bir yanıt verme olasılığını azaltmakta ve bir kriz yönetimi moduna yol açmaktadır.

Mevcut kanıtların ışığında, en olası ve en riskli gelecek projeksiyonu, SSP4'ün yapısal eşitsizliklerinin, SSP3'ün parçalanmış yönetim yapısı içinde şekillendiği hibrit bir senaryodur. Bu kombine senaryo, iklim göçünün neden olacağı sağlık sistemi yükünün, sadece fiziksel bir kapasite sorunu olmaktan çıkıp, derinleşen sosyal eşitsizlikler ve koordinasyon eksikliği ile birleşerek sistemik bir krize dönüşme riskini barındırmaktadır.

6.5. Bölgesel Projeksiyonlar ve Örnekler

Güney Asya

Bangladeş, Hindistan ve Nepal gibi ülkelerde 2050'ye kadar 40 milyondan fazla kişinin iklim kaynaklı göçle yer değiştirmesi beklenmektedir (Gupta vd., 2025). Bu bölgede sel ve sıcak hava dalgaları nedeniyle bulaşıcı hastalık yükü %60 artabilir. Sağlık sistemleri için en büyük risk, iç göçün kentlerde yarattığı aşırı talep baskısıdır.

Afrika Boynuzu

Somali ve Etiyopya'da kuraklık nedeniyle yerinden edilen nüfusun 2030'a kadar 10 milyonu aşması beklenmektedir. Bu göç hareketleri, su kaynaklı hastalıkların (kolera, tifo) ve yetersiz beslenme vakalarının yaygınlaşmasına neden olacaktır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2024). Mevcut sağlık sistemleri, bu çapta bir nüfus hareketine hazırlıklı değildir.

Pasifik Adaları

Deniz seviyesi yükselmesi nedeniyle Tuvalu, Kiribati ve Marshall Adaları'nın nüfusunun bir kısmı Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç etmek zorunda kalacaktır (McMichael vd., 2022). Bu durum, alıcı ülkelerde halk sağlığı altyapısının ve kültürel uyum mekanizmalarının yeniden tasarlanmasını gerektirir.

Avrupa

Avrupa'da ise göçmen sağlığı sistemine yönelik baskı, 2040 sonrasında artacaktır. ECDC (2024) tahminlerine göre, Akdeniz ülkelerinde sağlık sistemlerinin göçmen nüfus yoğunluğu %40 artacak, özellikle acil ve birinci basamak hizmetlerde erişim süresi iki katına çıkacaktır. Bu tablo, dayanıklılık

planlamasının artık yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de sorunu olduğunu göstermektedir.

6.6. Sağlık Sistemlerinin Dayanıklılık Kapasitesi: Geleceğe Yönelik Göstergeler

Sağlık sistemlerinin iklim göçü karşısındaki dayanıklılığı, üç ana bileşen üzerinden değerlendirilmektedir: kapasite, kapsayıcılık ve koordinasyon (Borghi vd., 2023).

- **Kapasite:** Altyapı, işgücü ve finansal kaynakların göç baskısına uyum yeteneği. WHO'ya göre 2030'a kadar dayanıklılık yatırımı yapılmayan ülkelerde sağlık hizmeti kesintileri %25 oranında artacak (WHO, 2025b).
- **Kapsayıcılık:** Göçmen ve mülteci nüfusun sağlık sigortası, hizmet erişimi ve veri entegrasyonu bakımından sistem içine alınması.
- **Koordinasyon:** Sağlık, çevre ve göç politikaları arasında kurumsal uyum. IPCC (2022) raporuna göre, koordinasyon eksikliği sağlık maliyetlerini %40'a kadar artırabilir.

Bu göstergeler, geleceğin sağlık sistemlerinin yalnızca hizmet sunumu değil, aynı zamanda yönetim ve etik sorumluluklar açısından da yeniden tasarlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

6.7. Geleceğe Bakış

İklim göçü, sağlık ekonomisi disiplinde “adaptif maliyetler” kavramını yeniden gündeme getirmiştir (United Nations Environment Programme, 2023). Gelecekte, ülkeler sağlık bütçelerini sadece hastalık tedavisine değil, iklim dayanıklılığı yatırımlarına da yönlendirmek zorunda kalacaktır. Dünya Bankası (2023) verilerine göre, bu tür önleyici yatırımlar her 1 dolar için 4 dolar tasarruf potansiyeli sunmaktadır. Bu noktada, su yönetimine yönelik proaktif yatırımların yetersiz kalmasının, uzun vadede iklim göçüne bağlı ‘adaptif sağlık maliyetlerini’ artırabileceği ve bu durumun küresel iklim finansmanı mekanizmalarında sağlık-su entegrasyonunu zorunlu kılan bir faktör olarak belirebileceği öngörülebilir (Koçar Uzan, 2025). Dolayısıyla, sağlık sistemleri yalnızca iklim göçünün sonuçlarını yönetmekle kalmamalı, aynı zamanda geleceğin şoklarına karşı proaktif olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Sonuç olarak, 2050 ufkuna bakıldığında, iklim göçüyle bağlantılı sağlık yükü yalnızca bir çevresel kriz değil, sistemsel bir yeniden yapılanma gerektiren küresel bir halk sağlığı sorunu haline gelecektir.

7. Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışma, iklim değişikliği kaynaklı göç olgusunun, küresel sağlık sistemleri üzerinde çok boyutlu ve giderek ağırlaşan bir yük oluşturduğunu ortaya koymuştur. Kapasite yetersizlikleri, hizmet eşitsizlikleri, bulaşıcı hastalık yükündeki artış, ruh sağlığı ihtiyaçları ve yapısal uyum zorlukları, iç içe geçerek sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Yapılan kavramsal analiz ve gelecek projeksiyonları, özellikle mevcut küresel eğilimlerin işaret ettiği SSP4 (“Eşitsizlik”) ile SSP3 (“Parçalanmış Dünya”) senaryolarının hibrit bir bileşimi altında, bu tehdidin sistematik bir krize dönüşme riski barındırdığını açıkça göstermektedir. Bu senaryoda, iklim göçünün sağlık üzerindeki etkileri, yalnızca nicel bir kapasite sorunu olmaktan çıkacak; derinleşen sosyal eşitsizlikler, zayıflayan küresel dayanışma ve kırılgan yönetim yapıları ile birleşerek, etkileri en ağır şekilde savunmasız grupların üzerine yıkılan niteliksel bir adalet ve insan hakkı sorunu haline gelecektir.

Bu tespitler ışığında, sağlık sistemlerini geleceğin şoklarına hazırlamak ve insan onurunu merkeze alan bir yaklaşımı benimsemek için aşağıdaki politika önerilerinin acilen hayata geçirilmesi kritik önem taşımaktadır:

1. Eşitlikçi ve Kapsayıcı Sağlık Sistemlerinin İnşası:

Sağlık hizmetlerinin planlanması ve sunumunda, iklimden etkilenen göçmen ve yerinden edilmiş toplulukların doğrudan katılımı sağlanmalıdır. Dil ve kültür engellerini aşmaya yönelik tercümanlık ve kültürel aracılık hizmetleri, göçmen topluluk temelli sağlık çalışanlarının istihdamı ve ayrımcılıkla mücadele mekanizmaları güçlendirilmelidir (WHO, 2025b). Sağlık hakkının, iklim göçmenleri de dahil olmak üzere tüm bireyler için ayırım gözetmeksizin geçerli olduğu, hukuki güvence altına alınmalıdır.

2. İklimle Dirençli ve Proaktif Sağlık Altyapısına Yatırım:

Sağlık sistemlerinin uyum kapasitesi, reaktif değil, proaktif bir anlayışla güçlendirilmelidir. Sağlık tesisleri, aşırı hava olaylarına dayanıklı, yenilenebilir enerji kaynakları ile donatılmış ve kesintisiz su temin sistemlerine sahip olacak şekilde modernize edilmelidir. Erken uyarı sistemleri, topluluk temelli koruyucu sağlık uygulamaları ve epidemiyolojik gözetim ağları, göç rotaları ve yerleşim bölgeleri dikkate alınarak genişletilmelidir (Cissé vd., 2022).

3. Güçlendirilmiş Sağlık İşgücü ve Finansmanı:

İklim değişikliği ve göçün sağlık üzerindeki etkileri, sağlık çalışanları için temel ve sürekli eğitim müfredatının ayrılmaz bir parçası haline getirilmelidir. Özellikle ruh sağlığı ve psikososyal destek alanında işgücü kapasitesi artırılmalıdır. Küresel iklim finansmanı mekanizmaları (örneğin Yeşil İklim Fonu), sağlık

sektörü uyum projeleri için doğrudan ve artırılmış kaynak sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır (Borghi vd., 2023).

4. Çok Sektörlü Koordinasyon ve Veriye Dayalı Yönetişim:

Sağlık, çevre, göç, kalkınma ve afet yönetimi politikaları arasında etkin koordinasyon sağlayan kurumsal mekanizmalar tesis edilmelidir. İklim-göç-sağlık üçlü sacayağını izlemek için sağlık bilgi sistemleri ile göç, hava durumu ve çevresel veri setleri entegre edilmeli; bu veriler politika oluşturma süreçlerine rehberlik etmelidir (WHO, 2025a).

5. Küresel Dayanışma ve İklim Adaletinin Merkeze Alınması:

İklim değişikliğine en az katkıda bulunan ancak en ağır bedelleri ödeyen toplumların sağlık hakkını korumak, küresel bir etik yükümlülüktür. Bu bağlamda, iklim göçmenlerinin hukuki statüsündeki belirsizliği gidermeye yönelik uluslararası müzakereler hızlandırılmalıdır. Küresel taahhütler, özellikle SSP1 senaryosu ile uyumlu olarak, kapsayıcı, adil ve dayanışmaya dayalı bir gelecek inşa etmek için somut eylemlere dönüştürülmelidir.

Sonuç olarak, iklim göçünün sağlık sistemleri üzerindeki yükü, kaçınılmaz bir kader değil, politika tercihlerinin bir yansımasıdır. Mevcut eğilimler bizi daha eşitsiz ve parçalanmış bir senaryoya sürüklüyor olsa da yukarıda önerilen kapsamlı, proaktif ve insan hakları temelli politika paketini hayata geçirerek, sağlık sistemlerini bir kriz yönetimi aracı olmaktan çıkarıp, herkes için dayanıklılık ve refahın teminatı haline getirmek mümkündür.

Kaynakça

- Abubakar, I., Aldridge, R. W., Devakumar, D., Orcutt, M., Burns, R., Barreto, M. L., ... & Zhou, S. (2018). The UCL–Lancet Commission on Migration and Health: the health of a world on the move. *The Lancet*, 392(10164), 2606–2654.
- Acemoğlu, D., & Restrepo, P. (2020). The wrong kind of AI? Artificial intelligence and the future of labour demand. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 13(1), 25–35.
- Ahsan, M. N., Naim, J., Kumar, P., Okano, N., Alam, A., Chowdhury, S., Islam, M. T., Khatun, A., Nasrin, N., & Vink, K. (2024). Displaced by nature, driven by choice: Exploring the factors influencing environmental migrants' habitat preferences in coastal Bangladesh. *Habitat International*, 153, Article 103215. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2024.103215>
- AP News. (2025, February). Trump threatens to cut ties with WHO again as part of global health restructuring. AP News. <https://apnews.com/article/trump-withdraws-from-world-health-organization-697bbd79a95ae0b6a5d47fa4131f6329> (Erişim Tarihi: 07.11.2025).
- Autor, D., Dorn, D., Katz, L. F., Patterson, C., & Van Reenen, J. (2020). The Fall of the Labor Share and the Rise of Superstar Firms. *The Quarterly Journal of Economics*, 135(2), 645–709.
- Bettini, G. (2017). *Where next? Climate change, migration, and the (bio)politics of adaptation*. Global Policy, 8, 33–39. <https://environmentalmigration. iom.int/sites/g/files/tmzbd11411/files/documents/2023-11/global-policy-2017-bettini-where-next-climate-change-migration-and-the-bio-politics-of-adaptation.pdf>.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2025). *Global Trends: Forced displacement in 2024*. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf>
- Boğa E. (2023). The relationship between regional inequalities in the provision of emergency health services and other health services. *Medicine*, 102(45), e35930. <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000035930>
- Borghì, J., Cuevas Garcia-Dorado, S., Anton, B., Gerardo, D., Gasparri, G., Hanson, M., Soucat, A., Bustreo, F., & Langlois, E. V. (2024). Climate finance opportunities for health and health systems. *Bulletin of the World Health Organization*, 102(5), 330–335. <https://doi.org/10.2471/BLT.23.290785>
- Campbell-Lendrum, D., Manga, L., Bagayoko, M., & Sommerfeld, J. (2015). Climate change and vector-borne diseases: what are the implications for public health research and policy?. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 370(1665), 20130552. <https://doi.org/10.1098/rstb.2013.0552>

- Caney, S. (2009). Climate change and the future: Discounting for time, wealth, and risk. *Journal of Social Philosophy*, 40(2), 163-186. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.2009.01445.x>
- Cissé, G., McLeman, R., Adams, H., Aldunce, P., Bowen, K., Campbell-Lendrum, D., Clayton, S., Ebi, K. L., Hess, J., Huang, C., Liu, Q., McGregor, G., Semenza, J., & Tirado, M. C. (2022). Health, wellbeing, and the changing structure of communities. In H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, M. Tignor, E. S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, & B. Rama (Eds.), *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 1041-1170). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009325844.009>
- ECDC. (2024). *Climate Change and Migration Impacts on Health Security in Europe*. European Centre for Disease Prevention and Control. https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/MeetingReport_Egypt_ECDC_ClimateChange_final.pdf.
- Egal, J. A., Essa, A., Yusuf, R., Osman, F., Ereg, D., Klingberg-Allvin, M., & Erlandsson, K. (2022). A lack of reproductive agency in facility-based births makes home births a first choice regardless of potential risks and medical needs-a qualitative study among multiparous women in Somaliland. *Global health action*, 15(1), 2054110. <https://doi.org/10.1080/16549716.2022.2054110>
- Erten, B., Keskin, P., Omurtak, M., & Özen, İ. C. (2022). *Syrian refugee inflows, health-care access, and childhood vaccination in Turkey*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/92083e4e-54fb-477f-bfd2-eebdce033640>
- Gupta, D., Kumar, P., Okano, N., & Sharma, M. (2025). Climate-Induced Migration in India and Bangladesh: A Systematic Review of Drivers, Impacts, and Adaptation Mechanisms. *Climate*, 13(4), 81. <https://doi.org/10.3390/cli13040081>
- Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Rozenberg, J., Bangalore, M., & Beaudet, C. (2020). From Poverty to Disaster and Back: a Review of the Literature. *Economics of Disasters and Climate Change*, 4(1), 223-247.
- Harris, P. G., & Biermann, F. (2022). *Governance of climate migration*. Routledge.
- Hu, J., Horton, B. P., Yeo, T. W., Sung, J. J. Y., & Steve, Y. H. L. (2025). Mosquito and global dengue cases in a warming world. *BMJ global health*, 10(5), e014688. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2023-014688>
- Hussein, S. A., Osman, M. M., Hassan, M. M., Awale, M. A., Hassan, Y. S. A., Mohamud, A. M., Hussein, A. A., Afrah, T. A., Ibrahim, A. M., Hussein, A. M., Mohamud, K. H., Mohamed, A. H., Adem, R., Fuje, M. M., Hayle, A. A., Osman, W. A., Ali, A. A., Ali, A. N., & Umco-

- konkwo, C. D. (2025). Combating infectious disease outbreaks in Somalia's fragile health system: the impact of climate change-narrative review. *Tropical medicine and health*, 53(1), 142. <https://doi.org/10.1186/s41182-025-00816-3>
- International Organization for Migration Turkey. (2020). *MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi-IOM Türkiye 2020–2023*. https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbdll1061/files/documents/iom_turkey_mcof_report_digital%282%29.pdf.
- Kalukusu, A. T. (2025). *Health impacts of climate-induced migration*. *Research Intervention Journal of Public Health and Pharmacy*, 4(1), 17–23. <https://doi.org/10.59298/RIJPP/2025/411723>
- Kheir-Mataria, W. A. E., El-Fawal, H., Bhuiyan, S., & Chun, S. (2022). Global Health Governance and Health Equity in the Context of COVID-19: A Scoping Review. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 10(3), 540. <https://doi.org/10.3390/healthcare10030540>
- Kickbusch, I., & Gleicher, D. (2021). *Governance for health in the 21st century*. World Health Organization.
- Kickbusch, I., & Gleicher, D. (2021). *Governance for health in the 21st century*. World Health Organization.
- Koçar Uzan, H. (2022). *Türkiye’de göç yönetiminin yerel boyutuyla incelenmesi*. İçinde Mustafa Kartal, İsmail Akbal (Eds.), *Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla göç: Kurumlar, politikalar, uygulamalar ve ekonomik sonuçlar* (ss. 105–122). Nobel Akademik Yayıncılık
- Koçar Uzan, H. (2023a). *İklim krizi ve iklim mültecileri*. 1. Akademi Uluslararası Göç Çalışmaları Kongresi, 1(1), 355.
- Koçar Uzan, H. (2023b). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde iklim değişikliğinin kırsal kalkınmaya etkisi. *Fiscaeconomia*, 7(3), 2250–2272. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1244829>
- Koçar Uzan, H. (2025). COP zirvelerinde su yönetiminin evrimi: 1995’ten 2025’e küresel iklim politikalarında stratejik bir dönüşüm. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 8(3), 699–713. <https://doi.org/10.33712/mana.1719517>
- Mahfuza, S., Hossain, M. S., & Islam, M. (2019). Impacts of urbanization on land cover pattern in Bangladesh: a downscaled approach for Chuadanga District. *Journal of Environmental Science and Natural Resources*, 12(1-2), 37-42.
- Marcus, H., Hanna, L., Tait, P., Stone, S., & Wannous, C. (2023). Climate change and the public health imperative for supporting migration as adaptation. *Public Health in Practice*, 5, 100344.
- Martins, F. P., Paschoalotto, M. A. C., Closs, J., Bukowski, M., & Veras, M. M. (2024). The Double Burden: Climate Change Challenges for Health Sys-

- tems. *Environmental health insights*, 18, 11786302241298789. <https://doi.org/10.1177/11786302241298789>
- McMichael, C. (2020). Human mobility, climate change, and health: Unpacking the connections. *The Lancet Planetary Health*, 4(6), e217-e218.
- McMichael, C., Bowen, K., & Friel, S. (2022). Climate change, migration, and health: A global governance challenge. *Social Science & Medicine*, 308, 115249. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115249>
- Meier, B. M., Bustreo, F., & Gostin, L. O. (2022). Climate Change, Public Health and Human Rights. *International journal of environmental research and public health*, 19(21), 13744. <https://doi.org/10.3390/ijerph192113744>
- Nayna Schwerdtle, P., Baernighausen, K., Karim, S., Raihan, T. S., Selim, S., Baernighausen, T., & Danquah, I. (2021). A Risk Exchange: Health and Mobility in the Context of Climate and Environmental Change in Bangladesh-A Qualitative Study. *International journal of environmental research and public health*, 18(5), 2629. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052629>
- O'Neill, B. C., Carter, T. R., Ebi, K., Harrison, P. A., Kemp-Benedict, E., Kok, K., Kriegler, E., Preston, B. L., Riahi, K., Sillmann, J., van Ruijven, B. J., van Vuuren, D., Carlisle, D., Conde, C., Fuglestedt, J., Green, C., Hasegawa, T., Leininger, J., Monteith, S., & Pichs-Madruga, R. (2020). Achievements and needs for the climate change scenario framework. *Nature Climate Change*, 10(12), 1074-1084. <https://doi.org/10.1038/s41558-020-00952-0>
- Office for Science and Technology (UK). (2011). *Migration and global environmental change: Future challenges and opportunities – Future scenarios* (Report 11/1117). <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7cb46eed-915d63cc65c57d/11-1117-migration-global-environmental-change-scenarios.pdf>
- O'Neill, B. C., Kriegler, E., Ebi, K. L., Kemp-Benedict, E., Riahi, K., Rothman, D. S., ... & Solecki, W. (2017). The roads ahead: Narratives for shared socioeconomic pathways describing world futures in the 21st century. *Global Environmental Change*, 42, 169–180.
- Pihkala, P. (2020). Anxiety and the Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>
- Pörtner, H.-O., Roberts, D.C. (2022). *IPCC Sixth Assessment Report: Summary for Policymakers*.
- Reuters. (2025, January 23). Bloomberg Philanthropies to cover US climate dues after Paris withdrawal. Reuters. <https://www.reuters.com/sustainability/bloomberg-philanthropy-cover-us-climate-dues-after-paris-withdrawal-2025-01-23> (Erişim Tarihi: 07.11.2025).

- Riahi, K., van Vuuren, D. P., Kriegler, E., Edmonds, J., O'Neill, B. C., Fujimori, S., ... & Tavoni, M. (2017). The Shared Socioeconomic Pathways and their energy, land use, and greenhouse gas emissions implications: An overview. *Global Environmental Change*, 42, 153–168.
- Ridde, V., Benmarhnia, T., Bonnet, E., Bottger, C., Cloos, P., Dagenais, C., De Allegri, M., Nebot, A., Queuille, L., & Sarker, M. (2019). Climate change, migration and health systems resilience: Need for interdisciplinary research. *F1000Research*, 8, 22. <https://doi.org/10.12688/f1000research.17559.2>
- Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: Climate change and the discourse of environmental justice. *WIREs Climate Change*, 5(3), 359–374. <https://doi.org/10.1002/wcc.275>
- Schütte, S., Gemenne, F., Zaman, M., Flahault, A., & Depoux, A. (2018). Connecting planetary health, climate change, and migration. *The Lancet Planetary Health*, 2(2), e58-e59.
- Selim, S. A., Furlong, B. T., & Ahmed, M. (Eds.). (2019). *Resilience in action: challenges and solutions to climate change in Bangladesh*. University Press Limited.
- Sellers, S., & Ebi, K. L. (2018). Climate Change and Health under the Shared Socioeconomic Pathway Framework. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(1), 3. <https://doi.org/10.3390/ijerph15010003>
- Smith, C. L., Fisher, G., Dharmayani, P. N. A., Wijekulasuriya, S., Ellis, L. A., Spanos, S., Dammery, G., Zurynski, Y., & Braithwaite, J. (2024). Progress with the Learning Health System 2.0: a rapid review of Learning Health Systems' responses to pandemics and climate change. *BMC medicine*, 22(1), 131. <https://doi.org/10.1186/s12916-024-03345-8>
- Sultana, R., Rumi, S. R. A., & Sheikh, M. H. (2013). Climate change induced flood risk and adaptation in the Padma River Island, Bangladesh: A local scale approach. *Journal of Life and Earth Science*, 8, 41-48.
- Taş, İ. E., Koçar Uzan, H., & Avşar, Y. (2020). Türkiye ve AB'nin göç, sığınmacı ve mülteci politikaları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. İçinde S. Akın & Y. Bulut (Ed.), *Yerel, ulusal ve küresel boyutlarıyla göç ve mülteci sorunu* (ss. 285–306). Çizgi Kitabevi.
- The Guardian. (2025, January 20). Trump signs executive order to pull US out of Paris climate agreement. The Guardian. <https://www.theguardian.com/us-news/2025/jan/20/trump-executive-order-paris-climate-agreement> (Erişim Tarihi: 07.11.2025).
- Traoré Chazalnoël, M., & Ionesco, D. (2018). Advancing the global governance of climate migration through the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Global Compact on Migration. In S.

Behrman & A. Kent (Eds.), *Climate Refugees: Beyond the Legal Impasse?* (pp. 103–116). Routledge.

United Nations Environment Programme. (2023). *Adaptation Gap Report 2023-Underfinanced, Underprepared*. <https://www.unep.org/resources/adaptation-gap-report-2023>.

WHO (2025a). *Refugee and migrant health* https://www.who.int/health-topics/refugee-and-migrant-health#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 04.11.2025).

WHO (2025b). *Climate change and global health: WHO calls for migrant-inclusive and climate-resilient health systems*. <https://www.who.int/news/item/06-08-2025-climate-change-and-global-health--who-calls-for-migrant-inclusive-and-climate-resilient-health-systems> (Erişim Tarihi: 04.11.2025).

WHO Western Pacific Region. (2022). *Protecting the islanders from climate change and environmental hazards*. <https://www.who.int/westernpacific/activities/protecting-the-islanders-from-climate-change-and-environmental-hazards#:~:text=Rising%20sea%20levels%20and%20storm,intensify%20the%20overall%20health%20burden> (Erişim Tarihi: 04.11.2025).

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi

Tolgay Ercan¹

Özet

Göç günümüzün en güncel sorunları arasında yer almaktadır. Özellikle savaş, silah çatışmalar, şiddet, insan hakları ihlalleri gibi durumlar nedeniyle insanlar hayatını korumak amacıyla büyük kitleler halinde bulundukları bölgeden başka bölgelere göç etmektedirler. Göçün beraberinde sağlık sorunlarını da getirmektedir. Ülkeler kapılarına kadar gelen göçmenlere etkili sağlık hizmetleri sunma konusunda yetersiz kalmaktadır. Türkiye, komşusu Suriye’de 2011 yılında başlayan ve yoğunlaşan iç savaş sebebi ile tarihinde hiç görmediği kadar yoğun, büyük ve ağır bir göçmen krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’ye yoğun göç dalgaları ile kontrolsüz bir şekilde gelen Suriyelilerin hukuki statüsü de bu şekilde belirlenerek geçici koruma statüsü kapsamına dâhil edilmişlerdir. Türkiye sayıları milyonları bulan Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlık hizmetleri kapsamında acil sağlık hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetleri, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak vermiştir. Türkiye’nin Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara verdiği sağlık hizmetleri kendi vatandaşlarına sunduğu sağlık hizmetleri ile eş düzeydedir. Bu durum Türkiye’de Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara verilen sağlık hizmetlerinin uluslararası standartlarda adil bir şekilde verildiğinin göstergesidir. Türkiye Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumunu yapmakla kalmamıştır. Aynı zamanda Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlık hizmetlerindeki erişimin yüksek standartlarda olabilmesi için büyük bir özveri ile çalışmıştır. Dolayısıyla Türkiye dünyada eşi ve benzeri olmayacak şekilde Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara kendi ülkesinin bile yapmadığı hizmetleri ve olanakları vermektedir.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler Ve Teknikler Bölümü, tolgayercan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6893-4358.

1. Giriş

Göç hareketleri küresel dünyanın en önemli ve en güncel sorunları arasında görülmektedir. Savaşlar, ekonomik imkânsızlıklar, eğitim hizmetlerine erişim isteği gibi nedenler göçün en belirleyici nedenleri arasında görülmektedir. Günümüzde göç sürecinde en dikkat çeken olgulardan biri, savaşlar ya da otoriter rejimlerden kaçan insanların hayatlarını riske atarak yaşadıkları hacim olarak çok sayıda insanın aynı anda yer değiştirdiği düzensiz göçlerdir. Bu süreçte insanlar, hem fiziksel hem de ruhsal açıdan olumsuz sağlık sonuçları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmenlerin karşılaştığı sorunlar, yalnızca göç esnasında değil, göç sürecinin bittiği noktada da devam etmektedir. Özellikle göç sürecinde kadınlar ve çocukların çok daha fazla kırılgan olmalarından dolayı cinsel istismar, şiddet gibi durumlar yüzünden ciddi sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Göç aynı zamanda göçü kabul eden toplumlar üzerinde de hem ekonomik hem olumsuz sağlık sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Göçmenler göçü kabul eden ülkede dil engelleri, kültürel engeller, ırkçılık gibi bir takım sorunlarla hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanması göçü kabul eden ülkelerin sağlık sistemleri üzerinde fazladan ekonomik yük ortaya çıkarabilmektedir. Bu yüzden ülkeler göçmenlere sağlık hizmeti sunma konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Sağlık hakkı evrensel olmasına rağmen, bu hakkı tanıyan birçok ülke, vatandaş olmayan göçmenler söz konusu olduğunda bunu yapmamaktadır. Göç eden bireylere yeterli sağlık hizmetleri sağlanmazsa göçü alan ülkelerde de başta bulaşıcı hastalıklar dâhil olmak üzere hastalıkları yaymasına da neden olabilir. Böyle bir durumun ortaya çıkması durumunda sağlık sorunlarını kontrol etmek ya da ortadan kaldırmak hem daha zor hem de yüksek maliyetlerin ortaya çıkartır.

Türkiye tarihi boyunca sürekli olarak yoğun göç dalgaları ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye güney komşusu Suriye’de uzun yıllardır süren iç savaş sonucunda tarihinin en yoğun ve en büyük göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye dünyada en fazla göçmen akınına uğrayan ülke durumuna düşmüştür. Türkiye geçici koruma statüsüne aldığı Suriyeli göçmenlere ciddi bir sağlık alt yapısı kurarak kendi vatandaşları ile eş statüde sağlık hizmetleri vermektedir. Bu çalışma göçü ve göçün yarattığı sağlık sorunlarını ortaya koyarak, dünyada en fazla sığınmacı kabul eden Türkiye’nin sığınmacılara yönelik ortaya koyduğu sağlık politikalarına değinmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Göç Nedir

İnsan göçü, tarih öncesi dönemlerden bu yana süregelen kesintisiz bir olgudur. Günümüzde siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle dünyanın her yerinde göç hareketleri yaşanmaktadır (Lori & Boyle, 2015, s. 68). Göç, insan olmanın doğal bir parçası olmakla birlikte, son yıllarda artan silahlı çatışmalar, iklim değişikliği ve küreselleşmenin etkisiyle halk sağlığı açısından ciddi bir sorun haline gelmiştir (Wild & Dawson, 2018, ss. 66–68). Öyle ki göç, günümüzde küresel sağlık ve sosyal kalkınmanın en önemli belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar artık her zamankinden daha fazla sayıda, daha hızlı ve daha uzun mesafelere göç etmektedir. Ancak ideal koşullarda dahi, göç sürecinin beraberinde getirdiği yerinden edilme, geçici barınma ve yeniden yerleşim – ister gönüllü ister zorunlu olsun – karmaşık sosyal ve psikolojik zorluklara yol açabilmektedir (Carballo et al., 1998, s. 936).

Siyasi bir paratoner haline gelen ve küresel bir gerçeklik olan göçün literatürde net ve kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Tanımın ne olduğunu anlayabilmek için göçün birçok tanımına bakmak gerekir. Günümüzde küresel göç düşük ve orta gelirli ülkelerden ekonomik değeri yüksek gelirli ülkelere doğru bir hareket olarak görülmektedir (Abubakar vd., 2018;1). Bu tanım daha çok gönüllü olarak yapılan göçü tanımlamaktadır. Gönüllü göç bireylerin çeşitli nedenlerle kendi özgür iradeleriyle yaptıkları yer değiştirme olarak görülmektedir. Gönüllü göç yeni bir olgu değildir ve modern öncesi döneme kadar uzanır (Renzaho, 2016;123). Günümüzde, insanların yurtlarını terk etmek zorunda kaldıkları büyük kitlesel hareketler, özellikle savaşlar en büyük küresel zorunlu göç dalgalarını ortaya çıkarmaktadır. Savaşlar, uzun süreli silahlı çatışmalar, baskıcı diktatörlükler ile otoriter ya da totaliter rejimler altında uygulanan örgütlü siyasi şiddet, günümüz dünyasında zorunlu göç ve yerinden edilmenin başlıca itici güçleri arasında yer almaktadır (Simeon, 2023;1). Özellikle silahlı çatışmalar, yaygın şiddet olayları, insan hakları ihlalleri ile doğal ya da insan kaynaklı afetlerin etkisiyle, birçok insan hayatını korumak amacıyla evlerini veya daimi ikametgâhlarını terk etmek zorunda kalmakta ve bu durum zorunlu göçmenlerin büyük kitleler halinde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (IOM Glossary on Migration,2019:109). Zorunlu göçmenler, gönüllü göçmenlerin karşılaşmadığı fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmakta; varlıklarını kaybetme riski ve belirsizlik içinde yer değiştirmektedirler. Ayrıca, zorunlu göçü kabul eden topluluklar üzerinde de olumsuz sosyal, ekonomik ve sağlıkla ilgili etkileri ortaya çıkabilmektedir. (Becker, 2022;2-18). Hem gönüllü hem de zorunlu göç tüm dünyada artıyor. İnsanlar, tarihte hiç olmadığı kadar hızlı ve daha uzak mesafelere, daha kalabalık

gruplar halinde taşınıyor. Bu durum, birçok ülkenin değişen demografik yapıyla başa çıkmaya yeterince hazırlıklı olmadığı ve göçe yönelik politika ve tutumların giderek sertleştiği bir dönem ortaya çıkarmaktadır. Halk sağlığı açısından bakıldığında ise, bu süreç hem göçmenler hem de onları kabul eden toplumlar üzerinde ciddi ve çok yönlü etkiler yaratmaktadır (Carballo, Nerukar, 2001;556). Özellikle zorunlu ve kitlesel olarak yaşanan göç hareketleri, göçmen, mülteci, sığınmacı kavramlarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

2.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Göçmen, mülteci ve sığınmacı terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da aralarında hukuki bir fark olduğu için ayırım yapmak önemlidir. Göçmenler, güvenli bir şekilde evlerine dönemeyen mülteci veya sığınmacıların aksine, isterlerse evlerine dönebilirler. Bu ayırım, hükümetler için önemlidir, çünkü ülkeler göçmenleri kendi göç yasaları ve süreçleri kapsamında ele alır. Basitçe söylemek gerekirse, göçmen taşınmayı seçen kişidir; mülteci veya sığınmacı ise ülkesinden zorla çıkmak zorunda olan kişidir. Ancak, göçmenin uluslararası alanda kabul görmüş yasal bir tanımı bulunmamaktadır. Göçmenler çalışmak, daha iyi ücretler elde etmek, eğitim görmek veya ailelerine katılmak için ülkelerini gönüllü şekilde terk ediyorlar. Mülteciler savaş, şiddet, silahlı çatışma bireysel ya da toplumsal zulüm gibi nedenlerle, kendi ülkelerinde yaşamlarını sürdüremeyecek hâle gelen ve bu nedenle uluslararası sınırları aşarak başka bir ülkede güvenlik arayan kişilerdir. Güvenlikleri ve yaşamları için riskler o kadar büyüktü ki, kendi hükümetleri onları bu tehlikelerden koruyamadığı veya korumak istemediği için ülkelerini terk edip başka bir yerde güvenlik aramaktan başka çareleri olmadığı için bulundukları yerden ayrılırlar. Mültecilerin uluslararası koruma hakkı vardır. Sığınmacı ise güvenlik ve koruma arayışıyla başka bir ülkeye sığınan kişidir. Kendi ülkesinde koruma bulamadığı için başka bir yerde koruma arar. Sığınmacılar ülkelerini terk etmiş, zulüm ve ciddi insan hakları ihlallerine karşı korunma arayışındadırlar. Henüz yasal olarak mülteci olarak tanınmamışlardır ve sığınma taleplerinin karara bağlanmasını beklemektedirler. Sığınma başvurusu bir insan hakkıdır. Bu nedenle, insanlar sığınma başvurusunda bulunmak için başka bir ülkeye girme hakkı vardır (Alarcon, 2022;2-3). Bu kavramlar özellikle göçün dinamiklerini ortaya çıkarmaktadır. Göçmenler daha kontrollü ve düzenli bir şekilde göçü kabul eden topluma nüfuz ederken, mülteci ya da sığınmacılar göçü kabul etmek zorunda olan ülkede büyük kitleler halinde ortaya çıkarak barınma, gıda, sağlık gibi sorunları da ani şekilde ortaya çıkartabilirler. Yüksek göç hacimleri ise olumsuz sağlık sonuçları ya da ülkelerin sağlık alt yapısının üzerinde bir talebin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin

sağlık hizmetlerine erişebilmesi durumuna bakmadan önce sağlık hizmetlerinin genel yapısına ve bu hizmetlerin özelliklerine de değinmek gerekir.

2.3. Sağlık Hizmetleri Sistemlerinin Kapsamı ve İçeriği

Yüksek kaliteli bir sağlık sistemi, sağlık sonuçlarını iyileştiren veya koruyan, tüm insanlar tarafından değer verilen, güvenilen ve değişen nüfus ihtiyaçlarına yanıt veren, belirli bir bağlamda sağlık hizmetlerini optimize eden bir sistemdir (Uyanık, 2017). Yüksek kaliteli sağlık sistemleri insanı merkeze alan insani değerlere dayanır: Yüksek kaliteli sağlık sistemleri insanların her durumda sağlığını korumayı amaçlar. Bunun için eşitlikçi, dayanıklı ve verimli bir şekilde sağlık hizmetlerinin sunumu gerçekleştirilir. İnsanlara odaklanma, sağlık sistemlerinin her ne sebeple olursa olsun insanlara ulaşması gerektiği gerçeğiyle başlar; dolayısıyla sağlık hizmetlerinde herkesin kolay bir şekilde erişimi çok önemlidir. Bu durum sağlık hizmetlerinden faydalanmanın ön koşuludur. Ancak bu odaklanma, insanların yalnızca sağlık hizmetlerinden faydalanan kişiler olmadığını, aynı zamanda sağlık hizmeti alma hakkına sahip olduklarını ve sağlık ve sağlık hizmeti kararları üzerinde söz sahibi olduklarını da gösterir. Eşitliğe odaklanmak, altta yatan sosyal dezavantajlara bakılmaksızın, yüksek kaliteli sağlık hizmetinin herkes için erişilebilir ve uygun fiyatlı olması gerektiği anlamına gelir. Kalite ölçütleri, zenginlik, cinsiyet veya etnik köken gibi sosyal katmanlar gözetilmeden tüm insanları kapsayacak şekilde olmasıdır (Kruk vd., 2018:1196-1249; Şeren-Kurular, 2018)

Sağlık hizmetleri, insan sağlığını korumak ve sosyal adaleti sağlamak için vazgeçilemez ve ertelenemez ihtiyaçlardır. Sağlık hizmetlerinin toplumun kalkınmışlık seviyesinin en önemli göstergelerindendir. Sağlık sisteminde hizmetler sunum farklılıklarına göre dört farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. (Gençer vd., 2021:1125-1135; Akman ve Kopuz 2021:5-7;;Atlı ve Yücel 2018:52-53). Yardımcı vd., 2025:3-7)

1. **Koruyucu sağlık hizmetleri:** İnsan ve toplum sağlığını korumak amacıyla önleme amaçlı verilen hizmetlerdir. Bu hizmetler insana yönelik ve çevreye yönelik olarak iki şekilde yapılır. İnsana yönelik olarak aşılama çevreye yönelik olarak temiz su kaynaklarına erişim, hava kalitesinin saplanması, vektör kaynaklı hastalıklarla mücadele örnek olarak gösterilebilir.
2. **Tedavi edici sağlık hizmetleri;** hastaların sağlıklarına kavuşmalarını sağlamak amacıyla, fiziksel ve ruhsal olarak ayakta veya yatarak ileri tetkik ve tedaviler kullanılarak sunulan hizmetlerdir.
3. **Rehabilite edici sağlık hizmetleri;** İnsanların hastalık ya da kazalar sonucunda işlevsiz hale gelen organlarının fiziksel ve ruhsal yönden

desteklenerek yaşam kalitesini artırarak toplum içinde yaşamlarının fiziksel ve ruhsal açıdan desteklenmesidir.

4. **Sağlığı geliştirici hizmetler;** bireyin ya da toplumun sağlığını ileriye dönük olarak daha iyi yönde geliştirilmesi amacıyla yapılan hizmetlerdir. Beslenme alışkanlıklarının düzenlenmesi, alkol ve tütün kullanımı önleme, egzersiz ve spor aktivitelerini teşvik etme bu alanda yapılan çalışmalar olarak gösterilebilir.

Sağlık hizmetlerinin sunumundaki en önemli temel gösterge hizmetlere ihtiyaç duyan insanların kolay bir şekilde erişim sağlayabilmesidir. Sağlık hizmetlerine erişiminde en önemli unsurlar ise ekonomik, eşitlik, adalet ve hizmette kalitedir.

Türkiye sağlık hizmetlerinde kalitenin sağlanması amacıyla, her vatandaşın kolay bir şekilde bu hizmetlerinden etkili, verimli ve adil bir şekilde yararlanabilmesi amacıyla 2003 yılında Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) uygulamaları başlatmıştır. SDP, toplumun sağlık düzeyini yükseltmek için insanların hastalanmasını önlemek en temel amacıdır. Bu bağlamda sağlık hizmetlerine erişimde kaynakların etkili bir şekilde kullanılabilmesine yönelik sistem içinde insani merkeze alarak sağlık hizmeti erişimini güçlendiren çalışmalara başlamıştır. (T.C. Sağlık Bakanlığı 2003)

2.4. Sağlık Hizmetlerinin Özellikleri

Sağlık hizmetlerinin kendine özgü bir takım özellikleri vardır. bu özellikler hizmeti veren ve hizmeti alan açısından belirlenmektedir. (Yardımcı vd., 2025:9-10)

1. Sağlık hizmetleri temel insan haklarından kaynaklanan insana özgü hizmetlerdir.
2. Sağlık hizmetleri tesadüf eseri ortaya çıkan ve ertelenemez hizmetlerdir.
3. İnsan emeği yoğun ve verilen hizmetin her aşasında uzmanlaşmanın olduğu hizmetlerdir.
4. Sağlık hizmetlerinde ortaya çıkan talep ve sunum aynı anda gerçekleşir. Dolayısıyla bu hizmetler depolanamaz.
5. Sağlık hizmetlerinde sunulan hizmetler hizmeti veren sağlık çalışanlarının bilgi, yetenek ve deneyimin farklı olmasından dolayı hizmetin sunumu heterojendir.
6. Sağlık hizmeti alan hastaların bireysel farklılıkları (yaş, cinsiyet, genetik, beslenme, yaşam alışkanlıkları) nedeniyle, aynı hastalığın farklı kişilerde

- tedaviye verilen yanıtları değişiklik gösterebilir. Bu durum, sunulan sağlık hizmetinin heterojen özellikle göstermesine de neden olabilir.
7. Sağlık hizmetleri ekonomik olarak yüksek maliyetleri içeren hizmetlerdir.
 8. Sağlık hizmetleri özellikle devletlerin kazanç amacı gütmekten verdiğ i hizmetlerden oluşur.
 9. Sağlık hizmetleri enflasyonun üzerinde artış gösteren hizmetlerdir.
 10. Sağlık hizmetlerinde talebin oluşmasını sağlayan hekimlerdir.
 11. Hasta ve hekim arasındaki asimetrik bilgiden dolayı hekimler tedavide esas belirleyici konumdadır.
 12. Sağlık hizmetlerinin bireylerde ortaya çıkardığı fayda ekonomik değer ile kıyaslanamaz.
 13. Sağlık hizmetlerinin dışsallık özelliği vardır. kişinin aşı ya da tedavi olması tüm toplumun sağlığını koruduğu gibi bir kişinin tedavi edilmemesi tüm toplumu hasta edebilir. Dolayısıyla bireyin y sağlığının iyileştirilmesi toplumdaki üretkenlik ve ekonomik refah ile doğrudan ilişkilidir. Toplumun sağlığının iyileştirilmesi ile çevre kalitesini artırarak çevre sağlığına da katkı sağlayabilir.
 14. Sağlık hizmetlerinin temel bir insan hakkı olmasından dolayı devlet müdahalesine ve desteğine ihtiyaç duyar.
 15. Sağlık hizmetlerinde kalitenin ölçümü zordur.
 16. Sağlık hizmetlerinin finansmanında kamu ve özel sektör birlikte çalışır.
 17. Sağlık hizmetleri yüksek etik ilkelere ihtiyaç duyan hizmetlerdir.
 18. Sağlık hizmetleri içerisinde yüksek risk ve belirsizliklerin içeren geri döndürülemez hizmetlerdir. Sağlık hizmetlerinde yapılan hatalar ya telafi edilemez ya da tedavide ek maliyetler ortaya çıkarır ve ekonomik kayıplara neden olur.

3. Sağlık Hakkı Açısından Göçmen Sağlık Hakkı

Sağlık, yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması değil, aynı zamanda fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir refah ve iyilik halinde olma durumudur. Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına sahip olmak, ırk, din, siyasi inanç, ekonomik ve sosyal durum ayrımı yapılmaksızın her insanın erişebileceği temel haklardan yararlanabiliyor olmaktır. (World Health Organization, 2020).

Sağlık hakkı kapsamlı olsa da, insan hakları temelli bir yaklaşımdan daha dardır. Sağlık hakkı, diğer haklar tarafından sağlanmayan önemli ve ayrıt

edici niteliklere sahiptir; dolayısıyla sağlık hakkını küçümsemek, hak temelli yaklaşımların yanı sıra sağlık hakkının kendisini de zayıflatabilir. (Hunt, 2016:109). Sağlık hakkının düzenlendiği uluslararası belgelere örnek olarak; Dünya Sağlık Örgütü Anayasası, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gösterilebilir. Sağlık hakkı dil, din, ırk, cinsiyet gözetmeksizin herkese şartsız uygulanan haklardır (Küpe, 2025:491).

Uluslararası belgeler sağlık hakkını, yasal statüsü ve vatandaşlık durumu ne olursa olsun bütün insanlar için geçerli bir hak olarak kabul etmektedir. Ancak bu hakkın ne kadar hayata geçirilebildiği her ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlarla doğrudan ilişkidir. Ülkeler göçmen kabul etmekte ve kabul ettikleri göçmenlere sağlık imkânı sağlamakta isteksiz davranabilmektedirler. İstekli olsalar bile gerekli mali kaynağa sahip olmayabilirler. Bu konularda sıkıntı yaşanmasa bile dil ve kültür farklılığı gibi göçmenlerin özel durumlarından kaynaklanan şartlar sağlık hizmetlerinin kalitesini etkileyebilmektedir. Sağlık hizmetine erişimin sınırlarını sağlık sistemlerin kurgusu belirlemektedir. Her ülkede farklı sistemler bulunmaktadır ve bunların kurguları sağlık hakkı kavramına yaklaşımla ilişkilidir. Bireysel ödemeye dayanan sistemlerde hizmete erişim ödeme gücüyle ilişkilidir. Sağlık harcamalarının kamu kaynaklarından sağlandığı sistemlerde ise sistemin temel varsayımı belirli hizmetlerin bütün vatandaşlara sağlanacağı şeklindedir. Yaşadığı ülkenin vatandaşı olmayan kişiler sağlık sistemine erişim konusunda bir takım zorluklar yaşamaktadır. (Kara, 2023:65). Bunun en temel nedenlerinden biri sığınmacı ve mültecilere sağlanan sağlık bakım maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanabilmektedir. Delgado vd., 2022;1).

Çağımızda insanlar arasındaki küresel eşitsizliği tetikleyen en önemli nedenler arasında göçler, eğitim olanakları, ücretler, sağlık tesisleri ve diğer kaynakların paylaşımındaki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Artan göçler, hedef ülkelerin sağlık sistemleri üzerinde baskı oluşturarak, kalkınma hedefleri doğrultusunda daha fazla sağlık çalışanı için zorunlu düzenlemeler yapmasına neden olabilmektedir (Bhatia vd.,2024;7). Bu durum sağlık sistemi içindeki maliyetler arasındaki dengenin bozulmasına da neden oluşturmaktadır.

Sağlık hakkı evrensel olmasına rağmen, bu hakkı tanıyan birçok ülke, vatandaş olmayan göçmenler söz konusu olduğunda bunu yapmamaktadır (Illingworth ve Parmet, 2015;148). Avrupa’da sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı temel bir insan hakkı olarak kabul edilse de, uygulanan politik kararların etkisiyle sağlık hakkı, düzensiz göçmenler söz konusu olunca tartışmalı hale gelebilmektedir. Yoğun göç dalgaları, Avrupa’da göçmen krizini gündeme taşımış ve düzensiz göçmenlere yönelik sağlık politikaları uluslararası insan hakları ilkeleriyle çelişir duruma gelmiştir. Düzensiz göçmenler, savaş, yoksulluk

ve travma gibi olumsuz durumların ortaya çıkardığı sorunlara rağmen sağlık hizmetlerine erişimde ciddi engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Avrupa’da artan ırkçı söylemler ve göçmenlerin sosyal hizmetleri suistimal ettiği algısı, göçmenlere verilecek sağlık hizmetlerini uygulanması önünde tepkileri ve engelleri de beraberinde getirmektedir. bu durum Dünya Sağlık Örgütü’nün sağlık hizmetlerine insanların ne olursa olsun erişilebilirlik kararlarına rağmen Avrupa ülkelerinde dahi temel sağlık hizmetlerine erişim konusunda engelleyen ya da kısıtlayan uygulamalara neden olabilmektedir. (Hiçdurmaz ve Yüksel, 2020:54-55)

3.1. Göçmenlere Sunulan Sağlık Hizmetinin Önemi

Göç, insanlar arasındaki sağlık eşitsizliklerinin hem bir sonucu hem de yayılmasında etkili bir faktör olabilir. Sağlık hizmetlerine erişim, beslenme, barınma ve çalışma koşulları gibi sosyal belirleyicilerdeki farklılıklar, göç eden bireylerin sağlık durumunu doğrudan etkiler. Bu durum, göç alan ülkelerde belirli hastalıkların yaygınlığını (epidemiolojisini) da değiştirebilir. Bölgeler arasındaki sağlık eşitsizliklerinin uzun süre devam etmesi hâlinde, yalnızca göçmenlerin değil, genel olarak tüm toplumun sağlığı da olumsuz etkilenir. Böyle bir durumda, sağlık sorunlarını kontrol altına almak hem daha zor hem de daha maliyetli hale gelebilir (Gushulak ve MacPherson, 2006: 1-7). Bu bağlamda göç, ciddi halk sağlığı sorunlarına yol açabilir. Özellikle bulaşıcı hastalıklar, göç hareketleriyle birlikte çok daha hızlı yayılma riski taşır. Bu nedenle, göçmenlerin sağlık açısından taranması, toplum sağlığının korunması adına büyük önem taşımaktadır. Göçü veya geçici korumayı kabul eden devletlerin, göçmen ve mültecilere yönelik sağlık hizmetleri sunması, uluslararası yükümlülüklerine bağlılıklarının güvenilir bir göstergesidir (Ager, 2014: 442).

Göçmenlerin karşılaştığı sağlık riskleri, göç sürecinin her aşamasında hareket öncesinde, seyahat sırasında, transit geçişlerde ve varış noktalarında ortaya çıkabilir. Seyahatten önce ya da seyahat esnasında karşılaşılan bulaşıcı hastalıklar ve yaralanmalar genellikle erken dönemde tedavi edilebilirken, göç sonrası yeni yaşam koşullarına bağlı olarak gelişen bulaşıcı olmayan hastalıklar ve mesleki hastalıklar zamanla artış gösterebilir. Öte yandan, göç öncesinde veya göç sürecinde yaşanan travmatik olaylar; sınır dışı edilme korkusu, aileden ayrılma, yalnızlık, izolasyon ve sosyal dışlanma gibi uzun vadeli stres etkenleri, ruh sağlığı sorunlarının zaman içinde aralıklı olarak ortaya çıkmasına ve tekrarlamasına neden olabilir. (Akef vd, 2024:68-71; Bustamante vd., 2017:220.222)

Uluslararası anlaşmalara göre, göçmen ve mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğu, ilk etapta geçici veya uzun süreli olarak bulundukları ülkelere aittir. Ancak daha geniş bir perspektiften bakıldığında, hem insani gerekçelerle hem de evlerinden edilmiş bireylerin geldikleri yerlere yakın bölgelerde kabul edilebilir yaşam koşulları, geçim kaynakları ve fırsatlar bulmalarını sağlamak amacıyla, bu sorumluluğun uluslararası toplum tarafından paylaşılması gerektiği açıktır. Dolayısıyla, göçmen ve mültecilerin haklarını güvence altına alan; sağlık hizmetleri gibi temel alanlarda ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki politikalar hayati önem taşımaktadır (Lebano vd., 2020: 13).

3.2. Göçmenlerin Sağlık Hizmetine Erişimindeki Zorluklar

Uluslararası kuruluşlar, göçmenlerin sağlık sistemlerine dâhil edilmesini entegrasyon sürecinin temel bir bileşeni olarak görmektedir. Ancak pek çok ülke, göçmenlere karşı temkinli ve kimi zaman şüpheli bir yaklaşım benimsemekte; bu durum da sağlık hizmetlerine erişimde ciddi kısıtlamalara yol açmaktadır. İnsan yaşamını doğrudan ilgilendiren sağlık hizmetlerine erişim, göçmenler için çoğu zaman vatandaşlara kıyasla daha zor ve sınırlı hâle gelmektedir. Birçok ülkede göçmenler, sağlık hizmetlerine erişim konusunda vatandaşlarla eşit haklara sahip değildir. Hatta bazı ülkeler, göçmenleri sağlık sisteminden dışlayan ya da caydırıcı etkiler yaratan politikalar benimsemektedir. Sağlık hakkının tanınmaması, erişimin çeşitli bürokratik prosedürlerle zorlaştırılması, yeterli bilgilendirmenin yapılmaması, etkili iletişim kanallarının kurulamaması, bu alanda yeterli bilimsel araştırmaların yürütülmemesi ve politika geliştirme süreçlerinde göçmenlere söz hakkı tanınmaması, göçmen sağlığında karşılaşılan temel yapısal sorunlar arasında yer almaktadır. Göçün giderek artan şekilde küresel sağlık sorunu olarak kavramlaştırılması, bazı alanlarda iyileşmeler sağlasa da, bazı ülkelerin göçmen sağlığı konusunda geri adımlar attığı da gözlemlenmektedir. Sonuç olarak, uluslararası düzeyde ortak bir göçmen sağlığı anlayışı bulunmadığı gibi, ülkeler arasında en azından asgari düzeyde bir hizmet standardının mevcut olduğu da söylenemez (İzci ve Erat, 2022:66-76).

Son yıllarda dünya çapında göçmen ve mülteci sayısındaki büyük artışa rağmen, sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına yeterince önem verilmemektedir. Çeşitli uluslararası belgeler sağlık hakkını savunurken, uygulamada göçmenler ve mülteciler (özellikle sığınmacılar ve belgesi olmayanlar gibi statülerinin açıklığa kavuşturulmasını bekleyenler) genellikle ulusal ve bölgesel düzeydeki hizmet sağlayıcılar ile insani yardım programları arasında sıkışıp kalmaktadır. Yapılan araştırmalarda göçmenlere sunulan sağlık hizmetlerinin sunumunda en sık karşılaşılan zorluklar; (Chiarenza vd.,2019;11; Chuah vd., 2018;4; Khatri ve Assefa, 2022;9-10; Suphanchaimat vd., 2015;12).

1. Sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında koordinasyon eksikliği
2. Dilsel ve kültürel engeller
3. Yetersiz sağlık okuryazarlığı
4. Hükümet politikalarının ve sübvansiyonlarının eksikliği
5. Tercüman ve kültürel bilgilendirme eksikliği
6. Hastaların hastalıkları ve sağlık geçmişleri hakkında güvenilir bilginin olmaması
7. Hizmetlerin organize edilmesi önündeki eksiklikler
8. Sağlık tesislerinin eşitsiz dağıtımı ya da yetersizliği
9. Ulaşım hizmetlerindeki eksiklikler
10. Sağlık hizmeti alma konusunda farkındalık eksikliği
11. Bulaşıcı hastalıklar ve bulaşıcı olmayan hastalık riski
12. Yetersiz geçim kaynakları nedeniyle sağlık ücretlerini karşılayamama
13. Göçmenlerin ve mültecilerin sağlığının bölgesel örgütlere yeterince dâhil edilmemesi
14. Algılanan ırkçılık korkusu
15. Sevk sistemlerinde yaşanan belirsizlikler ve karmaşıklıklar

Artan göç baskısı, sağlık hizmeti sağlayıcıları için ek zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle yoğun göç dalgalarında kadınlar ve kız çocuklarının yaşadığı sorunlar daha travmatik bir hal alabilmektedir. Bu durum göç hareketlerinde kırılgan spesifik grupların varlığına da işaret etmektedir. Günümüzde yaşanan kontrolsüz ve yoğun göç dalgalarında kadın ve çocuklara karşı şiddet, taciz, tecavüz, beslenme gibi sorunlar daha şiddetli yaşanmaktadır. Bu durumlar cinsiyete özgün yaklaşımların araştırılmasının önemini de artırmaktadır.

3.3. Göç Hareketinde Kadın ve Çocukların Sağlık Durumu

Dünya genelinde giderek artan sayıda insan, iklim felaketi, bölgesel çatışmalar veya yoksulluk nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalıyor. Ancak mülteciler ve göçmenler, yeni ev sahibi ülkelerinde, daha geniş toplumsal katılım da dâhil olmak üzere sıklıkla çok çeşitli zorluklarla karşılaşılıyorlar (Krüger vd. 2021:1). (McMichael, 2023;1).İnsanın hayatındaki zorluklardan bir olan göç, beraberinde sağlık sorunlarını da getirir. Göç, göçmenlerin fiziksel ve ruh sağlıklarını önemli ölçüde etkiler (Bhatia vd., 2024:1) Bu süreçte

en fazla kadınlar ve çocuklar etkilenirler. Göç olgusunda kadınlar erkeklere oranla daha fazla olumsuz sağlık sonuçları yaşarlar. Anne ölümleri ve ağır hastalıklar genellikle göçmen kadınlarda daha yaygındır (Arslan, 2023:105; Jolof vd., 2022:1; Van Den Akker ve Van Roosmalen, 2016:1). Cinsiyete özgü sosyal ve kültürel normlar da göç sürecinde belirleyici roller oynamakta ve bu nedenle göçmen kadın ve çocukların göç hareketinde ciddi ayrımcılık ile karşı karşıya kalmaktadır. Çocukların ise özellikle büyüme ve gelişme süreçlerinin devam etmesi, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve kendilerini korumadaki yetersizlikleri gibi nedenlerle göç sürecinde sağlık açısından etkilenmelerine neden olmaktadır. Özellikle kız çocukları, cinsiyete dayalı ayrımcılık, istismar ve şiddetten benzersiz ve orantısız bir şekilde etkilenirler. Göç olayında çocuklar sayısal üstünlüklerinden ve korunmaya düşkün durumlarından dolayı özel bir konumdadır. (Aydın ve Akay, 2017:1;Bürgin vd., 2022:845; Gostin ve Roberts, 2015:2125; Kanu vd., 2020:1)

4. Türkiye ve Göç Hareketleri

Türkiye Cumhuriyeti, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan insanların yoğun göç dalgalarında en çok tercih edilen ülkelerin başında gelmektedir. Balkanlar, Kırım, Kafkasya, Afganistan, Pakistan gibi bölgelerin yaşadığı bir takım sorunlardan dolayı bölge insanları bulundukları yere terk ederek Türkiye'ye göç etmişlerdir. Fakat Suriye Savaşı ile Türkiye tarihinde hiç görmediği kadar yoğun bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Suriye'den gelen insanların ortaya çıkardığı göç dalgası birçok sosyal ve ekonomik sorunun da Türkiye açısından gündeme gelmesine neden olmuştur. (Karakaya, 2020:125).

Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik kitlesel göç hareketleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden günümüze kadar yaşanmıştır. Bu hareketlerin en somut örnekleri ise şu şekilde özetlenebilir: (https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/turkiyevegoc_tr.pdf)

1. 1922-1938 yılları arasında Türkiye'ye Yunanistan'dan göç eden 384 bin insan,
2. 1923-1945 yılları arasında Türkiye'ye Balkanlardan gelen 800 bin insan
3. 1933-1945 yılları arasında Türkiye'ye Almanya'dan gelen 800 insan
4. 1988 yılında Halepçe katliamından kaçarak Türkiye'ye sığınan Irak'tan göç eden 51.542 insan
5. 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen 345 bin soydaşımız
6. 1991 yılında Birinci Körfez Savaşından sonra Irak'tan 467.489 insan
7. 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan gelen 20 bin insan

8. 1999 yılında Kosova’da olayları sonrasında 17.746 insan
9. 2001 yılında Makedonya’dan gelen 10.500 insan
10. Nisan 2011- Haziran 2013 arasında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle milyonlarca Suriye’li göçmen Türkiye’ye sığınmıştır.

Türkiye tarihi boyunca göç hareketleriyle milyonlarca insana kucakını açan güçlü ve kadim bir devlettir. Cenevre Anlaşması şartlarına göre Avrupa dışından Türkiye’ye gelen inanlar mülteci olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla Avrupalı mültecilerin sahip olduğu bir takım haklardan da yararlanamamaktadır (Gültaş ve Balçık, 2018:193).

4.1. Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları

Türkiye, komşusu Suriye’de 2011 yılında başlayan ve yoğunlaşan iç savaş sebebi ile tarihinde hiç görmediği kadar yoğun, büyük ve ağır bir göçmen krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye iç savaştan kaçan Suriyeli insanlara karşı insani görevini yerine getirerek mağdur olan insanların hayatlarını kurtarmıştır. Uluslararası göç dalgasına karşı Türkiye, Suriye’nin coğrafi komşusu olmasından dolayı sınırına dayanan milyonlarca Suriyeli’ye açık kapı politikası uygulamak zorunda kalmıştır (Küpe, 2025:490; Önder, 2019:110; Arslan vd., 2021; Samanlı, 2024).

Kitlesel halde yer değiştiren kişilerin durumunda ise bireysel olarak iltica başvurusu yapan insanlara uluslararası koruma sağlanması zor ve hatta imkânsızdır. Bu nedenle Türkiye’de geçici koruma kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram uluslararası korumanın kapsamında yer almamaktadır; fakat kitlesel olarak meydana gelen yoğun göç dalgaları için güvenili, etkin ve yararlı bir uygulama olduğu görülmüştür. Türkiye’ye yoğun göç dalgaları ile kontrolsüz bir şekilde gelen Suriyelilerin hukuki statüsü de bu şekilde belirlenerek geçici koruma statüsü kapsamına dâhil edilmişlerdir. Türkiye’nin imzalamış olduğu 1951 Birleşmiş Milletler Sözleşmesine göre Suriyeliler mülteci statüsü kapsamında değerlendirilemez. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre de şartlı mülteci olarak kabul edilemezler (Özel, 2020:711; Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024).

Türkiye, yaşanan bu ağır göç dalgası sonucu sayıları 3,6 milyonu bulan kayıtlı Suriyeli ile dünyanın en yüksek sayıda göç barındıran ülkesi konumuna gelmiştir. Bu göç dalgası Türkiye’de ekonomik, siyasi, demografik, sosyal yapıda birtakım sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022; Baykal, 2024).

Yoğun göç dalgası sonucu Türkiye’de Suriyelilerin yarattığı halk sağlığı ve erişim sorunları hizmet kalitesini etkileyen ve sosyal uyumu tehdit eden önemli

bir baskı unsuru haline gelmiştir. Yaşanılan halk sağlığı sorunlarına rağmen Türkiye sağlık hakkından kaynaklanan yasal mevzuatlara göre geçici koruma altındaki sığınmacılara sosyal yardımlar ve sağlık gibi hizmetlere erişimlerini dünyada eşi benzeri görülmemiş bir düzeyde büyük bir özveri ile sağlamaktadır. Türkiye, Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sunulan sağlık hizmetleri kendi vatandaşları ile eş düzeydedir. 2015'te Avrupa Birliği ve T.C. Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan SIHHAT Projesi ile sağlık hizmetlerine erişim ve kaliteli sağlık hizmetlerinin sunumunda yüksek standartlar sağlanmıştır (Aydamak, 2021:49-50; Küçük, 2020:1).

SIHHAT Projesi, Avrupa Birliği ve T.C. Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan protokolle sağlık hizmetlerinin sunumunda Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara dair yapılacak hizmetlerin hayata geçirilmesi için yapılan sağlık çalışmalarıdır. Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılar için sağlık hizmetlerine destek için maddi yardım programı oluşturularak finans desteği sağlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen 210 milyon finans desteği ile 2021'de ilk fazı başlatılan projenin, ikinci fazı Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlığı hizmetlerinin desteklenmesi çalışmalarını içermektedir. Suriyelilere sunulan sağlık hizmetlerini yüksek kaliteli hizmetlerin sunumu haline getirebilmek ve tüm Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi için erişebilirliği temel alarak SIHHAT Projesi Türkiye genelinde Göçmen Sağlığı Merkezleri açılmıştır. Göçmen Sağlığı Merkezleri'de birinci ve ikinci basamak sağlık tesislerinde Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara her türlü sağlık hizmeti büyük bir özveri ile yapılmaktadır. (<https://www.sihhatproject.org/hakkimizda.html>)

Sağlık Bakanlığı geçici koruma altındaki Suriyelilere 112 Acil Sağlık Hizmetleri, temel ve koruyucu sağlık hizmetleri ve ikinci, üçüncü basamak sağlık hizmetleri olmak üzere 3 ana kategoride sağlık hizmeti sunmaktadır. Türkiye'ye sığınan ve kayıt altına alınıp geçici kimlik verilmiş olan Suriyeliler, ikamet ettikleri şehirlerde acil sağlık, koruyucu ve temel sağlık hizmetleri ile tedavi edici tüm sağlık hizmetlerinden, ücretsiz olarak yararlanmaktadırlar (Aydın, 2021:233).

Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların koruyucu sağlık hizmetleri ve temel sağlık hizmetlerine daha etkin ve verimli bir şekilde erişebilmeleri, dil ve kültür bariyerinden kaynaklanan sorunları aşabilmeleri ve sağlık hizmetlerine erişimi artırabilmek için göçmen sağlığı merkezleri (GSM) oluşturulmuştur. GSM'lerde, Suriyeli sağlık personeline ilave olarak, iki dil bilen (Arapça-Türkçe) hasta yönlendirme elemanları ile destek hizmetleri personeli de görev yapmaktadır. GSM'lerin yaygınlaştırılması ve işletilmesi

ile çalışan personelin istihdamına dair giderler SIHHAT Projesi kapsamında karşılanmaktadır.(T.C. Sağlık Bakanlığı)

Türkiye’de Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara verilen sağlık hizmetleri Avrupa ülkelerinin bile ilerisindedir. Avrupalı ülkelerin sayıca daha az olan göçmenlere sunamadığı sağlık hizmetlerini Türkiye sayıları 3.6 milyonu ulan Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara hem yüksek kaliteli hizmet, hem de eşitlikçi bir süreç izleyerek tüm Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlık hizmetlerini vermektedir. Türkiye’de Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sunulan sağlık hizmetleri sadece temel sağlık hizmetleri değil ikinci ve üçüncü basamak seviyesinde verilen en yüksek hizmetlerdir.

Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların Türkiye’de bulundukları süre içerisinde gerek geçici barınma merkezlerinde gerekse barınma merkezleri dışında Türk vatandaşlarıyla iç içe yaşadıkları şehirlerde, ilçelerde, kasaba ya da köylerde varlıklarını sürdürebilmeleri için fırsatlar verilmiştir. Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara hem kendi sağlıklarını hem de genel toplum sağlığını tehdit etmemeleri için sağlık hizmetlerinden Türk vatandaşları gibi yararlanma imkânları bulunmaktadır. Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimin yanı sıra Suriyeli bebek, çocuk ve ergenlere yönelik sağlık hizmetleri imkânı da sağlanmıştır. Bu bağlamda özellikle üreme sağlığı konusunda tüp bebek tedavisi de dâhil olmak üzere Türkiye’de yaşayan Suriyeli kadınlara sunulan ücretsiz imkânlar tanınmıştır. Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar’ı belirten yönergenin 9. Maddesine göre, Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların bütün sağlık giderleri kayıtlı oldukları illerde Valilik adına fatura edilmekte, Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların sağlık ve ilaç giderleri Valilik tarafından ödenmektedir. (Çiçek, 2022:63-65)

Sağlık Bakanlığı tarafından Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara barınma merkezlerinde, poliklinik, hastaneye sevk, acil sağlık hizmetleri, bağışıklama, aşılama, tüp bebek ve gebelik takibi, bulaşıcı hastalık takibi, çevre sağlığı hizmetleri gibi birçok sağlık hizmeti sunulmaktadır. TBMM Göç ve Uyum Raporu’na göre Aralık 2017 yılı itibari ile 3,4 milyon geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara için 30 milyar dolarlık bir harcama yapılmıştır (Şahinli, 2021:32).

4.2. Türkiye’de Sığınmacılara Yönelik Uygulanan Sağlık Politikaları

Türkiye savaştan kaçıp Türkiye’ye sığınan ve her türlü temel ihtiyacın (barınma, beslenme, sağlık, eğitim vb.) giderilmesine muhtaç olan Suriyeli

sığınmacılar için gelmeye başladıkları tarihten itibaren büyük bir özveri ile çalışmış olup sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Suriye vatandaşları için planlanmış olan politikalar ve bunların gerçekleşmesine yönelik uygulamalar bütün ülkeler tarafından takdir görmüştür.

Türkiye’de Suriyeli vatandaşlara yönelik uygulanan sağlık politikalarının her biri için bir yasal dayanak bulunmaktadır. Bu yasal dayanaklar kronolojik sıralamaya göre şöyledir:

- İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (AFAD), 19.02.2011 tarihli yönetmelik
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (04.04.2013)
- Geçici Koruma Yönetmeliği (22.10.2014)
- Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar (25.03.2015)
- AFAD ve Sağlık Bakanlığı Protokolü 2015 (01.07.2015)
- AFAD- Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge (12.10.2015)
- Göçmen Sağlığı Merkezleri/Birimlerine Dair Yönerge (03.09.2015)
- Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetine Dair Esaslarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 04.11.2015 tarihli Esaslar (Gültaş ve Balçık, 2018:195).

Sonuç ve Tartışma

Dünya genelinde göç küresel bir sorun olarak karımıza çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda göç etkisi dünyada baskısını artırmaktadır. Göç bir insanın uluslararası sınırları geçerek bir bölgeden başka bir bölgeye yer değiştirmesi olarak görülse de günümüzde bu tanım göçü tam olarak karşılamamaktadır.

Göç tek bir eylemi içermez; aksine, bir bireyin bir siyasi ve coğrafi alanı terk edip başka bir alana girdiği oldukça karmaşık bir eylem ve uygulamalar bütünüdür. Göç yolculuğu yeni bir ikamette yeni bir hayatın arandığı bir süreci ifade eder. Bu süreç bazen insanların nereye yerleşileceğine dair gönüllülüğü sorgulamadan gerçekleşebilir (Blake, 2023;433)

Göç hacmi dünyada önemli ölçüde artmakla kalmamış, aynı zamanda göç kalıpları da daha karmaşık hale gelmiştir. Göç kararı, çok çeşitli ekonomik, sosyal, politik ve çevresel stres faktörlerinin karmaşık bir şekilde iç içe geçmesinden etkilenmektedir. 21. yüzyıldaki büyük ölçekli uluslararası göç hareketleri, küresel sağlık eşitliği için büyük bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. (Hossin, 2020;1-5).

Günümüzde göç özellikle silahlı çatışmalar, savaşlar ya da otoriter yönetimlerin etnik gruplar üzerindeki baskısı sonucu insanların canını kurtarmak için toplu bir şekilde belirsizliğe doğru hareket ettiği bir yer değiştirmedir. Zorunlu olarak yapılan bu yer değiştirme hareketi içinde birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. bu sorunlar arasında belki de en önemlisi sağlık sorunlarıdır.

Göç politikaları, sağlığın temel sosyal belirleyicileri arasındadır ve sağlığı doğrudan, ve dolaylı olarak, sosyal ve ekonomik yollarla etkileyebilir (Juárez vd., 2019;421). Göçmenler, mülteci ve sığınmacılar, yalnızca bulaşıcı hastalıklarla sınırlı olmayan, aynı zamanda kronik, bulaşıcı olmayan rahatsızlıklar, cinsel ve üreme sağlığı sorunlarını da içeren birçok fiziksel hastalık yükü altındadır. (Asgary ve Segar 2011;520). Göç hareketinde insanlar birçok sağlık sorunları yaşamakta bu sağlık sorunlarını kendilerini kabul eden toplumlara da yayabilmektedirler. Dolayısıyla göçün sadece göç eden toplumlara değil göçü kabul eden ülkelerin halklarına da olumsuz sağlık sonuçları olabilmektedir.

Homojen bir yapıda olmayan sağlık ve sağlık bakımı konusunda farklı deneyimi ve beklentilere sahip olan göçmenler, Sığınmacı ve mültecilerde psikolojik sıkıntı belirtileri yaygındır. Kadınlar ve çocuklar daha özel ve daha yoğun zorluklar yaşamaktadırlar. (Burnett ve Peel, 2001;544). Göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler acil servis ruh sağlığı, perinatal sağlık, gebelik ve doğum, ağız sağlığı, diyabet, beslenme sağlığı, kardiyovasküler sağlık, cinsel sağlık ve HIV çok sayıda sağlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır. (Ahmadinia vd., 2022;31-32). (Delgado vd., 2022:1; Lebano vd., 2020:9). Göçmenlere öncelikle koruyucu sağlık hizmetlerinin verilmesi çok önemlidir. (Aydoğan ve Metintaş, 2017:37). Göçmenlere sunulan sağlık hizmetleri kamu harcamalarında artışa yol açmasından dolayı devletler sağlık hizmetlerinde kısıtlamalara gidebilmektedirler. Göçmen nüfusun sağlık sonuçlarının değerlendirilmesi ve sağlık politikalarının benimsenmesinin etkisi, etnik azınlıkların sağlığını korumak hükümetler için bir zorluk teşkil edebilmektedir (Marceca, 2017; 103).

Sağlık hizmetlerinden yararlanma bir hak olarak dünyada kabul edilmektedir. Dolayısıyla sağlık ihtiyacının giderilmesi insanlar arasında doğuştan ya da içinde bulunduğu çağın şartlarından dolayı ayrım yapılmaksızın her insanın erişebileceği temek bir haktır. Fakat bu hakkın hayata geçirilmesi konusunda her ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaynaklanan farklılıklar olabilmektedir. Çünkü sağlık hizmetleri yüksek maliyetleri barındıran sunumları içermektedir. Günümüzde ekonomik kalkınması çok iyi durumda olan ülkeler bile plansız ve yüksek hacimli göç hareketlerinden olumsuz olarak etkilenmektedirler.

İnsanların sağlık hizmeti alması bir insan hakkı olarak görülmektedir. İnsanların sağlık hizmetlerine erişimde din, dil, etnik köken, cinsiyet, ırk gözetilmeksizin herkes için verilmesi Dünya Sağlık Örgütü Anayasası ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirtilmektedir. Dünya üzerinde özellikle gelişmiş ve zengin ülkelere yönelik göçmenlerin yoğun ilgisi bulunmaktadır. Göçmenleri isteyerek ya da istemeden de olsa kabul eden ülkeler sağlık hizmetleri konusunda isteksiz davranabilmektedirler. Özellikle göçmenleri kabul eden her ülkenin sağlık sistemlerinin ekonomik gücü ve yapısı göçmenlerin hizmetlere erişiminde etili olabilmektedir. Ülkeler kendi vatandaşları dışında ya da sağlık sistemine dahil olmayan insanlara sağlık hizmeti erişimi konusunda birtakım engelleri uygulayabilmektedirler. Günümüzde sağlık hizmeti alma hakkı evrensel kabul örmüş ir hak olsa da düzensiz göçmenlerin son yıllarda sayısının çok artması ile birlikte sağlık hizmetleri de tartışılır hale gelmiştir. Bunun yanında göç kabul eden toplumların göçmenlere karşı olumsuz yaklaşımları, göçmenlerin sağlık sistemlerini suiistimal ettikleri algısı da ırkçı yaklaşımları artırabilmektedir (Özdemir, 2025).

Göçmenlerin temel sağlık hizmetleri alması çok önemlidir. Sonuç itibarı ile göç olayı insanlar arasında sağlık eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir. Göç eden bireylerin hastalık yaygınlığının bölgeler arasında olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle temel sağlık hizmeti alamayan göçmenlerden yayılabilecek sağlık sorunları tüm toplumu hasta ederse ortaya çıkan hastalığı kontrol altına almak hem daha zor hem de daha yüksek maliyetleri beraberinde getirebilir (Kayahan-Yüksel, 2021).

Türkiye 2011 yılında Suriye'de çıkan savaş nedeniyle yüksek hacimde bir göç seli ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye sayıları milyonları bulan Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlık hizmetleri kapsamında acil sağlık hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetleri, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak sağlamaktadır. Türkiye'nin Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara verdiği sağlık hizmetleri kendi vatandaşlarına sunduğu sağlık hizmetleri ile eş düzeydedir. Bu durum Türkiye'de Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara verilen sağlık hizmetlerinin uluslararası standartlarda adil bir şekilde verildiğinin göstergesidir.

Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların şehirlerde, ilçelerde, kasaba ya da köylerde varlıklarını sürdürebilmeleri için fırsatlar verilmiştir. Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara üreme sağlığı konusunda tüp bebek tedavisi de dâhil olmak üzere sağlık ve ilaç giderleri ücretsiz bir şekilde karşılanmaktadır. Türkiye Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumunu yapmakla kalmamıştır. Aynı zamanda Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara sağlık hizmetlerindeki erişimin

yüksek standartlarda olabilmesi için büyük bir özveri ile eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetleri sunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye dünyada eşi ve benzeri olmayacak şekilde Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacılara kendi ülkesinin bile yapmadığı hizmetleri ve olanakları vermektedir. Bu sayede Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların uyumunu da kolaylaştırıcı hamleler yapmaktadır (Kayahan-Yüksel, 2020).

Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar olumsuz tavır ve tutumlarla sahip olsalar da sağlık çalışanları geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık hizmetleri kullanımı konusunda sınırsız haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Eczacılar ile yapılan görüşmelerde genel olarak geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişiminde dil ve finansman açısından ciddi sorunlarının olmadığı, ilaçları kolay ve ücretsiz aldıkları belirtilmektedir. Hekimler ise geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık güvencelerinin olduğu ve finansman kolaylığı ile çok kolay bir şekilde sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını belirtmektedirler (Uçkaç vd., 2023:553) Türkiye, Suriye'den gelen sığınmacılara yönelik kültür, dil gibi insani değerleri gözetken asgari hakların fazlasını sunan sağlık politikaları uygulamaktadır. (Aydamak, 2021:36). Yapılan bir araştırmada Suriyeliler Türkiye Cumhuriyeti tarafından sunulan sağlık hizmetlerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir (Çiçek, A., 2022:167-168)

Sonuç olarak Türkiye, Suriye iç savaşından kaçan milyonlarca geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıya yüksek standartlarda kaliteli sağlık hizmetleri sunarak dünyada eşi benzeri görülmemiş sorumluluğunu fazlasıyla yapmıştır. Dünyada göçmen kabul eden birçok ülke daha az sayıda göçmene sağlık hizmetlerine erişim konusunda sınırlı hizmetler verirken Türkiye geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara ücretsiz hizmetler sunarak bunu devlet politikası haline getirmiştir. Bunun yanında verilen sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak için dil sorununa yönelik tercüman desteği sağlayarak sağlık çalışmalarının önündeki engellerin aşılmasına yönelik uygulamalar yapmıştır. Bu Türkiye'nin sağlık hizmetlerini verme noktasındaki insani değerleri gözeterek yapmasının en büyük kanıtıdır.

Kaynakça

- Abubakar, I., Aldridge, R. W., Devakumar, D., Orcutt, M., Burns, R., Barreto, M. L., ... Zhou, S. (2018). The UCL–Lancet Commission on Migration and Health: The health of a world on the move. *The Lancet*, 392(10164), 2606–2654.
- Ager, A. (2014). Health and forced migration. In *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies* (pp. 433–446).
- Ahmadinia, H., Eriksson-Backa, K., & Nikou, S. (2022). Health-seeking behaviours of immigrants, asylum seekers and refugees in Europe: A systematic review of peer-reviewed articles. *Journal of Documentation*, 78(7), 18–41.
- Alarcon, F. J. (2022). The migrant crisis and access to health care. *Delaware Journal of Public Health*, 8(4), 20. <https://doi.org/10.32481/djph.2022.10.006>
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emini & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Arslan, N. (2023). Göçmen kadınların sağlık sorunları üzerine genel bir değerlendirme. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 104-114.
- Asgary, R., & Segar, N. (2011). Barriers to health care access among refugee asylum seekers. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 22(2), 506–522.
- Aydamak, M. Y. (2021). Göçmen sağlığı bağlamında Türkiye’deki Suriyelilere yönelik sağlık politikaları. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 36–58.
- Aydın, D., Şahin, N., & Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(1), 8–14.
- Aydoğan, S., & Metintaş, S. (2017). Türkiye’ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi*, 2(2), 37–45.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efe-akademi Yayınları
- Becker, S. O. (2022). Forced displacement in history: Some recent research. *Australian Economic History Review*, 62(1), 2–25.
- Bhatia, P., McLaren, H., & Huang, Y. (2024). Study protocol for a systematic review of the social determinants of mental health and well-being of older migrants aged 50 years and above. *F1000Research*, 12, 16. <https://doi.org/10.12688/f1000research.128154.2>

- Blake, M. (2023). Voluntary and involuntary migrants: On migration, safe third countries, and the collective unfreedom of the proletariat. *Ethics & International Affairs*, 37(4), 427–451.
- Burnett, A., & Peel, M. (2001). Health needs of asylum seekers and refugees. *BMJ*, 322(7285), 544.
- Bürgin, D., Anagnostopoulos, D., Vitiello, B., Sukale, T., Schmid, M., & Fegert, J. M. (2022). Impact of war and forced displacement on children's mental health—Multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 31(6), 845–853.
- Carballo, M., & Nerukar, A. (2001). Migration, refugees, and health risks. *Emerging Infectious Diseases*, 7(3 Suppl), 556.
- Carballo, M., Divino, J. J., & Zeric, D. (1998). Migration and health in the European Union. *Tropical Medicine & International Health*, 3(12), 936–944.
- Chiarenza, A., Dauvrin, M., Chiesa, V., Baatout, S., & Verrept, H. (2019). Supporting access to healthcare for refugees and migrants in European countries under particular migratory pressure. *BMC Health Services Research*, 19(1), 513.
- Chuah, F. L. H., Tan, S. T., Yeo, J., & Legido-Quigley, H. (2018). The health needs and access barriers among refugees and asylum-seekers in Malaysia: A qualitative study. *International Journal for Equity in Health*, 17(1), 120.
- Çiçek, A. (2022). *Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu: Adana ili incelemesi* (1. bs.). Detay Yayıncılık.
- Delgado, R. I., De la Rosa, M., Picado, M. A., Ayoub-Rodriguez, L., Gonzalez, C. E., & Gemoets, L. (2022). Cost of care for asylum seekers and refugees entering the United States: The case of volunteer medical providers in El Paso, Texas. *PLOS ONE*, 17(12), e0278386.
- Gostin, L. O., & Roberts, A. E. (2015). Forced migration: The human face of a health crisis. *JAMA*, 314(20), 2125–2126.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (t.y.). *Türkiye ve göç* [PDF]. (Erişim tarihi: 19.10.2025). https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/turkiyevegoc_tr.pdf
- Gushulak, B. D., & MacPherson, D. W. (2006). The basic principles of migration health: Population mobility and gaps in disease prevalence. *Emerging Themes in Epidemiology*, 3(1), 3.
- Gültaş, A., & Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193–204.
- Hiçdurmaz, Z., & Yüksel, H. (2020). Sağlık hakkı perspektifinde Avrupa'da yaşayan düzensiz göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(1), 37–60.

- Hossin, M. Z. (2020). International migration and health: It is time to go beyond conventional theoretical frameworks. *BMJ Global Health*, 5(2), e001938.
- Hunt, P. (2016). Interpreting the international right to health in a human rights-based approach to health. *Health and Human Rights*, 18(2), 109.
- Illingworth, P., & Parmet, W. E. (2015). The right to health: Why it should apply to immigrants. *Public Health Ethics*, 8(2), 148–161.
- International Organization for Migration. (2019). *IOM glossary on migration* (p. 109). (Erişim tarihi: 19.10.2025). <https://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg34-glossary-migration>
- İzci, F., & Erat, V. (2022). Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişiminde karşılaştıkları sorunlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 12(1), 65–78.
- Jolof, L., Rocca, P., Mazaheri, M., Okenwa Emegwa, L., & Carlsson, T. (2022). Experiences of armed conflicts and forced migration among women from countries in the Middle East, Balkans, and Africa: A systematic review of qualitative studies. *Conflict and Health*, 16(1), 46.
- Juárez, S. P., Honkaniemi, H., Dunlavy, A. C., Aldridge, R. W., Barreto, M. L., Katikireddi, S. V., & Rostila, M. (2019). Effects of non-health-targeted policies on migrant health: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 7(4), e420–e435.
- Kanu, I. A., Bazza, M. B., & Omojola, I. O. (2020). Impact of migration on women and children. *Tolle Lege: An Augustinian Journal of Philosophy and Theology*, 2(2).
- Kara, M. A. (2023). Göçmenlerin sağlık hizmetine erişimi ve sağlık hakkı: Biyoetik hangi konumda. *İş Ahlakı Dergisi*, 16(1), 47–75.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk içinde* (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim içinde* (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye’de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Khatri, R. B., & Assefa, Y. (2022). Access to health services among culturally and linguistically diverse populations in the Australian universal health care system: Issues and challenges. *BMC Public Health*, 22(1), 880.
- Kruk, M. E., Gage, A. D., Arsenaault, C., Jordan, K., Leslie, H. H., Roder-DeWan, S., ... Pate, M. (2018). High-quality health systems in the Sustainable Development Goals era: Time for a revolution. *The Lancet Global Health*, 6(11), e1196–e1252.

- Krüger, M., Weibert, A., de Castro Leal, D., Randall, D., & Wulf, V. (2021). “What is the topic of the group, please?” On migration, care and the challenges of participation in design. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1–29.
- Küçük, A. (2020). Türkiye’de göç ve sağlık politikaları analizi: “SIHHAT Projesi” örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 473–496.
- Küpe, B. (2025). Sağlık hakkının ve genel sağlık sigortasının öznesi olarak yabancılar. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (62), 465–498.
- Lebano, A., Hamed, S., Bradby, H., Gil-Salmerón, A., Durá-Ferrandis, E., Garcés-Ferrer, J., ... Linos, A. (2020). Migrants’ and refugees’ health status and healthcare in Europe: A scoping literature review. *BMC Public Health*, 20(1), 1039.
- Lori, J. R., & Boyle, J. S. (2015). Forced migration: Health and human rights issues among refugee populations. *Nursing Outlook*, 63(1), 68–76.
- Marceca, M. (2017). Migration and health from a public health perspective. In *People’s movements in the 21st century: Risks, challenges and benefits* (pp. 103–127). InTechOpen.
- McMichael, C. (2023). Climatic and environmental change, migration, and health. *Annual Review of Public Health*, 44(1), 171–191.
- Önder, N. (2019). Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık politikalarının analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 110–165.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431–446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Özel, S. (2020). Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 709–734.
- Renzaho, A. M. (2016). *Globalisation, migration and health: Challenges and opportunities*.
- Samanlı, R. (2024). Hak temelli yaklaşım çerçevesinde göçmen işgücünün çalışma hayatının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (47), 825–858. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1488411>
- SIHHAT Project. (t.y.). *Hakkımızda*. (Erişim tarihi: 19.10.2025). <https://www.sihhatproject.org/hakkimizda.html>
- Simeon, J. C. (2023). The use and abuse of forced migration and displacement as a weapon of war. *Frontiers in Human Dynamics*, 5, 1172954.
- Suphanchaimat, R., Kantamaturapoj, K., Putthasri, W., & Prakongsai, P. (2015). Challenges in the provision of healthcare services for migrants: A systematic review through providers’ lens. *BMC Health Services Research*, 15(1), 390.

- Şahinli, S. (2021). Suriyeli mülteci krizine yönelik Türkiye'nin sağlık politikaları. *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 32–44.
- Şeren-Kurular, G.Y., (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarının feminist kökenleri, *Fe Dergi* 10(1), 94-108.
- T. C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Göç Sağlığı Daire Başkanlığı. (t.y.). *Göç sağlığı*. (Erişim tarihi: 19.10.2025). <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/gsm.html>
- Uçkaç, D., Sungur, C., & Belli, A. (2023). Türkiye'deki Suriyelilerde finansal ve sosyal faktörler bağlamında sağlık hizmetlerine erişim. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(3), 535–556.
- UNHCR. (t.y.). *Refugee statistics*. (Erişim tarihi: 19.10.2025). https://www.unhcr.org/refugee-statistics/#_ftn1
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- van den Akker, T., & van Roosmalen, J. (2016). Maternal mortality and severe morbidity in a migration perspective. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 32, 26–38.
- Wild, V., & Dawson, A. (2018). Migration: A core public health ethics issue. *Public Health*, 158, 66–70.
- World Health Organization. (2020). *Basic documents* (49th ed., including amendments adopted up to 31 May 2019). https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/Bd_49th-en.pdf
- Yardımcı, M. C., Çemrek, F., & Kantarcıoğlu, N. (2025). *Sağlık ekonomisi ve yönetimi: Modern bir perspektif*.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>

Göç Yönetimi: Eşikteki İnsanlık, Ulusötesi Krizler ve Çözümler

Editörler:

Doç. Dr. Erkan ARSLAN

Doç. Dr. Halil Emre DENİŞ

Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇİÇEK